

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**SAĞIRLAR TOPLULUĞUNUN AYRIMCILIĞA UĞRAMA
DENEYİMLERİ VE GÜÇLENDİRİLMESİ**

Fatmanur ALSANCAK

Doktora Tezi

Ankara, 2024

SAĞIRLAR TOPLULUĞUNUN AYRIMCILIĞA UĞRAMA DENEYİMLERİ VE
GÜÇLENDİRİLMESİ

Fatmanur ALSANCAK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Fatmanur ALSANCAK tarafından hazırlanan ‘‘Sağırlar Topluluğunun Ayrımcılık Deneyimleri ve Güçlendirilmesi’’ başlıklı bu çalışma, 15.1.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

[Prof.Dr. Esra BURCU SAĞLAM] (Başkan)

[Prof.Dr. Yasemin ÖZKAN] (Danışman)

[Prof.Dr. Filiz YILDIRIM] (ye)

[Prof.Dr. Yusuf Kemal KEMALOĞLU] (ye)

[Doç.Dr. Burcu HATİBOĞLU KISAT] (ye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŐEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

8/03/2024

Fatmanur ALSANCAK

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* *Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Fatmanur ALSANCAK

TEŞEKKÜR

Doktora sürecinin en başından araştırmamın sonuna kadar geçen süreçte üzerimde büyük emeği olan, akademik olarak desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bilgi ve tecrübesi ile tez sürecimin kurgulanmasından sonlandırılmasına kadar her aşamada bana samimiyetle yaklaşarak yol gösteren, kıymetli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN'a her şey için çok teşekkür ederim.

Sağırklar topluluğu ile ilgili araştırmaları ile yolumu aydınlatan ve tez ve akademik süreçlerime katkıda bulunarak desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Yusuf Kemal KEMALOĞLU'na; araştırmamın niteliğini önceleyerek sonuçlandırmamda yol gösteren Prof. Dr. Esra BURCU SAĞLAM'a, Prof. Dr. Filiz YILDIRIM'a ve Doç. Dr. Burcu HATİBOĞLU KISAT'a şükranlarımı sunuyorum.

Tezin oluşmasında bana Türk İşaret Dili'ni öğreten ve bu dil ile iletişim kurmama vesile olan Mustafa EPİK'e, sessiz ama sıcak ve nazik dünyalarında kendilerinden çok şey öğrendiğim Burak UYANIK'a, Caner DOĞAN'a, Türkiye Sağırklar Milli Federasyonu başkanı Bülent TEKİN'e, İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği temsilcilerinden Onur CANTİMUR'a, Arzu GELOĞLU'ya ve bu çalışmanın öznelere olan, çalışmamdaki en gerçek motivasyonum Sağırklar topluluğunun insanlarına, dostlarıma ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Sakarya Üniversitesi ailesinden Prof. Dr. Yusuf GENÇ ve Doç. Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN'a akademik destekleri ve çalışmalarımındaki tüm dokunuşları için müteşekkirim.

Her zaman yanımda olan, doktora eğitimim boyunca manevi desteğini hissettiğim Ayşenur PEKASIL'a, Burak ACAR'a, Gizem AKOĞLU'na, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet bölümünün kıymetli üyesi Vedat MERDAN'a ve arkadaşlarıma tüm süreçte yaşadığım sorunlarda manevi desteklerini esirgemedikleri için teşekkür ederim.

Gerek doktora eğitimim ve tez çalışmamda gerekse hayatımın diğer tüm alanlarında varlığını hissettiğim gönül dostum Ebubekir KURBAN'a çok teşekkür ederim. Bilim ırmağına bir kova su dökme niyetiyle yola devam ederken hep yanımda olacağını bildiğim kıymetli sözleri, sesi ve manevi destekleri için minnettarım.

Ve gurbette olmama rağmen beni asla yalnız bırakmayan, benim yolumu açan ve tüm süreçlerimde beni destekleyen, elimi tutan ve hep tutacak olan anneme ve babama sonsuz şükranlarımı sunuyorum. İyi ki varsınız.

Fatmanur ALSANCAK

ÖZET

ALSANCAK, Fatmanur. *Sağır Topluluğunun Ayrımcılığa Uğrama Deneyimleri ve Güçlendirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara, 2024

Yaklaşık 3,5 milyon işitme engelli olduğu tahmin edilen ülkemizde işitme engelliler veya Sağır topluluğuna mensup olan bireylerin birçoğunun Türk İşaret Dili ile iletişim kurmadığı, bazılarının cihaz veya koklear implant ile işitebilirken bazılarının yaşlılık sürecinin getirdiği işitme kaybına sahip olduğu bilinmektedir. Sağır bireyler, işitsel-sözel dili az ya da çok kullanabilen işitme engellilere göre iletişim yöntemi farklılığı nedeniyle, daha fazla “engelli” olarak kabul edilmekte ve gündelik yaşam içerisinde birçok alanda olumsuz tutumlarla ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalabilmektedir. Sağır insanların gerek kurumsal düzeyde gerekse kişisel alanlarda ne tür ayrımcılık biçimleriyle karşılaştıklarına ilişkin çalışmalar, alan yazında oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu çalışmada Sağır insanların bireysel olarak yaşadıkları güç ilişkilerine ilişkin deneyimler, Sağır ve işitme engelliliğe kültürel algı ve Sağır topluluğunu dışlayıcı toplumsal normların ortaya koyulmasında sosyal hizmet disiplini için önemli bir yaklaşım olarak ayrımcılık karşıtı uygulama ve güçlenme yaklaşımından yararlanılmıştır. Çalışma, nitel araştırma metodolojisinden yararlanılarak yürütülmüştür. Bu doğrultuda, Türk İşaret Dili ile 21 Sağır bireye derinlemesine görüşme soruları yöneltilmiş ve katılım gösteren Sağır insanların cevaplarından hareketle veriler MAXQDA 2020 yazılımında tematik analiz yöntemi ile incelenmiştir. Buna göre Sağır topluluğunun ayrımcılık deneyimleri, Sağır bireylerin iletişim metotları, Türk Sağır kültürünün bileşenleri ve bu topluluğun beklentileri ortaya koyulmuştur. Buna göre Sağır insanlar işaret diline ve tercümanlık sistemine bağlı haksızlıklara uğrayarak, çalışma ve eğitim hayatında gerekli uygulamalardan ve yasal süreçlere erişimden mahrum kalarak, işiten toplum tarafından şüpheli davranışlara maruz kalarak ve başkasına bağımlı bir yaşam sürdürerek ayrımcılıklara maruz kalmaktadır. Bu çalışmada ayrıca işiten topluma uyum sağlama yolları ve Türk Sağır kültüründeki önemli bileşenler ortaya koyulmuştur. Sağır ebeveynlerin çocukları anlamında kullanılan CODA’ların ve tercümanların rolleri ve Sağır kimliğine atfedilen anlamlar vurgulanmıştır. Elde edilen bulgular ışığında Sağır topluluğunun maruz kaldığı ayrımcılıkların temelinde anlamak-

anlaşılma döngüsünün sağlıklı şekilde işlememesi, iletişim, dil ve tercümanlık, çalışma, eğitim ve sosyal yaşam sorunları, pandemiye özgü sorunlarla erişilebilirlikle ilgili yapısal ayrımcılık sorunlarının olduğu görülmüştür. Ayrımcılıklardan en çok öne çıkan sorunun TİD politikalarından kaynaklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu da Sağırın haklara erişimlerinin önündeki engeli oluşturmaktadır. İş ortamındaki ötekileştirilme, sosyal sigorta hakkında yararlanamama, iş kademesinde yükselmenin önündeki engeller, yeminli ve dijital tercümanlık sisteminin eksikliği, TİD odaklı eğitim süreçleri yerine kaynaştırma politikalarının varlığı, sosyal yaşamdan izole olarak başka insanlara bağımlı bir yaşam sürmek yaşanan ayrımcılıkların göstergesidir. Bulgulardan hareketle Sağır topluluğunun güçlendirilmesine yönelik temel önerilerin yanı sıra bir model önerisi de sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler:

Sağır Topluluğu, Ayrımcılık, Türk İşaret Dili, Güçlenme, Sosyal Hizmet.

ABSTRACT

ALSANCAK, Fatmanur. *Discrimination Experiences And Empowerment of the Deaf Community*, PhD Thesis, Ankara, 2024

In Türkiye, which is estimated to have approximately 3.5 million individuals with hearing impairment, it is known that many members of the deaf or Deaf community do not communicate using Turkish Sign Language. Some may use devices or cochlear implants to hear, while others may experience hearing loss due to aging. A community referred to as the Deaf community, comprising individuals with hearing loss and those who facilitate communication with them, such as facilitators, advocates, family members, and other connections, communicate using a common sign language accepted nationally and locally. This language shapes a shared life experience and a sense of belonging to a common culture within this community. Due to differences in communication methods compared to those with varying degrees of hearing loss who may use auditory-verbal language, Deaf individuals are often perceived as more "disabled" and may encounter negative attitudes and discrimination in various aspects of daily life. Studies on the types of discrimination faced by Deaf individuals, both at the institutional and personal levels, have remained quite limited in the literature. In this study, experiences related to power dynamics experienced individually by Deaf individuals were addressed using the anti-discrimination approach and empowerment approach within the social work discipline, highlighting cultural perceptions of Deafness and hearing impairment and the exclusionary social norms regarding the Deaf community. The study was conducted using qualitative research methodology. In line with this, in-depth interviews were conducted with 21 Deaf individuals using Turkish Sign Language, and the data obtained from the responses of the participants were analyzed using the thematic analysis method in the MAXQDA 2020 software. Accordingly, experiences of discrimination within the Deaf community, communication methods of Deaf individuals, components of Turkish Deaf culture, and the expectations of this community were identified. Deaf individuals are subjected to discrimination by being unfairly affected by sign language and interpretation systems, being deprived of access to necessary practices and legal processes in work and

education, facing skeptical behaviors from the hearing community, and leading dependent lives. Additionally, adaptation strategies to the hearing community and significant components of Turkish Deaf culture were identified in this study. The roles of CODAs (Children of Deaf Adults) and interpreters and the meanings attributed to Deaf identity were emphasized. Based on the findings, it was observed that the discrimination faced by the Deaf community is rooted in the unhealthy functioning of the understanding-being understood cycle, communication, language and interpretation, employment, education, and social life issues, as well as structural discrimination issues related to accessibility specific to the pandemic. The most prominent issue among discrimination appears to be related to Turkish Sign Language policies, which hinder access to rights for Deaf individuals. Discrimination indicators include marginalization in the workplace, inability to benefit from social security rights, barriers to advancement in employment, lack of sworn and digital interpretation systems, the existence of integration policies instead of education processes focused on Turkish Sign Language, and leading isolated lives dependent on others in social life. Based on the findings, along with basic recommendations for empowering the Deaf community, a model proposal has also been presented.

Keywords:

Deaf Community, Discrimination, Turkish Sign Language, Empowerment, Social Work.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
TABLolar DİZİNİ	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvi
ÖNSÖZ	xvii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. SAĞIRLAR TOPLULUĞUNA ÖZGÜ KAVRAMLAR	4
1.1.1. İşitme Engeli, S/sağır ve S/sağırlık.....	6
1.1.2. Sağır Kültürü.....	9
1.1.3. Sağır Ebeveynlerin Çocukları (CODA).....	11
1.1.4. İşaret Dilleri ve Türk İşaret Dili (TİD).....	13
1.1.5. İşitme Cihazı ve Koklear İmplant (Biyonik Kulak).....	16
1.1.6. İndüksiyon Döngü Sistemi.....	17
1.1.7. Frekans Modülasyon (FM) Sistemi.....	18
1.2. TÜRKİYE’DE SAĞIRLAR TOPLULUĞUNUN GENEL GÖRÜNÜMÜ	18
1.2.1. Türkiye’de Sağır Bireylerin Yaşadığı Sorunlar.....	24
1.2.1.1. Sağlık Hizmetlerinde Sağırılar.....	27
1.2.1.2. Eğitimde Sağırılar.....	31
1.2.1.3. Türk İşaret Dili’nde Mevcut Durum.....	38
1.2.1.4. İşgücü Piyasasında Sağırılar.....	43
1.2.1.5. Sağır Bireylerde Adalete Erişim.....	44

1.2.2. Ayrımcılık.....	49
1.3. SAĞIRLAR TOPLULUĞU İLE SOSYAL HİZMET ÇALIŞMALARI	56
1.4. AYRIMCILIK KARŞITI UYGULAMA	59
1.5. GÜÇLENME YAKLAŞIMI	65
1.5.1. Türkiye’de Sağır Bireylerin Güçlenmesi.....	71
1.5.2. Sosyal Hizmet Disiplininde Sağırlarla Çalışmak	75
2. BÖLÜM: METODOLOJİ	77
2.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	77
2.2.ARAŞTIRMANIN AMACI	79
2.3. ARAŞTIRMANIN DESENİ	80
2.4. ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ	83
2.5. VERİ TOPLAMA SÜRECİ	85
2.6. ETİK HASSASİYETLER	89
2.7. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	90
2.8. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	92
3. BÖLÜM: BULGULAR	94
3.1. SAĞIRLARIN MARUZ KALDIKLARI AYRIMCILIKLAR	99
3.1.1. İletişim(sizlik) Sorunu: Önyargılı Kişilere Kendini İspatlamak ...	99
3.1.2. Türk İşaret Dili ile İlişkili Sorunlar: Dilimizi Çok Bozdular	102
3.1.3. Tercümanlık Sistemiyle İlişkili Sorunlar: Yabancı dil statüsü var mı?	107
3.1.4. Çalışma Yaşamına İlişkin Sorunlar: Şikâyet etmek mi? Kimi kime?.....	111
3.1.5. Eğitime İlişkin Sorunlar: Yasaklı Olan Bir Anadilin Sonucu.....	113
3.1.6. Maruz Kalınan Haksızlıklar: Konuşmaya Zorlanmak.....	116
3.1.7. İşitme Cihazları ve Koklear İmplant ile İlgili Sorunlar: Piyasa Kurbanı Sağırlar	120
3.1.8. Afetlerde Unutulanlar: Pandemide Sağır Olmak	123
3.1.9. Erişilebilirlik Mümkün Ama Mevcut Değil.....	125
3.1.10. İşiten Toplumun Şüpheli Tutumu	127

3.1.11. Sosyal Yaşamdaki Temel İki Sorun: Ötekine Bağımlı Yaşam ve Kendini İzole Etmek.....	131
3.2. İŞİTEN TOPLUMA UYUM SAĞLAMAK: SAĞIR BİREYLERİN İLETİŞİM METOTLARI	134
3.2.1. Yazı ile İletişim	135
3.2.2. Dudak Okuma	137
3.2.3. İşiten ve Konuşan Birisinden Yardım Almak	138
3.2.4. Anlaşmak İçin Çözüm: Türk İşaret Dili ile İletişim.....	139
3.2.5. Görüntülü Görüşme Teknolojisi.....	139
3.3. TÜRK SAĞIR KÜLTÜRÜNÜN BİLEŞENLERİ	140
3.3.1. Sağırlar Topluluğunda CODA'ların ve Tercümanların Rollerini ..	141
3.3.1.1. CODA'lar Olmasa Hayat Yaşanmaz Olur.....	142
3.3.1.2. Sağırların Sesi Tercümanlar.....	143
3.3.2. Sağır Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmaları	144
3.3.3. Sağır Kimliğinin Tanımlanması	149
3.3.3.1. Dil Eksenli Bir Farklılık Tanımlamasıyla Sağır Olmak: En Temel Sorun Anlaşamamak	149
3.3.3.2. İşitme Eksenli Bir Farklılık Tanımlamasıyla Sağır Olmak: Duyma Kaybı Olmasaydı Dil Farkı Olmazdı	150
3.3.3.3. Kavramsal Bir Tartışma: İşitme Engelli mi Sağır mı? ...	151
3.4. CODA'LARIN YAŞANTISI: YAŞAM BOYU TERCÜMANLIK	155
3.5. SAĞIRLAR TOPLULUĞUNUN BEKLENTİLERİ.....	158
3.5.1. Toplumdan Beklentiler	159
3.5.2. Tercümanlık Sistemine İlişkin Beklentiler	161
3.5.3. Hizmetlere Erişilebilirlik Yönündeki Beklentiler	163
3.5.4. Sivil Toplum Kuruluşlarından Beklentiler.....	166
4. BÖLÜM: TARTIŞMA	169
5. BÖLÜM: SAĞIRLAR TOPLULUĞUNUN GÜÇLENDİRİLMESİ İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ.....	182
5.1. MODELİN AMACI.....	182
5.2. MODELİN TEMEL İLKELERİ	184

5.3. Sağırlar Topluluğuna Yönelik Ayrımcılıklarla Mücadele Merkezi Kuruluş ve İşleyişine Yönelik Öneriler	185
5.4. SAĞIR BİREYLERE KARŞI AYRIMCILIKLARIN ÖNLENMESİNE YÖNELİK DİĞER ÖNERİLER	190
5.5. SAĞIR MÜRACAATÇILARLA SOSYAL HİZMET GÖRÜŞMELERİNE DAİR ÖNERİLER.....	194
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	200
KAYNAKÇA.....	220
EK 1: GÖRÜŞME FORMU	239
EK 2: ETİK KURUL İZİNİ.....	242
EK 3: ORJİNALLİK RAPORU	243
EK 4. ETİK KURUL/KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU	244

KISALTMALAR DİZİNİ

ADSM	: Ağız Diş Sağlığı Merkezleri
ASHA	: Amerikan Speech-Language-Hearing Association/ Amerikan Konuşma Dil ve Duyma Derneği
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BMEHİS	: Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme
CODA	: Children of Deaf Adults/ Sağır Ebeveynlerin Çocukları
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
E-KPSS	: Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı
FM	: Frekans Modülasyon Sistemi
İDS	: İndüksiyon Döngü Sistemi
İEÖEO	: İşitme Engelliler Özel Eğitim Okulları
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
ÖSBA	: Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması
RAM	: Rehberlik Araştırma Merkezi
SEÇ	: Sağır Ebeveynlerin Çocukları
SSO	: Saf Ses Ortalaması
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİD	: Türk İşaret Dili
TİDBO	: Türk İşaret Dili Bilim Onay Kurulu
TÖA	: Türkiye Özürlüler Araştırması
TSMF	: Türkiye Sağırılar Milli Federasyonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VRS	: Video Relay Service / Video Aktarımlı Çeviri Hizmeti
WFD	: World Federation of Deaf
WHO	: World Health Organization/ Dünya Sağlık Örgütü

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Hastane ve Ağız Diş Sağlığı Merkezlerindeki Hizmetlerin Engelli Erişimine Uygunluk Verileri (250 hastane ve ADSM).....	29
Tablo 2. MEB İşitme Engelliler Okulları İstatistikleri (2021-2022)	32
Tablo 3. Çalışma Grubunun Temel Tanımlayıcı Özellikleri.....	84
Tablo 4. Sağır Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmalarına İlişkin Söylemler.....	145
Tablo 5. Sağır ve İşitme Engelli Kavramlarına Yaklaşım	151
Tablo 6. Sağır Topluluğunun Hizmetlere Erişilebilirliğe Yönelik Beklentileri.....	163

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. İşitme Engelli İstatistikleri Karşılaştırması	21
Şekil 2. Türk İşaret Dili Alfabesi	39
Şekil 3. Sağır Topluluğunun Yaşadığı Ayrımcılık Döngüsü	62
Şekil 4. Sağır Topluluğunun Güçlenmesi	70
Şekil 5. Sağır Katılımcılarla Görüşme Sürecinin Yapılandırılması.....	88
Şekil 6. Temalar Kod-Teori Modeli Haritası	95
Şekil 7. Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli Haritası.....	96
Şekil 8. Ayrımcılık Ana Teması ve Alt Temaları Haritası.....	97
Şekil 9. Sağır Topluluğunun Sorunları Kod Bulutu	98
Şekil 10. TİD Eğitimi ve TİD Tercümanlık Sistemi Döngüsü.....	111
Şekil 11. Sağır Topluluğunda İletişim Metotları Kod Haritası	134
Şekil 12. Sağır Topluluğunun Sağır Kültürüne İlişkin Bakış Açısı Kod Haritası	141
Şekil 13. Sağırlara Yönelik Ayrımcılıkların Önlenmesi için Güçlenme Politikalarında Kullanılacak Uygulama ve Araştırma Modeli	183
Şekil 14. Sağır Topluluğuna Yönelik Ayrımcılıklarla Mücadele Merkezi İşleyişi	186
Şekil 15. Türk İşaret Dilindeki Sorunlar Döngüsü	202
Şekil 16. Sağır Topluluğunun Haklara Erişim Sorunu Zinciri.....	204
Şekil 17. Türk İşaret Dilinin Başlıca Unsurları	209
Şekil 18. Sağır Topluluğunun Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri	214

ÖNSÖZ

“Tanrular bize her şeyi ilk başta göstermedi; bunu zamanla yaptı. Arayarak öğrenebilir ve şeyleri daha iyi bilebiliriz.” Ksenophanes

Anlamak için kulaklarımızı kullanmak zorunda değiliz.

Bilgi bazen görsel bir dilde gizlidir.

Oğuz Atay’ın da dediği gibi “kelimeler bazı anlamlara gelmeyebiliyor.”

Bu doktora tez çalışması,

elleriyle konuşan,

kelimelerini yüreklerinden ellerine dökerek anlaşılan,

işaretler dünyasında yaşayan,

anlamak ve anlaşılmanın kıymetini bilen

Sağırlara ithaf edilmiştir.

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2019 verilerine göre, dünya nüfusunun %5'i (yaklaşık 466 milyon insan) işitme engelli olarak bilinmektedir. Bu oranın 2050 yılına gelindiğinde 900 milyon civarında olması, her 10 kişiden birinin işitme kaybına sahip olması beklenmektedir (WHO, 2019). Alan yazında işitme engeli, işitme kaybı, işitme zorluğu, sağır kavramları büyük oranda birbirinin yerine kullanılmakta, bu durum bu tanımların birbirinden ayrıldığı spesifik noktaları açıklama gereğini ortaya çıkarmaktadır. İşitme kaybı bir veya her iki kulağı farklı derecelerde etkileyebilmektedir. Normal düzeyde işitebilen erişkin bir bireyin her iki kulağının da 25 dB (desibel) olan eşik değerinde işitiyor olması beklenir. Erişkinlerde bu değerin üzerindeki işitme eşikleri işitme kaybı olarak kabul edilir ve tek veya iki taraflı, hafif, orta, orta-ileri ve ileri düzey işitme kaybı olarak derecelendirilir. Toplum içinde karşılaştığımız işitme güçlüğü çeken kişilerin çoğunluğu işitme cihazlarından, koklear implanttan (biyonik kulak) ve diğer yardımcı cihazlardan yararlanan ve konuşma dili aracılığıyla iletişim kuran bireylerdir. Hem işitme hem de konuşma yetersizliği olan bireyler ise, doğal süreç içinde ve buldukları topluma göre değişen bir dil gelişim döngüsü çerçevesinde içinde yaşadıkları toplumun işaret dilini öğrenirler; dilsel farklılığa bağlı olarak toplum içinde kendilerine özgü kültürel özellikleri olan bir topluluk haline gelirler ve "Sağırılar" olarak nitelendirilirler. İşitme cihazı, koklear implant vb. cihazlar ile işiten ve işitsel-sözel dili (konuşmayı) iletişimde kullanan işitme engellilere göre işaret diliyle iletişim kuran Sağırılardan her toplumda çok daha küçük bir topluluk oluşturdukları söylenebilir.

Türkiye'de işitme engelli ve Sağır bireylerin sayısı bilinmemektedir, ancak yapılan çalışmalar, ulusal raporlar ve verilere göre yaklaşık 3,5 milyon işitme engelli olduğu tahmin edilmektedir; bu sayının en fazla %5-10'u işaret dili kullanan Sağır¹ bireylerdir (Kemaloğlu, 2016). Sağırılar topluluğu (Deaf Community) sadece işitme kaybı olan bireylerden oluşmaz; ulusal ve yerel düzeyde kabul gören işaret dili ile iletişim kurmanın

---

¹ Küçük harf "s" ile yazılan "sağır" kavramı, işitme kaybı olan ancak kendilerini Sağır topluluğunun bir üyesi olarak görmeyen bireyleri ifade eder. Kendini kültürel çerçevede Sağır olarak tanımlayanlar ise büyük harf "S" ile gösterilmekte ve her iki grubu birlikte ifade eden bir çatı kavram olarak kullanılmaktadır. Bununla ilgili ayrıntılı açıklamalar okumanın devamında yer almaktadır.

ortak payda olması kaydıyla, onlarla yaşam tecrübesi paylaşan ve aidiyet hissedilen ortak kültüre sahip olarak yaşayan, ortak kültürün aktarımını sağlayan meslek grupları (eğitimciler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar vb.), hak savunucuları, aile üyeleri ve diğer bağlantılara sahip kişilerin oluşturduğu topluluğun tamamı Sağır topluluğu olarak nitelendirilmektedir (Leigh, 2009; Marschark, 2016; Lane,1992).

Sağırılar, Sağır topluluğu içinde aktif şekilde sosyal yaşama sahipken toplumun geri kalanından kopuk ve genel sosyal yaşamdan uzak bir hayat sürdürürler. Kamusal hayatın “işaret dili dostu” olmaması, Sağırılar ve işaret diliyle ilgili hususların toplumun çoğunluğu tarafından bilinmemesi ve bu alanda çalışan uzmanların eğitimlerine bu bilgilerin dahil edilmemesi bu durumun başlıca nedenleri olarak görülebilir. Bir engelli grubu olarak ele alındığında Sağırıların pek çok sorunla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir (Akçamete ve Kargın, 1996; Black ve Glickman, 2009; Fellingner vd., 2012). Sorunların bireyin engel durumuyla ilişkilendirilmesi ve hak temelli çözümler yerine yardım odaklı çözümlerin sunulması, Sağırıların farklı bir kültüre sahip bir topluluk olarak görünürlüğünü engelleyebilmektedir. Bu bakımdan Sağırıların farklı kültürel unsurlara sahip bir topluluk olarak görülmesi bir ihtiyaç haline gelmektedir. Dolayısıyla Sağırılar topluluğuna “işitme kayıplı kişiler” topluluğu gibi davranmak, dinamiklerinin yanlış anlaşılmasına yol açabilir. Engellilerin toplumsal olarak yaşadığı acıma, alay edilme, yabancılaşma, ayrımcılık ve şiddete bağlı sosyal sorunlar (Su ve Burcu Sağlam, 2020), Sağırılar topluluğunun toplumsal ve kültürel sorunlarına eklenmektedir. Bu durum, Sağırılar topluluğunun kültürel özelliklerinin görünürlüğüne ve yaşadıkları ayrımcılıklara dair toplumsal farkındalığa olumsuz yönde etkide bulunabilmektedir. Sağır bir kişiyi sadece “engelli bir kişi” olarak tanımlamanın birçok dezavantajı olabilir. Öncelikle Sağırılar topluluğu kendilerini engelli olarak görmemekte ve kamusal hayata bir engelli olarak değil, kendi dilleriyle katılmak istemekte ve kültürel özelliklerine saygı gösterilmesini beklemektedirler (Lane,1992; Knoors ve Marschark, 2014). Ayrıca sahip oldukları dilsel farklılık, okuma-yazma sorunlarıyla da birleşerek kamusal hayatın kurallarını anlamada ve kendi taleplerini dile getirmede onları “iletişimsel” bir dezavantaja itmektedir. Uluslararası alan yazında, işitme kaybıyla doğan çocukların gereksiz tıbbi ve cerrahi risklere maruz bırakılması, Sağır dünyasının geleceğinin tehlikeye atılması ve bu sorunlara çözüm bulunmaması gibi konulardan bahsedilmesinin yanı sıra söz konusu

problemler, Sağırlar topluluğunun uğradığı bir dizi ayrımcılığın bir göstergesi olarak sunulmaktadır (Lane,1992).

Ayrımcılıkla mücadelede bir akademik disiplin ve uygulama alanı olarak sosyal hizmetin önemli rolleri, görevleri ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bir sosyal hizmet yaklaşımı olarak ayrımcılık karşıtı uygulama, ayrımcılığın sosyal ve politik düzeylerde kaynakların, iktidarın ve gücün eşitsiz dağılımından kaynaklanabileceği gerçeğinin kabulünü varsayar (Teater, 2014). Ayrımcı uygulamalar, bir gruba karşı olduğunda başka kesim veya gruplara avantaj sağladığı için bireylerin, ailelerin veya toplulukların potansiyellerini, gerçek yeteneklerini geliştirip olgunlaştırmasını ve kullanmasını engeller.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Sağır bireyler, iletişim farklılığı nedeniyle genellikle engelli olarak tanımlanmakta ve gündelik yaşam içerisinde birçok alanda olumsuz tutumlarla ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalabilmektedir (Gülşen,2023; İpek-Timur,2023). Gerek kurumsal düzeyde gerekse kamusal ve özel alanlarda başkaları ile iletişimlerinde ne tür ayrımcılık biçimleriyle karşılaştıklarına ilişkin çalışmalar alan yazında oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu çalışmada Türkiye’de Sağırların bireysel olarak yaşadıkları ayrımcı tutum ve davranışları nasıl deneyimledikleri, sosyal hizmet disiplini için önemli bir yaklaşım olarak ayrımcılık karşıtı uygulama ve güçlenme yaklaşımından yararlanılarak ortaya koyulmuştur. Sağır bireylerin maruz kaldığı ayrımcılıklar, Sağır bireylerin iletişim metotları, Türk Sağır kültürüne özgü yönlerle birlikte vurgulanmış, Sağırlar topluluğunun ayrımcı unsurları nasıl anlamlandırdıkları ortaya koyulmuştur.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. SAĞIRLAR TOPLULUĞUNA ÖZGÜ KAVRAMLAR

Temel kavramlar, Sağır çalışmalarında en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Türkiye özelinde Sağır çalışmalarına eleştirel bakış çoğunlukla engellilik/sakatlık bağlamında ele alınan ve ableist/sağlamcılık perspektifine yöneltilen eleştirel bir yaklaşımdır. Türkçe alan yazında yaygın bir biçimde “S/sağır” ve yerine kullanılan kavramlar birbirinin yerine kullanıldığı için kavram karmaşasına neden olmaktadır. Bu kavramlardan bazıları “işitme engelli”, “işitme kayıplı”, “işitme özürülü”, “sağır ve dilsiz”, “işitme yetersizliğine sahip olan”, “ağır işiten” vb.dir. Bu karışıklığın nedeni kavramların içeriğinin yeterince tanımlanmaması, bununla beraber gelen muğlaklık ve biyolojik, kültürel, toplumsal temelde ayrı ayrı üretilen kavrayışlardır (Yaprak Kemaloğlu, 2016).

Sağırklar topluluğu kavramı, özellikle tıbbi temelde benimsenen yaklaşımla tanımlanmış “işitme engelli” ve “işitme yetersizliği” kavramlarının dışında, sosyolojik bağlamda kullanılan bir grubu da temsil etmektedir. Stewart (1991), Sağır topluluğunu "işaret dili ve diğer paylaşılan sağırklar deneyimlerinin kullanımıyla birbirine bağlanan bireyler" olarak tanımlar. Sağırklar topluluğuna Sağırklar kültürünü ya da ortak değerlerini paylaşan işitme kaybı olmayan işaret dili kullanıcıları da dahil edilmektedir (Yaprak Kemaloğlu, 2016). Marsaja (2008), Sağırklar ebeveyne sahip olan işiten bireyleri de bu topluluğa dahil ederek kavramın kapsamını genişletmektedir.

Sağırklar topluluğu ya da İngilizce alan yazındaki karşılığıyla *Deaf community*, iletişim erişimi ve bireysel ihtiyaçlara saygı gibi ortak hedefleri paylaşan ve bunlara ulaşmaya çalışan, işaret dili kullanan, kısmen konuşabilen (oral deaf), işitme güçlüğüne sahip ve işitme engellileri de içeren şemsiye kavram olarak tanımlanmaktadır (Padden, 1980; Singleton & Tittle, 2000). Öyle ki Sağırklar topluluğunu ayrı bir etnik sınıf olarak tanımlayan ve Sağırklar çalışmaları yapan bazı bilim insanları dahi bulunmaktadır. Lane (2005) Sağırklar insanların engelli bir grup olarak değil, dil azınlıklarının takımıyıldızı içindeki dilsel bir azınlık grubunu temsil ettiğini, ortak isim, dil, topluluk duyguları,

davranış normları ve farklı değerler, kültür bilgisi ve gelenekler, sosyal/organizasyon yapıları, sanat, tarih ve akrabalık gibi Sağır kimliğini destekleyen özelliklere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Akrabalık, bir kabile bağı duygusundan (birçok etnik grubun iddia ettiği gibi bölgesel mülkiyet olmadan bile) ve görsel iletişim yollarının kullanımıyla ilgili dayanışmadan doğar. Buna ek olarak Baker (1999) güçsüzlüğün, düşük statünün ve Sağır olmaya dayalı ayrımcılığın Sağır insanlara etnik azınlık statüsü kazandırdığını iddia etmektedir.

Bu çerçevede Sağır çalışmaları ve yaklaşımının engellilik/sakatlık çalışmalarından farklı olarak ele alınmasının nedenlerini Foster (2003) şöyle belirtmektedir:

- Sağırları birbirine bağlayan temel bağ işaret dili iken, engelli grupları birbirine bağlayan bağ medeni haklarla ilgilidir.
- Sakatlık ve Sağır çalışmaları farklı konulara odaklanır. Engellilik çalışmaları siyasi konulara odaklanırken, Sağır çalışmaları işaret dili, kültür, tarih ve sanata odaklanır.
- Ortak kullanım alanlarında kurumsal organizasyon farkı göze çarpmaktadır (Gallaudet Üniversitesi, işitme engelliler okulu, işitme engelliler olimpiyatları vb.). Kapsayıcı eğitim modeli hakkındaki Sağırların bazı görüşlerine göre Sağırlar, tercümanlar aracılığıyla topluma uyum sağlayabilmektedir. Kapsayıcı programların yaygınlaşması ve engellilerin özgürleşmesi için oluşturulan programlar, Sağırlar için oluşturulan özel eğitim okullarının kapatılmasına zemin hazırlaması, Sağırlar için özel eğitim okullarının bir özelliği olan işaret dilini ve kültürel uygulamaları özümseme sürecinin sekteye uğratılması bakımından olumsuz gelişmeler olarak görülmektedir.
- Kendini adlandırma: Sağır oluşunu gizleme ihtiyacının olmaması, aksine bununla gurur duyulması, övünülmesi bir diğer farklılıktır. Bir yandan “engelli kişiler” olarak tanımlanmamak veya engelliliklerinden bahsedilmemesini tercih etme eğilimi ve bunu saldırgan bulma vardır.
- Kullanılan dil: Sağırlar için engelli bir grup içinde yer almak, işiten bir grup içinde yer almak kadar dışlayıcı bir deneyim olarak değerlendirilebilmektedir.

- Kuramsal çerçeve bakımından farklılıklar: Sağır çalışmaları içinde geliştirilen Sağır, Sağıroluş (Deafhood) (Ladd, 2009), Sağır Kazanım (Deaf Gain) gibi kültürel deyiş ve deneyimler işiten engelli grupları temsil etmemektedir.
- Sağır insanların, engelli gruplardan ziyade, farklı bir dil kullanan azınlıklarla ortak noktaları vardır.

Sağır topluluğunun üyeleri, kendilerini benzersiz değerler ve gelenekler tarafından tanımlanan farklı bir kültüre ve bunun yanı sıra işaret dili kullanımına sahip sosyodilsel bir azınlık grubunun parçası olarak görmektedir (Ladd, 2003). Bu yaklaşım kavramların kullanımına büyük/küçük harf farkı ile yansımıştır. Türkiye’de engellilikle ilgili çalışmalarda değerlendirilen sağır/sağırlık/işitme engelli/işitme yetersizliği kavramları arasındaki farklılıklar tam olarak ayrılmamış ancak yeni sayılabilecek bazı sınırlı çalışmalarla üzerinde durulmuştur. Bu kavramların daha açık ve belirgin şekilde anlaşılması için tanımlanması gerekli olduğundan burada bazı kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1.1. İşitme Engeli, S/sağır ve S/sağırlık

5378 Sayılı Engelliler Kanunu'nda tanımlandığı üzere; farklı derecelerde fiziksel ve zihinsel kayıplar, zihinsel ve duyuşsal yetenekler nedeniyle diğerleriyle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin katılımlarını sınırlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen kişiler engelli olarak tanımlanmaktadır.

İşitme, sesin dış, orta ve iç kulak yoluyla işitme sinirine ve oradan da beyne ulaştığı bir süreçtir. İşitme kaybı, doğuştan ya da sonradan ortaya çıkan sorunlara bağlı olarak kişinin işitme hassasiyetinde azalması halidir. Girgin (2003)’e göre doğuştan işitme kaybı şöyle açıklanabilir; *“İşitme kaybı nedeniyle bebek konuşma sesini algılayamadığı için alıcının yaydığı kodları çözmekte zorlanır. İşitme kaybı nedeniyle sesleri algılayamazlar ve uyarınları algılayamazlar. Bu zorluk nedeniyle sözlü iletişim başlamaz ya da kesintiye uğrar. Bu nedenle işitme engelli çocukların ana dillerinin sözlü ve yazılı boyutlarını tam*

olarak özümseyememeleri, uzun yıllar doğuştan işitsel yetersizlikten etkilenen bireylerin “sağır-dilsiz” olarak anılmasına yol açmıştır.”

Dolayısıyla, Türkiye’de “işitme engelli” olan bireylerin birçoğunun Türk İşaret Dili (TİD) ile iletişim kurmadığı, çoğunluğunun cihaz veya koklear implant ile işitebilirken bazılarının yaşlılık süreciyle bağlantılı işitme kaybına sahip olması nedeniyle bu durumu “doğal” olarak kabullenip hiçbir işitsel destek teknolojisi kullanmadığı bilinmelidir. Sağırın çoğu kendilerini Sağır topluluğunun bir parçası olarak görürken, bazıları kendilerini aynı zamanda engelliler topluluğunun bir parçası olarak da kabul eder (Singleton ve Tittle, 2000). Bu nedenle Sağır üyeliği, odyogram sonuçlarına değil, Sağır topluluğunu bir araya getiren faktörlere bağlı olmalıdır. Bu ayrımın merkezinde dil birliği vardır ve kültürel özelliklerin yalnızca alıcı dil olan -işaret dili- ile açıklanamayacağı öngörülmektedir. Küçük harf "s" ile yazılan “sağır” kavramı, işitme kaybı olan ancak kendilerini Sağır topluluğunun bir üyesi olarak görmeyen bireyleri ifade eder. Kendini kültürel çerçevede Sağır olarak tanımlayanlar ise büyük harf “S” ile gösterilmekte ve her iki grubu birlikte ifade eden bir çatı kavram olarak kullanılmaktadır.

Foster (2003), Sağır çalışmaları kapsamının engellilik-sakatlık çalışmalarından farkını açıklarken Sağırın faaliyetlerinin ve programlarının politika içerikli olmasından ziyade dil, sanat, tarih üzerine yoğunlaştığını vurgulamaktadır. Ayrıca Sağır örgütlerinin Sağır toplulukları için politik önemi ve mücadelesi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Örneğin Sağır topluluklarının en kapsamlı yapıda olanı Dünya Sağır Federasyonu (World Federation of Deaf, WFD) çalışmalarının başında savunuculuk ve mevzuat çalışmaları gelmektedir. Bu örgütün savunuculuk faaliyetleri hak temelli olup işaret dili, Sağır kültürü, çeviri faaliyetleri ile güçlenme çalışmalarına odaklandığı görülebilmektedir. Savunuculuk yapılırken odağın hem politik hem kültürel olduğu, politik olan ile kültürel olanın iç içe geçmesiyle bir Sağır birliğinin güçlenmesi öne çıkmaktadır.

Bu farklılık, İngilizce alan yazında, özellikle sosyal bilimlerde, “Deaf-deaf” olarak büyük ve küçük harf gösterimiyle ayrılmaktadır. Tıbbi alan yazında ve tıbbi tanımları esas alan ulusal ve uluslararası belgelerde işaret dili kullanan her işitme kayıplı birey hem işitme hem de konuşma engelli olarak nitelendirilmektedir (Lane,1980). Ancak, her halükârda tıbbi yazında dahi, büyük harf ile “Deaf” (Türkçe’de Sağır) kullanımı işaret dili kullanan

ve Sağır topluluğuna dahil bir bireyden bahsedildiği anlamına gelir (Leigh, 2009; Marschark, 2016; Kemaloğlu, 2016).

Sağır kavramının 1970'lerde ortaya çıktığı bilinmektedir. Sağır (küçük harfli) kelimesinin odyolojik bir duruma atıfta bulunmak için kullanılması dilbilimci James Woodward tarafından vurgulanmakta ve sağır topluluklara ve üyelere atıfta bulunmak için Sağır (büyük harfli) kelimesi giderek yaygınlaşmaktadır (Padden, 2007). Sağır çalışmalarında Amerikan Sağır kültürüne yapılan atıflar öne çıkmakta, Sağır kavramının çıkış noktası olarak ele alınmaktadır. Ancak çalışmaların zamanla genişlemesiyle birlikte günümüzde yalnızca Amerikan Sağır toplulukları kastedilmemekte; bir sosyal azınlık grubu olarak kendi kültürel değerlerine, normlarına, yaşam tarzına ve dillerine sahip oldukları üzerinde durulmaktadır. Bu kavram zamanla Sağır kavramının tıbbi ve odyolojik bağlamda ele alınan "sağır/işitme engelli" kavramından ayırt edilmesinin benimsendiğini göstermektedir (Bienvenu, 2001).

İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nün organize ettiği "Biz Olmasak Bizim Olamazdık" başlıklı çalıştayda Eğitim Vizyonu-2023 kapsamında işitme engellilerin eğitim konularını ele alan bir rapor yayınlanmıştır. Bu çalıştaya Sağırlar ve işitme engelliler, akademisyenler ve dilbilimciler, çeşitli STK'lar, okul yöneticileri ve öğretmenler katılmış ve bir kamuoyu araştırması yapılmıştır. Bu rapora göre "Sağır olarak doğan insanlar için "işitme engelliler" kelimesi yerine "Sağır" kelimesi kullanılmalıdır." düşüncesini katılımcıların %75,5'i doğrulamıştır (Biz Olmadan Bizim Olmaz, 2019).

Sağırlık (Deafness) ve Sağıroluş (Deafhood) (Yaprak Kemaloğlu, 2016) kavramları da sosyal azınlık modeli çerçevesinde ele alınan çalışmalarda sıklıkla kullanılan iki kavramdır. Bir kimlik olarak Sağır kimliğini ele alan Sağırlık, kimliğin ulus, çağ, sınıf gibi çeşitli faktörlerden etkilenerek farklı öncelikler ve ilkeler etrafında yapılandırıldıklarına işaret etmektedir.

Irene W. Leigh (2010) "*A Lens of Deaf Identity*" kitabı ile Sağır toplulukların kimliklerine ilişkin çalışmalarda engellilik modellerinin terk edildiği ve sosyal azınlık modeline yaklaşıldığını vurgulamaktadır. "Farklı" bir yaşama sahip olmanın azınlık grubu statüsü kazandıran bir eksiklik olmadığı vurgulanmakta ve Sağır kimliği, farklı bir varoluş

biçimini yansıttığını varsayan sosyal-azınlık modeli içinde ele alınmaktadır. Bu grubun yaşadığı sorun, işitme farklılığından ziyade işiten insanların yaptığı gibi “işitme işlevi” gören parametrelerin yarattığı engellerde yatmaktadır. Örneğin, tiyatrolar işitsel diyalogu geliştirmek üzere inşa edilir, böylece metne, atfedilen anlama veya işaret dili yorumuna ihtiyaç duyanlar için eğlencenin önünde bir engel oluşturur. Tiyatrolardaki iletişimle ilgili sosyal ve politik belirlemeler, vizyona güvenenlerin erişimine izin verme eğiliminde değildir ve bu nedenle bu bireyler için baskıcıdır. Olumlu bir insan-çevre etkileşimini kolaylaştırmak için sorumluluk doğrudan çevreye verilir. Bu bakış açısının Türkçeye sağlamlık olarak tercüme edilen sağlamsı karşıtı yaklaşımla ilişkili olduğu söylenebilir. Bu yaklaşım engelliliğe yaklaşımda sosyal azınlık modeli ile ilişkilendirilebilir. Sağır ve işitme güçlüğü çeken kişilere yönelik ayrımcılık ve marjinalleşme karşısında kendi bireysel sorunlarıyla uğraşırken paylaşılan deneyimler ve geleneklerden oluşan kolektif bir bilinci içerir. Bu kolektif bilinç görüşü, aşağıda açıklandığı gibi, Sağır olmanın yolları ile ilgili kültürel bir bakış açısı olan Sağır kültürünü üretmiştir.

1.1.2. Sağır Kültürü

Sağır kültürü, Sağır insanlar için “bir sosyal grup” olgusu olarak kabul edilen nispeten yeni bir terimdir. Ancak geleneksel olarak Sağırlar topluluğu veya Sağır-Dünyası olarak tanımlanan bu olgu, en az iki yüzyıl öncesine veya Atina'da MÖ 5. yüzyıla kadar uzandığı tahmin edilmektedir (Leigh, 2009; Bauman, 2008).

Her ne kadar bu olgunun geçmişi hakkındaki tahminler çok eskilere uzansa da Sağır kültürü ilk olarak 1965 yılında tanımlanmıştır. Sağırların kendi kültürlerine sahip olduğu fikri ilk olarak William Stokoe, Carl Croneberg ve Dorothy Casterline tarafından Amerikan İşaret Dili Sözlüğü'nde dile getirilmiştir (Atayurt Fenge ve Subaşıoğlu, 2019). Bu gelişme Sağır topluluğu için önemli bir adımdır; çünkü bu kitap yazılmadan önce, Sağırlar sadece tıp alanında ve sağırlık eğitimi almış kişiler tarafından işitme engelli olarak kabul edilmektedir.

Sağır topluluğunun kendine ait bir dili var ve ortak değer, gelenek ve inançları bu dile göre şekillenir. Dil vesilesiyle oluşan kültürel ortaklık zemini diğer engelli gruplarına göre daha belirgindir ve bu durum onların diğer engelli gruplarından farkını ortaya

koymaktır. Bu nedenle kendilerini engelli olarak değil, kültürel bir azınlık olarak tanımlıyorlar. Nitekim kültürün iletişim yoluyla inşa edildiği gerçeği bu tanımlamayı sosyolojik olarak haklı kılmaktadır. İşaret dilinin sağır kültürünün merkezinde yer alması ve grup içinde sağırlığın bir engel olarak tanımlanmaması, sağırlığı, bir kimliğe ve yaşam biçimine dönüştürüyor. Sağır kültürü ve işaret dili, özellikle sağırlar için, eğitim ve okullar aracılığıyla nesilden nesile aktarılır. Kendi kimliğiyle gurur duyan sağır kuşaklar, Sağır kültürü ve Sağır toplumu için güçlü bir algı oluşturuyor (Aydoğdu ve Yüksel, 2020). Kendilerini Sağır grubun bir parçası olarak gören kişiler genellikle doğuştan veya konuşma öncesi işitme kaybı olan kişilerdir. İletişim dili olarak işaret dilini seçerek, Sağırlar topluluğuna ait olma duygusuna sahip olurlar ve bu kimlikle gurur duyarlar (Munoz-Baell ve Ruiz, 2000).

Sağırlar topluluğu, genellikle büyük bir topluluk olarak görülse de sıklıkla Sağırlar okullarında yer alan “her biri kendi hassasiyetlerine sahip birçok mikro topluluktan” oluşması bakımından benzersizdir (Van Herreweghe ve Vermeerbergen, 2010). Sağır insanlar birçok dil, ırk, grup, kültür ve topluluk arasında bölünmüş durumdadır. Türkiye’de de Sağırlar topluluğu hakkında birçok yanlış anlaşılma olduğu söylenebilir. Engellilik söylemlerine karşılık Sağır bireyler kendilerini “işitme kaybına sahip kişi” olarak görmemekte, aksine Sağır kimliğini bir övünç kaynağı kabul etmektedirler (Bauman ve Murray, 2009). Paddy Ladd (2003), “*Understanding Deaf Culture in Search of Deafhood*” adlı kitabında Sağır toplulukların derin bir kültürel ortaklığa işaret eden özellikleri paylaştıklarını ancak üzerlerindeki çoğunluğun kültürel etkisinin kapsamı göz önüne alındığında, her Sağırın kültürel deneyimlerinin içinde bulunduğu ulusa özgü olduğunu vurgulamaktadır.

İşaret dili, Sağır kültüründe önemli bir unsur olmasına rağmen tüm Sağırlar bu dili kullanmayabilir, bunun yerine sözel yöntemi veya her iki iletişim yolunu (konuşma ve işaret dili birlikte) kullanabilmektedir. Sağır çocuklar, Sağırlar okuluna ilk geldiklerinde Sağır kültürünün ne anlama geldiğinin geç de olsa farkına varırlar. Dolayısıyla, kültürleşme sürecinin büyük ölçüde bu okullarda gerçekleştiği söylenebilir. Ayrıca Sağır kültürünün aktarımında, işitme engelliler/Sağırlar okullarının haricinde önemli rol oynayan bir diğer unsur ise uluslararası alan yazında CODA (Child of Deaf Adult),

Türkçe’de SEÇ (Sağır Ebeveyn Çocuğu) olarak bilinen Sağır ebeveynlerin çocuklarıdır. Bu çalışmada “CODA” kısaltmasının kullanımını tercih edilmiştir.

1.1.3. Sağır Ebeveynlerin Çocukları (CODA)

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde işaret dili kullanan Sağır birey sayısı ile Sağır ailelerin çocuklarının sayısı ya da ikinci dil olarak işaret dili öğrenenlerin sayısının hemen hemen eşit olduğu (Kemaloğlu, 2016), ancak ülkemizde bu konuda bir çalışma olmamakla birlikte Sağır ailelerin çocuklarının sayısının Sağır sayısından daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir (Kemaloğlu, 2016). Bu çocuklar, İngilizcede “Child of Deaf Adults (CODA)” şeklinde tanımlanır. Bu terimin Türkçe’de karşılığı, bir ya da birden fazla sağır ebeveyn, vasi veya velisi olup duyan bireylerdir (SAÇDER, 2022). CODA’nın bir diğer kullanımı ise “Sağır Ebeveynlerin Çocukları” anlamında kullanılan SEÇ ifadesidir. Ancak İngilizce literatürdeki karşılığı olan “CODA” ifadesi Türkiye’deki Sağır bireylerce kullanılmaktadır.

Sağır kültürünün içinde doğan çocukların %90’ı duyabilen çocuklardır (Gertz ve Boudreault, 2016). CODA bireyler tıpkı tüm çocuklar gibi dil gelişimlerini ailenin içinde sürdürmektedir. Araştırmalar, Sağır ebeveynler ve onların çocuklarının doğuştan itibaren dili doğal ve geleneksel bir şekilde (agulama, ilk kelimeler, ilk cümleler) öğrendiğini göstermektedir. İşaret dilinin konuşulduğu bir ailede doğan normal işitmeye sahip çocuklar (CODA bireyler) iki dilli olarak yaşamlarını sürdürürken, işitmeyenler ise işaret dilini, doğal dil gelişim sürecinde öğrenerek işaret dilini ve Sağır kültürünü gerçek anlamda özümserler. Ebeveynleri Sağır olmayan bir işitme engellinin işaret dilini öğrenmesi ve Sağır kültürüne dahil olması, yukarıda da anlatıldığı gibi, genelde okullaşma sürecinde olur. Dolayısıyla işiten ebeveynlerin işitme engelli çocukları eğer erken işitsel rehabilitasyondan faydalanamazlarsa doğal dil edinim süreçlerini belirli bir dil sistemine dahil olmadan geçirirler; dolayısıyla ebeveyn ve çevreleriyle olan etkileşimleri sınırlı olur. İşitmeyen bir CODA ise doğduğu ilk andan itibaren işaret diliyle tanışır ve nörobilişsel gelişimi ideal şekilde işaret dili etrafında şekillenir.

Sağır toplumunun çift dilli ve çift kültürlü üyeleri olarak işiten CODA bireyler, tercüman ve kültürel arabulucu olarak kritik bir köprü görevi üstlenirken, işitmeyen CODA’lar

genelde Sağır toplulukların liderleri ve öncüleri olarak karşımıza çıkarlar. İşiten CODA'lar ailenin iletişiminin devamlılığında sorumluluk taşımaktadır. İşiten CODA'lar duyan topluma yabancı olan Sağır ebeveynlerine hem iletişim hem de karar verme sürecinde bilgi kaynağı olur ve ailedeki konuşan kişi olarak ailenin bir nevi rehberi konumundadır. Singleton ve Tittle, (2000) bu durumun onlara erken yaşta sorumluluklar yüklemesi nedeniyle işiten ve konuşan CODA bireylerin, özellikle ilk doğan çocukların, çocukluklarından mahrum kalma hissi ile büyüdüklerine işaret etmektedir. İlk çocuk olarak doğan CODA'lar, sonraki işiten kardeşleriyle Sağır ebeveynleri arasında iletişimi kurma sorumluluğunu da yüklenmektedir. Zamanla aile içindeki dengeler değişmekte, CODA bireyler normal şartlarda ebeveynlerin üstlendiği görevleri üstlenerek “erken ebeveynleşmiş çocuklar” olmakta ve aile içi rollerde karmaşa ortaya çıkmaktadır. Diğer bir açıdan, Sağır ebeveynlerle büyüyen çocuklar, iki farklı dünyanın kültürel bilgi birikimini ve dillerini komuta etmektedir (Lane at al., 1996:171). Bu özel rol ile CODA bireyler, bu tecrübeden faydalanmaktadır. Ebeveynin rolü belirgin ve tercüme uygun bağlamda ise CODA'lara verilen sorumluluklar, onların olgunlaşmasını, bağımsız olmalarını ve fırsatlarla buluşmalarını sağlamaktadır (Singleton ve Tittle, 2000:230).

Sağır bir kültürde doğan çocuklar işiten çocuklardır (Gertz & Boudreault, 2016). CODA bireyler, tüm çocuklar gibi ailede dil geliştirmeye devam eder. Araştırmalar, Sağır ebeveynlerin ve çocuklarının dili doğuştan itibaren doğal ve geleneksel bir şekilde (zor kelimeler, ilk kelimeler, ilk cümleler) öğrendiklerini gösteriyor. İşaret dili kullanan bir ailede doğan çocuklar dilsiz kabul edilir, ancak CODA'lar hayatlarını iki dilli olarak sürdürürler. Sağır topluluğunun iki dilli ve iki kültürlü üyeleri olarak CODA bireyler, tercümanlar ve kültürel arabulucular olarak önemli köprü görevi görürler. Sağır ebeveynler için işitsel toplum dışında karar verme sürecinde bir bilgi kaynağı ve aile sözcüsü olarak aile için bir tür rehberdir. Çocukluğundan mahrum kalmış hissederek büyüyen CODA bireyleri (Singleton ve Tittle, 2000) -özellikle ilk çocuklar- aile içi iletişimin devamlılığında sorumludur. İlk çocuk olarak dünyaya gelen CODA, kardeşleri ile işitme engelli ebeveynleri arasında iletişim kurma sorumluluğunu üstlenir. Zamanla ailede dengeler değişir, CODA bireyleri normalde ebeveynlerin üstlendiği görevleri üstlenerek “ilk akraba çocukları” haline gelir ve aile içi rollerde kafa karışıklığı ortaya çıkar. Öte yandan, Sağır ebeveynlerle büyüyen çocuklar, iki farklı dünyanın kültürel ve

dil bilgisine hâkim olmuştur (Lane ve diğerleri, 1996: 171). Bu benzersiz rol göz önüne alındığında, CODA bireyler bu deneyimlerden yararlanır. Ebeveynlerin rolleri net ve doğru bağlamda ise, CODA'ya verilen sorumluluk onların olgunlaşmasına, bağımsız olmasına ve fırsatları yakalamasına olanak sağlayacaktır (Singleton ve Tittle, 2000).

1.1.4. İşaret Dilleri ve Türk İşaret Dili (TİD)

İşaret dili, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde "Sağırın birbirleriyle iletişim kurarken el ve yüz hareketleriyle ürettikleri görsel dil" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). İşaret dilleri konuşma dilleri kadar eski olsa da üzerlerindeki bilimsel çalışmalar daha sonra ortaya çıkacaktır (Arık, 2013). İşaret dilleri; İngilizce, Rusça, Almanca, Fransızca, Türkçe gibi doğal dillerdir. İşaret dilleri neredeyse aynı anda el, vücut ve yüz hareketleri kullanılarak ifade edilir. Bu şekilde ifade edilmesine "işaretleme" denir (Eryiğit, 2017; Erten ve Arıcı, 2022). Tıpkı konuşma dilleri gibi işaret dilleri de onları kullanan kişilerde doğal olarak oluşan dillerdir. Dolayısıyla işaret dili de doğal dildir.

Bu noktada işaret dilinin Anadolu'da ilk olarak ne zaman kullanıldığı, bu dilin eğitim ve öğretimi için ne gibi çalışmaların yapıldığı veya hangi okulların açıldığı gibi kimi tarihî bilgilere kısaca değinmek faydalı olacaktır. Araştırmalara göre Anadolu topraklarında işaret dilinin kullanım başlangıcı Hitit dönemine uzanırken işaret dilinin en belirgin kanıtlarının Osmanlı döneminde olduğu görülmektedir (Gök, 1958; Miles, 2000). Fransızların kullandığı işaret dili alfabesindeki bazı işaretler, birkaç değişiklik ile Osmanlı Türkçesi alfabesine uyarlanmış, 2. Abdulhamit döneminde açılmış olan İstanbul Dilsiz ve Âmâlar Mektebi'nde (1889-1926) ilk ders döneminde eğitime bu alfabe ile başlanmıştır (Günay ve Görür, 2016). Taşrada açılan ilk Sağır okulları ise Selanik'te ve İzmir'dedir. Sağırın yaşadığı sorunları bilen İstanbul'daki Sağır, Dilsiz ve Âmâ Mektebi mezunu Fuat Efendi, kendisi gibi Sağır ve dilsiz olan Jak (Jack) Feraci Efendi ile 1895'te Selanik Hamidiye Sanayi Mektebi'nde bir sağır-dilsiz sınıfı açma girişiminde bulunmuştur. İzmir Sağır-Dilsiz Okulu ise Selanik'in işgalinden sonra 1910 yılında eğitim hizmeti vermeye başlamıştır (Tutsak, 2002).

Dünyada tahminen 100'den fazla işaret dili olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bir işaret dili ile dünyadaki tüm Sağırlarla iletişim kurma imkânı bulunmamaktadır (Arık, 2016).

Ülkeler kendi işaret dillerinde iletişim sağlasalar da diğer ülkelerde sağlırlarla iletişim kuramıyorlar. Uluslararası İşaret dili, işaret dilleri arasında çeviri sağlayacak ortak bir işaret dili oluşturmak için geliştirilmiştir. Ancak çoğunlukla uluslararası toplantılarda genel düzen ve haberleşme için kullanılmaktadır. Bugün uluslararası işaret, Dünya Sağlırlar Federasyonu veya Sağlırlar Olimpiyat Oyunları gibi alanlarda ortak dil olarak kullanılmaktadır.

Genel kanı bir söz ya da söz diziminin işaret dili ile sınırlandırılacağı yönündedir. Ancak işaret dili hem somut hem de soyut kavramları içinde barındırır. Bazı işaret dillerinde işareti temsil etmek için bir el kullanılırken, diğerlerinde iki el kullanılır. Konuşma dillerinde bir ülkenin farklı yerlerinde farklı lehçeler veya deyimler kullanılabilmekte, işaret dillerinde ise bir ülkenin farklı bölgelerinde belirli sembollerde küçük değişiklikler görülebilmektedir.

En eski işaret dillerinden biri olarak kabul edilen TİD, tarihte başka hiçbir işaret dilinden türememiş ve kendine has özellikleri, özgün yapısal noktası olan bir işaret dilidir.

TİD ile ilgili ilk çalışma 1995 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan bir sözlük çalışmasıdır. Türkiye'de TİD ile ilgili bilimsel çalışmaların 2000'li yılların başında başladığı bilinmektedir. Bu konuda bilimsel çalışmalar yapan ilk çalışmalar Ankara, Boğaziçi, Gazi ve Hacettepe üniversitelerinden araştırmacılar tarafından yapılmıştır. İlk TİD gramer kitabı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başkanlığında 2015 yılında yayınlandı. Dilleri incelerken, diğer işaret dilleri gibi TİD'in de bir yazı dili olmadığı bilinmektedir. Dünyada yaşayan 7000 farklı konuşma dilinin çoğunun yazı dili yoktur. Alan yazında işaret dilini yazılı hale getirmek için bazı araştırmalar yapılmışsa da etkili sonuçlar elde edilememiştir (Sutton, 2009). Bunun nedeni konuşma dilinin tek boyutlu (işitsel) bir forma sahip olması, işaret dilinin ise çok boyutlu (görsel) bir forma sahip olmasıdır (ASHB, 2015).

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki Sağır kültüründe iletişim dili olarak kullanılan TİD, jest ve mimiklerin yanı sıra dudak okumayı da içine alan görsel bir dildir. Öte yandan dudak okuma, kişinin konuşmayı yalnızca görsel ipuçlarını kullanarak anlamasını sağlayan bir dil ögesidir. Sağır ve az duyan kişiler karşı tarafın sesini daha iyi anlamak için dudak bölgesine bakarak iletişim kurmaya çalışırlar. Sesler, her ses için özel

ağız şekillerinden oluşur ve dudak okuyucular bu şekilleri tanımayı ve yorumlamayı öğrenebilir.

Alan yazında işaret dilleri genellikle üç şekilde sınıflandırılır: kurumsal işaret dili, ev işaret dili ve yerel/köy işaret dili (Zeshan ve De Vos, 2012). TİD, büyük bir Sağır insan topluluğu tarafından kullanılır ve binlerce kullanıcıya sahip olduğu bilinmektedir. Uluslararası ve ulusal çalışmalara bakıldığında işaret dili iletişimde el alfabesinin %5-6 oranında kullanıldığı-bilinmektedir (Akamatsu ve Stewart, 1989; ASPB, 2015). Daha önce yapılan çalışmalarda, işaret dili kullananların el yazısı alfabeyi yoğun bir şekilde kullandıkları tespit edilmiştir. Bunun temel nedeni ise özellikle işaret dilinde terim sözcüğüne konuşma diline göre daha az rastlandığından, terimi açıklamak istediklerinde insanların, terimin Türkçe halini TİD'in el alfabesini kullanarak oluşturmasıdır. Örneğin; hastanelerde kullanılan “anamnez” için el alfabesiyle “A-N-A-M-N-E-Z” olarak kullanılmakta ve işaret dilinin bir pratikliği olarak da ilk bahsedilen yerde “A-N-A-M-N-E-Z” el işaretlerini yapsa bile izleyen iletişim sürecinde sadece “A” işaretini kullanarak iletişim sürdürülmektedir.

Öte yandan, ev işaret dili gerçekten gelişmiş bir gramer özelliği olmayan bir özelliktir (Goldin-Meadow, 2005). Bu tip, genellikle baba ve annenin duyabildiği, ancak çocuğun ileri derecede işitsel yetersizlikten etkilenmiş olması durumunda anne ile baba arasındaki iletişimi sağlamak için bazı nesnelerin üzerine “sahte” işaretler konularak oluşturulur (ASHB, 2015). Genelde ve özellikle de ülkemizde eğer çekirdek ailede Sağır bir birey yoksa, ev işaret dilinin ülke çapında kullanılan işaretleşmeyle bir benzerliği de olmamaktadır. Türkiye'de büyük topluluklar tarafından kullanılan ve resmi olarak da kabul edilen tek işaret dili TİD'dir.

TİD ile ilgili en büyük yanılgılardan biri, dilin farklı bölgelerde farklılık gösterdiği için standart bir dil olmadığıdır. Doğal ve beklenen bir özellik olan bu durum, dilin sözcüklerinde sadece bölgesel bir farklılaşma olduğunu düşündürmektedir. Örneğin Ankara'da "simit", İzmir'de "gevrek" olması nasıl Türkçe'nin standart olmadığı anlamına gelmiyorsa, TİD'de de kelime bolluğu ve farklı eş anlamlıların olması bu dilin standardı olmadığı anlamına gelmez.

1.1.5. İşitme Cihazı ve Koklear İmplant (Biyonik Kulak)

Koklear implant iki kısımdan oluşur. Bu, dış ünite ve ses işlemcisidir. Ses dalgalarını radyo frekansı olarak deri altındaki bir alıcıya dijital kod olarak iletir. İç ünite ise işlemci tarafından kodlanan sinyalleri elektrik sinyalleri olarak elektrot dizisine iletir. Elektrotlar kokleanın kulak zarına yerleştirilir. Bu sayede sinyaller ganglion hücrelerine iletilir ve sesi algılama yeteneği sağlanır (Sömen, 2022).

İşitme cihazları sesi alır, yükseltir ve normal kulak kanalına gönderir. Eğer iç kulakta hasar varsa kişinin koklear implant veya işitme cihazı kullanması gerekir. Eğer işitme kaybı iç kulaktaki işlevsel yapıların tamamen kaybedilmesiyle ilişkili değilse (iletim tipi işitme kaybı ve en fazla orta-ileri derecedeki karma ve sensörinöral işitme kayıplarında) işitme cihazıyla ses, işitme kaybından etkilenen frekans bölgesi dikkate alınarak yükseltilir ve bireyin duyması sağlanır. Ancak sensörinöral işitme kaybı ileri ve çok ileri derecedeyse iç kulak frekans ayırımı bozacak şiddette ses enerjisinin verilmesi gerekeceği ve ayrıca bu derece yüksek işitme kaybında iç kulak sisteminde elektrik enerjisi oluşturarak yeter sayıda işlevsel hücre de kalmamış olacağı için işitme cihazı, özellikle konuşmanın anlaşılması bağlamında yeterli olmayacağından koklear implant kullanılır. Çünkü implant edilen sistem sesi işitme sınırı için elektriksel uyarıya dönüştürerek iç kulak yapılarına ulaştırır. İmplantlar cerrahi olarak uygulanır. Türkiye'de işitme cihazları kısmen ve implantlar ise tamamen sağlık sigortası tarafından karşılanmaktadır; işitme cihazı alacaklar, cihazlarını fark ücreti ödeyerek işitme merkezlerinden satın alırlar.

Koklear implantın çalışma prensibi, cihazın dış parçasında bulunan mikrofon tarafından toplanan seslerin elektrik sinyallerine dönüştürülmesi ile başlar. Bu elektrik sinyalleri konuşma işlemcisi tarafından kodlanır ve özel bir biçimde elektrik uyarılarına dönüştürülür. Vericiye gönderilen uyarılar, radyo dalgaları kullanarak deriden geçerek cihazın iç parçasına-ulaşır. İç parçanın iç kulağın içine girmiş elektrot taşıyan kısmı vardır ve gelen elektriksel uyarılar iç kulağın içine yerleştirilmiş elektrotlara elektriksel uyarılar göndererek işitme sinirlerini uyarır. İşitme sınırı bu uyarıları alır ve beyne iletir. Beyin bu sinyalleri ses olarak algıladığında işitsel işlem tamamlanmış olur (Sömen, 2022).

İleri teknoloji işitme cihazı ve Koklear İmplant kullanıcıları her ne kadar sese kısmen hâkim olabilmeleri ve sözel iletişime erişim imkanları mümkün olsa da cihazlarını çıkardıklarında Sağır topluluğunun bir üyesi olduklarının farkındadır. Ancak bu durum işaret dili öğrenmiş olma ve Sağır kültürüne dahil olma sınırları içinde geçerlidir. Nitekim koklear implant kullanıcı olup Sağır dünyasının dışında olan kişilerin de olduğu, bu kişilerin sonradan işaret dili öğrendikleri bilinmektedir. Ancak işitme engelliler özel okullarına gidenler, koklear implanta uyum sağlayamayan kullanıcılar ve CODA'lar işaret dilini daha çok benimsemektedir. Koklear implant teknolojisi, erken yaşta sözel eğitime ve okulda verilen eğitime daha rahat erişebilmede, kişilerin çevresel yollarla edindikleri bilgilere ulaşmalarında ve bu bilgileri gündelik hayatlarına dahil etmede oldukça başarılı bir sistem sunmaktadır.

1.1.6. İndüksiyon Döngü Sistemi

İşitme cihazı veya koklear implant kullanılması sırasında özellikle kalabalık kapalı ve/veya kalabalık ortamlarda gelen anons ve bilgilendirmeleri duymak ya da konser, tiyatro vb. aktiviteleri takip etmek zordur. Bu gibi ortamlarda (örneğin kalabalık bir hastane polikliniğinin sekreterliği, tren ya da otobüs garlarındaki gişeler vb.), hizmet alınmak istenen kişinin bilgilendirmesini işitmek ve cevap vermek de işitme cihazı veya koklear implant kullanıcıları için zordur. Ortamdaki diğer sesler, işitme engellilerin sesleri algılamasını zorlaştırır. İndüksiyon döngü sistemi toplantı odaları, havaalanları, tren istasyonları gibi toplu taşıma alanlarında, metro trenlerinin içi, bankalar, sinemalar, tiyatrolar, alışveriş merkezleri vb. mahkemeler gibi gürültü yoğunluğunun yüksek olduğu alanlarda kullanılmaktadır. Bu sistem sahip olduğu amfiler ile birlikte ortamdan gelen gürültü ve diğer sesleri filtreleyerek sadece indüksiyon döngü sisteminden geçen manyetik dalgalar halinde doğrudan işitme cihazı kullanıcısının cihazına iletir. Günümüzde birçok işitme cihazı indüksiyon döngü sistemini algılayabilmektedir. Böylece bu sistem sayesinde işitme cihazı/koklear implant kullanan kişiler ortam gürültüsünü duymadan rahat bir şekilde iletişim kurabilirler (Çakır ve Taşdemir, 2022).

1.1.7. Frekans Modülasyon (FM) Sistemi

Sesi doğrudan kaynaktan işitme engellinin kulağındaki işitme cihazına veya koklear implanta ileten kablosuz bir sistemdir. Özellikle işitme cihazı veya koklear implant kullanan öğrencilerin olduğu sınıflarda, spor salonlarında ve uygulama alanlarında kullanılır. Bir FM mikrofonu ile bir veya iki FM alıcısı içerir. FM mikrofonu, radyo vericisine bağlı bir mikrofondur. Mikrofon, genellikle duymak istediğiniz kişinin sesini alır ve bu sinyali radyo dalgaları aracılığıyla doğrudan işitme cihazı veya koklear implantın FM alıcısına gönderir. İşitme cihazına ses gönderilir, işitme cihazı doğru yükseltmeyi uygular ve konuşmacı çok yakın mesafeden konuşuyormuş gibi ses duyulabilir (Çakır ve Taşdemir, 2022). Günlük hayatta simültane tercümede ve spor sahalarında sıklıkla kullanılan bu sistem, işitme cihazı veya koklear implant kullananlara uzak mesafedeki konuşmacının sesini doğrudan ve araya bir gürültü ya da maskeleye girmeden alma olanağı sağlamaktadır.

1.2. TÜRKİYE'DE SAĞIRLAR TOPLULUĞUNUN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Dünya Sağlık Örgütü, dünya nüfusunun %5'inden fazlasının (430 milyon kişi) "engelli" düzeyde işitme kaybına sahip olduğunu ve 2050 yılına kadar 700 milyondan fazla kişinin, yani her 10 kişiden birinin işitme kaybına sahip olacağını tahmin etmektedir (WHO, 2021a).

Sosyal anlamda işitme engelli (hearing impaired) tanımı, bireyin işitme kaybı ve/veya neden olduğu durumlar (işitme yetersizliği) nedeniyle yaygın sosyal yaşama ve toplumsal etkinliklere katılımlarının kısıtlanması durumu için kullanılan bir kavramdır ve devletler, sosyal devlet olma çabalarının bir parçası olarak son 100 yıldır yetersizlikten etkilenmiş bireylere (engellilere) karşı bir dizi sorumluluk altına girmişlerdir (Erduğan, 2010). Amerikan Konuşma-Dil-İşitme Birliği (Amerikan Speech-Language-Hearing Association/ ASHA) işitme engellilerin sosyal hayatta alacakları destek ve hizmetlerin çok yönlü olmasına yönelik bir dizi ölçüt yayınlamıştır. Böylece işitme kaybına sahip olan bireylerin hangi durumlarda tıbbi, rehabilitatif, eğitimsel ve sosyoekonomik desteklerden yararlanabileceğini öngörerek "işitme engelli" olarak kabul edilebileceği konusunda uzman görüşü sağlamayı amaçlamıştır (ASHA, 1981; Kemaloğlu, 2016).

ASHA işitme kaybının “engel” olarak kabul edilmesi için bir dizi değişkenin etkileşiminden oluşması gerektiğini belirtmekte, “bireyin iletişimsel gereksinimleri ve iletişimini sürdürme tarzı” değişkeninin doğrudan Sağır bireylerin varlığına işaret ettiği görülmektedir. Kendisini Sağır olarak kabul eden bireylerin varlığını görünür kılmada engellilik/yetersizlik kavramlarından farklı bir ölçütü getirmesi bakımından bu kriterler oldukça önemlidir. Sağırların işaret dili gereksinimlerine göre kamusal hizmet alma olanağı sunması ve ülkemizdeki engellilik sınıflandırmasında kullanılan “Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik”ten ayrışması bakımından önemlidir. Ülkemizde işitme engelli tanısını koyma sisteminde ne yazık ki bu kriterlerin göz ardı edilmesi Sağır bireylerin sayısının bilinirliğini zorlaştırmıştır.

Sosyokültürel bir tanım olarak Sağır ifadesi ülkemizdeki mevzuatın kapsamına girmemekte, hatta sadece “işitemeyen” ve “engelli olan” kapsamında değil, “dil-konuşma bozukluğu olanlar” kapsamında yer almaktadır. Sağırlara ait verilerin dil-konuşma bozukluğu olanlarla birlikte sunulması işaret dili kullanmanın bir bozukluk olduğu ve düzeltilmesi gerektiği algısına neden olmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’deki resmi kaynaklarda Sağırlara ait veriler işitme engelli ve dil-konuşma bozukluğuna sahip olanlar alt gruplarının içinde yer almaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Sağır ve işitme engelli kavramlarının her ikisi de kullanılmaktadır.

Türkiye’deki Sağırların veri tabanlı olarak incelenmesinde Türkiye Özürlüler Araştırması (2002), Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması (2010), İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından İncelenmesi Raporu (2011), Türkiye Nüfus ve Konut Araştırması, Türkiye Sağlık Araştırması ile Millî Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, TÜİK ve Türkiye İş Kurumu tarafından yayınlanan veriler ile saha çalışmaları ve projelerden elde edilen verilerden yararlanılarak tahmini olarak 2,5-3 milyon kişinin işitme engelliler topluluğunu oluşturduğu ön görülmektedir. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Müdürlüklerince yapılan Yenidoğan İşitme Tarama Testlerinin 2003 yılından sonra hayata geçmesi ve 2009 yılı itibariyle 81 ilde 584 merkezde yapılması (Kemaloğlu, 2016) dolayısıyla 2003 yılı öncesinde doğan Sağırlar için tarama yapılamamış olması, işaret dilinde özel eğitim olanaklarının mevcut olmaması, TİD’in yaygınlaşmasının önündeki engeller, erken tanılamada mevcut imkanların (cihaz ve yeterli altyapının)

olmaması, araştırmaların eksik yönleri gibi etkenler Türkiye’deki Sağır bireylerin net bir sayısını ortaya koymayı zorlaştırmıştır.

TÜİK’in 2010 yılında yaptığı Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması (ÖSBA)’na göre işitme ve konuşma engellilerin oranı şöyledir;

- Engel oranı %20-39 arasında olanların %16,6’sı işitme, %52,3’ü dil ve konuşma engellidir.
- Engel oranı %40-69 arasında olanların %78,8’i işitme, %37,1’i dil ve konuşma engellidir.
- Engel oranı %70 ve üzeri olanların %4,6’sı işitme, %10,5’i dil ve konuşma engellidir.

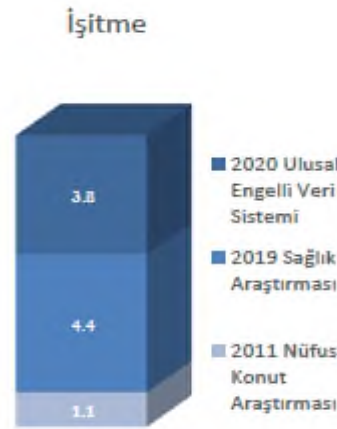
Türkiye Özürlüler Araştırması’nda “işitme kayıplı” olarak saptananların %29,46’sı işitsel yetersizliğin başlangıç zamanını “doğuştan” olarak bildirirken (TÖA, 2004), ÖSBA (2010) bu konuda daha detaylı veri sağlamaktadır.

2011 yılında yapılan Nüfus ve Konut Araştırması’nda ise bireylerin engellilik durumuna ilişkin sorulan “Duymada zorluk çekiyor musunuz? (İşitme cihazı/implant kullanıyor olsanız dahi)” sorusuyla ortaya çıkan verilere göre işitmede zorluk yaşayanların toplam nüfusa oranı %1,1 olup toplam kişi sayısı 836.000’dir. İşitme cihazı kullanmasına rağmen duymakta güçlük çektiğini söyleyenler ve hiç duymadığını söyleyenler de bu sayıya dahil edilmiştir. Konuşmada zorluk yaşayanların toplam nüfusa oranı ise %0,7 olup kişi sayısı 507.000’dir. Bu araştırmada işaret dili ile iletişim kuran Sağır bireylere ilişkin net bir veri elde edilememektedir.

Türkiye Sağlık Araştırması (TSA) verileri incelendiğinde “işitme sorunu olan bireylerin” dağılımını 2014’te %5,3, 2016’da %4,5 iken 2019’da %4,4’tür. 2019 yılına ilişkin sağlık araştırması verilerinde işitme sorununa sahip bireylerin yarıya yakını (%43,4) 65 yaş ve üstü olduğu için bu oranın işitme kaybına bağlı yaşanan işitme yetersizliğine sahip kişilerden oluştuğu söylenebilir (TÜİK, 2019). Sonuç olarak TSA verilerinde işitme engelli/işitme yetersizliği/Sağır kavramlarındaki farklılıkların aynı torbada değerlendirilmesi nedeniyle Sağır bireylerin sayısı tam olarak tespit edilememektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, kamu kurum ve kuruluşlarındaki engelli sağlık kurulu raporlarını esas alan "Ulusal Engelli Veri Sistemi"ni oluşturmuştur. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre ülkemizde engelli raporuna sahip olan işitme engelli kişi sayısı 179.867'dir. Engelli sağlık kurulu raporu almak için yetkin hastanelere gitmeyenler ve hizmet almak için devletle irtibata geçmeyenler bunlara dahil değildir. Dil ve konuşma engeline sahip kişi sayısı ise 33.686'dır. 2020 Ulusal Engelli Veri Sistemi'ne göre ülkemizdeki işitme engelli oranı %3,8'dir (EYHGM, 2022).

Şekil 1. İşitme Engelli İstatistikleri Karşılaştırması

Türkiye Nüfus ve Konut Araştırması (2011), Türkiye Sağlık Araştırması (2019) ve Ulusal Engelli Veri Sistemi (2020)'ne göre işitme engellilerin oranı şekil 1'de gösterilmiştir. Buna göre 2011'den 2020'ye kadarki oran farkına bakıldığında Türkiye'de gittikçe artan bir işitme engelli nüfusundan söz etmek mümkündür. Yine 2012 ve 2020 yıllarında Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'na (E-KPSS) başvuran adayların engelli grubuna göre dağılımı incelendiğinde, 2012 yılında sınava başvuranların %12'si, 2020'de başvuranların ise %11'i işitme engelli grubuna aittir.

Türkiye'de işitme engellilerle ilgili çalışmalara bakıldığında TİD'in gelişimi de ön plana çıkmaktadır. Sağırlar topluluğunun iletişim dili olarak kullandığı TİD, köklü bir geçmişe sahip, kendine özgü yapısal özelliklere sahip, nesilden nesle, kültürel aktarım yoluyla aktarılan doğal bir dildir. Dünyadaki diğer işaret dilleri gibi TİD de eller, baş, omuzlar, vücudun üst kısmı, yüz, kaşlar, gözler, dudaklar, ağız vb. hareketlerin oluşturduğu dilbilgisine sahiptir. Gramer yapısını oluşturan unsurlar genellikle sistematik jest ve

taklitler sistemi olan ve kullanıcının hemfikir olduğu iletişim ihtiyacını karşılamaya yönelik unsurlar ve kurallardır (Arık, 2013; Aan, 2019).

Türk İşaret Dili; Kanada İşaret Dili, Jamaika İşaret Dili, Tayvan İşaret Dili, Japon İşaret Dili, Japon İşaret Dili Mısır İşaret Dili, Vietnam İşaret Dili, Amerikan İşaret Dili gibi dünya çapında tanımlanmış toplam 144 işaret dilinden birisidir (Lewis, 2019; Karahan ve Duyan, 2020). Son yıllarda akademik çalışmalarda özellikle artan işaret dili çalışmalarının tarihsel uzantıları milattan önce 431'e kadar dayanmaktadır. Sağır bireylerin işaret diliyle nasıl iletişim kurduklarına dair ilk bilgileri veren Xenophon, "Anabasis" adlı eserinde işaret iletişiminden bahsetmiştir (Atayurt Fenge ve Subaşıoğlu, 2019; Akalın ve diğ., 2019). 15. yuzyıldan 20. yuzyıla kadar Osmanlı sarayında Sağır görevliler çalışmış ve sarayda geçerli bir iletişim aracı olarak işaret dili de kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde sağırların ve işaret dilinin durumuna ilişkin bilgilere Osmanlı sarayına giren yabancı elçiler, muzisyenler ve seyyahların anıları, elçilik notları ve gezi defterlerinden ulaşılabilmektedir. Osmanlı devletinde Sağır ve dilsizlerin en çok istihdam edildikleri yer saraydır (Sağlam Tekir, 2021). 1817 yılında Thomas Hopkins Gallaudet, Amerika Birleşik Devletleri'nde Sağırlar için kurulan ilk devlet okulunun mufettişi olmuştur. Aynı yıl Thomas Gallaudet ve Laurent Clerc, Hartford'da gunumuzdeki adı Amerikan Sağırlar Okulu olan Sağırlar Bakımevi'ni kurmuşlardır. 1960'a gelindiğinde Gallaudet Üniversitesi'nde profesör olan William Stokoe, Amerikan İşaret Dili'nin (ASL) kendi grameri ve söz dizimi ile gerçek bir dil olduğunu kanıtlayan bir tez yazmıştır. Amerikan İşaret Dili (ASL) Amerika Birleşik Devletleri'nde ulusal bir dil olarak tanınırken İngiliz İşaret Dili (BSL) de 2003 yılında resmi dil ilan edilmiştir (Atayurt Fenge ve Subaşıoğlu, 2019).

Türkiye'de ilk Sağırlar derneği, Sağırlar camiasının gelişimine katkıda bulunan Süleyman Gök tarafından 1941 yılında Türkiye İşitme Engelliler Tesevüt Derneği adıyla kurulmuştur (Atayurt Fenge ve Subaşıoğlu, 2019). Türkiye Sağırlar Milli Federasyonu (TSMF), Türkiye'de yaşayan Sağırların siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarını korumak amacıyla 1960 yılında kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. 1963'te Dünya Sağırlar Federasyonu'na tam üye olan TSMF ve Türkiye Engelliler Federasyonu'nun çabaları, 2005 yılında 5378 sayılı Kanunla Türk İşaret Dili'nin resmi dil olarak kabul edilmesinde etkili olmuştur. 2011 yılında TSMF'nin öncülüğünde işaret dili

tercümanlarının kariyerlerini yeni bir örgütün himayesinde geliştirebilecekleri İşaret Dili Tercümanları Derneği kurulmuştur (TMSF, 2016).

Türkiye’deki sivil örgütlenme sağrılarının sorunlarını daha çok görünür kılmış ve uzun yıllardır yapılan çalışmalar sonucunda yasal mevzuatlarda TİD ve Sağrılara yönelik gelişmelere zemin hazırlamıştır. Bunlardan ilki ve en önemlisi 1 Temmuz 2005’te TBMM tarafından kabul edilen ve 07.07.2005 tarihli Resmî Gazete’de yayınlanan 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’dur. Bu kanun tüm engelli bireylere yönelik ayrımcı uygulamalara karşı uygulamaların önlenmesi esasına dayandırılmıştır. Kanununun 15. Maddesinde geçen *“işitme özürlülerin eğitim ve iletişimlerinin sağlanması amacıyla Türk Dil Kurumu tarafından Türk İşaret Dili sistemi oluşturulur. Bu sistemin oluşturulması ve uygulanmasına yönelik çalışmaların esas ve usulleri Türk Dil Kurumu Başkanlığı koordinatörlüğünde Millî Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ve Özürlüler İdaresi Başkanlığınca müştereken çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.”* ifadesi ile TİD’in resmileşmesine yasal zemin oluşturulmuştur. Bu kanunun ardından 2011 yılında Türk İşaret Dili Sisteminin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik yayınlanmıştır. Bu yönetmeliğin 7. maddesi gereğince Türk İşaret Dili Bilim ve Onay Kurulu (TİDBO) kurulmuştur. İlk Türk İşaret Dili Çalıştayı ülke çapında ilk kez 7-8 Haziran 2007 tarihlerinde gerçekleştirilmiş olup ve bu çalıştayda TİDBO yönetim kurulu tarafından TİD alfabesi kabul edilmiştir.

2006 yılında İşaret Dili Tercümanlığı Hizmeti Verecek Personelin Yetiştirilmesi ile Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik ile TİD tercümanlarının istihdamına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu yönetmelik TİD tercümanlarının devlet tarafından tanınmasına yönelik atılan ilk adım niteliğindedir. Ayrıca TİDBO tarafından ilk kez 21-24 Mayıs 2007 tarihinde İşaret Dili Tercümanlığı Sertifikası onaylama sınavı yapılmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nce 2013 yılında işaret dili tercümanlığı sınavı yapılmış ve Türkiye genelinde 87 kişi sertifika almaya hak kazanmıştır (Kubuş vd.,2016).

Dünya Sağırklar Federasyonu (WFD)'nin 4 yılda bir düzenlediği Dünya Sağırklar Federasyonu Kongresi 2015 yılında “İnsan Çeşitliliğini Güçlenmek” teması ile İstanbul'da gerçekleştirilmiş, bu sayede Türkiye genelinde Sağırklar topluluğuna dair farkındalığın gelişmesi sağlanmıştır. Bu gelişmelerle Sağırkların yaşadığı birçok sorun gündeme gelmiş ve daha görünür olmaya başlamıştır. Öyle ki engelli toplulukları içinde deneyimlenen sorunlar Sağır kadınlar, Sağır göçmenler, Sağır yaşlılar olarak farklılaşabilmekte, özellikle Sağır kadınların hem Sağır topluluğu içinde bir kadın olarak hem de kadın örgütleri içinde Sağır konumunda olarak engellilik-toplumsal cinsiyet kesişimselliğinin içinde yer aldıkları söylenebilir. Bu çeşitliliğin Sağır sivil örgütlerin sayısını artırdığı söylenebilir.

1.2.1. Türkiye’de Sağır Bireylerin Yaşadığı Sorunlar

Sağır bireylerin yaşadıkları sorunlar eğitimden adalete, sağlık alanından toplumsal sorunlara kadar geniş bir yelpazede ele alınabilir. Bu sorunlar temelde erişilebilirlik ve fırsatlardan hak temelli bir çerçevede faydalanabilme hakkından yoksun kalma üzerine inşa edilmiştir. Erişilebilirlikle ilişkili sorunlar ise TİD’in bilinirliği ve yaygınlaştırılmasına dair sorunlar, “S/sağır” kavramına ilişkin farklı yaklaşımlar ve haklara erişim odağında yoğunlaşmaktadır. Yapılan çalışmalar işitme engelli ve Sağır bireylerin iletişim sorunlarının yanı sıra sağlık, eğitim, ekonomik alan ve adalete erişimle ilgili sorunlara da sahip olduklarını göstermektedir. Bahçeci (2009) işitme engelli bir bireyin çocukluktan itibaren karşılaştığı sorunları şöyle özetlemiştir;

- Sosyal normları öğrenememe
- Özbakım becerileri konusunda farkındalık eksikliği
- Aile içinde yetersiz iletişim
- Okul hayatında iletişimle ilgili sorunlar
- Türkiye'nin bütün illerinde işitme engelliler okulu olmadığı için okula erişememe
- Sosyal çevreden uzak yaşama
- Çalışma hayatına girerken yaşanan sorunlar
- Evlilik ve doğum gibi süreçlerde zorluklar
- Başkalarıyla ortak alanlarda kalma zorluğu

- Sağlık sorunlarını anlama ve açıklama zorluğu
- Tüm yasal haklara erişme ve bunları kullanma konusunda farkındalık eksikliği

Bu sorunların temelinde iletişim kurma güçlükleri bulunmaktadır. Dikkate alınmayan bir diğer durum da anadili edinme sorunudur. İşiten anne babaların işitemeyen çocukları "kritik yaş" döneminde (yaklaşık 0-6 yaş) herhangi bir dil girdisine sahip olmadığında, sonrasında da herhangi bir dili anadil düzeyinde öğrenemezler. Dolayısıyla bu çocuklarda 0-6 yaşlarında işaret dili girdisi olmadığında, çocuklar duyamadıkları için ebeveynlerinden herhangi bir dili özümseyemezler, bu da doğal olarak öğrenilen ana dilden uzak bir dilin oluşmasına neden olmaktadır. Yarı dillilik sadece dil becerilerinin gelişimini engellemez, aynı zamanda bilişsel becerilerin gelişimini de engeller. Akademik başarı bilişsel becerilerin gelişimine, bilişsel becerilerin gelişimi ise dil becerilerinin gelişimine bağlıdır. Bu nedenle Sağır öğrencilerin, işiten öğrencilerle aynı eğitimi alarak aynı düzeyde başarı elde etmelerini beklemek gerçekçi değildir. Bu durum Sağır öğrencilere yönelik okullarda Türkçe'nin yanı sıra TİD'le de eğitim verilmesinin desteklenmesi gerektiğini düşündürmektedir. Nitekim Türkiye'de 2015-2016 eğitim-öğretim yılı itibariyle işitme engelliler ilkokullarında birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda TİD sınıf dersi ile eğitim vermeye başlanmıştır (MEB-İÇDEP, 2022).

İşitme kaybının en önemli etkisi, dili anlama ve ifade etme güçlüğüdür. Sosyal ve duygusal gelişim büyük ölçüde iletişime bağlıdır. Sağır kişilerin iletişim güçlükleri duygusal sorunlara yol açarak özgüvenlerinin düşük olmasına yol açabilmektedir. İşitme kaybının tüm bu olumsuz yönleri, bireyin korkutucu veya tehdit edici bir duruma verdiği zihinsel ve fiziksel tepki olan kaygıyı da gösterir. Keilmen ve arkadaşları yaptıkları çalışmada, işitme kaybı olan kişilerin kendilerine daha az güven duyduğunu ve daha yüksek kaygı düzeylerine sahip olduğunu ortaya koymuştur (Keilman, 2007; Kuşman vd., 2018). Kramer ve arkadaşları ise işitme kaybı olan kişilerin normal işitenlere göre daha rahatsız edici semptomları olduğunu bildirmiştir (Kramer, 2002).

Yıllar boyunca yapılan araştırmalar, Sağır çocukların öğrenme, problem çözme ve yaratıcılıkta akranlarının gerisinde kaldığını göstermiştir (Marscharch ve diğerleri, 2002). Sağırlarda benlik saygısı üzerine yapılan araştırmalar genellikle tutarsız sonuçlar vermektedir (İkizler ve Karagözoğlu, 1997). Önceki benlik saygısı teorilerine göre, Sağır

insanların benlik saygısı düşüktür. Çünkü hafife alınan bir azınlığa ait olmak ve işitsel yetersizliği olmayan insanların olumsuz tutumlarından etkilenmeleri muhtemeldir (Lane, 1992). Bat-Chava, yukarıdaki ifadelerin aksine Sağırın benlik saygısının düşük olmadığını savunur ve işitsel yetersizliğinin benlik saygısını nasıl etkilediği konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu öne sürer (Bat-Chava, 1994).

“İşitme kaybı tedavisi”nin en doğru şekilde nasıl yapılacağı ile alakalı durumları bilmemek aileleri endişeye sürüklemektedir. İlk aşamada tanı konulması ve sürecin nasıl gelişeceği ile ilgili aşamalar ailenin kaygısını giderici ve onları yönlendirici bir dilde olmalıdır. Tanı (hayatın ilk 6 ayı içinde) konulup cihazlandırma yapıldıktan sonra (dil öncesi durumdan bahsedilmektedir) ivedilikle (genelde hayatın ilk 6 ayı içinde) aile, çocuğa özel eğitim verecek kurumlara yönlendirilmeli ve vakit kaybı olmaksızın çocuk eğitime başlatılmalıdır (Sömen, 2022). Ayrıca cihazlandırma esnasında ve sonrasında aile, çocuğun işitme cihazının kullanımı ve gereksinimlerinin neler olduğuyla alakalı bilgilendirilmelidir. Aile çocuğun durumunu kabullenip bu psikolojiyi atatabildikten sonra ailenin kendisinde bir güven oluşmakta ve bu güven çocuğuyla olan ilişkisine de olumlu şekilde yansımaktadır.

Ülkemizde ve yurtdışında yapılan çalışmalar genel anlamda bizlere dil gelişimi açısından Sağır çocukların konuşmayı işiten akranlarıyla benzer süreçlerden geçerek edindiklerini ileri sürmektedir. Ancak işitme yetersizliği yaşayan çocuklardaki dil edinimi işiten çocuklara göre daha geç sürede gerçekleşebilmektedir (Sömen, 2022). İşitme kaybının oluşturduğu dil edinim ve gelişimlerinin yavaş ve geç olmasından dolayı işitme yetersizliğiyle büyüyen çocuklar kendini ifade etmede, benlik saygılarını sergilemekte, kültürlerini ve ana akım üst kültürüne adapte olmada, ilgi, gelenek ve göreneklere hızlı uyum sağlayabilmede güçlüklerle karşılaşmalarına ve bu çocukların sosyal ve akademik anlamda beceriler geliştirmelerinde birtakım sorunlara sebebiyet vermektedir.

Sağırın yaşadığı psikososyal sorunlarla ilgili alan yazında oldukça sınırlı çalışmanın olduğu söylenebilir. Jabeen ve Malik (2019)'in Sağır yetişkinlerin stres, depresyon ve anksiyete düzeylerini incelediği çalışmasında sağırın güvensizlik, ayrılık, yönelim bozukluğu, yönetilme, ayrışan bir grup, yetersiz ebeveynlik, eksik iletişim ve çocuklarına bağımlı olma ile bağlantılı olarak Sağır yetişkinlerde depresyon ve kaygı bozukluklarına

dikkat çekmiştir. İletişim temelli sorunların Sağır bireylerde kaygı ve stres belirtilerine yönlendiren başlıca etken olduğu görülmektedir.

Yine Sağır kadın haklarına ilişkin ülkemizdeki çalışmalar oldukça yeni olsa da gerek duyma kaybı gerekse toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak yaşanan sosyal sorunlar bulunmaktadır. Özellikle şiddete maruz kalma ve eğitimden uzaklaşma en çok deneyimlenen sorunlar arasındadır. Yapılan çalışmalarda Sağır ve işitme engelli kadınların fiziksel, zihinsel ve cinsel şiddete maruz kalma bakımından savunmasız oldukları bildirilmektedir (Luengo-Rubalcaba ve ark., 2019).

İletişim eksenli bu sorunlar aşağıda sağlık, eğitim, çalışma ve TİD alanındaki sorunlar ve adalete erişim olarak sınıflandırılacaktır.

1.2.1.1. Sağlık Hizmetlerinde Sağırılar

Sağlık hizmetlerinden yararlanmak temel bir insan hakkıdır ve her birey her koşulda ve her ne sebeple olursa olsun sağlık hizmetlerinden yararlanabilir. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme (BMEHİS), engelli kişilerin sağlık hizmetlerine erişiminin tanımlanmış bir hak olduğunu belirtmektedir. Sağır ve diğer işitsel yetersizlikten etkilenen bütün bireyler, sağlıkta eşitsizliklere sahip bir nüfus olarak kabul edilir.

Sağlık personelinin işaret dili ve Sağır kültürü hakkında bilgi sahibi olmaması ve eğitim materyallerinin eksikliğinden dolayı Sağırılar sağlık ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanırlar (Pollard, vd., 2009; Aydın, 2021). Sağır bireyler ile etkin ve yeterli iletişim kurulamamasının nedenleri olarak sağlık hizmeti sunan kurumlarda bireylere ayrılan zamanın kısıtlı olması ve sağlık personellerinin işaret dilini bilmiyor olması gösterilebilir.

Sağlık alanında karşılaşılan problemlerin başlıcaları sağlık kurumlarıyla ve çalışanlarıyla iletişim kuramama, işitme kaybının geç teşhis edilmesi, koklear implant ve işitme cihazlarına erişim ve kullanma süreci hakkında bilgi ve farkındalık eksikliğidir (Steinberg ve diğ., 2002). Sağlık sorunu yaşayan Sağırılar; sağlık merkezleri, devlet hastaneleri ve poliklinik hizmeti veren diğer kuruluşlara başvurduklarında ilk olarak onları anlamayan

sağlık personeli ile karşılaşmaktadırlar. Muayene esnasında rahatsızlığını, yazarak veya kuruluşa birlikte geldiği konuşabilen bir tanıdığı aracılığıyla ifade etmektedir. Kuruluştaki sağlık terimlerinin işaret dilinde tam karşılığı olmadığından anlayamamakta, kendisine uygulanacak olan tedavi planını, hastalığın gidişatını, kullanması gereken ilaçları, bu ilaçların doğru kullanımını ve kişisel yaşamında dikkat etmesi gerekenleri anlamakta zorlanabilmektedir. İşaret dilini konuşabilen personel eksikliği, sağırın sağlık hizmetlerine erişimde diğer gruplara göre daha sık ayrımcılığa uğradığı anlamına gelir.

İşitsel yetersizlikten etkilenen bireylerin işitme cihazı edinmelerinde yenidoğan dönemindeki işitme tarama testleri ve izleyen dönemde tekrarlanan klinik işitme testleri hayati öneme sahiptir. Daha önce de belirttiğimiz gibi; günümüz toplumlarında, özellikle ülkemizde bireyin işitme cihazı veya koklear implant kullanan bir işitme engelli (işitsel yetersizlikten etkilenen birey) mi yoksa işaret dilini anadil olarak benimseyen bir Sağır mı olacağını belirleyen ana faktör yukarıda bahsedilen testlerin hangi dönemde ve ne kadar etkin yapıldığıdır. Özellikle doğuştan ve erken çocuklukta işitsel yetersizlikten etkilenen bireylerin erken çocukluk çağında işitme kaybı tespit edilemediği takdirde cihaz kullanımında uyum sorunları yaşanabilmektedir. İleri yaşlarda işitme cihazı kullanmayı deneyen birçok Sağır birey cihaza adapte olamadığı için kullanmayı bırakmaktadır. Dolayısıyla erken tanılama olmadığına Sağırın dil gelişimlerinde ve öğrenme süreçlerinde farklı sorunlar görülebilmekte, sözel dilin kazanımı gecikmekte ya da hiç olmamaktadır. Ayrıca erken işitme cihazı ve gereğinde koklear implant kullanılması işitsel-sözel özel eğitimin de erken başlamasını mümkün kılmaktadır. Diğer taraftan yaşa bağlı işitme kayıplarının saptanması ve rehabilitasyonunda da işitme testlerine ve işitme cihazlarına erişim son derece önemlidir. Yaşa bağlı işitme kayıplarında geç işitme cihazı kullanılması %9 oranında Alzheimer hastalığını tetiklediği bilinmektedir (STGM, 2020).

İşitme cihazlarının ekonomik değeri nedeniyle işitsel yetersizlikten etkilenen birçok birey cihaza erişememekte veya cihazlarını yenileyememekte, ara kablo, pil gibi ihtiyaçları karşılayamamakta, her iki kulakta duyma sorunu olmasına rağmen tek kulak için cihaz alabilmekte, ki bu konuda hekimlerin raporları belirleyici olmaktadır.

Hastane içinde gürültülü ortamlarda (bankalarda, vb.) İndüksiyon döngü (İD) sistemlerinin bulunması işitme engellilerin iletişim kurmalarını kolaylaştıran önemli bir diğer faktördür. Görme ve işitme engelliler için hastane ve dış sağlığı merkezlerinin bilgi talebi kapsamında erişilebilirliğinin incelendiği çalışmanın sonuçları Tablo 1'de sunulmaktadır (TOHAD, 2013).

Tablo 1. Hastane ve Ağız Dış Sağlığı Merkezlerindeki Hizmetlerin Engelli Erişimine Uygunluk Verileri (250 hastane ve ADSM)

Verileri (250 hastane ve ADSM) Düzenleme Konusu	Var	Yok	Uygulama Oranı
İşaret Dili Bilen Personel Durumu	164	86	0,66
Web Sayfalarının, İşitme Engelli Bireyler İçin Basitleştirilmiş Dil, Görsel Anlatımlar vb. Bakımından Uygun Bir Altyapıya Haiz Olma Durumu	41	209	0,16

Tablo 1'e göre Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nin Engelli Hakları İzleme Raporu'nda belirtilen 250 sağlık kuruluşunda işaret dili bilen personelin yetersiz olmasından dolayı dil erişilebilirlik hizmetinin ve ayrıca dijital erişilebilirliğin Sağırılar için yetersiz olduğu söylenebilir.

Hastalığa eşlik eden iletişim güçlüğüne çözüm üretilmesi noktasında Sağlık Bakanlığı'nın hizmet verdiği Engelsiz Sağlık İletişim Merkezi (ESİM) uygulaması bulunmaktadır. 112 Acil çağrı merkezi ile iletişim kuramayan işitme engelli ve Sağırılar için görüntülü konuşma desteği sunan bu uygulamada TİD bilen personeller 7/24 hizmet vermekte ve sorunu dinleyerek yardımcı olmaktadır. Ancak bu uygulama Sağırılar için yönlendirme yapmak üzere kurulmuş, doktor, hemşire, psikolog, sosyal çalışmacı gibi diğer sağlık personelleri ile iletişimde aktif olarak kullanılmamaktadır. Dolayısıyla tam anlamıyla işlevsel olarak Sağırılarının sağlık hizmetlerine erişmelerini sağlayan bir uygulama olduğunu söylemek zordur. Hastalığın tanı ve tedavi süreci boyunca Sağırılar bilgi edinme haklarına erişmekte zorlanmaktadır. Buna bir halk sağlığı sorunu olarak pandemide yaşanan zorluklar da dahildir.

2019 yılında ortaya çıkan ve Türkiye'de 2020 yılının Mart ayında görülmeye başlanılan COVID-19 pandemisi küresel bir salgın olarak toplumun her kesiminde tecrübe

edilmiştir. Bu süreçte çeşitli sosyal, ekonomik, sağlık, eğitim ve güvenlik tedbirleri ulusal olarak alınmış ve uzun bir süre gündemde kalmıştır. Engelliler için alınan önlemler pandeminin ilerleyen evrelerinde dikkate alınmıştır. Toplum üzerinde kısa ve uzun vadede psikososyal etkileri olan pandemi sürecinde en çok etkilenen gruplardan birisi işitme engelliler ve Sağırklar olmuştur.

Koronavirüs önlemleri kapsamında yapılan bilgilendirmelerde, basın toplantıları, afişler, kamu spotları ve diğer yayın organlarında TİD çevirisinin yapılmamış olması, hastanelerde yaşanan vaka sayıları nedeniyle işitme engelli ve sağır bireylerin odyolojik tetkiklerinde, sağlık kurulu raporu edinmede ve diğer sağlık hizmetlerine erişimde mağdur oldukları bilinmektedir. 2019 yılının Ekim ayında “Sağırkların, İşitme ve Görme Engellilerin Yayın Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” Resmî Gazete’de yayınlanmıştır (Resmî Gazete, 2019). Bu yönetmelik kapsamında Türk televizyonlarında yayınlanan haber bülteni saatlerinde TİD tercümanları hizmet vermektedir. Ancak pandemi sürecinde beklenen çeviri hizmetinin tam anlamıyla verilemediği görülmüştür.

Pandemi sürecinde işitme engelli ve Sağır bireylerin yaşadığı sorunların başında bilgi edinmemek ve maske takmaya bağlı dudak okumanın gerçekleştirilememesi gelmektedir. Gürültülü hastane ortamı ile görsel engeller birleştiğinde işitme engelli ve Sağır bireylerin iletişim yolları da işlevsizleşebilmektedir (Reed vd., 2020; Aydın, 2021). Jest/mimik, işaretler ve dudak okuma olmak üzere üç temel sac ayağı olan TİD’in anlaşılmasını engelleyen bu sorun için şeffaf maskeler oldukça sınırlı sayıda üretilmiş ve yaygınlaştırılamamıştır. Sosyal mesafe uygulamaları ve şeffaf olmayan maskeler nedeniyle Sağır ve işitme engelli bireyler hastanelerde sorun yaşamıştır. Dudak okumak için tıbbi personel ile iletişim kurmak zorlaşmıştır. Doktorların hastalarla uzaktan iletişim kurmaya çalışması ve işaret dili tercümanlarının bulunmaması gibi nedenlerle sağırklar ve diğer işitme güçlüğü çeken kişiler iletişim kurmakta güçlük çekmiştir.

Sağır bireyler için pandemiye ilişkin bilgilendirmeler ve duyurular işaret dili çevirisiyle yapılmamış, sokağa çıkma yasağı gibi birçok önemli bilgiye erişim sağlanamamıştır. Korucuyu tedbirler kapsamında yayınlanan kamu spotlarında işaret dili tercümanı yer almamıştır.

Pandemi sürecinde çevrimiçi olarak sunulan psikolojik destek hattı sadece telefonla hizmet vermiş, görüntülü destek sistemine yer verilmemiştir. Sağır bireyler telefon kullanamadığı için bu hizmetlere erişim sağlanamamıştır. Psikolojik desteğe gereksinim duyan işitme ve/veya konuşma engelliler ve Sağırlar bu hizmete erişememiştir. Özellikle evde kalması zorunlu olan bakıma gereksinim duyan veya yaşlı Sağır bireylerin psikososyal sorunlarına çözüm üretilmemiştir. Bu grup resmi işlemleri gerçekleştirmekte zorlanmış, sokağa çıkma yasağı nedeniyle e-devlet şifresi almak ve diğer önemli işlemler için ilgili kurumlara gidememiştir. Buna bağlı olarak diğer birçok işlemlerini yapamamıştır (Tanyeri ve diğ, 2020; Aydın, 2020). Bu süreçte mobil olarak yardım hizmet sunan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı vefa destek hattı personelleri TİD bilmediği için Sağır bireyler pandemide ekonomik yardımdan faydalanmakta zorlanmıştır. Koronavirüs kapsamındaki koruyucu ve önleyici uygulamalara karşı belirlenen kısıtlılıklara ve yasaklara uyulmaması halinde gerçekleştirilen yaptırımlarda işitme engelli ve Sağır bireyler cezaların bildirilmesi veya bu cezaların nedenini anlamada sorunlar yaşamıştır. Yine uzaktan eğitim sistemine erişimde, Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden yapılan derslerde işaret dili tercümanı yer almamış, Sağırlar için ayrı bir bölüm oluşturulmamıştır. EBA'nın nasıl kullanılacağına ilişkin bilgilendirme konusunda sorun yaşanmıştır.

1.2.1.2. Eğitimde Sağırlar

Ülkemizde Sağırlara yönelik okullar Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'li yıllara kadar farklı bölgelerde açılmıştır (Turgut ve Taşçı, 2011; Akalın, 2014; Atayurt-Fenge ve Subaşıoğlu, 2019). Bu okullar genellikle yatılı eğitim vermektedir ve sadece Sağır öğrencilerin eğitim aldığı farklı eğitim modelindeki okullarıdır. Sağırların eğitimine, Cumhuriyet döneminde oral/konuşmaya dayalı yaklaşım damgasını vurmuştur (Kemaloğlu, 2014). 1953 yılına gelindiğinde bu okullardaki işaret dilinin kullanımının yasaklandığı bilinmektedir (Akalın, 2014). İstanbul'daki Sağırlar Okulu'nun kapatılmasının ardından İzmir'deki okul bir süre Türkiye'deki tek sağırlar okulu olarak kalmıştır. İstanbul'daki bu eksiklik, kendisi gibi Sağır olan Süleyman Sırrı Gök'ün kendi girişimiyle 1944 yılında okulun açılmasıyla giderilmiştir. Süleyman Sırrı Gök, Fransızca öğrendikten sonra işaret dilini ve parmak alfabesini eğitimde kullanmıştır. İzmir okulu

ise Alman okulu etkisiyle sözlü eğitime dayalıdır ve okullarda işaret dilinin kullanılması yasaklanmıştır. Süleyman Sırrı Gök'ün yazıları TİD'in varoluşunda önemli bir yere sahiptir (Erten ve Arıcı, 2021; Akalın ve Oral, 2013; İlkbaşaran ve Taşçı, 2012).

Ülkemizde 2000'li yılların başına kadar Sağır ve işitme engelli öğrenciler, işitme engelliler ilkokulu, ortaokulu ve liselerine yönlendirilmiş ve bu okullarda eğitimlerine devam etmişlerdir. 1997 yılında çıkarılan 573 sayılı “Özel Eğitim Kanunu” ile uygulamaları bütünleştirme eğiliminin arttığı söylenebilir (Aslan Bağcı, 2021). 1982'den 2013'e kadar işitme engelliler okullarında işaret dilinin kullanılıp kullanılmaması konusunda ise tartışmalar yapılmıştır (Demirögen, 2016).

Sağır bireylerin eğitim alanında yaşadıkları sorunlar büyük ölçüde özelleştirilmiş bir okul sistemine olan ihtiyaç ve bu okullarda verilen eğitimin niteliği ile ilgilidir. 2022 yılında yayınlanan MEB'in “Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2021/2022” yayınına göre Türkiye’de resmi ve özel kurumları içeren toplam işitme engelli okullarının sayısı 84’tür. Bu kurumlarda işitme engelli öğrenci sayısı 2638 iken çalışan öğretmen sayısı 1173’tür (MEB, 2022).

Tablo 2. MEB İşitme Engelliler Okulları İstatistikleri (2021-2022)

Okul Türü	Okul/Sınıf/Kurum	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İşitme Engelliler İlkokulu	32	673	397	276	237	94	143
İşitme Engelliler Ortaokulu	32	920	561	359	451	233	218
İşitme Engelliler Özel Eğitim Meslek Lisesi	20	1045	625	420	485	265	220
Toplam	84	2638	1583	1055	1173	592	581

İşitme engelliler ve Sağır bireylerin eğitim sorunlarının başında işaret diline dayalı olmayan ve tam anlamıyla özelleştirilemeyen bir eğitim sistemi gelmektedir. Özel eğitim programlarından mezun olmayan ancak işitme engelliler okullarında çalışan öğretmenlerin varlığı, öğretmenlerin işaret diline ve Sağır kültürüne hâkim olmaması,

Sağır ve işitme engelli çocuklar için nitelikli bir eğitim sürecinin önündeki engellerdir (Aslan Bağcı, 2021; MEB, 2022). Yine işitme engelli öğrencilerde kadın öğrencilerin sayısının erkeklere göre daha düşük olması dikkat çekicidir. Özelleştirilmiş eğitime erişimde kadın işitme engellilerin okula gönderilmemesi engellilik ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın kıskaçında kaldıklarını göstermektedir. Sağır kadınların daha düşük okuryazarlık ve dudak okuma eğiliminde olduğu (Altıntaş, 2020), Sağır kadınların erkeklerden daha fazla önyargı ve zorluklarla karşılaştıkları ve sadece kadın olma olgusu nedeniyle genellikle daha düşük bir eğitim seviyesine sahip oldukları düşünüldüğünde çok boyutlu bir ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıkları bilinmektedir (Luengo-Rubalcaba ve ark., 2019).

Türkiye’de Sağır çocuklara yönelik sözel dil edinimi odaklı bir eğitim perspektifi benimsenmektedir. Bu yaklaşım işitme kaybı belirlenen bebeklerin ve çocukların erken yaşta sözel dil ediniminin kazandırılarak akranlarıyla aynı düzeyde konuşabilme becerisine sahip olmalarını amaçlamaktadır. Bu alanda görev alan eğitimciler, Sağır bir çocuğun ileride yetişkin bir birey olduğu zaman işiten toplumla sözel–oral metot yöntemi daha aktif kullanarak iletişimde yaşayacağı sorunları minimize etmeyi, en azından gündelik hayatta kendini idame edebilecek bir konuşma düzeyine ulaştırmayı hedeflemektedir.

Diğer eğitimci kesim ise işaret dilini Sağır ve işitme engelli bireylerin anadili ve kültür dili görmeleri üzerine eğitimlerini de işaret dilini merkeze alarak ancak yine de sözel eğitimden de yararlanarak verenlerdir (Sömen, 2022). Bu eğitimcilerin büyük çoğunluğu Sağırdır ve haliyle verdikleri eğitimleri de işaret dili merkezinden vermektedir. Rehabilitasyon merkezlerinde çalışan ve öğrencilerine hem işaret dili hem de sözel yöntemle yaklaşan öğretmenler (dil ve konuşma terapistleri, özel eğitim öğretmenleri ve farklı engelli grubunda eğitim almış eğitimciler) de bu başlık altında değerlendirilmektedir.

Rehabilitasyon merkezlerindeki öğretmenler, çocuğun motor becerileri başta olmak üzere fiziksel, bilişsel, mental yönden gelişimi için çocuğun işitme yetersizliğine göre ve ayrıyeten başka engelinin de olup olmamasına yönelik olarak uygun yöntem ve teknikleri seçerek çocukları hem eğitmekte hem de öğretici kazanımlar edinmelerini sağlamaktadır.

İşaret dili öğrenip kendini geliştiren rehabilitasyon merkezinde görevli öğretmenler, işitme engelli ve Sağır çocuklarla daha sağlıklı iletişim kurabilmekte ve çift dil (hem işaret dili hem sözel dil) üzerinden verdikleri eğitimlerle çocukların gelişimlerine katkıları sunmaktadırlar.

Ülkemizde önceki eğitim öğretim yıllarına engellilere yönelik Yükseköğretim Kurumu bünyesinde açılan işitme engelliler, zihinsel engelliler, görme engelliler öğretmenliği gibi bölümler her engelli türüne göre özel olarak yapılandırılmıştı. Ancak yakın dönemde engelli öğretmenlikleri grubu Özel Eğitim Öğretmenliği adı ile tek çatı altında birleştirilmiştir. Bu bölümlerde okuyan öğretmen adayları, eğitim aldıkları 4 yıl içinde mutlaka işaret dili dersleri de görmektedir. Atandıkları zaman da çoğunlukla Sağır ve işitme engelliler okullarında veya kaynaştırmalı eğitim veren okullarda görev alabilmektedir. Her ne kadar MEB müfredatı sözel eğitim ekseninde oluşturulmuş olsa da bu okullarda görev yapan özel eğitim öğretmenleri işaret dili öğrenerek kendilerini geliştirmeleri durumunda öğrencileri ile daha kaliteli ve başarılı iletişim kurabilmektedir (Sömen, 2022). Sağır ve işitme engelliler için yükseköğrenim programlarında ülkemizde yalnızca Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokulu örneği vardır. Burada Sağır öğrenciler Bilgisayar Operatörlüğü Programı, Türkçe Hazırlık Programı, Yapı Ressamlığı, Grafik Sanatları ve Seramik Anasanat Dalı programlarında öğrenim görebilmektedir.

2023 eğitim vizyonu doğrultusunda Sağır ve işitme engelli bireylerin eğitim sorunları üzerine İstanbul'da yapılan Biz Olmadan Bizim Olmaz Çalıştayı'nda (2019) eğitim sistemine ilişkin bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu çalıştayda bulunan Milli Eğitim Maarif Müfettişleri'ne yönelik verilen önerilerden bazıları şöyledir:

- Kaynaştırma sisteminde Sağır ve işitme engelliler çocukların eğitim çıktıları ve kazandıkları bilgi seviyelerinin araştırılması, Sağır ve işitme engelliler okullarının amacı dışında kullanılmaması, bu okullarda FM sistemi ve işitme cihazı kullanımının teşviki, Sağır bireylere ve ebeveynlerine çocuklarının eğitim süreçleri hakkında söz hakkı verilmesi, öğrenciler için sözel dil-görsel materyaller- TİD yöntemlerinden uygun olan yöntemin tespit edilmesi ve kullanılması gerekmektedir.

- Sağır ve işitme kaybını tanılama çalışmaları yapan tüm Rehberlik Araştırma Merkezlerinde en az bir ğretmenin TİD’i iyi derecede bilmesi ve bunun için öğretmenin hizmet içi sürekli eğitim programlarına dahil edilmesi gerekir.
- İşitme engelliler ve Sağırlar için destekleyici eğitim programları yürüten tesislerde (rehabilitasyon merkezleri) alışan memurların iki dilde (TİD ve konuşma dili) eğitim vermeleri gerekmektedir. İki dilli eğitimin etkinliğinin izlenerek kalitesinin arttırılması gerekmektedir. Sağır eğitmenlerin bu tesislerde çalışabilmesi de önemlidir. Özel eğitim sertifikası alanların Sağır ocuklara yardımcı olmak için işaret dili eğitimi almaları gerekmektedir. Ayrıca Sağır bireylerin özel eğitim programlarına ve eğitimlerine katılmaları için gerekli imkanlar oluşturulmalıdır. Sağır öğrencilerle sertifika programıyla ğretmen olanların çalışmalarını kontrol etmek gerekmektedir.
- Sağırlar için özel meslek okullarında ve liselerde, öğretmenlere işe başlamadan önce eğitim verilmeli ve Sağır kültürü, dil işaretleri ve Sağırların eğitimi hakkında bilgi verilmelidir.
- Sağırlar okullarının kapanmaması için kaynaştırma durumunda ters entegrasyon yapılabilir ve çocuğun anlama ve ifade becerileri test edilebilir.
- Okullarda resim destekli akıllı tahta ve TİD kullanımını yaygınlaştırılmalıdır.
- Sağır ğrencilere uygun ortamlarda sanat, bilim, teknoloji, tasarım, spor ve müzik eğitimi verilmelidir.
- Meslek liselerinde haftalık ders saati 35 saati geçmemeli ve TİD dersi her kademedeki okulların müfredatına eklenmelidir.
- Okul ncesi dönemindeki Sağır ocuklar için ülkemizde neredeyse hiç eğitim kurumu bulunmamaktadır. Sağırların okul öncesi eğitim almalarının nn açmak gerekmektedir. Sağırlar ve işitme güçlüğü çekenler için anaokulları yeniden açılmalıdır. Ayrıca Sağırlar için mesleki gelişim merkezleri (ustalık sınıfları) açılmalıdır.

- İşitme engellilere yönelik okul öncesi sınıfları yaygınlaştırılarak burada görev alan öğretmenler de Sağır ve işitme engellilerin eğitimi konusunda hizmet içi eğitime alınmalıdır. Okul öncesi eğitim sınıflarından kaynaştırma sınıflarında okuyan Sağır çocuklar olduğunda işaret dili bilen öğretmenler görevlendirilmeli, bu yöntem karma eğitim uygulanan ilköğretim ve lise okullarında da uygulanmalıdır.
- İşitme engelliler okullarının müfredatlarında TİD dersi yer almalı, Sağır araştırmacılarla kelime dağarcığı geliştirme çalışmaları yapılarak TİD kavramları zenginleştirilmelidir.
- Sağır eğitimcilerin öğretmen ve akademisyen olmalarının önü açılmalı, konuyla ilgili mevzuat değiştirilmeli ve ülkemizin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nde yer alan eğitim hakkı ve erişilebilirlik hakkı ülkemizde mutlaka hayata geçirilmelidir. İşitme engellilerin merkezi sınavların (üniversite giriş sınavları, Akademik Lisansüstü Eğitim Sınavı, yabancı dil sınavları, Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı vb.) uygulanmasında Sağırın sözlü veya yazılı sınav sorularına Türkçe metin ve TİD videosundan ulaşılabilir olmasına dikkat edilmelidir.

Sağır çocuklar için erken dönemde cihaz edinimi, erken çocukluk eğitimi çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerinin gelişimi için çok önemlidir (Girgin, 2013). Bu nedenle ülkemizdeki Sağır çocuklar, okullarının değerlendirilmesi için Rehberlik Araştırma Merkezine (RAM) yönlendirilmekte ve tıbbi tanıyı belgeleyen sağlık kurulu raporu alınmaktadır. Okul yöneticileri veya bu çocukların aileleri, tıbbi teşhis için randevu olarak RAM ile iletişime geçerler. RAM'da Sağırılık ve işitme engelliler alanında uzman personel çocuğu zekâ, başarı ve dil alanlarında objektif olarak değerlendirir (Aslan Bağcı, 2021). Ancak bu sistemde yaşanan sorunlardan birisi ailelerin etkin bir şekilde bilgilendirilmemesiyle ilişkilidir. Sağır çocukların okula yerleştirme hizmetlerinde belirleyici olan sağlık personelleri (odyologlar ve sağlık kurulları) yerine RAM aileleri yönlendirmeli ve gerekli bilgilendirmeleri yapmalıdır. RAM'larda Sağır çocukların eğitimi hakkında işaret dili yeterliliğine sahip deneyimli uzmanların istihdam edilmemesi sonucu burada görevli uzmanlar ebeveynleri ve çocukları TİD ve eğitimi konusunda doğru yönlendirememektedir. TİD öğrenmenin çocukların bilişsel gelişimi için zararlı olmadığını ve iki dilli bir yöntemle Sağır çocukların başarılı olabilecekleri konusunda

bilgilendirmenin yapılmadığı bilinmektedir. Kaynaştırma uygulamalarında görev alan öğretmenlerin Sağır öğrencilerin eğitimi, işaret dili, işitme cihazlarının kullanımı, Sağır kültürü vb. konularda hizmet içi eğitim almamış olması da bu sorunlara dahildir. Rehabilitasyon merkezlerine yönlendirilen bireyler eğitsel değerlendirme doğrultusunda destek eğitimlerinden yararlanabilmelidir ancak Sağır çocuklar okulların destek eğitim odalarından yeterince yararlanamamaktadır (Biz Olmadan Bizim Olmaz Çalıştay Raporu, 2019). Bunun nedeni olarak da destek eğitim odalarının Sağırın eğitim ortamlarına göre düzenlenmemiş olması, bu konuda görev alan öğretmenlerin hizmet içi eğitimle desteklenmemesi gösterilmektedir. Sağır ve diğer engel türlerine sahip olan öğrenciler (zihinsel engelli, otizm spektrum bozukluğu vb.) için farklı programların hazırlanmaması bu alanda yaşanan sorunlardır.

Türkiye'nin tüm illerinde Sağır için okulların bulunmaması eğitim sürecine devam etmeleri için farklı bir şehre gitmelerini gerekli kılmaktadır. Aileden uzakta yatılı bir okulda eğitim alma durumu hem Sağır çocuklar hem de aileleri için tercih edilmeyebilir bir seçenek olmaktadır. Bu durum Sağırın kaynaştırma sisteminde eğitim görmeye yönlendirmektedir.

Bir diğer sorun, Sağırlara yönelik sınav sistemlerinin düzenlenmemesidir. Sağır bireyler E-KPSS gibi merkezi sınavlarda soruları anlamakta zorlanmaktadır. Görme engelliler için Braille, okuyucu desteği yahut sınav soru kağıtlarının büyük puntolarda yazımı; bedensel engelliler için erişilebilir ortamlar sağlanırken Sağır için uygun bir sistem geliştirilmemiştir. Yine Türkiye'de Sağırın akademik başarılarının düşük seviyede olmasının eğitim aldıkları bir danışmanın bulunmaması gösterilebilir (Parlak, 2011). Buna benzer eksiklikler ve yeterli profesyonel destek olmaması nedeniyle Sağır hayat boyu öğrenimde geniş eğitim seçenekleri arasında seçim yapamamakta ve buna bağlı olarak istihdam edilmede sorunlar yaşamaktadır.

Eğitim sisteminin yapılandırılmasında Sağır öğrencilerin eğitime erişiminin doğru yapılandırılması gerektiği açıktır. TİD odaklı bir eğitim dilinin özelleştirilmiş okullarda hayata geçirilmesi gerekmektedir. Sözel dilin yanı sıra TİD'in de derslerde aktif olarak kullanıldığı çift dilli eğitim sistemi ile Sağır ve işitme engelli öğrencilerin eğitime erişimdeki ayrımcılığın önüne geçilmelidir. Bu doğrultuda üniversitelerin eğitim

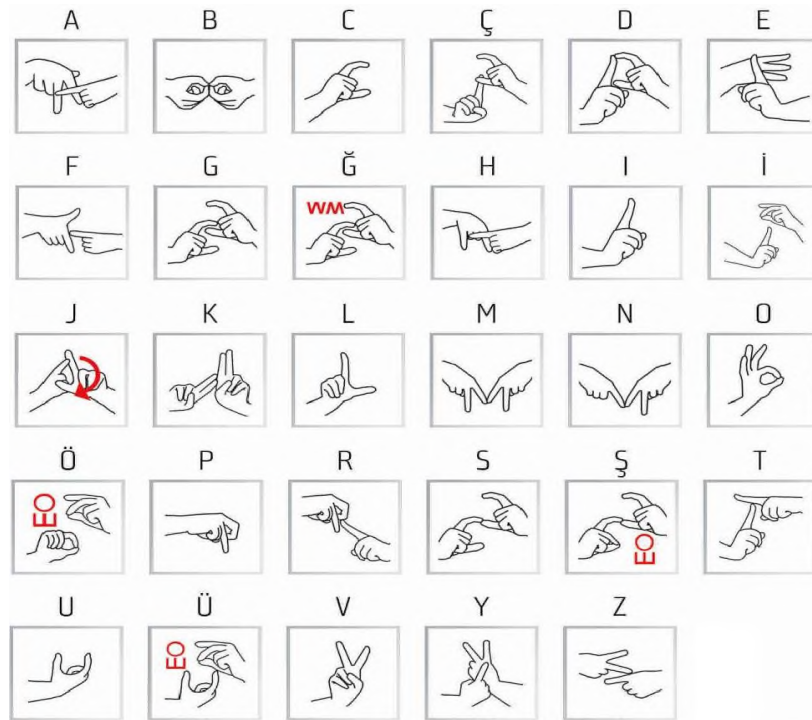
fakültelerindeki TİD derslerinin zorunlu olması ve TİD bilen öğretmenlerin yetişmesi elzemdir. Bunun yanı sıra Sağır kadın öğrencilerin eğitim haklarından yoksun kalmamaları için de MEB bünyesinde önemli adımların atılması gerekmektedir.

1.2.1.3. Türk İşaret Dili'nde Mevcut Durum

TİD en eski işaret dillerinden biri olmasına rağmen sınırları tam olarak ortaya konmamıştır (Erten ve Arıcı, 2021). Türkiye'deki ilk Sağırlar okulu II. Abdülhamit döneminde Avusturyalı Merdi Grati tarafından 1891 yılında Sultanahmet Ticaret Mektebi'nde açılmış ve 1913 yılında kapatılmıştır. Bazı kaynaklar, Osmanlı devletinde "dilsizler" olarak bilinen Sağırlara belirli görevler verildiğini ve bu görevleri yerine getirirken iş birliği yapmak için sistemli bir işaret dili geliştirdiklerini iddia etmektedir. Sağırlar söylenenleri duymadıkları için kendilerine gizlilik gerektiren görevler verilir (Sağlam Tekir, 2021). Cumhuriyet döneminde Süleyman Gök, 1940 yılında İstanbul'da görme engellilere de eğitim veren bir okul açmıştır. Bu okul hem Türkçe (sözlü) hem de Türk işaret dili olmak üzere çift dilli eğitim vermektedir. 1958'de Türkiye'de İstanbul, Ankara, İzmir ve Diyarbakır'da sağırlar okulları açılmış ancak işaret dili yasaklanarak eğitimde "sözel yöntem" politikası benimsenmiştir. Küçük yaşlardan itibaren sözel eğitimin Sağırların konuşmasına yardımcı olabileceği düşüncesiyle işaret dili yerine sözel eğitim uygulanmaya başlanmıştır. Ancak daha sonra bu eğitim yönteminin yanlış olduğu anlaşılmış ve 2005 yılında kaldırılmıştır (Erten ve Arıcı, 2021; Kın, 2019). Bu politika 52 yıldır devam etmiştir (İÇDEP, 2022). 2005 yılında çıkarılan 5378 sayılı Engelliler Kanunu'nun 15. maddesi kapsamında Türk İşaret Dili sisteminin kurulması ve bu konuda yasal anlaşmaların yapılması hükmü getirilmiştir. 14 Nisan 2006 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Türk İşaret Dili Sisteminin Kurulmasına ve Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esasların Belirlenmesine Dair Yönetmelik yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de işaret dili araştırmalarının hızlanmasına yön veren bu gelişmenin ardından TİD ile ilgili adımlar atılmıştır. Türk Dil Kurumu'nun 2007 yılında düzenlediği Türk İşaret Dili Çalıştayı bu adımlardan ilki olarak kabul edilmektedir. Bu çalıştayın en önemli özelliği 7 Haziran'ın Türk İşaret Dili Günü olarak kabul edilmesi ve ilan edilmesidir. Türk

İşaret Dili, bazı yerel farklılıklar dışında ulusal bir dildir. Türkiye'nin farklı bölgelerindeki işitme engelliler ve Sağırılar TİD ile birbirleriyle kolaylıkla iletişim kurabilirler. Buna rağmen Avrupa ve Amerika gibi yurt dışından gelen sağır turistlerle iletişim kurmakta zorlanmaktadır (Zeshan, 2003). Türk Dil Kurumu'nun ilk Türk İşaret Dili Konferansı'na kadar TİD parmak alfabesinde yerel farklılıklar devam etmiştir. Tek ve çift elleri olarak farklı temsili bulunan Türk İşaret Dili alfabesinin her harfi bir sembolle temsil edilmektedir (Akalın, t.y.).

Şekil 2. Türk İşaret Dili Alfabesi (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2015)

Sağırılarla ilgili yaşanan eğitim sorunlarından bir diğeri TİD eğitimlerindeki yanlış uygulamalardır. TİD dersleri ve kursları üniversitelerde, özel eğitim kurumlarında, halk eğitim merkezlerinde ve sivil toplum örgütleri tarafından açılmaktadır. Bireysel iletişimini sağlamak için eğitim alan kişilerin belgelendirilebilmeleri için temel eğitim 120 saat iken tercümanlık sertifikası için 200 saatlik bir eğitimden geçmeleri gerekmektedir. Bu eğitimler Sağır kültüründen uzak kişiler tarafından açılabilme, bu kursu açabilmek için önlisans mezunu olmak yeterli kabul edilmekte, eğitimlerde pratik yapmak üzere Sağır kişiler bulunmamakta, birçoğu yüz yüze değil çevrimiçi ortamda uzaktan eğitim sisteminde verilmektedir. TİD tercümanlığı böylece hızlı ancak nitelikten

yoksun bir eğitim ile bir “ekmek kapısı” haline getirilmektedir. İşaret dilinin bir anadil ve insan hakkı olduğunun altını çizen İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği temsilcisi Onur Cantimur (2021) 200 saatlik kurs alanların eğitmen ve tercüman olmalarını “Birkaç ayda dil kursu alarak 'tercüman' olamayacağımız gibi, 200 saatlik eğitimle de tercüman ve işaret dili eğitmeni olamazsınız.” ifadesi ile tenkit etmektedir. İşaret dili kurslarının (120 saat temel işaret dili ve 200 saat işaret dili tercümanı ve eğiticiliği) yerine Avrupa Dil Portfolyosu tarafından standartlaştırılan (A1, A2.....C2) seviyelerle belirlenmesi gerekli görülmektedir. B1 ve üzeri seviyede işaret dil yeterliliğine sahip bireylerin işaret dili eğitmeni ve tercümanı olabilmeleri için bu sistemin bilimsel çalışmalar ışığında yapılandırılması Sağırlar topluluğu için önemli bir ihtiyaçtır.

TİD’in standart bir dil olarak kabul edilmesi sürecine bakıldığında önemli gelişmelerin 2005 yılı itibarıyla gerçekleştirildiği söylenebilir. 5378 Sayılı Engelliler Kanunu'nun 15. maddesinde yer alan *Türk İşaret Dili Sisteminin oluşturulması* amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Türk Dil Kurumu koordinasyonunda ve bir dizi kanun ve kararnamede yapılan değişiklikler 2005 yılından itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu doğrultuda, işaret dilinin dilbilimsel açıdan incelenmesi ve değerlendirilmesi, yazılı ve görsel eğitim araçlarının hazırlanması, TİD sisteminin oluşturulması, tercüman ve işaret dili yöneticilerinin yetiştirilmesi ve sağır/işitilenlerin iletişim ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik farklı uygulamaların hayata geçirilmesi amaçlanmaktadır. 2006 yılında “Türk İşaret Dili Sisteminin Kurulmasına ve Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik” yayımlanmıştır. Türk İşaret Dili Bilim ve Onay Kurulu (TİDBO) kurul olarak, Türk Dil Kurumu koordinasyonunda, işaret dili ve dil bilimi konusunda görüş, bilgi ve yeterli donanıma sahip ilgili kuruluş temsilcilerinden oluşur (Arık, 2016; Kemaloğlu 2016).

Ülkemizde tüm illerde işaret dili tercümanı bulunmamakla birlikte bazı bölgelerde yüksek ücretlerle çalışan tercümanların olduğu bildirilmiştir (Cantimur, 2021). Kamu kurumlarında TİD tercümanlarının istihdamı Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı koordinatörlüğünde yürütülmektedir. Bakanlık TİD tercümanlarının istihdam edilmelerinde gerekli koşullardan birisi olarak “işaret dili bildiğini gösterir belge veya sertifika”ya sahip olmak şartını belirtmektedir. Başvuru sonrasında sınava giren tercüman adayları mesleki uygulama sınavına girmektedir. Bu sınav ise işaret dili tercümanlığı bilgi

düzenini (yazılı ve görsel çeviri uygulaması) içermektedir (ASHB, 2022). 2020 yılına kadar 56 tercüman (ÇSGB, 2021) ve 2022 yılındaki ilan metninde yer alan 25 tercüman ile birlikte kamu alanında görevli TİD tercümanı sayısının toplamda 81 olduğu tahmin edilmektedir. Aile bakanlığı tarafından yürütülen TİD Tercümanları İş Takip Modülü pilot uygulaması ile TİD tercümanı olmayan merkez il ve taşralar için tercüman ataması ve 7/24 Sağır bireylere hizmet vermek hedeflenmektedir. Başta Alo 183, Alo 170 ve Alo 144 çağrı hatlarında ilan edildiğı üzere 10 kişinin istihdamıyla (ASHB,2021) TİD bilen personellerin görevlendirilmesi ile görüntülü hizmetin verildiğı AİLEM Engelsiz İletişim Merkezi uygulaması 2022 yılında hizmete girmiştir.

TİD ile ilgili en önemli sorunlardan bir diğeri de yanlış çevirilerin yapılması neticesinde hem Sağırların sorunlarının daha da derinleşmesi hem de TİD'in standart hale gelmesi yolundaki gelişmelere ket vurulmasıdır. TİD eğitimi alan insanların dili yanlış öğrenmesi sonucunda yapılan hatalar ve buna bağılı oluşan dezenformasyon Sağırlar topluluğunu rahatsız etmekte (şarkı çevirileri, bölgeden bölgeye farklı şivelerin varlığının görmezden gelinmesi vb.), bu konuda Sağır örgütleri bunun Sağır kültürüne zarar verdiğini vurgulamaktadır (Marmara Üniversitesi ve diğ., 2019).

2011 yılında İşaret Dili Tercümanları Derneğı, tercümanlarının yaşadıkları mesleki ve sosyal sorunların çözüme kavuşması ve mesleki profesyonellik amacıyla kurulmuştur. Bu derneğın oluşturduğu Türk İşaret Dili Tercümanları Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliğı'ne göre Türk İşaret Dili tercüman yeterlilik sınavında görevli kişiler için belirlenen şartlar;

- Sağır birey olması, TİD eğitimlik eğitimi almış (iyi düzeyde TİD biliyor) olması.
- Ebeveyni Sağır olup iyi derecede TİD bilen işitebilen olması.
- Profesyonel etik kurallara hâkim olması (Türk İşaret Dili Tercümanları Derneğı, t.y.).

TİD tercümanlarının önemli bir kısmını CODA bireyler (Sağır Ebeveynlerin Çocukları) oluşturmaktadır. CODA bireyler, iki dili de bilen kişiler oldukları için tercüman

eğitimlerinde en faydalı kişiler olarak görülmektedir. Özellikle TİD'in kelime bilgisi hakkında kaynak oluşturma, kavramların hangi işaretler ile gösterilebileceği gibi konularda etkin kişiler olarak çalışabilecekleri düşünülmektedir.

2021 yılında Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlığı, mahkeme huzurunda tercümanlık yapacak meslek mensuplarının listesinin derlenmesine ilişkin bir tebligat yayınlamıştır. Derece, lisans, sertifika gibi belgelerin asılları veya kurulca onaylanmış kopyaları istenmiş olup, bu belgelerin yokluğunda çeviri faaliyetini gerçekleştirebilmek için yazılı dil yeterlilik belgesi yeterli görülmüştür (Şen Bartan ve diğ.,2023). Mahkemelerde yapılan çevirilerde yaşanan sorunların önüne geçilmesi için bu kurumlardaki TİD tercümanlarında 2022 yılından itibaren Ankara Üniversitesi tarafından yapılan Türk İşaret Dili Yeterlilik Sınavı (TİDYES) dil yeterlilik şartı aranmaktadır. Buna ilişkin mevzuata göre; “... işaret dilini kurslardan öğrenerek çevirmen belgesi alanlar için Türk İşaret Dili Yeterliliği Sınavı (TİDYES)’ten en az 75 ve üzeri (B2) puan almış olmak” (Bilirkişi Daire Başkanlığı Aranan Nitelikler, 2022) zorunludur.

Sağır çalışmaları ile ön plana çıkan ABD’deki Gallaudet Üniversitesi’nde Sağır ve işitme engelli bireyler üniversite eğitimini ana dilleri olan işaret dilinde almakta, örneğin tez savunması yaparken işaret dilinde kendisini ifade etmektedir. TİD tercümanlık eğitim sisteminin yurtdışı örneklerine bakıldığında üniversitelerin dil bilim bölümlerinde minimum 3 yıl boyunca süren ve diploma ile mezun olunan bilimsel alanlar dahilinde yapılandırıldığı görülmektedir. Ülkemizde henüz lisans programlarında TİD lisans bölümleri bulunmamakta ancak son yıllarda lisansüstü eğitim programları açılmaktadır. Buna Hacettepe Üniversitesi bünyesinde “Türk İşaret Dili Çalışmaları ve Uygulamaları” tezsiz yüksek lisans programı, Ankara Üniversitesi bünyesinde “Türk İşaret Dili ve Sağır Çalışmaları” ve “Türk İşaret Dili Tercümanlığı” Tezli Yüksek Lisans Programı örnek olarak gösterilebilir. Bu programlara kabul edilme koşulu olarak “en az B1 düzeyinde Türk İşaret Dili yeterliliğine sahip olmak” şartı aranmaktadır (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022).

TİD’in Türkiye’deki gelişim sürecine bakıldığında 2005 ve sonrasında atılan adımların dönüm noktası olduğu, tercüman yetiştirmeye yönelik yasal zemin için mevzuatların hayata geçirildiği ve tercüman istihdamı için önemli adımlar atıldığı görülebilmektedir.

Ancak uzaktan ve kısa süreli tercüman eğitimlerinin bu gelişmelere rağmen sorunlara sebep olduğu açıktır. Tercümanlık sistemine ilişkin sorunlar Sağır topluluğunu doğrudan etkileyen sorunlardır. Bu sorunların çözümsüz kalması tercümana gereksinim duyan Sağır bireyler için ayrımcılığa temel teşkil edebilmekte, yanlış veya yanlış çevrilere neden olarak bu ayrımcılıkların daha da yapısal hale gelmesine sebep olabilmektedir.

1.2.1.4. İşgücü Piyasasında Sağır

Ocak 2020 itibarıyla Türkiye'de 50 ve üzeri çalışanı bulunan ve engelli çalıştırma zorunluluğu bulunan 1.273 kamu kurumu ve 16.464 özel işyeri bulunmaktadır (İŞKUR, 2020). Özel sektörde çalışan 101.544 engelli çalışan içindeki Sağır ve işitme engelli oranı tam olarak bilinmemektedir (İŞKUR, 2020). Ancak İŞKUR (2016) İstatistik Yıllığı sonuçlarına göre, işitme engelli veya işitme engelli olmamalarına rağmen KBB sistemine bağlı engelli sayısı 9.170'tir. Metal işleme işinde çalışan yaklaşık %67 kadar engelinin sağır/işitme engelli olduğu tespit edilmiştir. Bu sektörde çalışanların karşılaştıkları zorlukların başında iletişim problemleri (%41,6) gelmektedir (Kalkan ve Karabulut, 2021).

Çalışma alanında özellikle iş bulma sürecinde karşılaşılan ilk zorluk iletişim kurulamamasıdır İşverenlerin ve çalışma arkadaşlarının işaret dili bilmemesi Sağır çalışanlar için zorlayıcı olabilmektedir. Özellikle ağır işlerde çalışan Sağır'ların hizmet içi eğitimden faydalanamaması, hastalık halinde rapor almada zorlanması, haksız sebeple işten çıkarılma, sigortasız çalıştırılma, mesai saatlerinde dışlanma ve izole olma, farkındalık ve motivasyon eksikliği (Erdiken, 2005; Şahan, 2018) yaşanan diğer sorunlardandır.

İşe alım sürecinde işaret dili eksikliği, mesleki eğitim sistemindeki müfredatta ve TİD sözlüklerinde Sağır için geliştirilmiş bir teknik işaret dili sözlüğünün bulunmaması, çalışma hayatına erişiminin kısıtlanması gibi faktörler Sağır'ların iş yaşamında yer almasının önündeki engellerdir. Türkiye'de engel türlerine göre iş arama nedenlerine bakıldığında duyma kaybı bulunanların %18,2'sinin "çalışamaz" yargısında bulunduğu görülmektedir. İş yaşamına erişimleri kısıtlanan Sağır'lar içinde çalışabilir raporuna sahip olanların da olduğu düşünülmektedir (Parlak, 2011).

Sağırkların istihdamı ve ayrımcılık üzerine yapılan bir araştırmada yüksekokul mezunu Sağırkların iş bulmada karşılaştıkları zorlukların başında gelen iletişim zorluğu “işitme engellilere ön yargılı davranılıyor” ifadesi ile belirtilmiştir (Erdiken, 2005). Aynı çalışmada işe başlamadan önce Sağır çalışanlara bir oryantasyon eğitiminin verilmediği belirtilmiştir. İşyerinde Sağır çalışanların teknolojik materyallerle desteklenmemesi, iletişimin yazma-okuma usulünde gerçekleşmesi de sağlıklı olmayan bir iş ortamının olduğuna işaret etmektedir. Engelli bireylerin çalışma yaşamında yaşadıkları sorunlar üzerine yapılan bir araştırmada kariyer olanakları söz konusu olduğunda öncelikle geçmişte yaşadıkları eğitime erişim engeline vurgu yapmış, daha farklı eğitim olanakları olsaydı başka bir pozisyonda olabileceklerini belirtmiştir (Kanyılmaz Polat, 2020).

İşitme Engelli Çalışan Araştırma Raporu (2019)’na göre Avrupa ve Türkiye’de yaşayan işitme engelli ve Sağırkların yarısından fazlası işsizdir ve çalışanlar genellikle düşük vasıflı, düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. Günümüzün eğitim sistemleri, engellilerin akademik başarısına ve çıraklık eğitimlerine odaklıdır, bir şirkette çalışmaya başladıktan sonra yaptıkları işe dayalı kişisel gelişim arayışları üzerine inşa edilmemiştir. Dolayısıyla Sağır kişiler çalıştıkları şirkete uyum sağlamada güçlük çekmektedir.

1.2.1.5. Sağır Bireylerde Adalete Erişim

Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına Dair Sözleşme’nin 13. maddesine göre taraf devletler, engellilerin diğerleriyle eşit bir temelde adalete etkin erişimini sağlamalıdır. Bunu yapmak için prosedürde ve yaşta uygun düzenlemeler yapmak ve bütün yasal hazırlık aşamalarını da içeren tüm yasal işlemlere tanıklıkları dahil olmak üzere doğrudan ve dolaylı katılımlarını kolaylaştırmak gerekir. Üye devletler, polis ve cezaevi personeli de dahil olmak üzere adalet sisteminde çalışanların, engellilerin adalete etkin erişimini kolaylaştırmak için gerekli eğitimi almalarını sağlamalıdır. Bu maddeden hareketle ülkemizde Sağır ve işitme engellilerin adalete ulaşabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğine işaret edilmektedir.

Türkiye’de engellilerin haklarına ilişkin temel kanun olan 5378 sayılı Engelliler Kanunu’nda adalete erişimden doğrudan bahsedilmemektedir ancak 4. madde (a) bendinde;

“Devlet, insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, özürhünerin ve özürhünerlölüğün her tür istismarına karşı sosyal politikalar geliştirir. Özürhünerler aleyhine ayrımcılık yapılamaz; ayrımcılıkla mücadele özürhünerlere yönelik politikaların temel esasıdır.”

ibaresi yer almaktadır. Sağır bireylerin adalete erişimlerine ilişkin oldukça sınırlı çalışma bulunmaktadır.

2022 yılı itibariyle ülkemiz genelinde yalnızca 19 adliyenin erişilebilirlik sertifikası almaya hak kazanmış olması (Çakır ve Taşdemir, 2022) engelli bireylerin adalete erişimde zorluklarla karşı karşıya kaldıklarını göz önüne sermektedir. Engellilerin adalete erişimleri üzerine yapılan bir araştırma raporunda yer alan engelli haklarıyla ilgili bilgilenmenin önündeki engeller içinde %82 oranında bilginin uygun araçlar ve yöntemlerle sunulmaması, işaret dili çevirisi, sesli betimleme, Braille alfabesi desteği, görsel anlatım gibi yöntemlerin uygulanmadığı ve yeterli düzeyde bilgilendirici materyalin bulunmadığı ve gerekli bilgilendirme toplantılarının gerçekleştirilmediği ifade edilmiştir (ESHİD,2020).

Sağır ve işitme engellilerin adalete erişimlerinde yaşanan sorunlar adliyede, kolluk kuvvetlerinde ve noterlerde olmak üzere 3 temel alanda ele alınabilir. Türk Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 150. maddesine göre “şüpheli/sanık işitme ve konuşma engeli olan bir kişi ya da kendisini ifade etme derecesinde engeli olan bir kişi olması halinde müdafî bulunmadığı hallerde istemi aranmaksızın bir müdafî görevlendirilir.” 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 263. maddesine göre mahkemelerde tanığın sağır ve dilsiz olup okuma ve yazmayı bilmesi halinde sorular kendisine yazılı olarak sorulur ve cevapları yazdırılır; ancak okuma ve yazma bilmiyor ise hâkim, tanığı işaret dilinden anlayan biri yardımıyla dinler. TİD ile iletişim kuran Sağır bireyler sanık durumundayken müdafî ile ya da tanık pozisyonunda olduğunda iletişim kurmasını sağlayacak işaret dili tercümanı bulunmamaktadır. Bunun nedeni buna yönelik bir düzenlemenin olmamasıdır. Bu eksiklik sebebi ile Sağır veya konuşma engelli şüpheli/sanık, işaret dili bilmeyen müdafî ile iletişim kuramayarak savunma hakkına erişememektedir. Yine tercüman talebiyle gittiklerinde bu talebi anlamayan personellerle karşılaşan Sağırhların ilgili mercilere müracaat etmekten vazgeçmeleri, tercümansız gittiklerinde iletişim kurulamaması yaşanan sorunlardandır. Adalet sarayları TİD

tercümanı istihdam etmek yerine personellere işaret dili eğitimleri vermektedir. Ancak bu eğitimlerin temel düzeyde olduğu, tercümanlık düzeyinde olmadığı söylenebilir. Verilen eğitim, işaret dili tercümanı bulunana kadar sağırlara yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Çakır ve Taşdemir, 2022). Örneğin; "Hoş geldiniz.", "Lütfen bekleyin, tercüman birkaç saat sonra gelecek, vs." gibi kısa cümleler öğretilirken işaret dili tercümanı olmak için "Sağır kültürüne" hâkim olmak gerekir. Bu nedenle temel düzeyde TİD bilen kişilerden asıl tercüman gelene kadar Sağırlara yardım etmesi beklenir ve bu amaçla bilinçlendirme eğitimleri yapılmalıdır. İl Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nde görev yapan tercümanlar mahkemede tercümanlık yaptıklarında Adalet Bakanlığı'nın tercüman listesinde yer almadıkları için hâkim tarafından yeminli tercüman sayılmazlar.

Bununla ilgili 2021 yılında Adalet Bakanlığı ilk kez TİD tercümanı istihdam edeceğini duyurmuştur Bu ilanda Ankara Adliyesi 2, İstanbul Adliyesi 2, İstanbul Anadolu Adliyesi 2, İzmir Adliyesi 2 ve Bakırköy Adliyesi 2 olmak üzere toplam 10 tercümanın istihdamında "200 saatlik Millî Eğitim Bakanlığı onaylı belge" şartı aranmıştır. Kısa süreli eğitimlerle alınan bu belgenin 3 yıl geçerli olduğu yönetmeliklerde belirtilmiştir (Adalet Bakanlığı, 2021). Bu belgenin "bilirkişi olabilmek" için yeterli olmadığı, yanlış/özensiz çeviri nedeniyle Sağır bireylerin mağdur edilmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin birçok bölgesindeki adliyelerde TİD tercümanı bulunmamakta olup Sağırların adalete erişiminde yaşanan sorunlar devam etmektedir.

Yine birçok adli kurumda cihaz kullanıcılarının adli personellerini daha iyi anlamalarını sağlayan bir sistem (indüksiyon döngü) yoktur. İşitme cihazı kullanan kişiler, yüksek sesli ve gürültülü ortamlarda söylenenleri anlamakta zorlanmaktadırlar (Çakır ve Taşdemir, 2022). Mahkeme gişelerine ve mümkünse Adalet Bakanlığı mahkeme salonlarına indüksiyon döngü sistemleri kurulmalıdır.

Sağırlar, bazı ülkelerde doğrudan deşifre sistemine aşınadır. Örneğin, bir konferans odasındaki bir ekranda bir konuşmacının ifadesinin canlı yansması canlı transkripsiyona bir örnektir. Böylece Sağırlar sohbeti kaçırdığında, ekrana yansıtılan canlı kayıtla kaçırdıkları yerleri görebilirler. Doğrudan deşifre sistemi, mahkeme salonundaki duruşmayı kaydeden mahkeme katipleri tarafından sağlanır (Çakır ve Taşdemir, 2022). Hâkimin söylediklerini kaydeden bir sekreteryası sistemi ile Sağırlar ve avukatlar masada

önlerindeki ekrana bakarak hâkimin ne söylediğini görebilirler. Bu sistemin ülkemizde işlevsel olmadığı, duruşma salonlarında mevcut olup çalışır vaziyette bulunmayan ekranların olduğu bilinmektedir. Tercüman eksikliği yalnızca adliyelerde değil barolarda, polis merkezlerinde ve noterlerde de yaşanan bir sorundur. Ülke çapındaki çoğu baronun adli yardım bürolarında işaret dili tercümanı bulunmamakta, Sağır barolarda konuşabilen yakınlarını bulmakta ya da alanda çalışan örgütlerden gönüllü tercümanlar istemektedir.

Kolluk personellerinin çoğunlukla Sağır vatandaşların, şüpheli/mağdur/suçtan zarar gören vb. Sağır birey için hem müdafî/vekil hem de tercüman çağrılması gerektiğini, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nden TİD tercümanı talep edebileceğini bilmedikleri ancak bu tercümanların 7/24 çalışmayıp yalnızca mesai saatlerinde yardımcı olabileceği bilinmektedir. Barolardan 7 gün 24 saat avukat talep edilebileceği gibi tercüman da talep edilebilir. Herhangi bir “nöbetçi TİD tercümanı sistemi” bulunmamaktadır. Yine yanlış çeviriler nedeniyle mağdur duruma düşen haklarını aramaları için barolarda (Ankara Barosu dışında) işaret dili eğitimleri yapılmamaktadır.

Sağır insanların izleyebilmeleri ve haklarını öğrenebilmeleri için kolluk merkezlerinde video çevirileri bulunmalıdır. Susma hakkı, yakınlarına haber verme hakkı, avukat arama hakkı gibi hakları içeren şüpheli ve sanık hakları formlarının dijital işaret dili tercümesi bulunmadığından erişilebilir bir formatta değildir (Çakır ve Taşdemir, 2022). 5275 sayılı ceza infazı ve güvenlik tedbirleri hakkındaki kanunu, hükümlülerin hak ve sorumlulukları veya şikâyet mekanizmaları hakkında bilgilendirilmesi ve bu bilgilerin engellilerin erişebileceği bir formatta sunulmasına yönelik bir dizi önlem içermektedir. Bu bağlamda BMEHİS'te yer alan adalet erişim hükmü ve Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamındaki hakların işaret diline çevrilmiş video veya tercüman aracılığıyla anlatılması (Çakır ve Taşdemir, 2022) gibi tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nden ücretsiz işaret dili tercümanı istenebileceğinden habersiz adliye çalışanları mevcuttur. Adalet Bakanlığı tercüman talep etse dahi “tercüman talep yazısı” gibi idari işlemler ile trafik, mesafe vb. büyük şehirlerde tercümanların gönderilmesi ulaşım güçlüklerinden dolayı uzun sürmektedir. Bu durumda tercümanın gecikmesiyle çeşitli sorunlara yol açması durumunda Sağır insanların hak

talebinden/bildirimden vazgeçmesine veya haklarını kaybetmesine neden olabilmektedir. Bazı noterliklerde il Aile Müdürlüğünden ücretsiz tercüman kabul edilmemekte ve yeminli tercümanlar "zorunlu ve ücretli" tercüme hizmeti vermektedir. Yani Sağırlar noterden tercüme hizmeti almak istediklerinde ek tercüme masrafları noterin işlem masraflarına dahildir. Bu da "erişilebilirlik" bölümünde adaletsizliğe neden olmaktadır. Tercüman eksikliğine ek olarak, mevcut çevirmenlerle ilgili sorunlar olduğu söylenebilir. "Kötü niyetli işaret dili tercümanları" da noterlik mesleğinde Sağırların uğradığı tacizlerin kaynağı olabilmektedir. Tercümanın aile bireyleri ve/veya devlet noterleri tarafından farklı yorumlanması veya kötü niyetle Sağırların haklarını yitirdiği durumlar vardır (Çakır ve Taşdemir, 2022). Hak kaybına yol açabilecek işlemlerde buna ilişkin tercümanlara yükümlülük getiren sözleşmeler yapılması gerekmektedir. Yine bazı noterlerin İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği raporlarında Sağırlara hizmet etmek istemedikleri için ayrımcılık yaptıkları bildirilmektedir. Bunun işitme engellilere yapılan bir ayrımcılık olup olmadığı ve dava edilip edilemeyeceği hukuki olarak belirsizdir. Sosyal hizmetlerden temin edilen resmi tercümanlar bazı noterler tarafından "yeminli tercüman (bilirkişi) listesinde değil" denilerek noterler tarafından kabul edilmemekte, farklı tercümanlar önermektedirler. Ancak önerilen tercümanların da yüksek ücret talebinde buldukları bilinmektedir. Tapu müdürlüğü benzer beyannamelerle aynı durumu kabul etmez. Tapu Tüzüğü'nün 24. maddesi, 2. fıkrasına göre istem sahibinin Sağır, konuşma veya görme engelli olmaları halinde yargılama iki tanık huzurunda yapılabilir. Engelli bir kişi tanık istemiyorsa, bu durum başvuruda veya resmî belgelerde belirtilir. Kişi Sağır veya işitme güçlüğü çekiyorsa ve yazılı olarak iletişim kuramıyorsa, işaret dilinden anlayan bir uzman bulunmaktadır.

Yine Borçlar Kanunu'nun 15. maddesine göre görme engellilerin talepleri üzerine imzalarından şahit aranır. Görme engellilerin ise el yazısı imzalarını kaşelemeleri yeterlidir. Engelli noter tasdik işlemlerinde gerekli işlemlerin kişinin talebine bağlı olduğunu gösterir. Benzer şekilde uygulanabilecek ve bu konuda örnek olabilecek çeşitli yasal hükümler bulunmaktadır. Engellilerin işlemlerinin nasıl yapılacağına ilişkin yasal hükümler oldukça açık olmakla birlikte, tesis çalışanlarının engellilere yönelik keyfi davranışlarının ortadan kaldırılması için gerekli araştırma/inceleme yapılmalıdır.

Sağırkların adalet erişimlerindeki sorunlar, kadına yönelik şiddette Sağır kadınların çifte dezavantajlı konumuna işaret etmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi (yaşam hakkı) kapsamında Sağırkların yaşadığı yaşam hakkının ihlallerinden söz etmek mümkündür. Bir mahkeme kararı örneği olarak “işitme ve konuşma engelli kişinin polis tarafından gözaltında tutulması esnasında ölmesi” bunun en çarpıcı örneğidir:

“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuran kişi, işitme ve konuşma engelli oğlunun polis tarafından gözaltında tutulduğu esnada öldüğünden şikâyetçi olmuştur. Başvuranın oğlu, merdivenlerden düştüğü sırada kafasından ciddi yaralar almış, karakola götürülmüş ve polis memurları kendisinin sarhoş olduğuna inandığından, 14 saat boyunca ayılma hücrelerine konulmuştur. Başvuran ayrıca, oğlunun ölümünün ardından gerçekleştirilen soruşturmanın etkili olmadığından şikâyet etmiştir Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesinin (yaşam hakkı) esastan ihlal edildiğine karar vermiştir.” (Tematik Bilgi Notu Engelli Bireyler ve AİHS, 2016). Bir başka karar örneği ise İşitme ve konuşma engelli olan, işaret dilini kullanamayan, okuma yazma bilmeyen ve öğrenme engeli bulunan bir kişinin yaklaşık üç ay boyunca cezaevinde tutulmasına ilişkin Sözleşme'nin 3. maddesinin (insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağı) ihlal edildiğine ilişkin karardır. Mahkeme tarafından özgürlük ve güvenlik hakkı ihlal edilen kişinin BMEHİS'te yer alan “makul düzenleme” kapsamında başvuranın durumunun değerlendirilmediğini, özellikle de kendisinin bir avukat veya uygun diğer bir kişi tarafından yardım almasının sağlanmadığı görüşü belirtilmiştir.

Uluslararası yasal düzenlemeler Sağır bireylerin adil yargılanma ve engel durumlarının göz önünde bulundurularak değerlendirilmesini güvence altına alsa da adalete erişim mekanizmasının bütüncül olarak Sağırkların haklarına odaklı uygulamaları içermesi gereklidir.

1.2.2. Ayrımcılık

Ayrımcılık, toplumsal yapı içinde diğerlerinden daha zayıf olan ve geleneksel değerlere göre eşit olmayan önyargılar yaşayan birey ve grupların belirli özelliklerinin

tanımlanmasını ifade eder (Payne, 1997). En genel tanımla, ayrımcılık, bir grup veya üyelerine karşı önyargı ile motive edilen bir dizi olumsuz tutum ve davranışı içeren bir süreçtir. Gruba yönelik bu olumsuz tutumlara nefret etme, hor görme, kaçınma ve hoşlanmamaya kadar uzanabilen duygular da eşlik edebilir (Thompson, 2012; Öztürk,2014; Çayır, 2018). Allport (1954) *Önyargının Doğası* adlı kitabında ayrımcılıkla ilgili dört koşulun olması gerektiğinden bahseder; gruplar arasında ortak amaç ve işbirliği taahhüdü, gruplar arasında eşit statü, yakın ve kalıcı temaslar ve otorite olanın gruplara eşit muamele ve desteğidir (Taylor vd., 2007 akt. Çayır, 2018). Genellikle eşitlik ilkesi ile bir arada kullanılan ayrımcılık yasağı çoğu uluslararası sözleşmede kabul edilmesine rağmen tanımlanmamıştır. Buna göre ayrımcılık yasağının amacı, bir kişi veya grubun maruz kaldığı muamele açısından ilgisiz ve etkisiz bir özelliğinin, bu muamelenin belirleyici bir unsuru olarak kullanılmasına karşı kişileri korumaktır (Gül ve Karan, 2011).

Ayrımcılık, bir kişi veya grubun, ayrımcılık yapması yasak olan herhangi bir nedenle (dil, etnik köken, cinsiyet, din vd.) aynı veya benzer koşullardaki kişilerle eşit koşullar altında insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmasını ve kullanılmasını doğrudan engeller veya zorlaştırır. Burada herhangi bir farklılık, dışlama, kısıtlama veya tercih, aynı veya benzer durumdaki bir veya daha fazla kişi için daha uç noktalarda çoklu olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Gül ve Karan, 2011).

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'nın 2010 yılında yayınlanan Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı Avrupa ayrımcılık yasağı hukukunu ele almış ve ayrımcılıkla ilgili genel bir çerçeve sunmuştur (Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve Avrupa Konseyi, 2010). Ayrımcılığa karşı korumanın yasal mevzuatının oluşturulmasında Avrupa Konseyinin attığı önemli adımlar bulunmaktadır. Avrupa Konseyi yönergeleri ile insan haklarına ilişkin Birleşmiş Milletler sözleşmeleri ayrımcılığa karşı genel çerçeveleri sunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında üye ülkelerin imzaladığı Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye Ek 12 No'lu Protokol (2005) ile ayrımcılık yasağı bağımsız bir kural olarak yer almaktadır. 12 No'lu Protokol, genel bir ayrımcılık yasağı öngörmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin mevcut ayrımcılık yasağı hükmü, Buna örnek olarak sözleşmenin 14.maddesi olan ayrımcılık yasağının kapsamı "*Bu sözleşmede belirtilen hak ve*

özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer görüş, ulusal veya toplumsal köken, ulusal azınlıkla ilişkilendirme, mülkiyet, doğum veya diğer statü gibi herhangi bir gerekçeye dayalı olarak ayrımcılık yapılmaksızın güvence altına alınmalıdır." şeklinde tanımlanmıştır. Bu maddenin çizdiği çerçevede ayrımcılık, yalnızca sözleşme ile güvence altına alınan haklardan birinin veya diğerinin kullanılmasında ayrımcılığı yasakladığı için sınırlı bir tür olarak değerlendirilmektedir. Protokol bu sınırlamayı ortadan kaldırmakta ve hiç kimsenin herhangi bir kamu otoritesi tarafından herhangi bir gerekçeyle ayrımcılığa uğramamasını garanti etmektedir. Birleşmiş Milletler bünyesindeki en yeni insan hakları sözleşmesi 2006'da imzalanan Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS)'dir (Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve Avrupa Konseyi, 2010).

Ayrımcılık olgusunda akla ilk gelenler ırk veya etnik köken ayrımcılığı, din, inanç ve mezhep ayrımcılığı ya da cinsiyet ayrımcılığıdır. Avrupa ülkelerinde 1970'lerden bu yana engellilere yönelik ayrımcılıklar dikkat çekmeye başlamış ve önlenmesine yönelik gereklilikler gündem olmaya başlamıştır. 2005 yılı engelli hakları bakımından bir dönüm noktası denilebilir. Engellilerin haklarına dair önemli düzenlemeleri içeren "Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiş, bu kanun kapsamında engellilere yönelik ayrımcılıklar suç sayılmıştır. Kanunda ayrımcılık "*sosyal, kültürel, politik, ekonomik, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlama*" olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede sunulan hizmetlerde dikkat edilmesi gereken konular ise 10 başlık altında (Altındağ, 2020) ele alınmıştır:

- İnsan onurunun dokunulmazlığına dayalı olarak kendi seçimlerini yapma özgürlüğü ve bağımsızlığı da dahil olmak üzere, engelli kişilerin bireysel özerkliğine saygı gösterilmelidir.
- Engellilik nedeniyle ayrımcılık yapılmaması, ayrımcılıkla mücadele, engellileri kayıran politikaların temel ilkesidir.
- Engellilerin tüm hak ve hizmetlerden yararlanmaları için fırsat eşitliği sağlanması esastır.

- Erişilebilirliğin sağlanması, engelli kişilerin bağımsız yaşamaları ve topluma tam ve etkili bir şekilde katılmaları için esastır.
- Engellilere yönelik her türlü istismar önlenmelidir.
- Engelli bireylere hizmet sunumunda aile bütünlüğünün korunması esastır.
- Engelli çocuklara yönelik hizmetlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır.
- Engelli kadın ve kız çocuklarının çok boyutlu ayrımcılığa maruz kalmalarının önlenmesi, hak ve özgürlüklerinden yararlanmalarının sağlanması gerekmektedir.
- Engellilerin, ailelerinin ve engellileri temsil eden STK'ların politika oluşturma, karar verme ve engellilere yönelik hizmet sunumuna katılımını sağlamak gereklidir.
- Engellilere ilişkin yasal hükümlerde Aile ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı'nın görüşü alınır.

2009 yılına gelindiğinde ise Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS) Türkiye'de Resmî Gazete'de yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. 2013 yılında Türkiye'de kabul edilen Engelliler Yasası, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'yi ayrıca düzenleyerek doğrudan ve dolaylı tüm ayrımcılıkları yasaklamıştır (Gül, 2015).

EHİS (t.y.)'in 5. maddesi “ayrımcılık yapılmaması ve eşitlik” başlığı ile tanımlanmıştır. Bu maddede;

1. *“Taraflar devletler herkesin yasalar karşısında eşit olduğunu ve ayrımcılığa uğramaksızın eşit korunma ve eşit yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul eder.*
2. *Taraflar devletler engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklar ve engellilerin herhangi bir nedene dayalı ayrımcılığa karşı eşit ve etkin bir şekilde korunmasını güvence altına alır.*
3. *Taraflar devletler eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tüm adımları atar.*
4. *Engellilerin fiili eşitliğini sağlamak için özel tedbirler sözleşme amaçları çerçevesinde ayrımcılık olarak nitelendirilmez.”*

ifadeleri ile ayrımcılığın önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Sözleşmenin “eğitim” başlıklı 24. maddesi’nde ise;

“3(b) İşaret dilinin öğrenilmesine, işitme ve konuşma engellilerin dilsel kimliğinin gelişimine destek olunması,

3(c) Görme, işitme veya hem görme hem işitme-konuşma engellilerin (özellikle çocukların) eğitiminin en uygun dil, iletişim araç ve biçimleri ile onların akademik ve sosyal gelişimini artırıcı ortamlarda verilmesinin sağlanması.

4. Taraf devletler bu hakkın yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanları da kapsayan şekilde, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan personelin eğitimi için uygun önlemleri alır. Bu eğitim engelliliğe dair farkındalığın artırılmasını, alternatif iletişim araçları ve biçimleriyle yardımcı eğitim materyallerinin kullanılmasını içermelidir.”

ibareleri bulunmaktadır.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından 2010 yılında yapılan “Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması”na göre, engellilerin %65’i, yabancı kişilerce dalga geçilmeye maruz kalmış, %42,7’si kamu görevlilerinin kötü muamelesiyle karşılaşmıştır (ÖZİDA, 2010). Aynı araştırmada engellilerin istihdam alanında, eğitimde, sağlıkta, adalete erişimde ve toplumsal yaşama katılımında ayrımcı uygulamalarla karşı karşıya kaldıkları ortaya koyulmuştur. “Toplum Özürlülüğü Nasıl Algılıyor Araştırması” (ÖZİDA, 2009)’nda engelli bireylerin işe alım, maaş artışı, terfi ya da iş değiştirme süreçlerinde ayrımcılıklarla karşılaştıkları görülebilir. Akbulut (2018)’e göre engelli bireylere yönelik ayrımcılıklar şu şekilde sınıflandırılabilir;

- Mevzuatta (yasalar, yönetmelik, tüzüklerde) yer alan ayrımcılıklar,
- İlgili mevzuattaki hükümleri uygulayanların uygulamalarından kaynaklanan ayrımcılıklar ve
- Bireylerin birbirleri arasındaki eylem, tasarruf ve tutumlarından kaynaklanan ayrımcılıklardır.

Alan yazına bakıldığında Türkiye’de “engellilik ve ayrımcılık” çalışmalarında kesişimsellik vurgusu önemlidir. Kesişimsel eşitsizlikler, bireylerin hayatlarını etkileyen çeşitli kimlik unsurlarının (örneğin cinsiyet, ırk, sınıf, cinsel yönelim, engellilik vb.) karmaşıklığını vurgulayan bir kavramdır. Kısaca değinmek gerekirse kesişimsellik kavramı, bireylerin sadece bir kimlik özelliği üzerinden değil, birden çok kimlik özelliği arasındaki etkileşim ve kesişimler sonucunda maruz kaldıkları ayrımcılığı ve eşitsizliği ele almaktadır (McCall, 2008). Kesişimsellik bağlamının anlaşılabilmesi için tarihsel arkaplana bakmak gerekir. Özellikle feminist hareketlerin getirdiği kesişimsellik kavramı farklı kadın deneyimlerine odaklanmaya başlamıştır. İkinci ve üçüncü dalga feminist hareketlerin getirdiği “feminizmin odağının orta sınıf, eğitilmiş, beyaz kadınlar olmasına yönelik eleştiriler” kadınlık deneyimleri bakımından farklılıklara dikkat çekmeye başlamıştır (Shields, 2008; Afyonoğlu, 2020). Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet kategorilerinin yapısöküme uğratılmasının gerekliliği vurgulanmış, sosyal sınıfların benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Sağır kadınlar topluluğu içinde konumlanan Sağır kadınların deneyimleri toplumsal eşitsizlikler ve ayrımcılıklar kapsamında ele alınmayı bekleyen konular arasındadır.

Sağır kadınlar toplumsal olarak Sağırlık deneyimi ile ataerkil sistemin dayattığı cinsiyet rolleri kısıncasında eşitsizliklerle karşı karşıya kalabilmektedir. Kadın sağlığına ilişkin hizmetlere işiten kadınlara kıyasla daha az erişebildikleri (Luengo-Rubalcaba vd., 2019; Yimer ve Modiba, 2019; Altıntaş,2020), sağlık okuryazarlığının daha düşük olduğu (Goldstein vd., 2010), fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalma bakımından savunmasız olduğu (Anderson ve Leigh, 2011; Francavillo, 2009) ve şiddete maruz kalma nedeniyle kaygı ve depresyon oranının da daha yüksek olduğu görülmüştür (Luengo-Rubalcaba vd, 2019). Öte yandan Sağır kadınların erkeklere göre eğitim düzeyinin daha düşük, işsizlik oranına daha yüksek olduğu ve daha düşük ücretle çalıştıklarını gösteren çalışmalar (Luengo-Rubalcaba vd, 2019) Sağır kadın olmanın kesişimsel yönlerine işaret etmektedir. Harris (2020)’in "Sağır Kadınların Toplumdaki Zorlukları: Bir Araştırma Raporu" adlı doktora tezi çalışmasına göre Sağır kadınlar, Sağır kültüründen ve işiten dünyasından cinsiyet temelli ayrımcılık yaşamakta, aynı zamanda işiten dünyasından işitme engellerine dayalı sosyal önyargı ve kalıp yargılarla karşılaşmaktadır. Bu

önyargılar, onların gelişimini, kimliğini, eğitimini, mesleğini, gelirini, ilişkilerini ve kişisel başarılarını etkilemektedir.

BM Kalkınma Programı bünyesinde hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet Mağduru Sağır Kadınların Adalete Erişimine İlişkin Rehber (t.y.), toplumsal cinsiyet temelli şiddete maruz kalan Sağır kadınların kadına yönelik şiddetten iki kat daha fazla etkilendiklerini belirtmektedir. Sağır kadınlar yalnızca şiddetin doğrudan sonuçlarına maruz kalmamakta, aynı zamanda iletişimdeki engellere, izolasyona ve bilgi, yardım ve adalet hizmetlerine erişimi engelleyen çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır.

Erişilebilirlik açısından bakıldığında Sağır topluluğunun en çok yaşadığı ayrımcılığın “iletimde erişilebilirlik” olduğu söylenebilir. Bu soruna Türkiye’de Sağır bireylerin yaşadığı sorunlar başlığı altında (sağlık hizmetlerine erişilebilirlik, eğitimde erişilebilirlik, çalışma yaşamında erişilebilirlik, adalette erişilebilirlik) değinilmiştir. İletimde erişilebilirliğe ilişkin sorunların temelinde Sağır topluluğuna bakış açısı (ön yargılar, kalıp yargılar vd.) ve TİD hizmetindeki yapısal sorunlar olduğu söylenebilir.

Alexis Hamill “Ayrımcılıktan Eyleme: Sağır Toplumunda Güçlenmeyi Anlamak” adlı doktora tezi çalışmasında Sağır insanlara karşı yapılan ayrımcılığın daha önceki araştırmalarda barınma, istihdam ve eğitim alanlarında olduğunu belirtmiş, çalışmasındaki Sağır bireylerin büyük bir çoğunluğunun özellikle eğitimde ayrımcılığa maruz kaldığına (%70) inandığını ortaya koymuştur (Hamill, 2012). Grup kimliği ve ayrımcılığın incelendiği bu çalışmada işitme kaybı nedeniyle ayrımcılığa uğramanın kabul ve aidiyet duygusu hissetme arzusundan dolayı Sağır topluluklarla daha fazla özdeşleşmeye neden olabileceği üzerinde durulmuştur. Alan yazında Türk Sağır Toplumuna özgü ayrımcılık verilerine ulaşılamamış olup sınırlı çalışmanın olduğu bilinmektedir. Türkiye’de yaşayan Sağır insanların yaşadığı sorunlar göz önünde bulundurulduğunda her türlü ayrımcılığa rastlanabileceği düşünülmektedir. Öztürk (2014)’ün araştırmasında, işitme engellilerin diğer engel gruplarına kıyasla eğitim fırsatlarından daha az yararlanabildiği, dolayısıyla eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanılamadığı sonucuna varılmıştır. Çayır ve diğ. (2015) eğitim sınıf ortamlarında FM kulaklıklara uygun bir ses sistemi ve buna ek olarak da ders içeriklerinde basit, sade ve görsel anlatımlı materyallerin yeteri kadar bulunmadığını vurgulamıştır. Bu çalışmalar

Sağirlara yönelik ayrımcı unsurların ve güçlü yönlerinin sistematik şekilde ele alınması gerekliliğini işaret etmektedir. Bu bağlamda ayrımcılık odağında hak temelli çalışmaların sosyal hizmet disiplini perspektifinde ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

1.3. SAĞIRLAR TOPLULUĞU İLE SOSYAL HİZMET ÇALIŞMALARI

Amerikan Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği (NASW, 1982) sosyal hizmet uygulamasının amaçlarını bireylerin sorunlarla baş etmek ve kişilerin gelişimsel kapasitelerini artırmak, insanları kendilerine kaynak sağlayan hizmet ve fırsat sunan sistemlerle bağlantıya sokmak, sistemlerin insani şekilde hizmet sunmasını sağlamak ve ayrıca sosyal politika geliştirmede rol almak olarak açıklamaktadır. Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu (IFSW, 2014) sosyal hizmeti tanımında; sosyal hizmetin sosyal adalet, insan hakları, kolektif sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerini temel aldığını vurgulamaktadır.

Sosyal hizmet uygulamasının odağında farklı özelliklere sahip müracaatçı sistemleri bulunmaktadır. Hedefinde insan ilişkilerindeki problemleri çözmek ve güçlenmeye yardımcı olmak olan uygulamada sosyal hizmet uzmanları bireylerin iyiliğini ve esenliğini geliştirmek üzere güçlenmelerini sağlamaya çalışır. Sosyal hizmet bir meslek ve disiplin olarak insanların davranışları ve toplumsal sistemlerin interaksiyona girdiği noktalarda müdahale eder, bu doğrultuda insanların sosyal ilişkilerinin ve etkileşimlerinin kalitesini ve etkililiğini artırmayı amaçlar (Shaeafor ve Horejsi, 2015).

Sosyal hizmet uygulaması bilgi-beceri-değer üçgeni üzerine kurulmuştur. Engelli gruplarla çalışırken de bireylerin gelişimsel süreçleri, aile dinamiği, aidiyet hissedilen grup ve topluluğun özellikleri ve toplumsal yapı bilgisine sahip olmak gerekmektedir. Uygulamayı şekillendiren teorik arka planın yanı sıra mevzuat, sosyal politikalar, yapılan çalışmalar uzmanın sahip olması gereken bilgilerdir. Bilgi düzeyinin yanında uygulamanın nitelikli bir hizmete dönüşebilmesi için mesleki beceriler önemlidir. Uygulama için hazırlık yapma becerileri, iletişim kurma becerileri, sorunları ve durumu analiz edebilme, mesleki rolleri ve sorumlulukları üstlenme, müdahalenin verimliliğini değerlendirme veya sonlandırma becerileri sosyal hizmet uzmanlarının sahip olması gereken özelliklerdir. Bir diğer boyut ise uygulamanın bel kemiği olan değer temelidir.

Sosyal hizmetin temel değerlerini NASW şöyle belirlemiştir; insan ilişkilerinin önemi, bireyin onuru ve değeri, hizmet, sosyal adalet, bütünlük ve yetkinlik (NASW, 1999). Thompson (2013)'a göre ise bu değerler geleneksel ve özgürleştirici olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buna göre geleneksel değerler; kendi kaderini tayin etme hakkı, kontrollü duygusal katılım, yargılayıcı olmayan tutumlar, bireyselleştirme, kabul, duyguların amaçlı dışavurumu, uyum ve empati, gizlilik ve saygı iken özgürleştirici değerler; eşitlik, sosyal adalet, yurttaşlık, bireysellikten uzaklaşma, güçlenme, birlikte çalışma ve otantik olmaktır. Tüm sosyal hizmet uygulamalarında olduğu gibi Sağır topluluklarla veya engelli gruplarla yapılan uygulamalar bu değerlere bağlı kalınarak gerçekleştirilmelidir.

Engelli gruplarla yürütülen çalışmalar hak temelli ve güçlenme amaçlı bir eksende ilerlemiş, bunun yanında 1960'larda medikal modele bir tepki olarak ortaya çıkan sosyal modelin savunduğu bakış açısıyla şekillenmiştir (Attepe Özden, 2020). 2006 yılında BMEHİS'in çizdiği çerçevede ışığında engellilere insan hakları modeli perspektifinden yaklaşım ortaya çıkmıştır. BMEHİS, engelli bireyleri hak sahibi ve insan haklarının bir öznesi olarak ele alan yeni bir anlayışa dayanarak engellilik politikasında bir paradigma değişikliği getirmeyi amaçlamaktadır. Bu değişikliğin teorik arka planı engellilik ile ilgili çalışmalarda ve modern insan hakları hukukunda gelişen grup ve toplum odaklı yaklaşımlarda bulunan modern engellilik modeline dayanmaktadır (Degener, 2016; Attepe Özden, 2020).

Engellilerin insan hakları modeli engelli bireylerin farklılıklarını vurgulayarak insan haklarının birinci ve ikinci kuşak haklarının savunulmasını, yani sivil ve siyasal hakların yanı sıra sosyal ve kültürel haklarını da kapsayan bir bağlamda ele alınmasını vurgulamaktadır. İnsan hakları modeli "azınlıklar ve kültürel kimlikler" için de yer açarak uygun şekilde formüle edilmiş önleme politikasının engelli bireylerin insan haklarının korunmasının bir örneği olarak görülebileceği savunulmaktadır (Degener, 2017).

Garibay (2019) Sağırılık çalışmalarında sosyal hizmet uzmanlarının kültürel yeterliliğine ilişkin çalışmada daha önce Sağır müracaatçılarla çalışmış olan sosyal hizmet uzmanlarının kültürel yeterliliğe ilişkin tutumlarının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Ikegami (2019) ise ruh sağlığı sorunlarına sahip sağırılarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının deneyimlerini incelediği çalışmada akıcı şekilde işaret dilini konuşan

sosyal hizmet uzmanlarının az sayıda olmasının bir sonucu olarak Sağır bireyler için kültürel ve dil becerilerine uygun hizmetlerin eksikliğine işaret etmiştir. 38 sosyal hizmet uzmanı ile gerçekleştirdiği odak grup çalışmasında bu nüfusla çalışmanın deneyimlerinin uzmanların kültürel yeterliliklerini geliştirmeyi, Sağırlar topluluğunun dışındaki bireylerle birlikte savunuculuk yapmayı ve Sağır müracaatçı ve ailelerinin kendi hakları için savunuculuk yapması gerekliliğini ortaya koymuştur. Özellikle ruh sağlığı hastalığı olan Sağır insanların onurunu ve haklarını zedeleyen bir toplumda Sağır kültürünün anlaşılmasını ele alarak sosyal hizmet uzmanlarının, kültürel yeterliliği ilerletmek için liderlik göstermeleri ve kurumsal baskıları sorgulamaları gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca kapsayıcı kurumlar ve topluluklar oluşturmak ve sürdürmek üzere sosyal hizmet uzmanlarının liderlik ve savunuculuk rollerinin ön plana çıkması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

BM Engelli Hakları Komitesi 2018 yılında “Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Hakkında Genel Yorum” yayınlamıştır. Bu belgede “*engelli insan hakları modeli, engelliliğin sosyal olarak inşa edildiğini ve sakatlık halinin insan haklarının kısıtlanması için meşru bir zemin olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Engelliliğin çeşitli kimlik katmanlarından biri olduğunu vurgulamaktadır. Bundan dolayı engellilik mevzuatı ve politikaları engelli bireylerin çeşitliliğini dikkate almalıdır.*” ifadesi yer almaktadır (BM, 2018). Bu model, bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet mesleğinin güçlenme, toplumsal katılım, ayrımcılık karşıtı uygulama kavramları ile doğrudan ilişkilidir. Engelli haklarının korunmasında, kapsayıcı eşitliğe yer veren uygulamaların gerçekleştirilmesinde, engelli grubu olarak tanımlanan toplulukların kendileri ile ilgili kararlara katılım göstermesinde, sosyal ve kültürel haklarına erişebilmesinde ve toplumsal ayrımcılıktan uzak kalmasında sosyal hizmet uzmanlarının önemli rolleri bulunmaktadır.

Sağırlar topluluğu sosyal hizmet alan yazınında engellilerle sosyal hizmet alanında ele alınan bir müracaatçı grubudur. Yaşanan sorunlar Sağır bireylerin içinde yaşadığı toplumsal sistem içinde değerlendirildiğinde güç ve ayrımcı unsurlar daha iyi analiz edilecektir. Bunun için sosyal hizmet disiplininin uygulama yaklaşımlarından ayrımcılık karşıtı uygulama ile güçlenme teorisi perspektifinden yararlanılacaktır. Böylece Sağırlar topluluğunun yaşadığı sorunlara çözüm geliştirmek adına onları dezavantajlı pozisyona

getiren sorunlar başta ayrımcılık olmak üzere analiz edilebilir. Ayrıca Sağırklar topluluğunun sahip olduğu güç dinamikleri göz önünde bulundurularak ayrımcılık karşıtı yaklaşım ve güçlenme yaklaşımı özelinde sosyal hizmetin özgürleştirici fonksiyonu üzerinde durulacaktır.

1.4. AYRIMCILIK KARŞITI UYGULAMA

Sosyal hizmette ayrımcılık karşıtı uygulama, toplumda birey, grup ve toplulukların birbirleri üzerinde baskı uygulayarak ayrımcı bir tutum içerisinde üstünlük kurmalarının karşısında duran, bireyleri ayrımcılığa maruz kalmalarına neden olabilecek farklılıklarıyla ele alarak uygulama yapılmasını desteklemektedir. Ayrıca bu yaklaşım sosyal hizmet uzmanlarının özellikle ırk, toplumsal cinsiyet ve engellilik gibi kişilerin sosyal yaşam içinde “dezavantajlı” konuma getirilmesine neden olarak gösterilen farklılıkları göz önüne alarak kurumsal ve bireysel ayrımcılığın önlenmesine odaklanmaktadır.

Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasında uzmanın toplumsal ve ekonomik eşitsizlikle mücadele etmek ve güç eşitsizliklerini asgari düzeye indirmek için, bilhassa gücü elinde bulunduran kesimlerde değişimi teşvik edici bir rol üstlenmesi gerekmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2014). Bu değişim sadece bireyi ya da bir grubu değiştirmeyi içermez, aynı zamanda birey/grup üzerinde ayrımcılığa neden olan çevresel koşulların değiştirilmesine de destek olacak çeşitli uygulamaları kapsamaktadır. Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanları sosyal yaşamdaki eşitsizlik yaratan ve bireyleri, grupları, toplulukları dezavantajlı duruma getiren koşulları ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır (Teater, 2014).

Sosyal hizmette ayrımcılık karşıtı yaklaşımlar 1980’lerde ve 90’larda Batı demokrasilerindeki sorunlar ile gelişmeye başlamıştır. İngiltere’de 1980’lerin başında çoğunlukla genç siyahilerin sorumlu tutulduğu şehir isyanları, Amerika’da benzer isyanlar ve siyahiler arasındaki yüksek suç oranları, Almanya ve İtalya’ya Doğu Avrupa’dan, Fransa’ya da Kuzey Afrika’dan gelen göçmenlerin ardından yaşanan çatışmalar gibi büyük sosyal çatışmalar bu sorunlardan bazılarıdır. Bu sorunlara yönelik müdahaleler ve sosyal içermeyi sağlayacak politika ve uygulamalar ile eşitsizliklerin ve

marjinalleşmenin azaltılması çalışılmıştır. Ayrımcılık karşıtı uygulama da eleştirel sosyal hizmet kuramının toplumdaki eşitsizlikler ve adaletsizliklerden etkilenen insan hakkındaki endişelerinden doğmuştur. Eleştirel kuram mevcut sosyal düzeni sorgulamakta, sorunu bireyin ve grubun sorunları ya da dezavantajları olarak değil sosyal düzen ve yapıların sorunu olarak görmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2014; Teater, 2014). Payne (2014) engelliliğin politik duruşunun ayrımcılık karşıtı uygulama üzerinde etkili olduğunu ancak bu gruplara yönelik sosyal hizmetin kuramsal yaklaşımlarının yeterince gelişmediğini ifade etmektedir. Buna karşın engellileri mevcut sosyal hizmet yaklaşımlarının içinde konumlandırmak mümkündür. Normalleştirme ve sosyal role değer biçme açısından bakıldığında engelli bireylerin sıradan yaşama olabildiğince dahil edilmeleri amaçlanmaktadır. Böylece bu bireylerin sosyal rolleri toplumda değer verilen diğer bireylerle eşit hale gelebilir.

Engelli yaşam görüşü, engelli bireylerin ve toplulukların kendi bağımsızlıklarını destekleyecek hizmetleri yönetmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bu da sosyal hizmetin toplumsal katılım ve sosyal kapsayıcılık sayesinde vatandaşlığın yaygın bir şekilde sağlanmasına attığı değer ile örtüşmektedir. Payne (2014), engelli yaşam görüşünden hareketle neyin normal olduğunun sosyal tanımlarına odaklanılarak toplumun yarattığı engellerin farkına varılması gerektiğini şu örnekle açıklamaktadır;

“Engelli bireylerden oluşan toplulukların toplumda kabul görmesi sosyal modelin sunduğu çoğulcu bakış açısı ile ilgilidir. Örneğin doğuştan işitmeyen, dilleri ile kültürleri işaret dili olan bireylerin oluşturduğu Sağırlar Topluluğunda (Deaf Community) Sağır kelimesinin baş harfi olan “S”yi kullanmak bu topluluğun bir parçası olmayı simgelemektedir.”

Thompson (2012) ayrımcılık karşıtı yaklaşımında sosyal sorunların analizinde kişisel/psikolojik, kültürel ve yapısal düzeyleri ilişkilendirmektedir. Kişisel düzey, kişilerarası ilişkiler ile duygular, tutumlar ve eylemler üzerinedir. Tüm bunlar bireysel düşünce ve eylemleri şekillendiren ve etkileyen kültürel bir bağlamda gerçekleşir. Kültürel bağlam ise ortak düşünceleri, duyguları ve eylemleri ifade etmektedir. Ayrıca kültürel bağlam normallik varsayımlarındaki ve insanların kültürler ve kültürel normlar içinde yaratılan sosyal normlara uyum sağladıkları varsayımındaki ortaklıkları ifade

etmektedir. Bu düzeyler, yerleşik sosyal düzen ve sosyal bölünmelerle tanımlanan yapısal düzeyde bütünleşmektedir. Yerleşik sosyal düzen ve yapılarla bunun sonucu olan kültürel normlar, varsayımlar ve kişisel davranışlar, sosyal düzen ve bölünmelerin kabulünden ileri gelmektedir (Payne, 2014).

Ayrımcılık karşıtı uygulamanın üç önemli yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlar;

- Müracaatçıların karşılaştıkları sorunların yapısal kökenlerine vurgu,
- Uygulamanın önemli bir boyutu olarak sosyal değişim,
- Uygulamadaki ilişkilerin eleştirel analizi ve bu ilişkileri dönüştürmeye yönelik çaba.

Sosyal hizmet uzmanları farklılıklarla çalışırken insan hakları ve sosyal adalet temel ilkeleri üzerinde durmaktadır. Baskıyı analiz ederken politik süreçlere yön veren bakış açılarını ve buna bağlı yapısal sorunlara odaklanmaktadır. Burada önemli olan sosyal değişim hedefine ulaşmaktır. Ayrımcılık karşıtı uygulamanın amaçları ise;

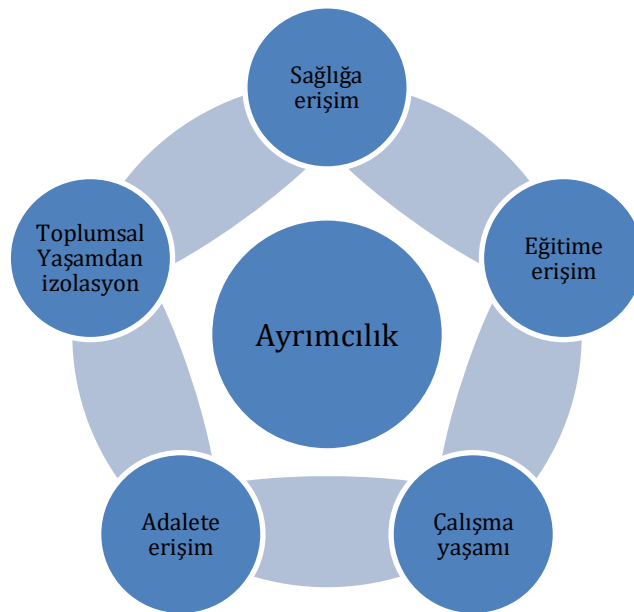
- Müracaatçıların hayatını daha iyi kontrol edebilmeleri için engellerin aşılması
- Müracaatçılarla iş birliği içinde çalışmak ve onları karar alma süreçlerine dahil etmek
- Sosyal hizmetin zayıflatıcı etkilerini azaltmak için asgari düzeyde müdahalede bulunmak
- Kişisel değerlerimizin ve geçmişimizin uygulama ilişkilerimizi nasıl etkilediğini anlamak için eleştirel yansıtma ve düşünömselliğe başvurmak (Payne, 2014).

Dalrymple ve Burke (2006) ayrımcılık karşıtı uygulamanın dört ana ögesi olduğunu belirtmiştir. Bunlar; değerler, güçlenme, iş birliği ve asgari müdahale olarak açıklanmaktadır. Ayrımcılık karşıtı uygulama bireylerin ve grupların kendileri ve yaşadıkları toplumla ilgili inançlarındaki, düşüncelerindeki ve varsayımlarındaki çatışmaların bilgisi ile donanmıştır. İnsanların kişisel yaşamlarındaki kontrolü artırmalarına, yaşamlarını etkileyen politik ve sosyal değişimlerin yanı sıra kişisel ve kültürel faktörlerle etkileşim kurma kapasitelerini geliştirmelerine yardım etmektedir. Uygulama müracaatçıların uygulayıcılarla kamu, özel, sivil toplum kuruluşlarıyla ve diğer meslek uzmanlarıyla iş birliği kurmasını amaçlar. Ayrımcılık karşıtı uygulamada insanların haklarına kendi kararlarını verme özgürlüklerine mümkün olduğunca az

müdahale edilmesi amaçlanır. Payne (2014) tüm bu süreçleri uygulamaya aktarırken beş farklı alanda yapılandırmıştır.

1. Önleme: Sorunları önlemenin yollarını arama ve olumsuzluklara sebep olmaktan kaçınma.
2. Değerlendirme: Değerlendirmeyi insanların ihtiyaçlarını belirlemek, hakları ve hizmet koşullarını iyileştirmek amacıyla kullanma.
3. Planlama: Daha iyi sonuçlar için ileriye dönük planlama yapma ve ortak hedefler oluşturmak için ortak planlama yapma.
4. Katılım: İnsanları kendilerini etkileyen kararlara dahil etmenin yollarını arama, onlara ihtiyaçlarına ve koşullarına uygun fırsatlar sunma.
5. Değerlendirme: Toplum ve meslektaşlarla birlikte değerlendirme yapma, uygulamayı ve sunulan hizmetleri formel yollarla değerlendirme.

Sağırklar topluluğunun yaşadığı sorunlara bakıldığında merkezinde iletişim sorunu (başkaları tarafından anlaşılma ve onları anlamama) olan sosyal sistemlerle ilişkili olmak üzere sağlık-egitim-çalışma-adalet-toplumsal yaşamda ayrımcılığa maruz kaldıkları görülebilir (Hamill,2012; Kanyılmaz Polat, 2020; O’Connell, 2016; Roberts, 2020). Bu döngü aşağıdaki şemada görselleştirilmiştir.

Şekil 3. Sağırklar Topluluğunun Yaşadığı Ayrımcılık Döngüsü

Bu baskının nedeni olarak işaret dilinin bilinmemesi ve Sağır kültürüne ilişkin farkındalığın olmaması gösterilebilir. Nitekim yaşanan ayrımcılıklar Sağır bireylerin bilinirliği ile ilişkilidir. Bir topluluğun diline aşına olunmadığında, yabancılaşmanın yaşanacağı düşünüldüğünde, kurumsallaşan bir ayrımcılık döngüsü olduğu söylenebilir. Ayrımcılığın insan ve grupların değersiz görülen niteliklerine göre sınıflandırılması ve onlara değerli görülen gruplardan daha kötü davranılması olarak anlaşıldığı düşünüldüğünde Sağırlar topluluğunun yaşadıkları ayrımcılık döngüsü için ayrımcılık karşıtı uygulamanın benimsenmesi ve pratiğe aktarılması gereklidir.

Sağır bireylerin duyma kaybına bağlı dil farklılığı Sağırlara yönelik acıma, umursamama, işaret dilini el-kol hareketi olarak algılama, şiddet, hizmetlere erişilebilirlik noktasında kısıtlanma, “aciz” veya “deli” yaftasına maruz kalma, “ahraz, dilsiz” gibi etiketlerle anılma ve diğer tutum ve davranışlar ayrımcılık döngüsünü besleyen toplumsal sorunlardandır (Tanyeri vd.,2020; Öztürk, 2014; Munoz-Baell ve Ruiz, 2000). Ayrımcılık karşıtı uygulamalarda dilin kullanımı öne çıkmaktadır. Bireylere yönelik değersizleştiren ve küçük düşürücü şekilde kalıplaşmış bir dil yerine onları güçlendiren ve kişinin onurunu ve haklarını vurgulayan söylemler ayrımcılık karşıtı uygulamada önemlidir. Türkiye’de Sağır kültürüne ilişkin bilincin ve farkındalığın düşük olması da Sağırlara yönelik bu ayrımcı tutumlarla ilgilidir.

Ayrımcı muameleye maruz kalmanın yanında toplumsal yaşamdan izole olmak baskıyı besleyen bir diğer faktördür. Her ne kadar sivil örgütlenme kapasitesi yüksek olan bir topluluk da olsa duyma kaybı ve dil farklılığı nedeniyle birçok Sağır ve işitme engelli “anormal” ya da “ableist/sağlamcı” kalıp yargılarla dışlanmaktadır (Boréus,2007). Sağır bireylerin okuyamaması, herhangi bir işte çalışamaması veya işitme kaybı ile zihinsel bir bozukluk olduğu düşüncesine sahip yanlış tutum ve inançlar Sağırlığın ne olduğuna dair bilgisizlikle ilişkilendirilebilir (Zames Fleischer and Zames,2011). Bu da onları toplumsal yaşamda geri plana iten ayrımcılık unsurlarının nedenlerindedir.

Sağırlar topluluğu ile çalışan sosyal hizmet uzmanlarının ayrımcılık karşıtı uygulamadaki hedefleri şunlar olabilir;

- Sağırkların hizmetlere erişimde ve kötü muamelelerde kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri ve anlaşılabilmeleri, dolayısıyla hayatlarının kontrolünü sağlayabilmeleri için dil bariyeri başta olmak üzere tüm sosyal baskıların aşılması,
- Sosyal hizmet uzmanlarının Sağır bireylerle iş birliği içinde çalışması, yerel, ulusal ve uluslararası sivil örgütlenmeler ile Sağırklar topluluğunu tüm karar alma süreçlerine dahil etmesi,
- Sağırklara yönelik ayrımcı hizmetlerin analizinin yapılması, işaret dilinin tüm sosyal hizmetler alanlarında benimsenmesine yönelik müdahaleyi uygulamak
- Sosyal hizmet uzmanları, kişisel değer sisteminin Sağırklar çalışırken mesleki ilişkisine nasıl yansıdığını anlamak amacıyla analitik düşünmelidir.
- Sağırklar topluluğu içindeki farklılaşan deneyimlere sahip çoklu ayrımcılıklara dikkat edilmeli, Sağır göçmenler, Sağır yaşlılar, Sağır çocuklar ve Sağır kadınların maruz kaldığı toplumsal eşitsizlikler göz önünde bulundurularak müdahale planları düşünölmelidir.
- Sağır kültürünün özellikleri göz önünde bulundurularak kültüre duyarlı çalışmalar yürütölmelidir. Kapsayıcı ve çoğulcu müdahalelerin yapılması için gücün yapısal analizi yapılmalı, Sağırklar topluluğunun ihtiyaçlarına cevap veren çeşitlilikte hizmetler geliştirilmelidir.

Her ne kadar ayrımcılık karşıtı uygulama modeli yapısal soruna odaklı da olsa sosyal hizmet uzmanı ayrımcılığa uğrayan topluluklarla çalışırken güçlenmeyi de içeren terapötik bir müdahale geliştirebilir. Güçlenme hem bireysel hem de topluluğu güçlenme temelinde gerçekleştirilmektedir. İnsanların kişisel konumları ve yapısal eşitsizlikler arasındaki ilişkiyi anlama süreci olarak güçlenme insanların yaşadıkları güçlüklerin tamamıyla kişisel olmadığını anlamalarını sağlar. Böylelikle insanlar yaşamlarının farklı yönleri üzerinde daha fazla kontrol sahibi olabilecek gücü kendilerinde bulabilirler.

1.5. GÜÇLENME YAKLAŞIMI

Güçlenme, insanların özyeterliliklerini ve potansiyellerini fark etmeleri ve kullanmaları için onları engelleyen kurumsal ve kişisel engellerin ortadan kalkması, bu amaçla bireylerin özgüven ve kapasitelerinin yükselmesi ve kendi yaşamları hakkında özgürce karar alabilmeleridir. Güçlenme ve savunuculuk, insanların yaşam hedeflerine ulaşmadaki engeller ile mücadele etmesine, hizmetlerin ulaşılabilir ve gelişime açık olmasına ve sosyal adaletsizliğin sebeplerinin irdelenmesine olanak sağlayan sosyal demokratik uygulamalardır. Bu yaklaşımdaki esas nokta sosyal hizmet uzmanlarının gücü insanlara vermek yerine kendileri sahip olmalarına yardımcı olmalarıdır.

Sosyal hizmet disiplinde güçlenme yaklaşımı, bazı araştırmacılara göre yenidir ve ekonomi, psikoloji, sosyoloji veya siyaset bilimi gibi farklı sosyal bilim disiplinlerinden yararlanılan unsurlara sahiptir (Lee ve Hudson, 2011). Sosyal hizmette güçlenme yaklaşımının Barbara Bryant Solomon (1976), Ron Mancoske ve Jeanne Hunzeker (1989) gibi başlıca kuramcılarının tümü güçlenmenin, bireylerin kendi yaşamlarının kontrolünü yönetebilmeleri ve ihtiyaç duydukları kaynakları elde etmek için sosyal çevrelerini etkilemelerini içerdiğini vurgulamaktadır (Teater, 2014). Lee ve Hudson (2011) güçlenmenin başlı başına bir süreci ve sonucu içerdiğini; sosyal hizmet uzmanlarının bu süreçte müracaatçıları ile beraber yol alıp yardım sunabildiğini ancak buna rağmen sürecin sonucunun nihai olarak müracaatçıya bağlı olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla bu süreçte eşitlikçi bir uzman-müracaatçı ilişkisi bulunmaktadır.

Güçlenme yaklaşımı, birey ve sosyal çevresi ile bağlantı kuran ve sosyal, ekonomik adalet ile bireysel acı ve ıstırapın birbirine karşılıklı bağımlı olduğunu vurgulayan ekolojik perspektiften temellenir. Birey ve çevresi arasındaki karşılıklı etkileşim incelenirken güçlenme uygulamaları bireyler, gruplar, topluluklar ve/veya toplum ile iş birliği içinde uygulanabilir.

Lee ve Hudson'a (2011) göre güçlenmenin birbirine bağlı üç boyutu vardır:

1. Daha olumlu bir “ben” halinin gelişmesi,

2. Kişi ya da grupların çevresinin toplumsal ve politik gerçeklik algılarının daha eleştirel bir biçimde ele alınmasına yönelik bilgi ve kapasitenin kazanılması
3. Kişisel ve toplumsal hedeflerin kolektif şekilde edinilmesi ve özgürleşme için gerekli kaynakların ve fonksiyonel yeterliliğin gelişmesi.

Böylece bireyler, gruplar veya topluluklar, karşı karşıya kaldıkları baskı konusunda önemli düzeyde farkındalık, gelişmiş benlik saygısı, kimlik ve başkalarını etkileme becerilerine sahip olarak daha sağlıklı bir kişilik gelişimini desteklemeye başlayacaklardır (Lee ve Hudson, 2011).

Güçlenme yaklaşımı ilk üçü Lee ve Hudson (2011) tarafından tanımlanan aşağıdaki dört temel varsayıma dayanmaktadır:

1. Ayrımcılığa maruz kalma, bireyleri ve toplulukları etkileyen yapısal olgulara dayalı bir sorundur. Ayrımcılığa maruz kalmanın bireyler ve topluluklar için yetersiz sağlık hizmeti, cinayet, özkıyım veya diğer şiddet biçimleri gibi olumsuz sonuçları olabilir; bireyler kendinden şüphe duymaya, çaresizliğe yol açan yanlış inançlara neden olup umutsuzluğu artırır (Teater, 2014). Bu tip bir yapısal baskı, bireyin maruz kaldığı ayrımcılık kaynağının genellikle bireyin kültürel ve toplumsal normları, değerleri, gelenekleri ve yapılarına içkin olduğu görüşünden hareketle ele alınmalıdır. Müdahaleler, benzer deneyimlere sahip topluluk üyeleri arasında olumsuz öz algıları azaltmak ve birlik duygusu kazandırmak için güçlü destek ağları oluşturmayı içerebilir. Topluluğun olumsuz düşünce ve inançları ile mücadele edilebilmesi ve kendisi ve/ veya topluluk tarafından kabul görebilecek daha geçerli, olumlu gerçeklikler halinde yeniden yapılandırılması söz konusudur (Lee ve Hudson, 2011).
2. Bireyler ve topluluklar, aniden ortaya çıkan sorunları çözecek güce ve kaynaklara sahiptir; aynı zamanda kurumsallaşmış baskının ve onu destekleyen yapıların etkilerine de karşı koyabilir. Tüm bireyler, gruplar ve toplulukların çevreleri belirli kaynaklara erişimlerini kısıtlıyor ya da engelliyor olsa dahi sorunlarla mücadele etmek için güçler ve kaynaklara sahip olarak algılanmaktadır. Amaç, mevcut sorunların üstesinden gelmek, ayrımcılık ile mücadele etmek ve engellenmiş kaynakları

kullanmak için yollar yaratmak üzere bireylerin ve toplulukların güçlerini tanımak ve geliştirmektir.

3. Güçlenme bireylere ve çevrelerine odaklanmayı kapsar. Güçlenme temelli bir yaklaşım kullanırken bireyler kendi kişisel güç ve kaynaklarının üzerine eğilmeli ve güçlenme çalışmasına katılım sağlamalıdır. Ancak güçlenme çalışması bireylerin içinde yaşadığı çevrenin üzerine eğilmelidir (Teater, 2014). Birey ve çevresi bağımsız ve birbirine bağlı olarak görüldüğünden güçlenme temelli çalışma her iki sisteme de hitap etmelidir. Güçlenme çalışması bireyleri olumsuz etkileyen çevreden gelen baskıyla mücadele etmeyi amaçladığında, çalışma gerçek anlamda olumlu değişim yaratabilmek için hem baskıya maruz kalan hem de baskıyı uygulamayı hedeflemelidir (Lee ve Hudson, 2011).
4. Güçlenme hem bir süreç hem de bir sonuçtur. Güçlenme çalışması ya da bireyler, gruplar ya da toplulukların kendi yaşamları üzerinde iktidar ve kontrol elde ettikleri süreçler, güçlenme ile büyüme ve gelişme için gerekli güçler, kaynaklar, iktidar ve kontrole sahip olma nihai hedefine yol açmaktadır. Bu hedef nihai olarak toplumsal değişim ve adalet ile elde edilebilir (Howe, 2009). Bu açıdan bakıldığında, güçlenme sadece yapılan ya da üzerinde çalışılan bir şeyden çok, bir süreç ve bir sonuçtur (Greene vd. 2005). Güçlenme yaklaşımı, bireyle başlayan ancak gelecekteki baskıyı önleyebilecek ve bireylerin yaşamları üzerinde güç ve kontrol sahibi olmalarına, kaynaklara ve yaşamlarına erişmelerine olanak tanıyan toplumsal değişimi sağlamayı amaçlayan bir gelişim sürecidir (Parsons, 1991).

Uygulamada yetkilendirmeye dayalı bir yaklaşım kullanılırken her topluluğun güce ve kaynaklara sahip olduğu ve mevcut güç eksikliklerinin ayrımcılıklar nedeniyle kaynaklara erişiminin engellenmesi veya kullanılmamasının bir sonucu olduğu kabul edilmelidir. Bu nedenle, güçlenmeye dayalı yaklaşım, baskı altındaki ve haklarından mahrum bırakılmış nüfusların, gücün ve güce olan güvenin yerini alacak bireysel, kişilerarası, çevresel güçlere ve kaynaklara odaklanmak için çoklu sistem düzeyinde çalışır (Parson, 2002). Burada odak noktası, birey ve çevre arasındaki etkileşimdir; ihtiyaçlarını karşılamak, haklarını elde etmek ve hedeflerine ulaşmak için güce muktedir

olan olguyu bireyler, gruplar ve topluluklarla değiştirmek ve bireylerin çevreden nasıl etkilendiğini değerlendirmek için müdahalelerin varlığıdır.

Teater (2014)'a göre güçlenme yaklaşımının iki özel aşamasının önemli olduğunu belirtmektedir. Bu aşamalar; değerlendirme ve müdahaledir.

Bireylerin ve çevrelerinin birbiriyle bağlantılı ve etkileşim halinde olduğunu söyleyen ekolojik yaklaşımla tutarlı olarak sosyal hizmet uzmanları müracaatçının yaşamının  alanını değerlendirmeli ve değişim için çaba göstermelidir. Bu üç alan;

1. Kişisel alan
2. Kişilerarası alan
3. Sosyopolitik alandır (Parsons, 2002).

Değerlendirme, zyeterlilik ve özsaygı hakkındaki tutumları, değerleri ve inançları ve bir kişi veya daha büyük bir örgütün yesi olarak haklara sahip olma konusundaki inançları incelemeyi içerir. Kişilerarası değerlendirme, bir kişinin çalışma yeteneği, ağlar ve destek sistemleri kurma yeteneği, başkalarıyla etkileşim ve ilişki kurmak için gereken bilgi ve beceriler gibi başkalarıyla ilişkili olarak kendisini nasıl gördüğünü incelemeyi içerir. Son olarak, sosyopolitik değerlendirme, müşterinin eylemlerini ve topluma katılımını ve daha geniş çevreyi etkileme yeteneklerini incelemeyi içerir (Parsons, 2002). Sosyal hizmet uzmanı iktidarı, iktidardan yoksunluğu, gleri ve kaynakları müracaatçının yaşamının bu üç alanıyla ilişkilendirerek değerlendirmelidir.

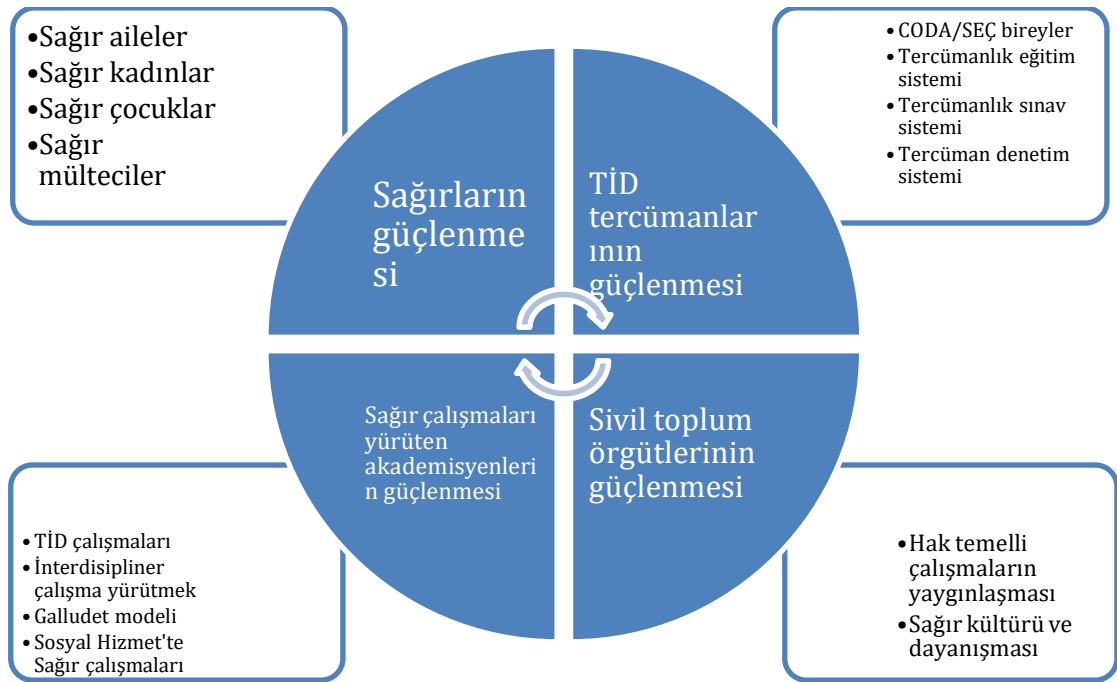
İnceleme süreci, müracaatçının formdaki ilgili bölümleri vurgulamak yerine kendi hikayesini anlatmasıyla yapılır. Adayların hikayeleri şu anda karşı karşıya oldukları baskıyı içerebilir, ancak aynı zamanda geçmişte yaşadıkları baskının bir tanımını da içerebilir. Sosyal hizmet uzmanları mracaatıyı kendi sorununu en iyi bilen kişi olarak görmekte, dolayısıyla müracaatçı tarafından tanımlanan sorunu yakalamaya çalışmaktadır. Mevcut sorun tam olarak 'baskıya maruz kalma' olmasa da güçlenme temelli yaklaşım uygulamaya aktarılırken baskıya maruz kalma deneyimi müdahale alanlarından biri olarak tanımlanmalıdır (Lee ve Hudson, 2011).

Güçlenme yaklaşımı, danışanlarla çalışmaya herhangi bir zaman sınırı koymaz; müdahaleler, değerlendirmeye ve değiştirilmesi gereken sistem sayısına bağlı olarak da değişebilir. Güçlenme yaklaşımı, danışanlarla çalışmak için kullanılan pek çok yaklaşımdan biri olarak da işlev görebilir. Örneğin, bir engelli bakım tesisinde danışanlarla çalışırken, sosyal hizmet uzmanları, danışanların değişim aşamalarında ilerlemelerine yardımcı olmak için çeşitli teknikleri kullanır; danışanların bir engel nedeniyle karşılaştıkları ayrımcılık ve damgalamayı ele almak için güçlendirici bir yaklaşım kullanır. Dolayısıyla, müdahalenin türüne, tahmini katılım süresine ve müdahalenin odağında yer alan sistemlere müracaatçıyla iş birliği içinde karar verilmeli ve üzerinde karşılıklı uzlaşa sağlanmalıdır.

Değerlendirmenin bireysel, kişilerarası ve sosyopolitik düzeyleri içerecek biçimde çok yönlü olması gerekmektedir. Değerlendirme ve müdahale alanları belirlendikten sonra, sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçı gerekli müdahale türleri üzerinde birlikte mutabakata varır. Ek olarak, güçlenmeye dayalı bir yaklaşımın temelinde ekolojik bir bakış açısı olduğu düşünülürse, sosyal hizmet uzmanları ve danışanlar müdahaleleri hem bireysel hem de çevresel düzeyde dikkate almalıdır. Bireysel düzeyi irdelerken Gitterman ve Germain (2008) bireylerin çevre ile etkileşim halinde gelişme ve büyümeleri için gerekli olan belirli özellikler olduğunu hatırlatmaktadır. Lee ve Hudson (2011) tarafından açıklanan bu özellikler müdahalelere yol göstermeli ve nihai hedeflerle ilişkili olmalıdır.

Sağır topluluğunun güçlenmesinde başta Sağır aileler, Sağır kadınlar, Sağır çocuklar olmak üzere, CODA'lar, sivil toplum kuruluşları, işaret dili konuşan topluluğun üyeleri; Türk İşaret Dili tercümanları, Sağır çalışmaları yürüten akademisyenler ve Sağırlerle çalışan sosyal hizmet uzmanları güçlenme yaklaşımı açısından ele alınacaktır.

Şekil 4. Sağır Topluluğunun Güçlenmesi

Şekilde Sağır topluluğunun güçlenme yaklaşımına göre ele alınması ve birbirini besleyen sistemler bütünü görselleştirilmiştir. Ayrımcılık karşıtı çalışma ile birlikte Sağır topluluğunun ihtiyaçlarına erişmedeki engellerin kaldırılması uygulamasında;

1. Sağır bireyler, aileler, çocuklar, kadınlar, kesişimsel grupların güçlenmesi (Sağır mülteciler, Sağır yaşlılar, Sağır olup birden çok engele sahip bireyler);
2. TİD tercümanlık sisteminin oluşturduğu sorunlara yönelik Sağır ebeveynlerin TİD gelişiminde ve tercümanlıkta güçlenmesi, tercümanlık eğitimi ve TİD kurslarının yapılandırılması, tercümanlık sınav sistemi ve TİD tercümanlığında denetim mekanizmasına yönelik mekanizmanın güçlenmesi;
3. Sağır sivil örgütlerindeki sorunlara odaklı örgütlerin güçlenmesi (hak temelli çalışma anlayışının geliştirilmesi, Sağır kültürü farkındalığı);

4. Sağır alışmaları alanında bilimsel çalışmalar yürüten akademisyenlerin ve uzmanların güçlenmesi kapsamında; işaret dilleri çalışmaları, disiplinler arası çalışma boyutu, bir model olarak Gallaudet niversitesi tahayyl ve sosyal hizmet uzmanlarının Sağırlara yönelik müdahale geliştirme odaklı güçlenme çalışmalarına odaklanılacaktır.

1.5.1. Türkiye’de Sağır Bireylerin Güçlenmesi

Sağırlar için en büyük baskı konuşabilen toplum ile iletişim kuramamak, işitebilen ancak işaret dili bilmeyen kişiler tarafından anlaşılmamak ve onları anlamamaktır. Bu durum Sağırların bir engele sahip olması ile değil, dil farklılığına sahip olması ile ilişkilidir. Nitekim işaret dili öğrenen insanlar ile iletişim kurabildiğinde Sağır bireylerin sosyal sorunlarına çözüm yolları bulunabilmektedir. Türkiye’de Sağırların birçoğu toplumsal mekanizmalardan, hizmetlerden ve imkanlardan yararlanamamaktadır. Bu da fırsat eşiitsizliği, Sağırların ayrımcılıklara maruz kalmasına, toplumdan izole edilmesine ve Sağırlar topluluğunun bilinmemesine yol açabilmektedir.

Türkiye’de Sağırlar topluluğunun varlığı hl tam olarak bilinmemektedir. Bunun nedenlerine bakıldığında işitme kaybının anormal/işitebilenlerin normal n kabul olduğu söylenebilir. Alan yazında *sağlamcılık* olarak Türkçeye tercüme edilen sağlamcı bakış açısı, Sağır kimliğinin görünürlüğünü perdeleyen, ‘‘Sağır’’ kelimesine politik doğrucu bir yaklaşımla ‘‘etiketleyici’’ bakılabilen bir bakışa yönelik eleştiri getirmektedir. Engellilik hakkındaki toplumsal algılar, kullanılan dil, önyargılar ne yazık ki bu bakış açısını daha yerleşik hale getirmektedir. Ayrımcılığa karşı olan birçok insanın savunusu olan ‘‘Sağır ya da zrl sözcüğü damgalayıcıdır, doğru kullanım işitme engelli olmalıdır.’’ görüşü de Sağır kültürünün varlığına, Sağırlık terminolojisinin bilinirliğine gölge düşürmektedir. Dolayısıyla Sağırlık politiktir. Bedenler zerindeki iktidarın kelimelere yansımısını daha net Şekilde sakat-zrl-engelli dönüşümünde görebiliriz. Engelliler arasında en çok tartışılan konularından birisi, kendilerini hangi kimlik üzerinden tanımladıklarına dairdir. Sakattan zrlye, zrlden engelliye geçiş süreci postmodern kapitalist döngüde sakatları rafa kaldırıp (Kkarıslan, 2011) engelliler için bazı dayatmalara ortam hazırlanması olarak yorumlanabilmektedir. Aynı düzlemde

iktidar-güç ilişkisi Sağırklar topluluğu üzerinden okunduğunda “Sağır denmemeli, işitme engelli denmeli” gibi politik doğruculuğun sık sık yapıldığı görülebilir.

Engelli bireylere yönelik ayrımcılıkta olduğu gibi Sağırlara yönelik ayrımcılığa neden olan dilin kullanımını, engelliliğe karşı tutum, erişilmezlik ve dış görünüş hakkındaki düşünceler Sağırklar topluluğuna yönelik sağlamcı yaklaşımın uzantılarıdır. Örneğin, işitme cihazı kullanmayan bir Sağır’ın engelli kimlik kartı ile toplu taşımaya ücretsiz binmesi halinde onu yalan söylemekle suçlamak, engelli birine benzemiyor olduğunu iddia etmek ve bu haktan faydalanamayacağını belirtmek dış görünüş temelli sağlamcı bir bakış açısının sonucunda ortaya çıkan ayrımcı bir davranıştır. “İşitme engelliler üniversite mezunu olup lisansüstü eğitim alamaz”, “Sağır ve dilsizlerin zekâ geriliği vardır”, “işitmeyen kişiler araba kullanamaz”, “el kol hareketleriyle anlatmaya çalışırlar”, “işitme engelliler yeni bir dil öğrenemez” gibi yargılar kurumsallaşmakta, sonuç olarak Sağır kişiler “zayıf, aciz, güçsüz” gibi etiketlere maruz kalmaktadır. Bu da onların birçok hak ve hizmetten faydalanmasına engel olan bir tahakküm altında olduklarının işaretidir.

Günlük yaşamda kullanılan dil ve söylemler “yetersizlik, eksiklik, noksanlık” algısını pekiştirmekle beraber Sağırkların güçlü yönlerinin de olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Sosyal hizmetlere, eğitime, sağlık hizmetlerine, sigortalı çalışma hakkına ve adalete erişimde karşılaşılan güçlüklerin arka planına bakıldığında Sağırkların ihtiyaçlarına cevap veren bir sistemin göz ardı edildiği görülebilmektedir. Sağırkların güçlü yönlerine odaklanılarak (örneğin görseelliğe dayalı ya da kodlama üzerine mesleki beceriler, dijital teknoloji ile iletişim vb.) sosyal politika süreçlerinin ve hizmetlerin onlara uygun revize edilmesi için savunuculuk faaliyetleri yapılmalıdır. Sağırklık üzerine yazılı ve görsel medya iletişim yolları ya da grup çalışmaları ile “Sağırklık Nedir/ Ne değildir” faaliyetleri düzenlenmeli ve buna yönelik hak savunuculuğu gerçekleştirilmelidir. Bu yapılırken bireysel farklılıkların yanı sıra yaş, cinsiyet ve sosyokültürel çeşitliliğe bağlı bazı kesişimsellikler dikkate alınmalıdır. Bu kesişimsellikte Sağır-çocuk, Sağır-kadın, Sağır-göçmen gibi farklılıklar önemlidir.

Sağır çocukların tarama testlerine bağlı cihaz ya da implant edinmelerine ilişkin sağlık süreçlerinde ailelerin farkındalık kazanması ve bilgilendirilmesine yönelik bir danışmanlık mekanizması geliştirilmelidir. Yine Sağır çocukların dil edinimleriyle ilgili

rehberlik hizmetlerinin güçlenmesi, bu çocukların bilişsel ve zihinsel gelişimlerinin takip edilmesi ve hem konuşma dilini hem de işaret dilini içeren (bilingual) sistemlerin kullanılması tüm kurumlarda benimsenmesi gereken öncelikler arasında yer almaktadır.

Sağırın başta rol değişimleri, boşanma, çocuk sahibi olma, anne baba rolleri olmak üzere aile içi sorunlarına yönelik sistemli bir mekanizma kurulması için Sağırlara yönelik okulların varlığı önemlidir. Buna yönelik gerekli sosyal politikaların gündeme gelmesi için Sağır ailelerin kendine özgü sorunların çözümü için -yine Türk İşaret Dili merkezli bir sistemle- sosyal hizmet uzmanlarının toplumu harekete geçirmesi elzemdir.

Sağır topluluğunun önemli bir parçası olan TİD tercümanlarına yönelik güçlenme mekanizmasına ihtiyaç vardır. Türkiye’de gelişimini henüz tamamlayamamış olan TİD ile ilgili çalışmalar ve bu dilin öğretilmesi, tercüman yetiştirilmesi sistemi henüz oluşturulamamıştır. Buna bağlı olarak Sağır topluluğunun bazı sorunlarla yüzleşmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Yanlış çeviriler, TİD kurslarının bu konuda ehil olmayan kişiler tarafından verilmesi, Sağır ebeveynlerin çocuklarının bu sisteme entegrasyonu, tercümanlık sınav sistemi ve çeviride etik konuların takibi açısından önemli sistematik bir boşluk bulunmaktadır. Tercümanların güçlenmesine yönelik çalışmalarda odak grup görüşmeleri, tercümanlık alt yapısının oluşturulmasına ilişkin faaliyetlerin planlanması vb. konular için aksiyon alınmalıdır.

TİD’in bir yabancı dil statüsünde değerlendirilmesi için akredite edilmesine yönelik savunuculuk yapılmalıdır. Burada kolektif sorumluluk tüm Sağır topluluğu açısından düşünülerek değerlendirme ve müdahaleler yapılabilir. Çift dilli olarak büyüyen Sağır ebeveynlerin çocuklarının bu uygulamalarda sorumluluk alması beklenebilir. Merkezi bir sınav sisteminin imkânı ve ihtimalleri üzerine düşünülerek tercümanların bu hususlardaki yaklaşımları değerlendirilmelidir. Yine dijital alandaki TİD çalışmalarının yapılandırılması, Sağır katılımlı TİD eğitimlerinin projelendirilmesi gerekmektedir. Tercümanların “yeminli tercüman” sistemine dahil edilmesi ve TİD tercümanlarının denetlenmesine ilişkin bir merkezin oluşturulması bu güçlenme çalışmaları kapsamında düşünülmelidir.

Türkiye’de 2015 tarihinde kurulan Türkiye Sağırklar Konfederasyonu çatısı altında yedi federasyon ve bu federasyonlara üye 140 Sağır temsilcisi dernek bulunmaktadır. Türkiye Sağırklar Konfederasyonu; Ankara Sağırklar Federasyonu, Anadolu İşaret Dili ve Erişilebilirlik Federasyonu, İşitme Engelliler Federasyonu, Türkiye Sağır Spor Kulüpleri Federasyonu, Dünya Sağırklar İslam Federasyonu, Sağır Kadınlar Federasyonu ve Sağır Çocuk, Gençlik ve Erişilebilirlik Federasyonu ve diğer örgütlere bağlı derneklerin bileşeni olan en üst kurumsal yapısıdır. Bu örgütlenme yapısı Sağırklar topluluğunu bir araya getiren ve Sağır kültürünün yaşatılmasında oldukça önemli bir yapıdır. Sağır dayanışması başta olmak üzere Sağırkların sosyal, kültürel, yasal, ekonomik, sportif ve mesleki yönlerden toplumsal yaşama ve çalışma hayatında aktif olarak yer alması için ilgili hukuki süreçlere uygun olarak ortak hakları ve çıkarlarını gözetmek ve geliştirmek için çalışılmaktadır. Konfederasyon Birleşmiş Milletler’e bağlı olarak hareket eden, Sağır bireylerin insan haklarının gerçekleştirilmesi için çalışan Dünya Sağırklar Federasyonu (World Federation of the Deaf, WFD) üyesi olarak uluslararası Sağırklar arasında Türkiye’deki Sağırkları temsil ederek faaliyetlerini yürütmektedir.

Bu örgütlenme bilinci Türkiye’de yaşayan tüm Sağır bireyler için aynı oranda olmamaktadır. Birçok bölgede Sağır olduğu için toplumdan izole olarak yaşayan Sağırkların olduğu bilinmektedir. Buna Kars’taki 3 ayrı dil konuşan Sağır aileler ya da Mardin’deki 20 kişinin TİD’den farklı olarak konuştuğu Sağır bir aile örnek olarak gösterilebilir (Sömen, 2022).

Birçok Sağır ve işitme engelli derneğinde Sağır olmayan bir liderin onları temsil ettiği bilinmektedir. Bu Sağırklar tarafından eleştiri konusu olmaktadır. Sivil toplum faaliyetlerine bakıldığında birçok derneğin Sağırkların güçlenmesine yönelik hak temelli çalışma yapmadığı görülebilir. Sivil dayanışma ile Sağır kültürü üzerine etkin farkındalık çalışmalarının yapılması, Sağırkların görünürlüğü ve bilinirliği açısından önemlidir. Yine yaşanan mağduriyetlerden dolayı gündem çalışmaları yürüten Sağır örgütlerinin daha aktif rol alması için güçlenmesi gerekmektedir.

Sağır çalışmaları alanında bilimsel çalışmalar yürüten akademisyenlerin ve uzmanların güçlenmesi kapsamında işaret dilleri çalışmaları, disiplinler arası çalışma boyutu (sağlık bilimleri, beşerî ve sosyal bilimler, eğitim bilimleri, güzel sanatlar iletişim bilimleri,

mühendislik alanları vb.) üzerine Sağırılar için oldukça önemli çalışmalar yürütölmektedir. Ancak bu çalışmalarda Sağır katılımının olması önemlidir. Bunun için Sağırılarla çalışma konusunda spesifik uzmanlaşma modelleri geliştirilebilir.

Amerika'da rol model olarak gösterilebilen Gallaudet Üniversitesi, Sağır öğrenciler ve akademisyenlerden oluşan bir okuldur. Buna benzer bir sistemin Türkiye'de geliştirilebilmesine yönelik uzun vadeli adımların atılması, Yükseköğretim Kurumu, ÖSYM gibi kurumlarla işbirliği faaliyetlerinin oluşturulması, Sağır çalışmalarının bilimsel çerçevede çalışma ilkelerinin oluşturulması, TİD anabilim dallarının sayı ve kalitesinin artırılması, TİD sınavları için Türk İşaret Dili Bilim Onay Kurulu benzeri bir sınav merkezi sisteminin oluşturulması, işaret dilinde araştırma yöntemlerinin geliştirilmesi ve dilbilim, sosyoloji, psikoloji ve sosyal hizmet disiplinleri arasında Sağırılar Topluluğu'nun incelenmesi gerekmektedir. Türkiye'de Sağır kadınların, Sağır göçmenlerin, birden çok engele sahip olan Sağır bireylerin sorunlarına yönelik araştırmalar, bu grupların sorun ve ihtiyaçlarına ilişkin farkındalık ve bilinçlendirme faaliyetleri yürütölebilir.

1.5.2. Sosyal Hizmet Disiplininde Sağırılarla Çalışmak

Sosyal hizmet uzmanları kliniklerde, adli makamlarda, Aile Bakanlığı'na bağlı kurum ve kuruluşlarda, belediyelere bağlı sosyal hizmet kurumlarında, emniyet müdürlüklerinde, özel bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde ve diğer sosyal hizmet kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinde Sağır müracaatçılar ile karşılaşabilmektedir. Ancak Türkiye'de sosyal hizmet eğitim müfredatlarında TİD eğitimlerinin oldukça sınırlı seviyede kendisine yer bulduğu gerçeği göz önüne alındığında, sosyal hizmet uzmanlarının aktif şekilde Sağır bireylerle iletişim halinde olduğunu söylemek mümkün değildir. Sosyal adalet ve insan hakları odaklı çalışmalar yürüten sosyal hizmet uzmanları; toplumun ve bireylerin sosyal refahını artırmayı, psikososyal iyilik halini güçlenmeyi, sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temelinde uygulamalar gerçekleştirerek insan ilişkilerinde esenliği hedeflemektedir. Bu nedenle bir sosyal hizmet uzmanı, Sağırılarla çalışırken, kültüre duyarlı sosyal çalışma anlayışına da sahip olmalıdır.

Ikegami (2019)'ye göre sosyal hizmet uzmanlarının mental hastalıklara sahip olan Sağır ve işitme engelli kişilerle çalışma yaparken kültürel yetkinlik, güçlenme, savunuculuk, mesleki eğitim ve kültürel yetkinliği yükseltmek için liderlik etmede gerekli uygulamalar için bazı mekanizmalara ihtiyaç duymaktadır. Sağır bireylerle ruh sağlığı alanında çalışan klinik sosyal hizmet uzmanları, ciddi ruh sağlığı sorunlarına sahip Sağır bireylerle çalışan diğer sosyal hizmet uzmanlarının deneyimlerini öğrenmelidir. Aynı zamanda uzmanların kültürel ve dil becerilerini kullanarak bu nüfusa yönelik etkili hizmetler sunma çabalarını daha iyi anlamaları gerekmektedir. Mikro düzeyde sosyal hizmet uzmanlarının deneyimlerine, karşılaştıkları zorluklara ve belirledikleri iyi uygulamalara ilişkin bilgiler, diğer uzmanları uygun ve etkili müdahaleler sunmak için profesyonel eğitim arayışına teşvik edebilmektedir. Makro düzeyde ise kültürel ve dil becerilerine yönelik hizmetlerdeki gelişmeler, sosyal hizmet uzmanlarının Sağır bireylerin kültürel gerçeklerini ve sosyal bağlamını anlamalarından etkilenecektir. Garibay (2019) sosyal hizmet uzmanlarının Sağırlık ve Sağırlara yönelik kültürel yeterlilik tutumlarını incelediği çalışmasında Sağır müracaatçılarla çalışma deneyimi olan sosyal hizmet uzmanlarının kültürel yeterlilik becerilerinin hiç deneyimi olmayanlara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Sosyal hizmet uzmanları ve adayları için Sağır odaklı çalışma anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir. Buna yönelik olarak eğitim müfredatlarında TİD'in bulunması, Sağır kültürüne duyarlı çalışmaların yapılması, Sağırlarla etik çalışma duyarlılığının edinilmesi, Sağır hakları savunuculuğu özelinde spesifik eğitimlerin alınması gerekmektedir. Sağır bir bireyle klinik çalışma yürütebilmek için TİD'e hâkim sosyal hizmet uzmanlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Mesleki olarak Sağır müracaatçılar için mikro, mezzo ve makro boyutta planlamaların yapılması, sosyal hizmet uzmanlarının Sağır ayrımcılığına dair sorun ve ihtiyaç tespiti üzerine gelişmeleri gerekmektedir.

2. BÖLÜM: METODOLOJİ

2.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bir engelli grubu olarak ele alındığında Sağırkların pek çok sorunla karşı karşıya kaldıkları görülebilmektedir. Sorunların “engelli” olmakla ilişkilendirilerek hak temelli çözümler yerine yardım odaklı çözümlerin sunulduğu bir dünyada, Sağırklar bir topluluk olarak görme ihtiyacı doğmuştur. Sağırkların çoğu kendilerini işitme ve konuşma engellilerin bir parçası olarak görürken, bazıları kendilerini Sağırklar topluluğunun bir parçası olarak görebilmektedir. Daha sonra işitme duyusunu kaybeden ve işaret diliyle iletişim kuramayan kişilerin Sağırklar topluluğuna değil de işitme ve konuşma engelli veya işitme kayıplı bir gruba ait oldukları bilinmektedir. Bu nedenle Sağır üyeliği, odyogram sonuçlarına değil, Sağır topluluğunu bir araya getiren faktörlere bağlı olmalıdır. Bu ayrımın merkezinde dil birliğinin olduğu ve kültürel özelliklerin işaret dili ile aktarıldığı düşünülmektedir (Singleton ve Tittle, 2000).

Sosyal hizmet disiplinindeki önemli yaklaşımlardan biri olan ayrımcılık karşıtı uygulama, ayrımcılıkların toplumsal ve politik düzeylerde kaynaklar ve gücün eşit olmayan dağılımından kaynaklandığını vurgulamaktadır (Teater, 2014). Bu tür ayrımcı uygulamalar, kişi ya da gruplar birilerine karşı olduklarında diğerlerine fayda sağlar ve bireylerin, ailelerin veya toplulukların gerçek potansiyellerini ve yeteneklerini büyütmek ve olgunlaşmak için kullanmalarını engeller.

Sağır bireyler, iletişim farklılığı nedeniyle engelli olarak tanımlanmakta ve gündelik yaşam içerisinde birçok alanda olumsuz tutumlarla ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadır. Gerek kurumsal yapıları da içeren kamusal alanlarda gerekse özel alanlarda ne tür ayrımcılıklarla karşılaştıklarına ilişkin çalışmalar ne yazık ki alan yazında oldukça sınırlı sayıda kalmıştır. Bu çalışmada Sağır bireylerin maruz kaldıkları ayrımcılıklar, Türk Sağır kültürünün unsurları ve Sağırklar topluluğunun ayrımcılık sorunlarına ilişkin beklentilerinin ortaya koyulmasında sosyal hizmet disiplini için önemli bir yaklaşım olarak ayrımcılık karşıtı uygulamadan yararlanılmıştır. Deneyimlenen ayrımcılıkların

analizinde ve bu ayrımcılıklarla mücadelede Sağır topluluğunun güçlenmeleri için de sosyal hizmet disiplini için müdahale yolu olarak güçlenme yaklaşımından yararlanılmıştır.

Roberts (2020) “Sağır Toplumunda s/Sağır-Engelli Deneyimleri: Bir Odak Grup Çalışması” başlıklı çalışmasında sağırları dışlama, izolasyon, küçük görme, tükenmişlik, ayrımcılığa maruz kalma, mental sağlık sorunlarına sahip olma, engelli olup olmamaya bağlı olarak etiket ve yanlış anlaşılmaya maruz kalma ve aidiyet duygusuyla ilgili yaşanan sorunlar olduğunu ortaya koymuştur. Bu sorunlar ayrımcılıkla mücadelede Sağır topluluğunun karşılaştığı genel spesifik sorunlardandır. Hamill (2012)’in “Ayrımcılıktan Eyleme: Sağır Toplumda Güçlenmeyi Anlamak” çalışmasında sağır bireylerin büyük bir çoğunluğunun ayrımcılığa maruz kaldığını (%75) göstermektedir. Spesifik olarak Sağır topluluğuyla özdeşleşmenin öneminin katılımcıların deneyimlediği ayrımcılık durumuyla pozitif olarak ilişkili olduğunu ortaya koyan Hamill, bu durumu bir azınlık grubu olarak ele alarak Sağır topluluğuna yöneltilen ayrımcılıkların anlaşılması gerekliliğini de göstermiştir. İpek-Timur (2023) “Sağır ve İşitme Engelli Bireylerde Psikolojik Belirtilerin Algılanan Ebeveyn Kabul Ret Durumları, Kişilik ve Ayrımcılık (Sosyal Dışlanma) Açısından İşitme Engelli Olmayan Bireylerle Karşılaştırılması” başlıklı doktora tezinde işitme kaybı olan bireylerin sıklıkla şüpheli, egosantrik, alıngan, dürtüsel, kişisel sınırları çift yönlü geçirgen, inatçılık kişilik özellikleri gösterdiklerine işaret etmektedir. Bu olumsuz kişilik eğilimlerinin artmasının algılanan sosyal dışlanma düzeyini işitme kaybı olanların olmayanlara çok daha çok artırdığı vurgulanmıştır. Yaren Gülşen (2023)’in “Sağır ve İşitme Engelli Yetişkinler Arasındaki Damgalanma ve Mental Sağlık: Sosyal Desteğin Düzenleyici Rolü” çalışmasında Sağır bireylerin içsel damgalanmaya bağlı olarak depresif semptomlara sahip olduğunu belirtmektedir. Bazı damgalanma çalışmaları Sağır bireylerin, işiten bireylerle bir araya geldiklerinde yeteneklerini kanıtlamaya ve toplumsal normlara uymaya çalıştıklarını göstermektedir (O’Connell, 2016; akt. Gülşen,2023). Özellikle Sağır bireyler, kabul görmek ve potansiyel ayrımcılığı önlemek için davranışlarını, görünümelerini ve iletişim tercihlerini değiştirebilmekte ve hatta işiten bireylerin etkileşimlerini taklit etmeye çalışabilmektedir (O’Connell, 2016). Ayrıca, Sağır bireyler, "sağırılık" belirtilerini (örneğin, işitme cihazlarını kullanmamak veya saklamak, işaret dilini kullanmamak veya terk etmek)

örtmeye veya iletişimde yaşadıkları zorlukları yok saymaya çalışabilirler (O'Connell, 2016; WHO, 2021b). Araştırmalar, Sağır bireylerin “uyum sağlamaya çalışmaktan bıktıklarını” ve işiten dünyadan yana hayal kırıklığına uğradıklarını göstermektedir (Aydoğdu ve Yüksel, 2020; Meadow-Orlans ve Erting, 2022; WHO, 2021b). Ancak ayrımcılığa uğrama deneyimlerine ilişkin çalışmaların sınırlı olduğu görülebilmektedir.

Türkiye’de Sağır topluluğunun yaşadığı ayrımcılıkların görünmez olması bu çalışmanın temel problemidir. Bu konuda yok denecek kadar az çalışmanın olması çarpıcıdır. İşitme engelli ve sağır kavramlarının bulanıklığı ve Sağır topluluğunun sorunlarına dönük veriler oldukça sınırlı sayıdadır. Her ne kadar Türk İşaret Dili’ne yönelik farkındalık ve bilinçlenmeye dair bir gelişme kaydedilse de Sağır insanların uğradığı ayrımcılık türleri medyaya yansıyan haberlerden öteye geçememiştir. Sağır bireylerin ayrımcılığa uğrama deneyimlerine odaklanan bu araştırmanın literatüre özgün bir değer katması beklenmektedir. Bu bağlamda bu araştırma ile cevap aranan temel soruları şunlardır;

- Sağır yetişkinlerin ayrımcılık deneyimleri nelerdir ve yaşanan ayrımcılıklara karşı atfettikleri anlamlar nasıldır?
- Sağır yetişkinler işiten toplumla bütünleşmek için hangi yolları ve mekanizmaları kullanmaktadır?
- Sağır kültürünün Türkiye’ye özgü yönleri nelerdir ve Türk Sağır topluluğuna özgü deneyimler nasıldır?

Araştırmanın sorularına cevap bulma yolunda belirlenen amaçlar ve alt amaçlar araştırmanın yapılandırılmasında önemlidir. Sağır topluluğunun ayrımcılık deneyimleri kapsamında araştırmanın amaçları açıklanmıştır.

2.2.ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma Sağır bireylerin sorunlarının ve ihtiyaçlarının tespitinden yola çıkarak bu topluluğun günlük yaşamdaki ayrımcılık deneyimlerini görünür kılmak ve karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin destek mekanizmalarına bağlı olarak güçlenmelerine yönelik bir model önerisi sunmayı amaçlamaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmanın alt amaçları:

1. Sağır bireylerin ayrımcılığa uğrama ve negatif tutumlarla karşılaşma deneyimlerinin belirlenmesi,
2. Sağır bireylerin deneyimledikleri ayrımcılıklar karşısında başvurduğu iletişim yollarının belirlenmesi,
3. Sağır bireylerin Sağır kültürüne atfettikleri anlamların ortaya koyulması,
4. Sağır bireylerin TİD tercümanlarına atfettikleri anlamların ve bu alandaki sorunların ortaya koyulması,
5. Sağır bireylerin sivil örgütlenmeye yaklaşımlarının ortaya koyulması,
6. Sağır bireylerin Sağır kimliğini ele alma ve anlamlandırma biçiminin ortaya koyulması ve
7. Sağır bireylerin Sağır topluluğu için beklentilerinin, hayallerinin ve umutlarının ortaya koyulmasıdır.

Bu alt amaçlara ulaşmak için sorulara verilen cevaplar doğrultusunda Sağır topluluğun güç dinamikleri, kaynakları, kullanılan dil ve söylemler ortaya koyulmaktadır. Böylece Sağır topluluğunun varoluşları, hayalleri, umutları, sorunları, ayrımcılık unsurları ve güç kaynakları görünür kılınmaya çalışılarak Sağır topluluğunun güçlenmesi hedeflenmektedir.

2.3. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Bu araştırma nitel araştırma metodolojisinden yararlanılarak yürütülmektedir. Sağır topluluğuna özgü sorunların neler olduğu Sağır bireylerin deneyimleri – daha özelden ayrımcılık deneyimleri- ışığında yordanmıştır. Sağır bireylere araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme soruları yöneltilmiş ve alınan yanıtlarla veriler elde edilmiştir. Algıların ve olayların gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya koyulması, ele alınan olguların bağlı buldukları çevre içerisinde anlamayı ön plana alan bir yaklaşım olarak nitel araştırma (Glaser, 1978; akt. Yıldırım ve Şimşek,2016), bu araştırmada araştırmacının esnek olması, elde edilen verilere göre araştırma sürecini yeniden biçimlendirmesi ve verilerin analizinde tümevarıma dayalı bir yaklaşım izlemesi bakımından tercih edilmiştir. Araştırmada Sağır insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada nitel araştırmanın “görüşme” yolu

kullanılmıştır. Ancak bu görüşme, yaygın olarak kullanılan sözlü iletişim ile değil Sağır dilinden yani Türk İşaret Dili ile gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte sosyal hizmette de nitel araştırma yolu olarak görüşme yoluna özgün bir katkı sunulmuş, görüşmeyi kullanan nitel araştırmacıların görüşme formu hazırlanması, denenmesi, görüşmenin planlanması ve gerçekleştirilmesi gibi konularda Sağır araştırmalarında nitel metodolojinin kullanımına yönelik bir örnek getirilmiştir.

Patton (2018)'a göre araştırmaya dahil edilen olguların ve davranışlar mümkün olduğu ölçüde doğal ortamları içinde algılanmalı ve bu ortamlarda ortaya koyulan gerçeklik bulguların temellini oluşturmalıdır. Sağır bireylerle gerçekleştirilen bu araştırmada Sağır derneklerinde ve Sağır için oluşturulan eğitim gruplarında (kurs, çalıştay, sempozyumlar, festivaller vb.) bulunulmuştur. Özellikle İstanbul'da İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği'nde, Sivas'ta Gökkuşluğu İşitme Engelliler Derneği'nde, Sakarya'da Tümen Cami bünyesinde Sağır kadınlara yönelik kuran kursunda belirli aralıklarla gözlem yapılmıştır. Ayrıca araştırmacının öznelerine ulaşılması için Sakarya'ya Eskişehir ve Ankara'dan misafir olarak gelen Sağırlarla birlikte vakit geçirilmiş, Türkiye Sağırlar Milli Federasyonu irtibatıyla bir araya gelinmiştir.

Araştırmacı, bu araştırmacının öznelerinin iletişim dilini benimseyerek araştırma sürecini yürütmüş, bizzat alanda zaman geçirmiş ve Sağır kişilerle doğrudan görüşen ve alanda kazanılan bakış açısını ve deneyimleri verilerin analizinde kullanan pozisyonunda olarak katılımcı gözlemci rolünü benimsemiştir. Araştırmacının bu konumu ile yaşanan ayrımcılık deneyimlerinin analizinde, Patton (2016)'ın yaklaşımı benimsenmiş, öznel olmanın Sağır nitel araştırmalarında olumsuz bir araştırmacı davranışı olmadığı ön kabulüyle davranılmıştır.

Nitel araştırmanın doğasında bulunan değişkenlerin bir aradalığına yönelik bütüncül yaklaşım, Sağır bireylerin tek başına yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerinin tek bir değişken olarak değil diğer faktörlerle ilişkili olarak ele alınmasını getirmiştir. Değişkenlerin kendi başına anlamlı olmadığı, her değişkenin ilgili diğer değişkenlerden etkilendiği kabulüyle Sağır bireylerin ayrımcılık sorunlarının Sağırlar topluluğu düşünülerek analiz edilmiştir. Ayrıca bu araştırma Sağırların dış dünyayı nasıl algıladıkları ve nasıl yorumladıklarını anlamak amacıyla yapılırken Sağır bireylerin

çevresi içerisinde nasıl davrandıkları, kendilerini ve diğer bireyleri nasıl yorumladıklarını ve bunların nedenlerini anlamak hedeflenmiştir. Bu durum araştırmacının empati becerilerine sahip olmayı gerektirmiş, Sağır bireyler ile daha etkili bir iletişim kurulmasıyla, samimi bir biçimde algılarını ve deneyimlerini anlatma olanağının oluşturulmasıyla araştırma gerçekleşmiştir.

Araştırmanın yürütülmesi görüşmelerin planlanan zaman ve mekânda gerçekleşememe olasılığı göz önünde bulundurularak yürütülmüş, bunun için de en doğru yöntem olarak nitel araştırma deseni belirlenmiştir. Nitekim araştırma sürecinde yeni problemler ortaya çıkmış, pandemi sürecinin getirdiği kısıtlılıklar araştırma sürecine sürece yansımış, 6-7 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremlerin getirdiği eğitim süreçlerinin uzaktan yürütülmesi gibi sonuçlar araştırmanın gidişatında etkili olmuştur. Esnek yaklaşım, nitel araştırma sürecinde ortaya çıkan yeni durumlara bağlı olarak araştırmaya farklı boyutlar katabilmektedir. Bu çalışmada da pandeminin etkileri hem görüşme sürecinde hem de pandemi üzerine yaşanan ayrımcılık deneyimleri bakımından göz önünde bulundurularak esnek şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırma süreci boyunca değişime açıklık temaların da sürekli değişmeye açık olduğu ve yeniden düzenlendiği bir süreci barındırmaktadır. Önceden düşünülmeyen soruların araştırma sürecinde yeniden biçimlenebilmesi, belirli aralıklarla elde edilen verilere yeni bir açıklama getirmeyi beraberinde getirebilmektedir. Sağır bireylerden elde edilen verilerde yeni bir ayrımcılık yaşantısıyla veri çeşitlendirilmiş, eksik olan verilere yönelinmesiyle tümevarımcı bir yol izlenmiştir. Bu yol ile aynı zamanda veri doygunluğunun sağlanması amaçlanmıştır.

Araştırmada Sağır insanların gözünden yaşanan ayrımcılık öyküleri ile betimsel ve gerçekçi bir resmin ortaya koyulmak istenmiştir. Bunun için Sağır bireylerin görüş ve deneyimlerinin doğrudan sunulması gerek nitel sosyal hizmet araştırmalarının bir gereğidir. Araştırmacının konumsallığı, gerçekçi ve içeriden bir bakış sunmak olduğu kadar “Sağır bireylerin sesinin duyurulması” için bir savunuculuk rolünü de üstlenmesi bakımından önemli görülmektedir. Burada sayısal verilerden ziyade Sağır insanların düşünceleri alıntılarla doğrudan okuyucuya aktarılmıştır.

Bu çalışmada Sağır bireylerin ifadeleri defaatle okunarak irdelenmiş ve belirli temalar altında gruplandırılmıştır. Veriler Sağır bireylerin ayrımcılık unsurlarına göre

gruplandırılarak incelenmiştir. Bu çalışma, elde edilen verilerden hareketle ortaya koyulan bilginin işlevleri açısından betimsel bir çalışmadır.

2.4. ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ

Türkiye’de yaklaşık olarak 3 milyona yakın işitme engellinin olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu nüfusun ne kadarının Sağır (TİD ile iletişim kuran) olduğu niceliksel olarak bilinmemektedir. Sağırlara ulaşmak üzere amaçlı örnekleme yöntemi benimsenmiş, zengin bilgiye sahip olduğunu düşündüğümüz ayrımcılık deneyimleri için farklı il ve bölgelerdeki Sağır bireylere erişmek istenmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi araştırmacı, Sağır derneklerinde ve Sağırlar için oluşturulan eğitim gruplarında (kurs, çalıştay, sempozyumlar, festivaller vb.) katılımcı gözlemci olarak yer almıştır. Amaçlı veya kasıtlı örneklem seçiminde araştırmacı, kuramsal bilgisiyle ya da daha önceki deneyimiyle araştırma sorusuna en uygun vakaları ya da öznelere bulmaya ve araştırmasına dahil etmeye çalışmaktadır (Erdoğan ve Uyan-Semerci,2021). Bu araştırmada amaçlı örneklem yönteminde kartopu tekniğinden yararlanılmıştır.

Araştırmacının amacı kişinin deneyimi hakkında bilgi edinmek olduğu için zamanla bu süreçte farklı öğrenme süreçleri yaşanabilmektedir. Farklı inançlara, değerlere sahip Sağırlarla yapılan görüşmelerde çeşitliliğe özen gösterilmiştir. Örneklem seçiminde araştırmanın öznelere nitel araştırmanın da amacına uygun olarak birbirlerinden farklı özelliklere sahip olmalarına (yaş, cinsiyet, ikamet edilen il gibi) dikkat edilmiştir. İlk katılım olarak Sivas’ta işaret dili eğitimi veren bir Sağır bireye ulaşılmış, daha sonra kartopu tekniği kullanılarak bu kişilerin tanıdıkları diğer eğitsel faaliyet yürüten Sağır bireylere ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcılara ulaşabilmek için Sağır bireylerin aktif olduğu sivil toplum kuruluşlarına ulaşarak çalışmaya katılımları için destek alınmıştır. Katılımcılarla araştırmacının aktif olarak kullandığı TİD ile iletişim kurulmuştur.

Bu bağlamda araştırmada öznelere belirleyen içerme kriterleri; 18-65 yaş arasında olmak, işitsel yetersizlikten etkilenmiş olmak ve Sağırlar topluluğuna dahil olmak iken; dışlayıcı kriterler ise herhangi bir ruh sağlığı sorununa sahip nörolojik bir hastalığa (demans, Alzheimer, mental retardasyon vb.) sahip olmamak şeklinde belirlenmiştir.

Çalışma grubu 21 Sağır bireyden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri 1.7.2022 ile 5.4.2023 tarihleri arasında toplanmıştır. Görüşme öncesinde araştırmanın özneli ile ön tanışma yapılmış ve araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Gönüllü olarak bu araştırmaya katılan Sağır katılımcılar ile yapılan tüm görüşmeler çevrimiçi görüşme programı Zoom üzerinden yapılmış ve kayıt altına alınmıştır.

Tablo 3. Çalışma Grubunun Temel Tanımlayıcı Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Medeni Durum	Şehir	Konuşma Durumu	Cihaz kullanma
Ahlat	46	Erkek	Lise	Evli	Gaziantep	Hayır	Hayır
Akasya	43	Erkek	Üniversite	Evli	Sivas	Evet	Hayır
Ardıç	31	Erkek	Lisansüstü	Evli	Eskişehir	Hayır	Evet
Çam	30	Erkek	Lisansüstü	Evli	Ankara	Hayır	Evet
Çınar	28	Erkek	Üniversite	Evli	Sivas	Evet	Evet
Defne	40	Kadın	Lise	Evli	İstanbul	Hayır	Hayır
Erguvan	41	Erkek	Üniversite	Evli	İstanbul	Evet	Hayır
Gökнар	37	Kadın	Lise	Evli	Sakarya	Hayır	Hayır
Gürgen	38	Kadın	İlkokul	Evli	Sakarya	Hayır	Hayır
İğde	43	Kadın	İlkokul	Evli	Sakarya	Hayır	Hayır
Kayın	27	Erkek	Üniversite	Bekar	İstanbul	Hayır	Evet
Mahlep	42	Kadın	İlkokul	Evli	Sakarya	Hayır	Hayır
Manolya	39	Erkek	Lise	Evli	Çankırı	Hayır	Evet
Meşe	37	Kadın	Lise	Evli	Sakarya	Hayır	Hayır
Sedir	25	Kadın	İlkokul	Bekar	Sakarya	Hayır	Hayır
Servi	31	Erkek	Üniversite	Bekar	İstanbul	Evet	Evet
Sığla	32	Erkek	Üniversite	Bekar	Mersin	Hayır	Hayır
Söğüt	26	Kadın	İlkokul	Evli	Sakarya	Hayır	Hayır
Yaban mersini	53	Erkek	İlkokul	Evli	Gaziantep	Hayır	Hayır
Zambak	40	Erkek	Lise	Bekar	Ankara	Evet	Evet
Zeytin	29	Kadın	Üniversite	Bekar	İstanbul	Hayır	Hayır

Çalışma grubu Türkiye'nin farklı bölgelerinden olup 8 ayrı ilde ikamet etmektedir. Katılımcıların 7'si Sakarya'da, 5'i İstanbul'da, 2'si Sivas'ta, 2'si Ankara'da, 2'si Gaziantep'te, 1'i Eskişehir'de, 1'i Çankırı'da ve 1'i Mersin'de ikamet etmektedir. İlk katılımcıya Gaziantep'ten ulaşılmıştır. Katılımcıların 12'si erkek, 9'u kadın olup yaş ortalaması 36'dır. 7'si ilköğretim mezunu iken üniversite veya lisansüstü eğitim mezunu

olanlar 9 kişidir. Katılımcıların çoğunluğu evlidir ve evli olanlardan yalnızca 2'sinin eşinde işitme kaybı bulunmamaktadır.

Katılımcılara kimliklerinin anonimleştirilmesi amacıyla kod isimleri olarak Türkiye’de yetişen ağaçların isimleri verilmiş, birbirlerine bağlı olması, kendine özgü iletişim kurabildikleri ve bir bütünü temsil ettiği düşüncesiyle “ağaçlar” metaforik kod isimleri olarak kullanılmıştır. Ağaçların her birinin kendi içinde bir sisteme sahip olması, sessiz şekilde iletişim kurduklarına dair güncel araştırmaların olması ve ağaçlar topluluğunun bir bütünü (ormanı) oluşturması, her bir Sağır bireye ağaç kod adı verilmesinde etkili olmuştur. Sağırlar topluluğunun sessiz iletişim diline sahip olması ve birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olmasının bununla benzerlik gösterdiği düşünülmüştür.

2.5. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Çalışmada araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu uygulanmıştır. Bu sorular Sağırlar topluluğunun yaşadığı sorunlara ilişkin katılımcıların “nasıl” düşündüğü, önerilerinin “neler” olduğuna ilişkin sorulardır.

Türk İşaret Dili’nde yapılan araştırmalarda araştırmacıların Sağır kültürüne hâkim olmaları önemlidir, bu bakımdan görüşmelerde dilin yalnızca işaretlerden değil jest, mimik, göz teması, işaret takibi, geri bildirimler verme, sözün kesilmemesi vb. yönlerine de dikkat edilmektedir. Dijital ortamda daha iyi bir iletişim için araştırmacı, Sağır odaklı bir yaklaşımı benimsemiş, örneğin görüntü akışının kesilmemesi ve işaretlerin görünürlüğü için kıyafet ve zemin renginin zıtlığı gibi fiziksel ayrıntılara dikkat etmiştir. Görüntülü görüşme teknolojisine alışkın olan Sağır katılımcılarla yapılan çevrimiçi görüşmelerde görüntünün donması, kesintiye uğraması riskinin önüne geçmek için yedek olarak çeşitli internet kaynakları kullanılmıştır. Uzaktan görüşme yöntemlerinin pandemi sürecinde oldukça yaygınlaşması ve “yeni normal” kavramı içinde kabul görmesi Sağırlar topluluğuna dair yapılan çalışmalar için öncü bir kullanım yolu açmıştır.

Araştırmacı temel ve ileri seviyede TİD eğitim belgeleri ile birlikte aynı zamanda tercümanlık sertifikasına da sahiptir. Yaklaşık 8 yıldır aktif olarak TİD ile Sağırlarla iletişim kurmakta ve bu dili yazılı metne dönüştürerek tercüme edebilmektedir. Bu

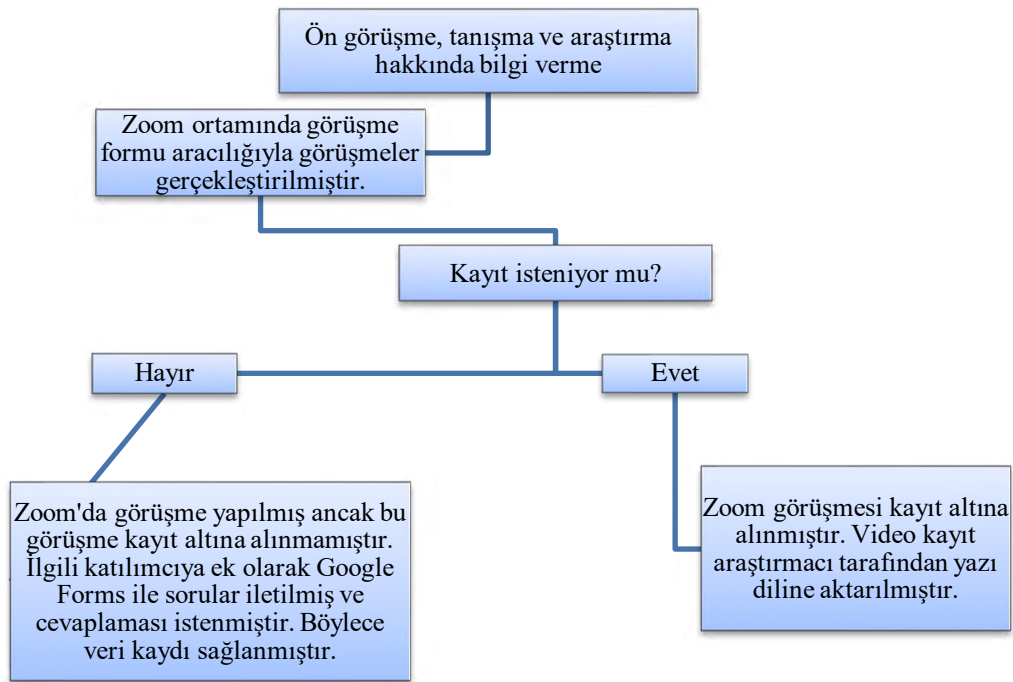
yönüyle araştırmacının konumunun Sağır kültürünün içinde olduğu söylenebilir. Bu araştırmada katılımcılarla öncelikle yüz yüze ortamda bir araya gelinerek n görüşmeler yapılmış, bu n görüşmeler ile her bir katılımcıyla tanışma ve bağlantı kurma gerçekleştirilmiştir. Bu n görüşmelerde araştırmaya ilişkin bilgilendirme yapılmış, görüşmenin nasıl yapılacağı ayrıntılı biçimde açıklanmıştır.

Görüşme soruları evrimii ortamda Türk İşaret Dili'nde sorulmuş ve cevaplar da yine işaret dilinde alınmıştır. Çalışmanın içeriği hakkında bilgi verilmesine karşın görüşmeyi kabul etmeyen yahut kabul edip görüntülü kayıt altına alınmasını istemeyen Sağır bireyler olmuştur. Yapılan tüm görüşmeler Zoom programı ile yapılmış ancak bu görüşmelerden 5'inin görüntülü görüşmesi kayıt altına alınamamıştır. Zoom kaydı yapılamayan Sağır katılımcıların görüşmelerinde kayıp veri riskinin önüne geçmek ve etkin tercüme yapabilmek maksadıyla görüşme soruları Google Forms aracılığı ile bu bireylere ulaştırılmış ve yazılı olarak iletilen bu cevaplar araştırma verisi şeklinde kayıt altına alınmıştır. Güvene dayalı gerçekleştirilen görüşmelerde gizlilik ilkesi dikkate alınmış, dolayısıyla görüntülü kayıt alıp almamak bu kişilerin takdirine bırakılmıştır.

Sorular hazırlanırken 3 ayrı Sağır birey ile sorular üzerine pilot görüşme yapılmış, Sağır kişilerin bu soruları ne düzeyde algıladıkları ve anladıkları, soruların nasıl sorulması gerektiği, okuma-yazma düzeylerine göre soruların alternatif formları üzerine bir n çalışma yapılmıştır. Araştırmada kullanılacak görüşme sorularının yapılandırılmasında bu pilot çalışma, soruların şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Sorulara en son şekli verildikten sonra Sağır kişilerle görüşmelere başlanmıştır. Araştırmacı görüşme sırasında katılımcıları sorular hakkında bilgilendirmiştir. Bilgilendirilmiş onam formu da bu süreçte yeterince açıklayıcı olmuştur. Pilot alışma sırasında özellikle kayıt metodu üzerinde dşnlmş, görüntü kaydıyla birlikte not alınamayacağı için ek olarak soruları dijital ortamda bir web uzantısında depolama gerekliliği anlaşılmıştır. Bu süreçte izlenen adımlar şekil 5.'te gösterilmiştir. Görüşmelerin yürütülmesinde güven ilişkisinin tesisi ve araştırmada ortaklık bilincine vurgu yapılmıştır. Bununla ilgili her bir katılımcı ile sözleşme yapılmış ve yine görüşmeler için her bir Sağır katılımcı ile ortak gün ve saat belirtilmiştir. Görüşmelerin planlanmasında özellikle sosyodemografik soruların ilk açılışta değil en son sorulmasına, görüşmeye başlarken katılımcıları teşvik etmek için araştırmacının kendi deneyimlerinden bahsetmeye dikkat edilmiştir. Aynı zamanda

görüşmelerde konu geçişlerine ve etkin dinlemeye özen gösterilmiş, kısa dönütlerle netleştirme yapılmasına dikkat edilmiştir. Türk İşaret Dili'nde iletişimin akıcılığının sağlanması için katılımcıya sorulan soruları yanıtlaması için ek zaman tanımak gerektiği anlaşılmıştır. Görüşme soruları yöneltilirken belli durumlarda katılımcının deneyimine, davranışına, değerlerine, duygularına yönelik ara sorular da yöneltilmiştir. Yapılan pilot görüşmelerde özdeşünümsel bir süreç izlenmiş, örneğin bazı soruların birleştirilmesi gerekli görülmüş, bazı sorular tamamen çıkarılmıştır. Burada tekrara düşmenin önüne geçilmek istenmiş, araştırmanın odağının dışına çıkılmaması için pilot görüşmelerde sorularda düzenleme yapılmıştır.

Araştırmaya katılan tüm öznelerle Zoom ortamında görüntülü görüşme gerçekleştirilmiştir. Pandemi sürecinin getirdiği kısıtlamalar nedeniyle yüz yüze ortamlarda derinlemesine görüşme gerçekleştirilememiştir. Öte yandan Türk İşaret Dili'nde derinlemesine görüşme yapmanın zorlukları bu süreçlere sirayet etmiş, çevirilerde soruların anlamında kayıp olmaması için ayrıntılı olarak anlatıma ihtiyaç duyulmuştur. Gerek TİD'in kelime yapısı gerekse akademik dildeki soruların sadeleştirilmesi veya TİD'de herhangi bir karşılığının olmaması bu süreci zorlaştırmıştır. Ancak görüşme sorularının Sağır kültürüne uyarlanması ile bu süreç yürütülebilmektedir. Örneğin; "Nerede ikamet ediyorsunuz?" sorusu TİD'de "ev nerede?" olarak sorulabilmektedir.

Şekil 5. Sağır Katılımcılarla Görüşme Sürecinin Yapılandırılması

Araştırmanın öznelinin soruları anlamlandırma sürecinde pilot görüşmeler oldukça önemlidir, soruların açıklığı, verilen cevapların ne kadar sağlıklı alınabildiği bilgi üretme süreci bakımından önemlidir. Bu nedenle görüşmeler kayda alınamasa bile görüntülü olarak yapılmıştır. Ayrıca Sağır bireylerin soruları yazılı olarak anlamalarının ve cevaplandırmalarının oldukça zor olduğu anlaşılmıştır. Eğitim düzeyleri ve okuma-yazma becerileri göz önünde bulundurulduğunda kayıt altına alınmasa dahi görüşmeler işaret dilinde gerçekleştirilmiştir. Burada kaydın tutulabilmesi için alternatif olarak aynı soruları görüşmeden sonra yazılı olarak cevaplandırmaları da beklenmiştir. Bunun için Google Forms ortamından yararlanılmış, önce görüşme-sonra yazılı cevap usulü izlenmiştir.

Görüşmelerde katılımcıların birbirine benzer ve aynı doğrultuda ifadeleri verilerin doygunluğu yönünde yeterli kanaati oluşturmuş, 21 Sağır katılımcıdan edinilen verilerin araştırmanın amacı doğrultusundaki kategorileri kapsadığı görülmüştür. Yapılan görüşmelerin tercüme sürecinde Sağırın cümleleri düzenlenmiş ve eksiksiz ve görünür olması sağlanarak veri oluşturma süreci tamamlanmıştır.

2.6. ETİK HASSASİYETLER

Görüşme formundaki sorulardan önce araştırmacının bilgileri, çalışmanın genel amacı, etik hassasiyet ve çalışmanın bilimsel yönü anlatılarak katılımcılara bilgilendirme yapılmıştır. Verilerin oluşturulması sürecinde başta gizlilik esası olmak üzere bilimsel araştırmaların etik ilkelerine uygun olarak süreç yürütülmüş, katılımcılardan gönüllü katılım ilkesine uygun olarak onay alınmıştır. Sağır bireylerle yapılan görüşmeler görsel bir dil olan TİD ile yapılacağından dolayı video kaydına alınmıştır. Araştırmacı 2015-2023 yılları boyunca Türk İşaret Dili eğitimlerini almıştır ve Sağır bireylerle aktif olarak iletişim kurmaktadır.

Çalışmanın veri toplama aşaması, Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyon Başkanlığı'nın etik uygunluk izni alındıktan sonra gerçekleştirilmiştir. Araştırma Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonu'nun 14 Haziran 2022 tarihindeki toplantısında incelenmiş olup etik açıdan uygun bulunmuştur. 20.06.2022 tarihli Etik komisyon iznine ilişkin belge ekte bulunmaktadır.

Araştırmada nitel araştırmaların da bir gereği olarak Sağır katılımcılarla eşitlik ilişkisinin kurulmasına özen gösterilmiş, uzman-görüşmeci ilişkisinden kaçınılarak araştırmacı-görüşmeci ilişkisinin temin edilmesine dikkat edilmiştir. Bununla birlikte Sağır katılımcılarla yapılan görüşmelerin terapötik/yardım ilişkisine doğru bir zeminde olmaması önemli görülmüştür. Bu araştırmada araştırmacı her ne kadar sosyal hizmet uzmanı olsa da çalışmayı gerçekleştirirken araştırmacı kimliğiyle gerçekleştirmiştir. Ancak araştırmayı gerçekleştirirken araştırmacının kendi kimliğini açıklaması gereklidir. Katılımcıların araştırmacının sorularına cevap vermek yerine çoğu zaman sosyal hizmet uzmanı olan araştırmacıdan mesleki yardım talep etmeleri söz konusu olmuştur. Bu da araştırmacı için iki farklı ve yüklü görevi yerine getirme gibi bir zorluk yaratmış, süreçte daha çok emek gösterilmesi gerekmiştir. Yaşanan ayrımcılık deneyimi dinlenirken Sağır katılımcılara yargılayıcı olmayan ve empatik bir yaklaşım sergilenmesine dikkat edilmiştir. Bir sosyal hizmet araştırması yaparken baskıcı olmayan ve güçlendiren bir araştırma görüşmesinin yürütülmesi hususunda gerekli hassasiyet gösterilmiştir.

2.7. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Görüntülü görüşme programı üzerinden yapılan tüm görüşmeler kayıt altına alındıktan sonra araştırmacı tarafından Microsoft Word ortamında deşifre edilerek yazıya aktarılmış, tercümesi yapılmış ve transkripti oluşturulmuştur. Görüşmelerin yazıya aktarılması sürecindeki tüm çeviriler araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır. Oluşturulan bu transkript metinler MAXQDA Pro 2020 programında analiz edilmiştir. Belirli temalar ve alt tema gruplarının oluşturulduğu bu programda ilk aşamada kod-teori modeli ile ana temalar teorik çerçevede kodlanmış, daha sonra hiyerarşik kod-alt kod modellemesi ile gruplandırılan veriler tekrar kodlanarak alt temalar oluşturulmuştur. Yaratıcı kodlama ile bu gruplar tekrar tekrar düzenlenmiş, benzeşik olan veriler defalarca okunarak alt kod gruplarına göre sınıflandırılmıştır.

Genellikle gözleme dayalı alan notlardan ziyade metin dökümlerinin analizinde kullanılan tematik analizi Patton (2016) "*hacimli olan nitel materyal üzerinde temel anlamları belirlemeye yönelik girişimleri ifade eder*" diyerek açıklamıştır. İşte buradaki temel anlamlara genelde örüntü ya da tema denilmektedir (örüntü ile tema arasında net bir ayrımın olmadığı belirtilmektedir). Nitel analiz ilk aşamalarda özellikle örüntülerin oluşturulmasında tümevarımsal bir süreçtir. Buradan hareketle bu araştırmada araştırmacının düşünömselliği ön plana çıkmış olup kodlama süreçlerinde sıklıkla açık kodlama yapılmıştır. Açık kodlama olarak adlandırılan süreç, veriye açık olmakla ilişkili bir süreçtir. Saklı anlam ve ilişkilerin ortaya çıkması için verilerin içine gömülü olma durumuna Fransızlar *köklerimi saldım* anlamında bir tabir kullanırmış. Araştırmacının verinin içine gömülmesiyle yapılan analizin bu köklülükten doğduğunu söylemek mümkündür.

Kodlar ve kategoriler oluşturulurken çakışmamaya, birbirine uyan veya tekrarlanan kodlara dikkat edilmiştir. Veride tekrarlanan düzenliliklerin aranmasıyla kategorilere ayrılabilen örüntüler ortaya çıkarılmıştır. Bu kategorilerde iç homojenlik ve dış heterojenlik değerlendirilmiştir. İç homojenlikte verilerin ait olduğu kategoriyle bütünlük içinde olmasına dikkat edilmiş; dış heterojenlikte kategoriler arasındaki farkların ne kadar net olduğuna bakılmıştır. Çakışma incelendikten sonra sapmanın incelenmesi gerekir. Kategoriler detaylandırılmış, önceden bilinenler üzerine köprü kurularak farklı

kategoriler arasında bağ kurulmuştur. Son olarak ise yeni bilgilerin ortaya çıkarılması ve bu bilginin kanıtlanması sağlanmıştır. Verilerin sapma incelemesinde tanımlanan yapılara uymayan ve bulunduğu kategoriyle uyumlu olmayan veriler dikkatli bir şekilde incelenmiştir. Araştırmanın analizindeki bu süreç yaratıcı düşünmeyi gerektirmiş, bu yönüyle araştırmacının düşünömselliği (reflexivity) öne çıkarılmıştır.

Tercüme edilen tüm metin dökümleri defaten okunmuş ve tematik analiz yoluyla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde Braun ve Clarke'ın (2006) tematik analiz yaklaşımı referans alınarak bu aşamalar teker teker izlenmiştir. Tematik analiz aşamaları, görüşme metinlerinin düzenlenmesinden başlayarak analiz raporunun tamamlanmasıyla sonlandırılmak üzere altı aşamalıdır. Bu aşamalar, veriyle yakınlık kurma, ilk kodların üretilmesi, temaları arama, temaları gözden geçirme, temaları belirleme ve adlandırma ve son olarak raporun yazılmasıdır (Braun ve Clarke, 2006). Bu süreç takip edilerek katılımcılardan elde edilen verilerin analizinde izlenen aşamalar şöyledir:

- *Verilerle yakınlık kurma süreci:* Analiz sürecinin ilk aşamasında, görüntü kayıtları araştırmacı tarafından tercüme edilerek Microsoft Office Word ortamında yazıya aktarılarak metin dökümleri oluşturulmuştur. Görüşme dökümleri ile birlikte alınan notlar defaten okunmuş, böylece veriler bir bütün olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Daha sonra görüşme dökümleri MAXQDA 2020 yazılımına aktarılmış, burada oluşturulan belgeler tekrar okunmaya başlanmıştır.
- *İlk kodların üretimi:* Bu aşamada görüşme metinleri okunurken araştırmanın soruları düşünülerek anlamlı görülen ifadeler işaretlenmiş, daha sonra işaretlenen cümleler, paragraflar ve söz öbekleri birbirleriyle ilişkili olacak şekilde taslak başlıklar altında gruplandırılmıştır.
- *Temaları arama:* Oluşturulan taslak gruplar içerisinde her bir cümle veya metin bölümleri tekrar kavranmaya çalışılmış ve yeni ifadeler ile kodlar belirlenmiştir. Bu aşamada oluşturulan kodların birbirinden farklılıkları üzerinde durulmuş, benzerliklerin ayrıştırılmasına dikkat edilmiştir.

- *Temaları belirleme ve adlandırma:* Oluşturulan bu kodlar analizin “temaları gözden geçirme” aşaması gereğince ilgi ve farklılaşan yönleri bakımından incelenerek yeniden gruplandırılmış ve burada farklı yeni temalar belirlenmiştir. Temalar belirlendikten sonra kelime aralıkları, oluşturulan kodlar ve temaların haritalandırılması, n vivo kapsamında katılımcıların söylemleri üzerinde dikkat çekilmesi ve temaların son görünümüleri analiz edilmiş, tablo ve şekillerle düzenlenmiştir.
- *Raporun yazılması:* Son aşamada ortaya koyulan temalar, katılımcıların söylemlerinden hareketle anlaşılır, kısa ve öz ifadelerle açıklanmaya çalışılmış ve araştırmanın soruları ile ilgili olmasına dikkat edilmiştir. Bulgular betimsel olarak açıklanmış ve yorumlanmıştır.

2.8. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırmadaki temel sınırlılık Sağırklar topluluğu ile nasıl araştırma yapılacağına dair genel kabul ve yöntemlerin olmamasıdır. Sağır bireylerle yapılan görüşmeler görsel bir dil olan işaret dili ile yapıldığı için video kaydına alınmıştır. Konuşma diline göre çok daha hızlı bir dil olmasından dolayı görüşmelerin video kayıtlarının Microsoft Word ortamına aktarılmasının uzun zaman alması bu araştırmanın sınırlılıklarından biridir. Çalışmaya gönüllü olup katılan ancak bilgilerini ve düşüncelerini paylaşmayan katılımcıların verileri çalışmaya dahil edilmemiştir. TİD gramer yapısının doğası gereği görüşmeler ortalama 90 dakika sürmüş olması nedeniyle katılımcıların zaman ayırması zor olmuştur. Bundan dolayı soruların birçoğuna kısa cevap vermeleri çalışmanın bir diğer sınırlılığıdır. Yine görüşmelerin video kaydına alınmasına ilişkin bazı katılımcılar çekincelerini belirtmiştir, bu katılımcıların görüntüleri kayda alınmadan görüşme sürdürülmüştür. Bu durumda çalışmanın yüz yüze sürdürülmesi de kayıt altına alınamayacağı için alternatif seçenek olarak göz ardı edilmiştir. Bunun yerine not tutulması kayıt için daha uygun olabilir, ancak bu durumda da simültane tercüman desteği gerekli olacaktır. Zira işaret dili bedensel hareketlerin akışına bağlı bir dil olduğundan görüşmenin not tutularak yürütülmesi hem araştırmacı hem de araştırmanın öznesi için iletişim akışını aksatmaktadır. Ayrıca farklı dilde yapılan görüşmelerde tercüme için farklı kişilerden destek alınabilirken bu araştırmada tercüme sürecini de araştırmacı

yürütmüştür. Hem görüşme hem de tercüme ve deşifre sürecini tek kişinin yürütmesi araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Küresel pandemi sürecinde görünmez gruplardan biri olarak Sağır bireylere ulaşmak zorlu bir süreç olabilmektedir. Her ne kadar Sağır topluluğunun dijital teknoloji ve iletişim ağları güçlü olsa da işiten bir araştırmacının Sağırların dünyasına girmesi, birlikte zaman geçirmesi, ortak faaliyetlerde yer alması, günlük yaşamsal süreçte bir araya gelme imkânı bulması zor olmaktadır. Buna sosyal izolasyon, mesafe kuralları gibi etkileşim ortamlarını azaltan faktörler eklendiğinde Sağırların görünürlüğü daha derinleşmekte, dolayısıyla ulaşmak daha zor olabilmektedir. Sağır çalışması yürüten araştırmacıların Sağır sivil örgütlerinde, sosyalleşme mekanlarında, işaret dili kurslarında, Sağır ailelerin ortak alanlarında aktif olarak bulunması, gündelik yaşamlarında yer alabilmesi, gerçek ortamlarda gözlem ve görüşme yapabilmesi için TİD ile iletişim kurabilmesi gerekmektedir. Bu araştırmanın yürütülmesi koronavirüs/covid-19 pandemisinin Türkiye'deki etkilerinden birisi olan maske kullanımı, fiziksel mesafe içindeki çevre ve karantina süreçlerinin uygulandığı zaman aralığına denk gelmiş olması sınırlı sayıda katılımcıya erişmeye neden olmuştur. Pandemi sürecindeki panik atmosferinin Sağırlardaki yansımaları araştırmaya da etki etmiş, bu durum görüşmelerin uzaktan yürütülmesine zemin hazırlamıştır.

Nitel araştırmalarda bir ortak görüşmeci ile görüşme yapmanın, görüşmenin güvenilirliği, etik açıdan verilerin daha güvenli olması, çift gözden gözlem yapma imkânı sunması açısından da uygulanabileceği önerilmektedir (Tutty ve diğ, 1996). Bu araştırmada iletişimin alıcı- verici olarak iki kişiye indirgenmiş olması Türk İşaret Dili yapısı ve görüşmelerin sanal ortamda gerçekleşmesi gereğince gerçekleştirilememiştir. Bu da araştırmanın bir diğer sınırlılığı olarak söylenebilir.

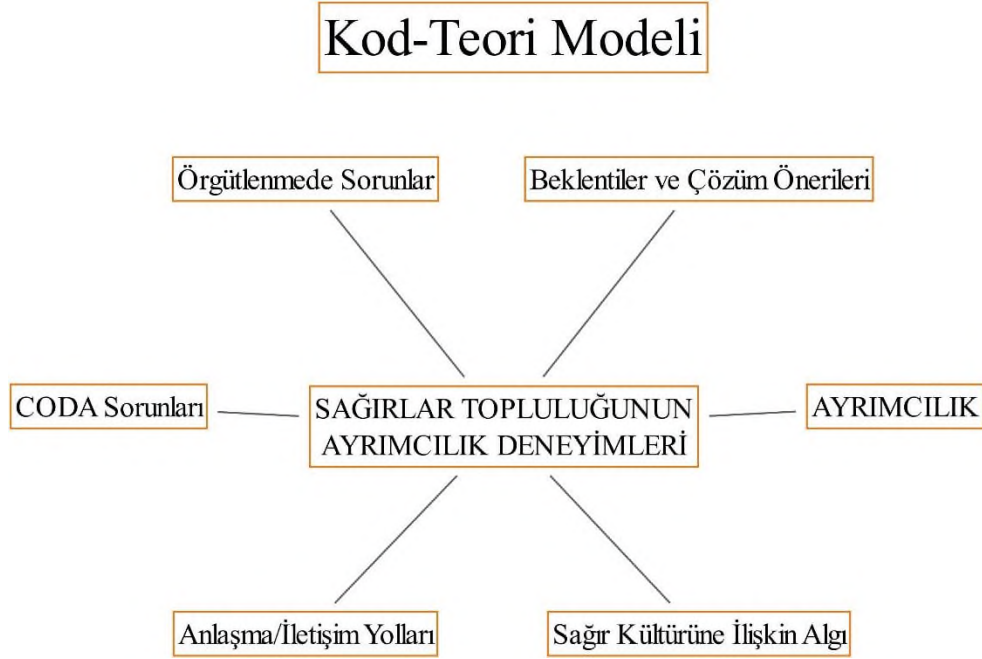
3. BÖLÜM: BULGULAR

Sağır bireylerle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler kod-teori modeli ile ana temalara ayrılmış, bu temalar detaylı olarak irdelenmiştir. Ayrımcılık deneyimleri bağlamında araştırmanın amaçları doğrultusunda oluşturulan temalar;

- *1. alt amaç doğrultusunda* ayrımcılığa uğrama ve negatif tutumlarla karşılaşma deneyimlerine ilişkin temalar,
- *2. alt amaç doğrultusunda* deneyimlenen ayrımcı tutumlar karşısında başvurdukları iletişim yollarına ilişkin temalar,
- *3., 4., 5. ve 6. alt amaçlar doğrultusunda* Sağır kültürüne (CODA'lara, tercümanlara ve Sağır kimliğine) atfedilen anlamlara ilişkin temalar ve
- *7. alt amaç doğrultusunda* Sağır bireylerin toplumsal, kamusal ve sivil örgütlerden beklentilerine ilişkin temalar

olarak yapılandırılmıştır.

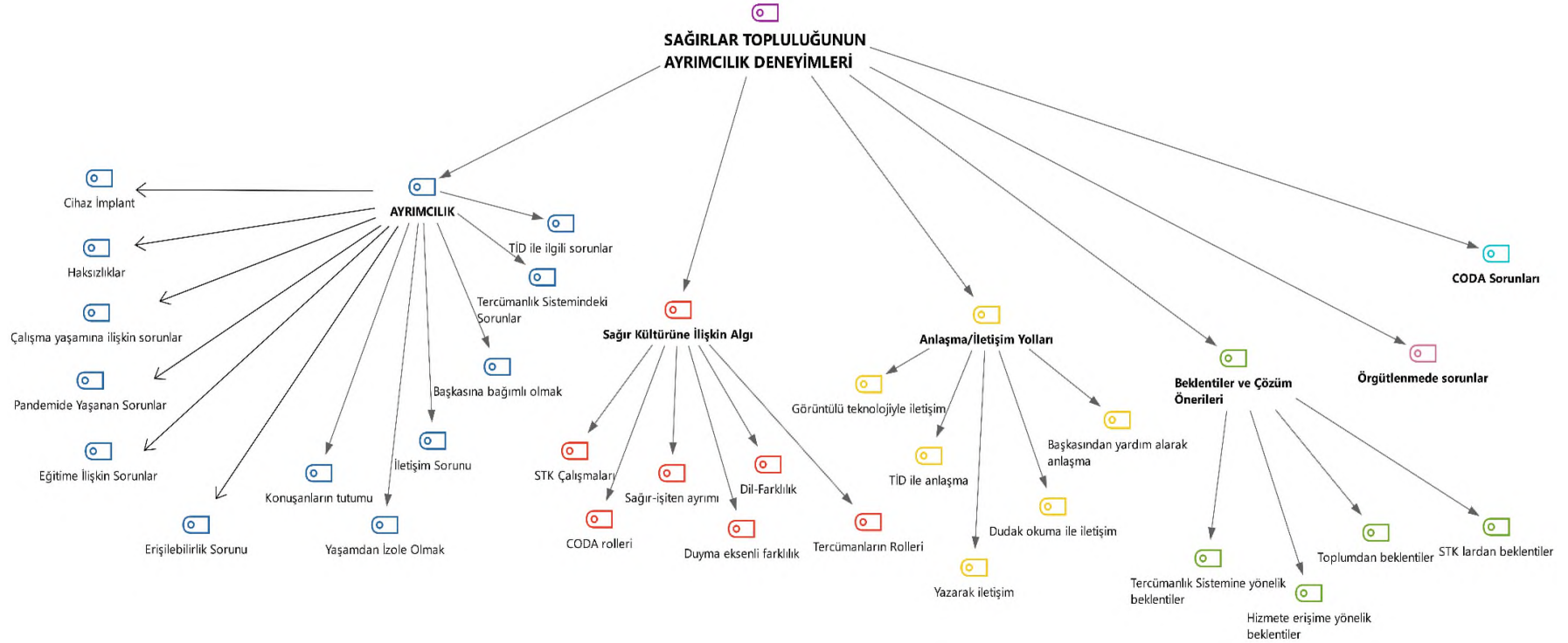
Metin dökümlerinden elde edilen *birincil ana temalar* Sağır topluluğunun ayrımcılık deneyimleri etrafında farklı sorun başlıklarıyla gruplandırılmış ve şekilde 6.'daki anahatta gösterilmiştir. Bu süreçte araştırmacının düşünömselliği temaların her defasında yeniden gruplandırılmasına etki etmiş, oluşturulan ilk anahat sonrasında alt temalar için hiyerarşik kod-alt kod modeli kullanılmıştır (Şekil 7).

Şekil 6. Temalar Kod-Teori Modeli Haritası

Şekil 6.'da yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin MAXQDA Pro 2020 programı ortamındaki kod-teori modellemesi ile oluşturulan harita bulunmaktadır. Deşifrelerden elde edilen ana temaları “ayrımıcılık”, “Sağır kültürüne ilişkin algı”, “anlaşma/iletişim yolları”, “CODA sorunları”, “örgütlenmedeki sorunlar” ve “beklentiler ve çözüm önerileri” oluşturmaktadır. Bu ana temalar oluşturulurken alt kodlar belirlenmiş ve düzenlenmiştir. Bu alt kodlarla ilgili ise hiyerarşik kod-alt kod modellemesinden yararlanılmıştır.

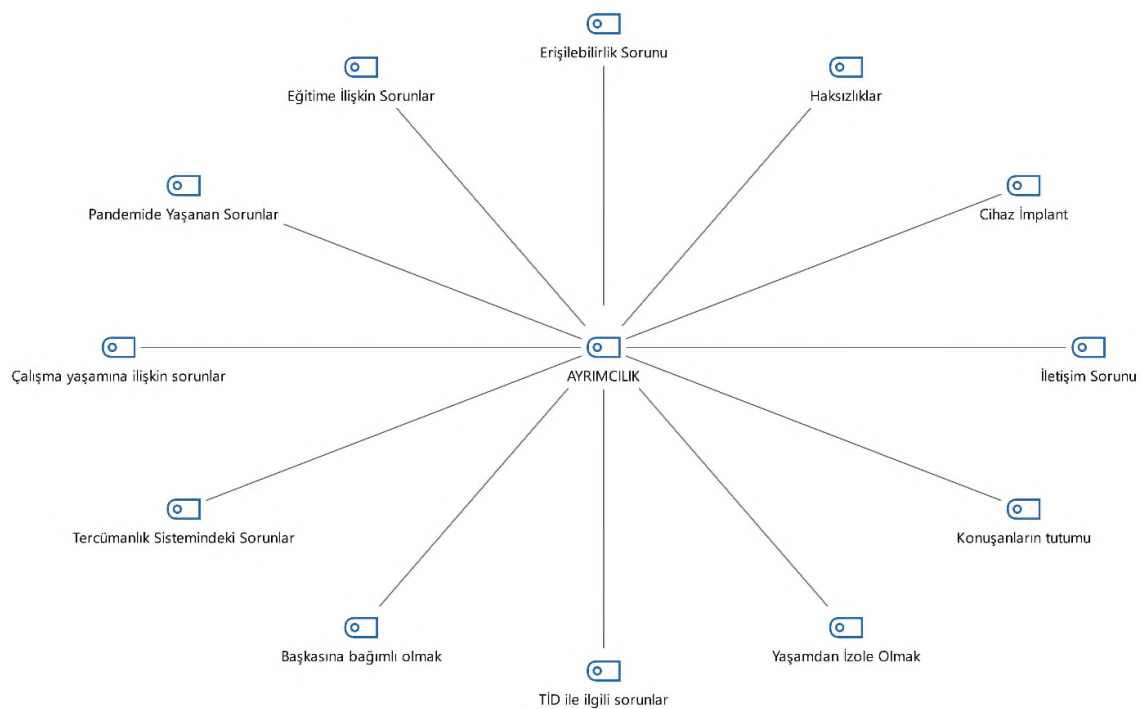
Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

Şekil 7. Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli Haritası

Şekil 7’de ana temalar altında belirlenen alt temaların haritası yer almaktadır. “Sağırılar topluluğunun Sağır kültürüne ilişkin algıları” teması altında ise “STK çalışmaları”, “CODA’ların rolleri”, “Sağır/işiten ayrımı”, “Dil eksenli farklılık algısı”, “Duyma eksenli farklılık algısı” ve “tercümanların rolleri” alt temaları oluşturulmuştur. Sağırilerin işiten insanlarla iletişim yollarına ilişkin tema için “görüntülü teknoloji”, “yazarak”, “dudak okuma”, “başkasından yardım alma” ve “TİD ile iletişim” alt temaları oluşturulmuştur. Sağırilerin yaşadıkları sorunlardan yola çıkarak belirttikleri beklentileri ise “tercümanlık sistemine yönelik beklentiler”, “toplumdan beklentiler”, “STK’lardan beklentiler” ve “hizmetlere erişime yönelik beklentiler” olmak üzere dört alt temada incelenmiştir.

Sağıriler topluluğunun ayrımcılığa uğrama ve negatif tutumlarla karşılaşma deneyimlerinin belirlenmesi amacı (1.alt amaç) ile oluşturulan ayrımcılık kod sistemi haritası şekil 8.’de görselleştirilmiştir.

Şekil 8. Ayrımcılık Ana Teması ve Alt Temaları Haritası

Sağıriler topluluğunun “ayrımcılık” deneyimlerine ilişkin 12 alt tema grubu oluşturulmuştur. Bunlar; erişilebilirlik sorunları, haksızlıklar, cihaz ve implant sorunları, iletişim sorunları, konuşanların tutumları, yaşamdan izole olmak, TİD ile ilgili sorunlar,

başkasına bağımlı olmak, tercümanlık sistemindeki sorunlar, çalışma yaşamındaki sorunlar, pandemide yaşanan sorunlar ve eğitime ilişkin sorunlardır.

Ayrımcılık deneyimleri ve Sağır topluluğunun ayrımcılık unsurları doğrultusunda oluşturulan bu temalar; “Sağır bireylere yönelik ayrımcılıklar”, “Sağır bireylerin iletişim yöntemleri”, “Sağır kültürüne yönelik algı”, “Sağır topluluğunda örgütlenme”, “CODA’lara özel sorunlar” ve “Sağır topluluğunun beklentileri ve çözüm önerileri”dir. Her bir tema altında hiyerarşik kod-alt kod modeli ile alt temalar belirlenmiş ve gruplandırma işleminden sonra alt kodların içeriği düzenlenmiştir. Şekil 9.’da tematik kodların oluşturduğu kelime bulutu yer almaktadır.

Şekil 9. Sağır Topluluğunun Sorunları Kod Bulutu

Görüşmelerde en sık kullanılan kelimeler “sağır”, “işaret” ve “tercüman” olarak tespit edilmiştir.

3.1. SAĞIRLARIN MARUZ KALDIKLARI AYRIMCILIKLAR

Sağırkların yaşadığı ayrımcılık deneyimleri büyük ölçüde yasal sorunlar, Sağır ve işitme engelli bireylere doğrudan etkisi olan iletişim problemleri, dilsel sorunlar, tercümanlık sistemi, çalışma ve eğitim ve öğretim sürecindeki sorunlar, yaşanan haksızlıklar, cihaz ve implant edinimindeki sorunlar, doğal afetlerde ve erişilebilir yaşama dair sorunlardan kaynaklı ayrımcılıklar ve sosyal yaşamda var olan ötekine bağımlı yaşam ile izolasyon olarak gruplandırılmıştır.

3.1.1. İletişim(sizlik) Sorunu: Önyargılı Kişilere Kendini İspatlamak

Sağırklar topluluğunun tüm sorunlarının temelinde farklı bir dilsel metot ile iletişim kurmak ve bu iletişimin kurulamamasına dayalı olarak karşılaşılan güçlükler bulunmaktadır. Kamusal alanda, sosyal yaşamın birçok alanında, hizmet sektöründe, çalışma, eğitim, sağlık alanlarında kendisini ifade etmek için efor sarf etmesine rağmen anlaşılammaktan kaynaklı yaşanan ayrımcılıklar mevcuttur. İletişimin kurulamaması nedeniyle ihtiyacın ifade edilememesi, gerekli olan hizmetin karşılanamaması sağırkların yaşamlarını oldukça zorlaştıran bir handikaptır. Bunu bir katılımcı “kendisini ispat etmek” üzerinden şöyle ifade etmiştir:

“Kamu kurumları daha anlayışlı ancak okuma yazma yoksa işimiz zor. Tercüman veya CODA’ya ihtiyaç var. Normallerle iletişimimiz büyük sorun önyargılı kişilere kendimizi ispatlamak için çok zorlanıyoruz.” (Yaban mersini, 53, erkek)

“Kamu çalışanları çok hızlı konuşuyorlar. Özellikle hastanelerde KBB doktorları bile yüzümüze bakmadan konuşuyor. Bu da dudak okumayı güçleştiriyor. MHRŞ gibi sistemlerden randevu almak zor.” (Servi, 31, erkek)

“Evin dışında (devlet kurumları, market, avm, banka gibi) özellikle pandemi döneminde iletişimsizlik en büyük sorundur.” (Ardıç, 31, erkek)

Özellikle resmî kurumlarda hizmetten yararlanammak sağırklar için bir ayrımcılık konusudur. Kamu çalışanlarının işaret dili bilmemesi bir tarafa, oldukça hızlı konuşmalarından dolayı dudak okuyammak, sağırkların kendilerini yazarak ifade ettikleri takdirde de anlaşılammaları, ayrıntılı bir şekilde sorunu ifade edememeye dayalı yanlış

ya da eksik anlaşılmaya bağlı başka sorunların yaşandığı görülmektedir. Bunlardan en önemlisi sağlık konularıdır. Hastalık semptomunu ifade edemeyen Sağır bir birey için yanlış teşhis koyulmasına bağlı çok daha önemli sorunlarla karşılaşmaları kuvvetle muhtemel bir risktir. Hastanelerde sık sık başvurdukları poliklinik alanı olarak kulak-burun-boğaz polikliniğinde çalışan hekimlerden bahsederken “KBB doktorları bile” ifadesinde bu hekim grubunun Sağır olma bilincine haiz olmaları beklentisinin olduğunu söylemek mümkündür.

“Yalnızsam yazarak anlaşmaya çalışıyorum. Evden çıkıp gezmeye gidiyorum arkadaşım ile buluşup yemek yiyoruz. Yemek için oturduğumuz yerdeki kişi konuşuyor sipariş için bağırtıyor ama duymuyoruz ki. Ayrımcılık var evet, iletişimin olmaması işaret dilinin bilinmemesi bir ayrımcılık oluyor. Hep yazarak anlatmak zorundayız. İletişim pek yok, bankaya gittiğim zaman işaret dili lazım ama pek olmuyor. İşaret dili bildiğini söylese de anlamıyor bence. Yazarak anlaştığımız zaman ben anlıyorum sorun olmuyor. Devlet kurumlarında işaret dili yok. Tercüman lazım. Ben işaret dilini anlayabiliyorum. Benim tercümanım annem. Telefonla biri aradığında da anneme veriyorum. O bana anlatıyor. Hastaneye gittiğimiz zaman da ben sorunu anneme anlatıyorum, o ilacı alıyor.” (Sedir, 25, kadın)

Sağırılar için en sık karşılaşılan ayrımcılığın iletişim kurulamaması olduğunu söyleyebiliriz. Bu yalnızca devlet kurumlarında değil yaşamın her anında karşılaşılan bir sorundur. Telefonun çalmasıyla her an bir tercümana ihtiyaç duyulması buna örnektir. Yaşanan birçok sorunun aslında iletişim engeli ile ilgili olduğunu belirtmeleri, kendilerinin işitme kaybına sahip olmaları ile değil dil eksenli bir farklılıkla ilişkilendirmeleri dikkat çekicidir. Nitekim aynı dili konuşan kişilerle iletişim kurduklarında herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmektedirler. Dolayısıyla katılımcılar, duyanların dünyasında aynı dili konuştukları kişileri bulmakta zorluk yaşadıklarını ve bunun da iletişimi sınırladığını ifade etmişlerdir:

“Telefonla görüşmede çok sorun yaşıyorum. Ben sağır kişilerle konuştuğum zaman bir sorun yaşamıyorum ama konuşan kişilerle iletişim sorun oluyor.” (Erguvan, 41, erkek)

“En büyük sorunumuz iletişim. Engelliler gibi hissetmiyoruz ama toplum bize sınırlar koyar çünkü işiten insanlarla iletişim kurmak çok zor, bizim dilimizi bilmeyen duyan insanlarla iletişim kurmak zor. En çok iletişimle sıkıntı yaşıyorum.” (Çam, 30, erkek)

“Benim dilimden anlayacak insan bulamıyorum.” (İğde, 43, kadın)

Kendilerini bir engelli grubu olarak görmediğini ifade eden Sağır bireyler esas sorunun toplumun işaret dili bilmemesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Kendilerini toplumdaki ayrı düşünen bir topluluk olarak görmelerinin temelinde bu gerçeklik yatmaktadır. Konuşan kişilerle aynı ortamda bulunmaları halinde sessiz kalmak/bırakılmak Sağır topluluğuna duyulan aidiyeti pekiştiren bir unsurdur. Bu aidiyetin bir diğer ifadesi de söylemde yer alan “benim dilim” ifadesidir. Ayrıca iletişimin “zayıf” olarak nitelendirilmesi ile konuşabilen kişilerin işaret dili bilmemesi arasında kuvvetli bir bağlantı kurulmaktadır.

“Sağır bir birey olarak günlük yaşamımda en çok karşılaştığımız sorun insanlarla iletişim ve toplumun işaret dilini bilmemesi. Bu gibi sorunlar bizi toplum içinden soğutuyor. Örneğin evimize misafir geldiği zaman bulunduğumuz ortamda sessiz kalıyoruz ve iletişim çok zayıf. Bu da bizi haliyle üzüp odamıza çekilmemize sebep oluyor. Dışarıda bile normal insanlarla iletişim kuramıyoruz. TİD bilmeyen kişilerle iletişimimiz zayıf.” (Çınar, 28, erkek)

İletişim sorunuyla ilgili durum çoğunlukla “zayıf” ya da “iletişimsizlik” ifadeleri ile belirtilmiştir. Anlamak-anlaşılmak üzerine kurulan iletişim sistemindeki bu durumu kısmen iletişim kurmak ya da hiç iletişime geçememek olarak tanımlayabiliriz.

“İletişim aslında yok. Kızımınla beraber doktora gittim. Kızım iletişim kurdu. Başka zamanda da gittiğimde yazarak söylüyorum, anlamadı mı tekrar yazıyorum.” (Defne, 40, kadın)

“Bir tane 3 yaşında kızım var. Kızım doğduğundaki en büyük sorun ona sürekli bakmam gerekiyor yani benim hiç uyumamam lazım, çünkü ben uyursam o ağladığında duyamam. Benim eşim de sağır. İşaret diliyle anlaştığımız için bu normal. Ama çocuğa işaret dili öğretmek biraz zor çünkü daha çok küçük.” (Gürgen, 38, kadın)

Katılımcıların bu ifadelerinde iletişim kurma yolunda kendi çocuklarına aktarılan ana dil öğretimi yoluyla aynı zamanda bir iletişim aracı rolü yüklendiği de görülebilir. Aile içi rollerde önemli bir diğer faktörün dil birliği olduğunu söyleyebiliriz. Dil farklılığında aynı dile sahip olmanın eş seçiminde etkili bir unsur olduğunu katılımcı “işaret diliyle

anlaştığımız için bu normal” olarak ifade etmiştir. Dil birliğinin olmamasının kendileri için sorun teşkil eden bir durum olduğu, daha ötesinde ayrımcılıkların nedeni olduğu görülmektedir. Bu iletişim probleminin tek nedeni konuşabilen toplumun işaret dili bilmemesi değil aynı zamanda TİD’de yaşanan sorunlar, tercümanlık sistemine bağlı sorunlar, pandemi, çalışma, eğitim ve sosyal yaşamdaki diğer sorunlarla da bağlantılıdır.

3.1.2. Türk İşaret Dili ile İlişkili Sorunlar: Dilimizi Çok Bozdular

TİD ile ilgili yaşanan birçok sorun Sağır bireylerin yaşadıkları ayrımcılık nedenlerinden birisidir. TİD’in gramer yapısına ilişkin çalışmalarda gecikmede dilin yasaklı olduğu dönemin varlığı, işaretleştirilmiş Türkçe ile yapılan yanlış çeviriler, TİD eğitimlerinin yanlış bir yöntemle veriliyor olması, sertifikalandırma sistemindeki eksiklikler, Türkiye’de işaret dili çalışmalarının devlet organları tarafından henüz benimsenmemiş olması, dilin Sağır kültüründen kopuk şekilde öğretilmesi ve TİD ile ilgili kurulan mekanizmaların işlevselliğiyle ilgili sorunlar doğrudan olarak Sağırların haklarına erişmelerinde ve iletişim kurmasında birçok ayrımcılığa zemin oluşturmaktadır.

“İşi bilenden değil, biliyorum deyip de yanlış öğretenen eğitim alıyorlar, dilimizi çok bozdular. Çok kızgınız.” (Ahlat, 46, erkek)

“Bu dili bilen konuşan deneyimli kişilerden yararlanılmıştır yeni saçma işaretler ile dilimizi bozuyorlar aynı Türkiye’deki yarısı İngilizce yarısı Türkçe saçma tabelalar gibi. Geçmişten gelen dilimizi çorbaya döndürdüler Tabi Türkçeyi mahvettikleri gibi. Haksızlık tabi, farklılıklar nedeni ile yanlış anlaşılmalarda oluyor. TV’lerdeki tercümanların da bazıları yetersiz bazıları iyi, TİD eğitimleri yetersiz. Federasyon ve dernekleri es geçiyorlar. Aile Bakanlığı tercümanları ise tercümanlık değil memurluk dosya yazıma işi yürütüyor kendi çabaları ile yardımcı olmaya çalışanları takdir ediyorum.” (Yaban mersini, 53, erkek)

Sağır çalışmalarına ve TİD’e yönelik yaygınlaştırma faaliyetlerine ket vuran faktörlerden birisi TİD eğitim ve öğretiminin uzaktan eğitim ile kısa vadede sertifikalandırma sistemi yoluyla gerçekleştirilmesidir. Bir dil eğitiminin 2 ay gibi kısa sürede öğretilmesi hem bu eğitimlere katılan kişilerin öğrenimlerinin etkinliğine hem de Sağır topluluğunun dilinin gelişimine olumsuz yönde etkide bulunmaktadır. Sağır katılımcılar dilin yapısının bozulmasından duydukları rahatsızlığı ifade ederken Sağır katılımlı ve pratik esaslı bir

dil öğretiminin olmasına vurgu yapmış, kurumlar arası tutarsızlığı belirtmiş ve TİD'deki terimlerin geliştirilmesi gerekliliğini belirtmiştir. Bu sorunların neticesinde organik ve dinamik bir dil olan TİD erozyona uğramaktadır. Genç Sağır bireylerin tercüman destekli sınava hazırlanamamalarından tercümanların yeterliliklerinin belirlenmesine, yanlış çeviri sonucu hakkında haksız karar verilenlerden TİD eğitimcilerinin yeterliliğine kadar bir dizi sorunun kaynağında TİD eğitim sistemindeki bu sorunlar bulunmaktadır.

“Uzaktan eğitimle olmaz. Bir iki ayda bir dil öğretmek olmaz. Jest ve mimik öğretmeden, jargon öğretmeden bu dili öğrenmek olmaz. Mutlaka kolaylaştırıcı Sağır birileriyle pratik yapılarak öğrenilmesi lazım. MEB herkesi TİD öğretmeni yapıyor, Ankara'daki üniversiteler yeterlilik sınavı yapıyor, Aile Bakanlığı tercüman istihdam ediyor, peki MEB yapıyor? Dili bozanlara fırsat alanı sağlamaya devam ediyor. Bu soruna el atılması lazım...TİD'de terminoloji sorunu var, kelimelerin çoğunu anlamıyoruz, dil hocalarının bunları çalışması lazım. Mesela hastanede tercüman olsa doktorun tıbbi söylediklerini çevirmek zor. Bunun gibi.. Haliyle ÖSYM sınavlarını da yapamıyoruz. İnşallah bir gün değişir bunlar.” (Akasya, 43, erkek)

“Eğitmenler Sağırlar olmalı ki Sağır kültürüne sahip olan Sağırlar tarafından eğitim verilmeli, sınavlar da Sağırlar tarafından test edilmeli. Tek başına sertifika yeterli olmaması lazım TİDYES puanı bulunması şart olmalı.” (Ardıç, 31, erkek)

“320 saat eğitim alan herkes Halk Eğitimde kurs vermemeli. İşaretleri doğru bilip bilmediği, Sağır kültürüne hâkim olup olmadığı STK'lardan da oluşan resmi bir komisyon tarafından onaylanmalı ve öyle halk eğitimde kurs açmalı.” (Servi, 31, erkek)

“Uzaktan eğitimle tercümanlık var, belge alıyorlar, bu yanlış. Bu sorun. İşaret dilini de bozuyorlar. Tercüman sayısı artıyor iyi ama bir yandan da böyle olmasın. En önemli üç yerde tercüman şart: polis, doktor, avukat. Biri olduğu zaman ben kendimi anlatabilirim. Özellikle avukatta en küçük bir yanlış anlaşılma ben hapse gidebilirim. Ne olacak o zaman? Bu kurumlarda iletişim çok önemli.” (Defne, 40, kadın)

Ankara Üniversitesi bünyesindeki Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÖMER) tarafından 16 aydan 27 aya kadar sürede Avrupa Dil Portfolyosu dil seviyelerine göre eğitim verilmekte ve Türk İşaret Dili Yeterlilik Sınavı (TİDYES) yapılmaktadır. Bu kurumdan alınan sınav puanı ile Aile Bakanlığı teşkilatlarında görev yapmak üzere Türk İşaret Dili tercümanı istihdam edilmektedir. Bu kurumun eğitimcileri

ve sınav uygulayıcıları Sağır bireylerden oluşmaktadır. Araştırmanın katılımcıları eğitim sürecinin sonunda TİDYES puanının alınması gerekliliğine işaret etmiştir. Tercümanların yanlış çeviri yapmaları sonucu birçok Sağır bireyin haksız yere ceza aldığı yahut hakından mahrum kaldığına vurgu yapılmaktadır.

TİDBO olarak bilinen TİD Bilim Onay Kurulu ve Türkiye Sağırlar Milli Federasyonu gibi yapılanmaların dil eksenli çalışmalarda eksik veya yanlış uygulamalarına değinen katılımcı bunun sonucunda yine Sağırların haksızlıklarla ve ayrımcılıkla karşı karşıya kaldığından bahsetmektedir. TİD eğitiminin büyük ölçüde MEB Özel Eğitim Kurumları bünyesinde gerçekleştirilmesi sonucu diğer mekanizmaların işlevlerine ilişkin bazı sorunlar olduğu vurgulanmaktadır. Sonuç olarak TİD eğitime yönelik güçlü bir mekanizmanın varlığından söz edilememekte ve bu mekanizmanın oluşturulmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir.

“İşaret dilinin tanınması önemlidir çünkü hükümetin, politikacıların ve insanların işaret dillerinin ve konuşma dillerin eşit olduğunu anlamalarına yardımcı olmalı. Ayrıca işaret dilinin statüsünün yükseltilmesine yardımcı olmalı. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi, işaret dillerinin, yazı ve konuşma dillerinin eşit olduğunu belirtmektedir. Hükümetin işaret dilini tam tanınması, Sağır çocukların aileleri üzerinde büyük bir olumlu etki yaratabilir ve onları işaret dilini öğrenmeye teşvik edebilir. Yasalar değiştirilirken, hükümetin Sağır çocuklara ve ailelerine işaret dili, işaret dili eğitimi ve sertifika gibi öğrenmeleri için finansman sağlama görev ve yetkisine sahip olduğu açıkça belirtilmelidir. Devletin bu sorumluluğu taşıması gerekir. Ek olarak, Sağır toplulukları ve Sağır federasyonları, hükümetin işaret dili statüsünü yükseltme hedefleriyle bağlantılı net bir işaret dili planına ve politikalarına sahip olmalıdır. Örneğin Yeni Zelanda, işaret dilini -NZSL- tanımak için 2006'da bir yasa çıkardığında işaret dilini anayasal üçüncü resmi dili olarak tanıyan ülkeden biriydi. Ülkemizde işaret dilini ikinci resmi dil olarak tanımamız gerekiyor. İşaret Dili bizim hakkımız! Hükümet işaret dilini tanırsa, Sağır çocukların ailelerini büyük ölçüde etkiler ve işaret dili bilincini vurgular. Sağırların okullarına, Sağırlara yönelik sosyal hizmetlere, istihdam haklarına fon sağlama ihtiyacının farkına varır ve Sağırların erişilebilirlik ihtiyaçlarına duyarlı hale gelir.” (Çam, 30, erkek)

TİD'in devlet organlarınca resmi dil statüsünde tanınması Sağırlar topluluğunun önündeki birçok engelin ve ayrımcılık unsurlarının çözüm yolu olarak görülmektedir. Buna ilişkin verilen diğer ülke örnekleri bu talebin dayanak noktalarından birisidir. İletişim sorunu çok boyutlu ve katmanları olan bir sorun olduğu için Sağırların dil bariyeri

yasal zeminde aşıldığı takdirde birçok problemin de ortadan kaldırılacağı beklentisinde olduğu görülmektedir.

Ancak işaret dilinin 1950’li yıllardan 2000’li yıllara kadar yasaklanması ve Sağrıların konuşmaya zorlanması etkileri bugün de devam etmektedir. Buna ilişkin Sağrı katılımcıların ifadeleri işaret dilinin yasaklanmasına yönelik sorunu ortaya koymaktadır:

“TİD eğitmeni olduğum için içli dışlıyım. MEB’in 200 saatlik eğitimi yüzünden büyük sıkıntılar yaşamaktayız. Aile bakanlığı tercümanlığı konusunda zaman zaman hatalar yapsa da canla başla işleri yürütmeye devam ediyor...200 saatlik belge sayesinde eğitim vermeleri büyük sıkıntı. Bu dili bilmeden öğretmeye çalışan çok eğitmenler var maalesef. İşaret yapmayın konuşun diye çok baskı çok gördük. Bir insanın dilini yasaklaması kadar saçma bir şey olamaz. Türkçe konuşmayın İngilizce konuşun demekten bir farkı olmuyor. Toplumun büyük kesiminde hatta ailede maalesef bunlar hep var.” (Zambak, 40, erkek)

“Türkiye’de MEB bir dönem işaret dilini yasakladı, bunun sebebi 1924’te bir doktor bunu söylemiş ki Sağrı eğitiminde işaret dili olmamalı, sağrıları konuşturarak eğitmeliyiz. Osmanlı zamanında işaret diliyle çok güzel bir eğitim var, a-b-c-d var. Yıldız Sağrı Okulu var, bu Fatih’e taşındı, kapandı. TİD bozulmaya da başladı tabi, neden çünkü Sağrılarla konuşanlar beraber yapmıyorlar bu işi. 7 tane federasyon var bu federasyonlar neden var? Ayrımcılık var çünkü Sağrıları kendi aralarında çok problem yaşıyor.” (Erguvan, 41, erkek)

İşaret dili Sağrı topluluğunun ana dili olan organik bir dildir. Sağrı bireylerin konuşmak için baskı altında olmaları, bu bireylere yönelik ayrımcılığın en açık göstergelerinden biridir. Özel eğitimdeki oralist yaklaşımın bir görünümü olan konuşma baskısına maruz kalan Sağrıları günümüzde çok daha güçlü bir yapıda anadilleri TİD’e sahip çıkmaktadır. Ancak verilen eğitimlerin niteliğine yönelik sorunlarla ilgili Sağrı örgütlerinin sorumluluk almaları gerekliliği vurgulanmıştır.

“Bazı CODA’lar yanlış çeviri yapıyor, güvenilir olması lazım. Devlet bunu görmüyor. Biz bunları çeviri yaptığında çok sıkıntı yaşıyoruz çok.. Böyle birisi var mesela (tarafli çeviri yapan), Sağrıları bunun kim olduğunu biliyor ama korkuyorlar. Bu çok tehlikeli bir konu, adliyelerde tercümanlık belgesi olanları almışlar, yanlış çeviri yüzünden hapse giren çıkan Sağrıları oluyor. CODA olmalı çünkü onların anne babası Sağrı, ne olduğunu öğreniyorlar. Sonradan işaret dili öğrenenler sorun. Daha önce bir arkadaşım boşu boşuna hapiste yattı. Sonra hapisten çıktı ama bunu söylemiyorlar kimseye.

Bu çok önemli bir sorun, haksızlık oldu. Millet 200 saat-120 saatliğine sertifika veriyorlar, bu çok hassas bir konu, yanlış çeviri olmamalı.”
(Erguvan, 41, erkek)

TİD ile ilgili bir diğer sorunu Sağırlar yanlı/traflı çeviri yapan kişilerle ilgili deneyimlemektedir. Yanlı çeviriler nedeniyle adalet mekanizmasında sorunların yaşandığı ifade edilmiş, çeviren kişilerin objektif bir tutum içinde olmadığı vurgulanmıştır. TİD alanındaki bu sorun Sağırların hayatına mal olmakta ve ayrımcılıklara sebebiyet vermektedir. Bu sorunun nedeni ise kısa vadeli işaret dili sertifikası alıp doğru çeviri yapmayan kişilerle ilişkilendirilmektedir. TİD eğitimi direkt olarak tercümanlık sistemindeki sorunları da doğurmakta, Sağırların yaşadığı ayrımcılıkların temelindeki haksızlıkların kaynağı olarak görülmektedir.

“Ben üniversitede ders veriyordum üniversitelerde TİD bilen yok. Hocalardan TİD bilen olmalı ki özellikle eğitim fakültelerinde bu dersin verilmesi gerekiyor. Üniversitelerde kurum dışından birisi geliyor o da bir belge almış hemen tercüman olmuş, TİD öğretiyor. Halk eğitim merkezlerinde de durum böyle. İnsanlar TİD kursunu öğretmen olmak için menfaat için gidiyor artık, Sağırlara yardımcı olmak için değil para için kursa geliyor herkes. Kurslar uzaktan oluyor bu olmaz, yanlış, pratik şart, ben dernekteki kursta Sağırlarla kursiyerleri konuşturuyorum. Mesela sen ehliyet almak için kursa gittiğinde arabayı kullanmak zorundasın direksiyon eğitimi olmadan ehliyet de alamazsın..Yanlış konuşanlar çok.” (Akasya, 43, erkek)

TİD eğitimlerinden yararlanan kişilerin aldıkları kurs belgesi ile Sağırların iletişimlerinde bir rol almaktan ziyade bu belgeyi gelir getiren bir amaç için tasarrufta bulunmalarına yakınan Sağır katılımcı, dili öğrenmesi gereken kitlenin üniversite öğrencileri, öğretmenler ve akademisyenler olması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca TİD eğitimlerinin Sağır bireylerle pratik yapılarak öğrenilmesi gerektiği belirtilmiş, bu sayede dilin doğru kullanımının öğrenilerek yanlış çevirilerin önüne geçilebileceği ifade edilmiştir. Nitekim bir dilin öğrenilmesinde bu dili anadil olarak konuşan kişilerden öğrenmenin daha kalıcı ve doğru bir yöntem olduğu bilinen bir yöntemdir. Türk İşaret Dili'nin de bir “yabancı dil” olarak öğretim yönteminde Sağır katılımlı olması gerektiği açıktır. TİD eğitim sistemindeki sorunlar doğrudan tercümanlık sistemini etkilemekte ve bu konudaki sorunların temelini oluşturmaktadır.

3.1.3. Tercümanlık Sistemiyle İlişkili Sorunlar: Yabancı dil statüsü var mı?

Tercümanlık sistemine ilişkin sorunlar genel itibariyle Türkiye'nin birçok bölgesinde tercümanların hizmet vermemesi, yeminli tercüman eksikliği, yanlış çeviri yapan tercümanlar, 7-24 ulaşılabilir nöbetçi tercümanlık sistemi ve meslek standardının olmamasına bağlı yüksek ücret talepleri, teknoloji destekli tercümanlık sisteminin eksikliği ve üniversitelerde TİD tercümanlığı ile ilgili çalışmaların oldukça sınırlı olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Nitelikli çeviri yapmayan tercümanların büyük ölçüde haksızlığa ve mağduriyete yol açmaları katılımcıların sıklıkla üzerinde durdukları ayrımcılık sorunlarından biridir.

“İstanbul’da tercüman ile sorunlar çözülüyor ama diğer illerde tercüman yok. Uzaktan eğitimle tercümanlık var, belge alıyorlar, bu yanlış. Bu sorun. İşaret dilini de bozuyorlar. Tercüman sayısı artıyor iyi ama bir yandan da böyle olmasın. En önemli üç yerde tercüman şart: polis, doktor, avukat. Biri olduğu zaman ben kendimi daha kolay anlatırım. Özellikle avukatta en küçük bir yanlış anlaşılma da ben hapse gidebilirim. Ne olacak o zaman? Bu kurumlarda iletişim çok önemli.” (Defne, 40, kadın)

“Devlet kurumlarında tercüman pek yok, bu asıl problem. Ben hastaneye gittiğimde işaret dili lazım. Her bir kurumun kendi tercümanı olmalı.” (Gürgen, 38, kadın)

Sağır insanların özellikle işaret ettikleri sağlık, emniyet ve hukuk bürolarını da kapsayan adli kurumlar başta olmak üzere devlet kurumlarında işaret dili tercümanlarının bulunmaması Sağır bireyler için riskli durumların oluşmasına neden olabilmektedir. Mevcut atanmış tercümanların da işaret dili eğitim sistemindeki en önemli sorun olan niteliksiz eğitimle belge sahibi olmaları sonucu tercümanlık yapmaları da Sağır insanlar için bir diğer risk unsurudur. Bu durum yanlış çevirilerin yapılmasına, dolayısıyla Sağır insanların hayatına mal olabilecek kararların verilmesine sebep olabilmektedir. Katılımcıların hemen hemen tümü tercümanların doğru çeviri yapmaya haiz olmadıklarını belirtmiş, bunu kısa sürede sertifika alarak tercümanlık yapmalarına izin veren sistemle ilişkilendirmiştir. Ayrıca TİD tercümanları Aile Bakanlığı'nın istihdam sayısını artırmış olmasına rağmen hala yeterli sayıda değildir. Türkiye'nin tüm illerinde/ilçelerinde TİD tercümanları bulunmamaktadır.

Bir diğerk sorun tercümanların ulaşılabilir olmamasıdır. Bununla ilgili katılımcılar tercümanların, hizmet sistemiyle ilişkili dijital bir ortamdan randevu almada etkin şekilde hizmet verebileceğini belirtmiştir:

“Bu kurumlarda en çok yaşanan sorun tercüman sorunu. Her kurumda işaret dili tercümanı olmalı. Kuruma gidiyorsun seni sesli çağırmaya çalışıyor, duymuyorsun. Yazarak anlatmaya çalışıyorsun onlar seni anlamıyor. Bu tabi haksızlık. Bize yardım lazım yardımcı olan yok tercüman olması gerekiyor. Tercümanlıkla ilgili sistemde önce TİD’in yaygınlaşması lazım, herkes öğretmen oluyor bir belge alıyor öğretmen oluyor yani bu çok kolay. MEB buna izin vermemeli.” (Akasya, 43, erkek)

“120-200 saat TİD eğitimi verilmesinden sonra yeterli olarak çeviri yapamadığından dolayı mağdur olan Sağırlar var. Her ilçede belli bir oranda tercüman bulunması (Engelliler şube müdürlüğünde) ve randevu sistemi oluşturulması lazım. Sağırlar tarafından talep edilebilecek bir web sitesi veya şu tarihinde şu saatte bankaya gideceğim gibi. Her ilçede tek bir yerden kaynak yönetimi yapılması, gelen taleplerin önem-acil gibi kriterlerini değerlendirip kaynak yönetimi yapılması gerekiyor. İşaret dili tercümanları bulunduğu kurumlar veya çalışmalarda Sağırlar için editörlük rolü üstlenmeli diye düşünüyorum örnek vermem gerekirse TV haber kanallarında veya dizilerde yanlış çeviri gibi şeyler oluyor bunun için editörlük işi sahiplenmeli. Tercümanlık işi yapacak adaylarda Ankara Üniversitesi tarafından yapılan TİDYES sınav puanının bulunması zorunlu olmalı.” (Ardıç, 31, erkek)

TİD tercümanlarının doğru çeviri yapıp yapmadığının denetimi yapılmamaktadır. Bunun nedeni de TİD tercümanlığı meslek standartlarının olmamasıyla ilişkilidir. Bu sorun kimin nasıl çeviri yapacağına ilişkin sorunun çözümsüz kaldığını işaret etmektedir. Buna yönelik olarak tercümanların çevirileriyle ilgili bir editörlük sisteminin getirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi TİDYES sınavından alınan puanlarla Aile Bakanlığı TİD tercümanı ataması yapmaktadır. Ancak buna rağmen tercümanların çalışmadığı birçok şehir ve kurum bulunmaktadır. Katılımcılar, yeminli tercümanlara ulaşamadıklarını belirterek tercüman olarak çalışan kişilerin yeterliliklerinin tespit edilmesine yönelik bir sistemin gerekliliğini ifade etmiştir.

“Yabancı dil gibi olmalı. Yeterlilik karneleri olmalı.” (Zeytin, 29, kadın)

“Yeminli tercüman büyük sorun.” (Kayın, 27, erkek)

“Bankaya gittiğim zaman da yazarak iletişim var ama 3G ile iletişime geçmek istiyorum, zoom ile olmasını istiyorum ama olmaz yasak. Neden yasak çünkü özel konuşmalarımız. Burada yeminli tercüman yok. Bazı kurumlarda tercüman varmış gibi söylüyorlar ama aslında yok. Başhekimin yanına gidiyorsun kaç tercüman var 10 tane. Geliyor işaret dili az biliyorum diyor. Böyle tercüman olur mu? Belgeyi almış nedeni bu işi almak için. Tuhaf.” (Manolya, 39, erkek)

Kurumlarda çalışan tercümanların yeminli tercüman olmaması ya da çeviriyi yapmak için yetersiz olmasının nedeni yine TİD eğitim sistemindeki eksiklikler gösterilebilir. İşaret dilinin görsel bir dil olması ve tercümanlık hizmetinin dijitalleştirilmesi yönünde adım atılması gerekmektedir. Buna yönelik, bir katılımcı, devlet kurumlarındaki tercümanlık sistemi için görüntülü çeviri teknolojisinin olması gerektiğini belirtmiştir:

“Kısaca özel ve devlet kurumlarında, bankalarda ve daha birçok farklı sektörde Sağırlar birçok zorlukla karşılaşıyorlar. Türk İşaret dili tercümanı, çalıştığı kuruma gelen Sağır bireylerin diğer bireylerle iletişim kurmasına yardımcı olmalı. Bu yüzden her kurumda mutlaka TİD tercümanı bulunmalı. Türkiye’de her hastanede, adliyede, poliste tercüman olması gerekiyor. Her kurumda "Video Relay Service" diye görüntülü tercümanlık sistemi kurulmalı.” (Çam, 30, erkek)

Türk İşaret Dili çeviri hizmetlerinin bir devlet politikası olarak dijitalleştirilmesi ve kontrollü bir sistemle yürütülmesi gerektiği açıktır. Bunun yanı sıra, katılımcıların, taraflı çeviri yapılmasının önüne geçilmesi için adil bir mekanizmanın uygulanması yönünde talepleri bulunmaktadır. Tercümanların tarafsız olması (yeminli tercüman sorunu) ve yüksek ücret talebinde bulunmamaları gerektiği de katılımcılar tarafından ayrıca ifade edilmiştir. Söz konusu sorunlar, Sağırlar için çeviride haksız ve ayrımcı tutumlara sebebiyet vermektedir. Bunun önüne geçilmesi içinse tercümanların kendi memleketinden farklı bir ilde çalışması yönündeki düşünceler belirtilmiştir.

“CODA tercüman olması için kendi memleketinde çalışmaması lazım. Yanlış çevirinin önüne geçmek için farklı şehirde çalışması lazım o tercümanın. Torpilin olmaması lazım.” (Erguvan, 41, erkek)

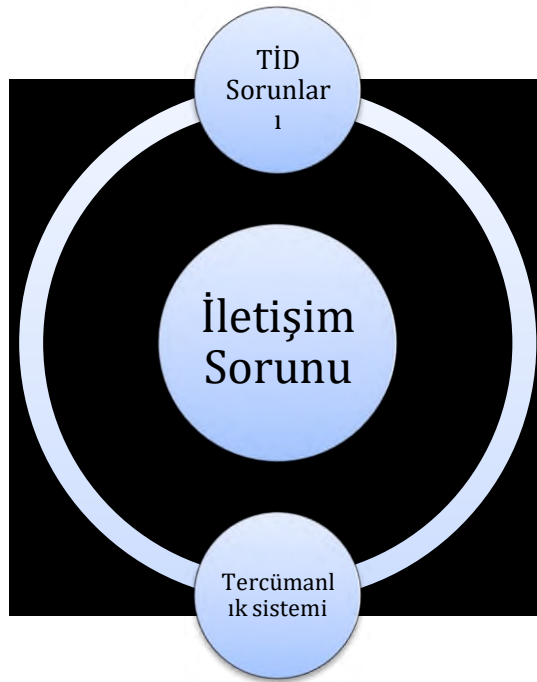
“Nitelikli çeviriye ulaşım sorun. Çevirmen olmayan şehirler olmaması. Çevirmen atanamamış şehirlerde de en kısa sürede olması gerekir. Sosyal hizmet çevirmenleri hafta sonu ve mesai saatinden sonra da hizmet verebilir olmalı. Nöbetçi çevirmen olmalı. Çünkü mesai sonrasında ve hafta sonu da çevirmen talep eden karakollar oluyor, oldu da. Hafta sonu ve mesai sonrası

çeviriye giden kamuda çalışan çevirmenlere fazla mesai ödenmelidir. Çevirmenlere karakoldan araç sağlanmalı evden alıp eve getirilmelidir. Örneğin gece yarısı karakolda adli bir olay olduğunda otobüs-metro kapalı olur ve ulaşım sağlayamaz, zorlanır. Bir başka alternatif olarak taksi fişleri alınıp masraflar karşılanabilir. Kamu kurumları daha anlayışlı ancak okuma yazma yoksa işimiz zor. Tercüman veya CODA'ya ihtiyaç var. Aile Bakanlığı'nun tercüman istihdam etmesi yetmez. Nerede hangi binada hizmet verdiğine dair işaret dili video paylaşması gerekiyor. Bir de bazı CODA'lar CODA olmaktan dolayı çok yüksek ücretler istiyor. Bu durum da nitelikli çeviri hizmetine erişmeyi zorlaştırıyor. Örneğin karakola ifadeye çağrılan bir Sağırın ifadesinin çevirisi için bir çevirmen yüksek ücret istiyor. Dolayısıyla parası olmadığı için hizmet alamadı... Özel çevirmenin emek karşılığı için ücret istemesi anlaşılır. Fakat bu bir ticari iş değildi. Kritik bir durumdu. Ücret standartları yok, meslek birliği yok.” (Servi, 31, erkek)

Tercümanların birçoğunun Sağır anne ve babanın çocuğu (CODA) olduğu bilinmekte, anadilleri işaret dili olanlar büyük ölçüde Sağırlar için tercümanlık görevi üstlenmektedir. Ancak bu durum tercümanlık mesleğindeki standartlaşma ihtiyacının bir başka boyutudur. Aile ve Sosyal Hizmetler il müdürlüklerinde görev alan tercümanlar mesai saatleri içerisinde hizmet veren personellerdir. Her ne kadar bazı tercümanların gönüllü olarak yardımcı olsalar da bu durum mesai saatinin dışında kalan zamanlarda acil kriz durumlarında tercümana olan ihtiyaca cevap vermemektedir. Bu sorunun çözümüne yönelik bir diğer düşünce “nöbetçi tercüman hizmeti” sunumudur. Bu sistemde “nöbet/icap tutan tercüman” için ücretlendirme ayrıntıları da tercümanlar için teşvik edici olabilir. Kurum dışından çeviri yapması için başvuru alan kişilerin yüksek bedeller talep ettiği belirtilmiştir, ki bu durum tercümanlık hizmetinin hak temelli olmayan bir yönünü açığa çıkarmaktadır.

“Tercüman atamaları iyi oldu ama görevlerini yapmakta zorlanıyorlar, görevleri haricinde işe koyuldukları için görevlerini hakkı ile yapamıyor ve şikayetlere uğruyorlar. Her kurumda bir veya iki masada olmalı tercümanlar, kendi işi ile ilgilenmeli maaşları haricinde engellilerden ücret almamalıdır ve sadece CODA'lar ve iyi eğitim almış kişiler tercüman olmalıydı. Aile Bakanlığı tercümanları tercümanlık değil memurluk dosya yazım işi yürütüyor kendi çabaları ile yardımcı olmaya çalışanları takdir ediyorum.” (Yaban mersini, 53, erkek)

Katılımcıların, tercümanlarla ilgili değindiği sorunlardan bir diğeri de iş yüküdür. Az sayıda işaret dili tercümanının çalıştığı kurumlarda görevli TİD tercümanlarının görev sorumluluğunun sınırlı olması gerektiği belirtilmiştir.

Şekil 10. TİD Eğitimi ve TİD Tercümanlık Sistemi Döngüsü

Tercümanlık sistemiyle ilgili yaşanan sorunlar, Sağır insanların haklarına erişimlerinde veya adil hizmet alımında dolaylı olarak ayrımcılığa maruz kaldığını göstermektedir. Bu sorunların temelinde TİD eğitimindeki aksaklık, yetersizlik ve problemler yatmaktadır. Nitekim eğitim-tercümanlık sorunları birbirini etkileyen ve besleyen sorunlar zincirine dönüşmektedir. Sağır insanların iletişim kuramamasının bir dezavantaj olmasında TİD eğitimlerindeki sorunlar ve tercümanlık sisteminde kısırlaşan döngüsel durum etki etmektedir. Bunun neticesinde Sağır bireyler çeşitli ayrımcılıklarla karşılaşmaktadır.

3.1.4. Çalışma Yaşamına İlişkin Sorunlar: Şikâyet etmek mi? Kimi kime?

Sağır bireylerin yaşadığı ayrımcılıklardan bir diğer kategori, çalışma hayatında yaşanan ayrımcılık deneyimlerinden yola çıkılarak temalaştırılmıştır. İş ortamındaki ötekileştirilme, iletişim kuramamaktan dolayı yaşanan sorunlar, sosyal sigorta hakkından yararlanamama ve iş kademesinde yükselmenin önündeki engeller Sağır bireylerin yaşadıkları ayrımcılıklar olarak sıralanabilir.

“Çok ön yargılı insanlar yüzünden iş hayatım hep mücadeleyle geçti. Bu engelli, duymaz, işitmez diyerek ötekileştiren çok oldu. İnsanlar empati yaparsa, o da insan ben de öyle olabilirdim derse ve kanunlar düzeltilirse...Konuştuğumuzda gülmeleri, umursamaz şekilde soru sorduğumuzda ilgilenmemeleri...Çok üzüldüm ama yılmak bize göre değil, mücadele ettim kendimi ispatlamak için zor oldu ama başardım. Ben senden iyi yaparım diye yarışa girerek hiçbir zaman tamamen çözülmez. Şikâyet etmek mi? Kimi kime? Davul bizde tokmak onlarda!” (Ahlat, 46, erkek)

Sağır katılımcılar iş yaşamında iletişim kuramadıklarını ifade ederken kişilerin tutumlarından olumsuz yönde etkilendiklerini belirtmişlerdir. Her ne kadar güçlü yönlerinden birisi olarak mücadele ettiklerini söyleyebilirsek de yaşanan mağduriyetten dolayı hakkını aramak, ayrımcılıkla ilgili şikâyette bulunmak için harekete geçmeme nedeninin “davul bizde tokmak onlarda” sözü ile ifade edilmesi dikkat çekicidir.

“Çok yaşadım. Bir örnek vereyim. İnternette iş için ilan arıyordum. Özel kuruma gittim. Çalışan kişiyle görüştim ve ben işaret dilini kullanırken bazen de yazı yazarak gösteriyordum. "Sağırım ama bu iş için başvurmak istiyorum" dedim ve "seninle nasıl iletişime geçeceğim?" diyor. Kullanabileceğimiz basit yolları ve metotları açıkladım. Dedi ki "iletişim kurmak için biraz zor bir yol." Kırıldım, gerçekten kırıldım, ama asla pes etmedim.” (Çam, 30, erkek)

“Aynı zamanda çalıştığım kamu kurumunda mesai arkadaşlarımla anlaşamadığım için birimimi değiştirmek zorunda kaldım.” (Çınar, 28, erkek)

“Çalıştığım işyerinde terfi alamıyorum. Sağırlara hiç terfi yok bu asıl sorun bence.” (Erguvan, 41, erkek)

“Var, evet. Birincisi (eğitimde) dersler, ikincisi iş (çalışma koşulları) ve toplumsal sorunlar. Ben ayrımcılık görüyorum. Patronu ben hiç görmedim, şefle ve müdürle çalışıyorum. Onlar da iyiler ama konuşuyorlar, yazarak anlaşıyoruz. Haksızlık oluyor. Sen hep aşağı seviyede kalıyorsun, çalışma ortamında da terfi alamıyorsun, ilerleyemezsin. Çünkü üniversite diploman sorun, işyerinde iletişim sorun, toplantılar sorun ben bunu gördüm.” (Kayın, 27, erkek)

“Her alanda her yerde maalesef ötekileştirildik. Okul hayatında sosyal hayatta iş hayatında iletişim kuramama, anlayamama bunların hepsinde birer zincir halkasıyla yaşadık.” (Zambak, 40, erkek)

İşe alımda Sağırlarla ilgili ilk olarak “nasıl iletişim kurulacağı” sorgulaması yapılmakta, buna yönelik Sağırların -yazarak- iletişim kurma yolu kabul görmemektedir. Bununla

yüzleşen bir katılımcı ötekileştirmenin bir başka yönüyle karşılaşmıştır. Çalışma arkadaşlarıyla ve amiri ile iletişim kuramaması nedeniyle farklı birimlerde çalışması, Sağır olmakla ilgili bir diğer ayrıştırıcı tutumdur. İş hayatında yüksek statülerde çalışmayan Sağır bireyler çalıştıkları iş kolunda yeteneğine ya da kıdemine bakılmaksızın terfi alamamaktadır. Ayrıca Sağır bireylerin çalıştığı iş süresi boyunca sigorta hakkı işveren için zorunlu olmasına rağmen bazı işverenlerin iş sigortalarını güvence altına almamaları da yapılan ayrımcılığın başka bir boyutudur.

“Aslında daha önceden çalışmaya başladım çalıştım çalıştım ama emeklilik için sigorta prim yatırmamışlar. Fabrika problem, sigorta yapmamış. Ben bunu bilmiyordum eskiden okuma yazma bilmiyordum. Yeni öğrendim, eşim biliyor. Bu haksızlık tabi. Çok yoruluyorum. Cumartesi sabah da çalışıyorum 12’de bitiyor, pazar günü evde dinleniyorum.” (Meşe, 37, kadın)

Çalıştığı zaman zarfındaki sigorta primlerinin yatırılmadığını bir süre sonra fark ettiğini söyleyen bir katılımcı, geç fark etmesinin nedenini okuma yazmayı ilerleyen yaşlarda öğrenmekle ilişkilendirmiştir. Meslek edinmek ve iş yerinde haklarının farkında olup gerektiğinde kendisine yapılan haksızlık için mücadele edememenin nedeni eğitim süreciyle ilgili sorunlarla bağlantılıdır. Üniversite mezunu olmamak (diploma sahibi olmamak) ile iş yaşamında yükselmek, yapılan usulsüzlüğün farkında olmak ve kendi hakkını savunmak Sağırın ilkokuldan yetişkinliğe kadar ilerleyen süreçteki eğitim sisteminde yaşadıkları sorunlarla ilgilidir.

3.1.5. Eğitime İlişkin Sorunlar: Yasaklı Olan Bir Anadilin Sonucu

Sağır topluluğunun yaşadığı temel ayrımcılık alanlarından biri, eğitim ve öğrenim sürecindeki sorunlu alandır. Yıllardır süregelen Sağır çocukların kendi dillerinde eğitim görmemesi, işaret dilinin okullarda yasaklanması, Sağır okullarında dahi öğretmenlerin işaret dili bilmemesi, Sağır bir öğrencinin kaynaştırma sistemi içinde işiten öğrencilerle eğitim alması, üniversite giriş ve kamu personeli atama sınavlarının engelli türüne göre ayrılmadan yapılıyor olması Sağırın tüm hayatına etki eden temel sorunları oluşturmaktadır.

“Evet ayrımcılık çok yaşadım. Okuduğum Sağır okulunda bir öğrenci işaret diliyle iletişim kursa cezalandırılırdı. Sağır bireyler birçok büyük engellerle

karşı karşıya. Engellerden biri eğitimidir. İyi eğitim alan ve işaret dili yeterliliği olan ve yazabilen az sayıda Sağır birey var. Sağır hakları konusunda bilgi eksikliği ve işaret dili tercümanlarının olmaması nedeniyle (öğretmen ile öğrenci) birbirleriyle iletişim kuramamaktadır. Bunlar en büyük engeller. Sağır okullarındaki birçok öğretmen işaret dili bilmiyor. Öğrenmenin önünde büyük bir engel oluşturduğu için öğrenciler için bir sorundur. Birçok işiten birey, Sağır vatandaşlar olarak rollerimizi görmezden geliyor ve tanımıyor. İstihdam, bilgi ve medyaya erişim, işaret dili iletişimi, teknoloji, sağlık hizmetleri ve günlük yaşama eşit katılım konularında yasal hakları zorlamak bizim elimizde. Sağır gençlerimize sağır hakları bayrağını her yerde taşımaları için ilham vermemiz gerekiyor.” (Çam, 30, erkek)

“İlkokulu kaynaştırma okulunda okudum, çok sorun yaşadım, öğretmen bana sürekli ceza verdi. Sonra babam İstanbul’a tayin oldu, ben de burada işitme engelliler okuluna gittim ama işaret dili yasak.” (Erguvan, 41, erkek)

Sağırlar (veya işitme engelliler) okullarında eğitim gören Sağırların işaret dili ile iletişim kurmalarının yasaklanması bu kurumlarda uygulanan ayrımcılığın açık bir göstergesidir. Eğitimin niteliğinden memnuniyetsizliğini belirten Sağırların okuma ve yazma oranının düşük olmasını işaret etmesi de bu ayrımcılığın bir sonucu olarak görülebilir. Öğretmen ile öğrenci arasında kurulamayan bir iletişim ortamında sadece ödev yaparak derslerden geçmek üzerine kurulan öğretim sisteminin neticesinde mezun olan, ancak okumada ve yazarak kendisini ifade etmede zorlanan Sağırlar olmaktadır. Sağırların haklarına vurgu yapan katılımcılar, işaret dili ile eğitim-öğretimin gerçekleştirilmesi gerektiğini özellikle vurgulamaktadır. Bir diğer sorun da Sağırların kaynaştırma sistemi içinde işiten öğrencilerle birlikte eğitim görmesidir.

“Okullarda da hep kaynaştırma okuluna gönderdiler.” (Defne, 40, kadın)

“Kaynaştırma okulunda ben hiç anlamıyordum çok üzülüyordum.” (Sedir, 25, kadın)

Sağırların kaynaştırma eğitim sisteminden ziyade bireyselleştirilmiş özel eğitim sisteminde eğitim görmeleri gerekmektedir. Kendi dilinde ders öğrenemeyen öğrencilerin akademi başarısı ilerleyen yaşlarda sağlıktan adaletle çalışma hayatından sosyal yaşama kadar sirayet eden sorunlarla karşılaşmalarına neden olabilmektedir. Bu sorundan en çok işitme cihazı ya da implant sahibi olmayan Sağırlar (yalnızca TİD ile iletişim kuranlar) etkilenmektedir. Nitekim bu ayrışma Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (E-KPSS)

gibi merkezi sınavlarda da yaşanmaktadır. Her ne kadar işitme cihazına sahip Sağır bireyler bu sınava girme imkanı elde etse de, yönergeleri anlamakta ve sınav sorularını cevaplamakta zorlandığı için yüksek puan alamamaktadır. E-KPSS sistemindeki görme engelliler için okuyucu desteği gibi adil yaklaşımın Sağırılar için de olması gerektiği ifade edilmiştir.

“Sağırılara yönelik eğitimin ve işaret dilinin olmaması ayrımcılık zaten. Örnek mesela E-KPSS’ye gittim, orda öğretmen işaret dili bilmiyor. Ama implant var, cihaz varsa o kişi öğretmenin anlattığını anlıyor, ben ne yapacağım? Bu işte ayrımcılık. Çok fark var. Görme engelli konuşabiliyor, cihazı olan işitme engelli biraz konuşabiliyor, fiziksel engelli konuşabiliyor. Bazı işitme engellilere anne babası öğretiyor ben görüyorum. Üniversitede tercüman yok, çok zor oldu ben de bıraktım. (...) Bence en büyük haksızlık iş. Bunun nedeni de okuma-yazma eğitim seviyesinin düşük olması. Sağırılar için özel eğitim yok. Örneğin Türkçe deneme çok zor, Sağırılar yapamıyor. Okula gittik ama kelimeleri anlamak zor, eşleştirmek zor nedeni şu, işaret dili bilen öğretmenler lazım.” (Manolya, 39, erkek)

“Bence üniversiteye giriş sınavlarında tüm engellilerin aynı sınava girmesi haksızlık. Görme engelli için okuyucu var, fiziksel engelliler için kolaylıklar var ama Sağırılar için bu sınavlar uygun değil. O yüzden de üniversite okuma oranı düşük. Okullarda önce öğretmenin işaret dili öğrenmesi lazım, TİD bilen öğretmen olacak ki Sağırılar bu sistemdeki soruları yapsın. Öğretmenler nasıl TİD öğrenecek bilen kişilerden öğrenerek. MEB özel eğitim bölümlerinde zorunlu ders olmalı TİD. Bunun için mevzuat çıkarılması lazım.” (Akasya, 43, erkek)

“Üniversiteye giderken öğretmen anlatıyor konuşuyor ben hiçbir şey anlamıyorum. Bu konu çok zor. Sürekli ödev yaparak geçtim mecburen. Çünkü konuşma sunum sınavları da vardı, ben yazarak yaptım. Konuşabilenler birbirine soruyor ya da beraber ödev yapıyorlar, iletişim sayesinde. Benim için bunlar zordu. Öğretmen hızlı hızlı konuşarak anlatıyor, sonra öğrenciler beraber ders çalışıyorlar, ben bakıyorum.” (Kayın, 27, erkek)

İşaret dilinde “özelleştirilmiş” bir eğitim sisteminin hayata tam olarak geçirilmemiş olması, Sağırılarının eğitim basamaklarında hızlı ve başarılı olarak yükselmemesinin önündeki en büyük engeldir. Zira eğitim sürecinde, özellikle merkezi yerleştirme sınavlarında, tüm engelli grupları için bazı özel haklar tanınırken (görme engelliler için muaf sorular, puntoların büyük olması, okuyucu desteği vb.) işitme cihazı kullanmayan Sağırılara yönelik TİD bilen personelin olmaması sınavdan düşük sonuçlar almalarında

etkili bir faktör olarak düşünülmektedir. TİD bilen personel olmaması elbette diğer sorunlarla ilişkilidir. Bunun için öncelikle eğitilmiş kişilerin (öğretmenlerin, eğitimcilerin, kurum çalışanlarının) TİD öğrenmesi gerekliliğine işaret edilmiştir. Özel Eğitim Öğretmenliği gibi bölümlerde ve diğer eğitim fakültelerinde zorunlu olmasına yönelik gereklilikler olduğu vurgulanmıştır.

İlköğretim ve ortaöğretimde özel dil destekli bir eğitim sisteminin olmaması sorunu üniversite için de geçerlidir. Bazı üniversitelerde engelli öğrenciler için destek birimleri oluşturulmuş olsa da öğrenme sürecinde Sağır zorlandıklarını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra akran ortamından izole olma hissinin eğitim sürecine olumsuz bir biçimde eşlik ettiği görülmektedir. Olumsuzluk ve ayrımcılıkla geçen bu sürecin sonucunda mezun olmayı başarabilen veya okuldan uzaklaşan Sağır bireyler hayat boyu bir başkasına bağımlı olmanın psiko-sosyal ve ekonomik sorunları ile yüzleşmek zorunda kalmaktadır.

3.1.6. Maruz Kalınan Haksızlıklar: Konuşmaya Zorlanmak

Sağırın maruz kaldıkları haksızlıkların genellikle sistemsiz sorunlarla ilişkili olduğu görülmektedir. Bu sorunların başında diğer engelli gruplarına tanınan haklardan aynı ölçüde yararlanamamak, yanlış çevirilerden kaynaklı sorunlar, tercümanlık sistemine bağlı (yanlı çeviriler, liyakate bağlı istihdam edilmeyen tercümanların olması, yüksek ücretler, vb.) sorunlar, sigortasız çalıştırılma ve iletişim kuramama neticesinde yaşanan olumsuzluklar gelmektedir.

“Diğer engelli grupların faydalandığı kolaylıklardan faydalanamıyorsun, örneğin üniversiteye giriş sınavları, ÖTV indirimi gibi.” (Ahlat, 46, erkek)

“...Konuşanlarla anlaşmakta zorlanmamız zaten bir haksızlık. Mesela ÖTV indiriminde neden sağır yok? Araba için sağlık raporu %90 olacak ki alsın, oran vermiyorlar. Sağırın sayısı çok kalabalık değil ama, doğuştan olanlara verilmesi lazım.” (Erguvan, 41, erkek)

“...mesela ehliyet alırken arkada engelli ibaresi koymak zorunda ama koyamıyorlar, polis anlamıyor başından savıyor, arkadan bana birisi çarptığında kavga oluyor ben hakkımı nasıl savunacağım o sırada. Rapor lazım orada hemen fotoğraf çekmek lazım ama devamında da hep sorun. Kayıt lazım. Trafik kazalarıyla ilgili emniyet ve sağır derneklerinin proje

yapmaları lazım, hem konuşanları hem sağırları hem de polisleri bilgilendirmek gerekiyor. Bir de sağırların üniversite sınavlarına tüm engellilerle aynı sınava girmesi haksızlık. Görme engelli için okuyucu var, fiziksel engelliler için kolaylıklar var ama sağırlar için bu sınavlar uygun değil. O yüzden de üniversite okuma oranı düşük.” (Akasya, 43, erkek)

“Sağırlara yönelik eğitimin ve işaret dilinin olmaması ayrımcılık zaten. Örnek mesela E-KPSS’ye gittim, orda öğretmen işaret dili bilmiyor. Ama implant var, cihaz varsa o kişi öğretmenin anlattığını anlıyor, ben ne yapacağım? Bu işte ayrımcılık. Çok fark var. Görme engelli konuşabiliyor, cihazı olan işitme engelli biraz konuşabiliyor, fiziksel engelli konuşabiliyor.” (Manolya, 39, erkek)

2015 yılında Resmi Gazete’de yayınlanan Özel Tüketim Vergisi (2) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği’nde 2019 yılında yapılan değişikliğe göre tebliğe “*engellilik durumlarının taşıtları bizzat kullanamayacak ve sürekli olarak tekerlekli sandalye veya sedye kullanmalarını gerektirecek nitelikte olduğunu, yetkili sağlık kurumundan alınmış engellilik sağlık kurulu raporuyla tevsik eden ve engellilik derecesi %90 veya daha fazla olan malul veya engelliler tarafından, beş yılda bir defaya mahsus olmak üzere ilk iktisabı ÖTV’den istisna edilmiştir.*” (Resmi Gazete, 2015) ibaresi eklenmiş ve hastanelerden alınan engelli sağlık kurulu raporlarındaki engellilik derecesi %90’ın üzerinde olanlar bu vergiden muaf tutulmuştur. İşitme engelliler ve Sağırlar sağlık kurulu raporlarında işitme kaybına bağlı olarak %40-%70 oranında engellilik raporları alabilmekte ve ağır engelli statüsünde değerlendirilmemektedir. Ancak ehliyet sınavlarından geçmekte zorlanmakta, ÖTV muafiyetinden diğer engelli grupları gibi yararlanamamaktadırlar. Bu sorunun bir benzeri de merkezi sınavlarda engellilere tanınan haklarda yaşanmakta, fiziksel ya da görme engelli bireyler için bazı haklar tanımlanırken -özellikle işitme cihazı kullanmayan- Sağırlar için bu hak tanınmamakta, dolayısıyla istihdamda ve eğitimde fırsatlardan eşit derecede yararlanılmamaktadır.

“İşaret dili çeviri sorunları var. İstanbul’daki tercümanlar CODA değil. Çalışan tercümanlar adliyeye geliyorlar, çeviri yapıp çıkıyorlar. Onlar yeminli tercüman oluyor. Hâkim konuşuyor, birisi orda yazıyor, ama anlaşmak zor. Yeminli tercüman büyük sorun. Sistem olması lazım tercümanlıkta. CODA’ların tercüman olması lazım çünkü onların anadili işaret dili. Sonradan öğrenenler büyüdükçe unutuyorlar. TİD tercümanları her kamu kurumunda bulunmalı ki havuzda yeterli tercüman olmadığı için her kamu kurumlarında bulunmak konusunda sıkıntılı oluyor. Bir de bunun üzerine halk eğitim 120-200 saat (!) TİD eğitim verilmesinden sonra yeterli

olarak çeviri yapamadığından dolayı mağdur olan sağırlar var. Örnek vermem gerekirse yeterli olarak çeviri yapamadığından dolayı yanlış anlaşılmasından dolayı boş yere 5-6 ay hapiste kalanlar oldu. O da MEB 120 saat işaret dili eğitimi almış bu yeterli değil. Yani özellikle her kamu kurumunda kaliteli tercümanlar bulunmalı.” (Arđıç, 31, erkek)

“Türkiye geneli 3 milyon sağır var deniliyor ama ben zannetmiyorum kaybolmuşlar, sağır kontrolü kaybolmuş...Çünkü okullar kapandı, bir ara çıktı 50 civarındaydı şimdi 35 okul var. Bu okullar kapandı. Çünkü konuşmaya zorladılar. Biyonik kulak konusu sağırları konuşturmak için ama okulların kapanmasına da neden oldu. Hiç kimse TİD bilmeden iyileşemedi...CODA tercüman olması için kendi memleketinde çalışmaması lazım. Yanlış çevirinin önüne geçmek için farklı şehirde çalışması lazım o tercümanın. Torpilin olmaması lazım. CODA'lar sağır toplum için hayatı kolaylaştırıyorlar tabi. Türkiye genelinde tercüman atama sorunu var. Aile bakanlığı atama yapıyor, sınavı Ankara Üniversitesi TÖMER sınav yapıyor. Bu yanlış bir yöntem. Türk Dil Kurumu'nun bu işi ele alması lazım. Uzaktan eğitim sertifikasını MEB veriyor ama hep torpille oldu, kim çalışıp da yapmış bunlar hep yanlış.” (Erguvan, 41, erkek)

“Bazı CODA'lar CODA olmaktan dolayı çok yüksek ücretler istiyor. Bu durum da nitelikli çeviri hizmetine erişmeyi zorlaştırıyor. Örneğin karakola ifadeye çağrılan bir sağırın ifadesinin çevirisi için bir çevirmen yüksek ücret istemiş. Dolayısıyla parası olmadığı için hizmet alamadı. Özel çevirmenin emek karşılığı için ücret istemesi anlaşılır. Fakat bu bir ticari iş değildi. Kritik bir durumdu. Ücret standartları yok, meslek birliği yok.” (Servi, 31, erkek)

Türkiye’de işaret dili kurs ve eğitimleri büyük ölçüde MEB il müdürlükleri bünyesindeki halk eğitim merkezleri, sivil toplum kuruluşları ya da özel eğitim kursları aracılığıyla gerçekleştirilmekte ve bunun sonucunda Türk İşaret Dili’nin kontrolsüz bir şekilde öğretilmesiyle sertifika sahibi lâkin yetkin olmayan tercümanların sayısı artmaktadır. Eğitim içeriği ve niteliğinin iyi olmadığını, uzaktan eğitim ile 120 saatte bir dilin öğretilmeyeceğini, dil ile birlikte Sağır kültürünün öğretilmemesini sorgulayan Sağırlar, yapılan yanlış çevirilerden dolayı mağdur olmaktadır. “Yeminli tercümanlık” sisteminin çoğu ilde bulunmaması ve anadili işaret dili olan tercümanlar yerine hızlandırılmış kurslar ile sertifika sahibi tercümanların görevlendirilmesi adli işlemlerde haksız kararların alınabilmesine neden olduğu görülmüştür. Çevirilerin doğru olmaması Sağırların hayatında onarılması imkânsız kayıplara yol açabilmekte, bundan dolayı haksızlığa maruz kaldıkları bilinmektedir. Bu hususta doğrudan hapis cezası olarak ayrımcılığa

uğrayanların olduğu bilinmekle birlikte daha geniş çerçevede bakıldığında sorunların ayrımcılıklarla ilişkili olduğu söylenebilir.

Sağırların tam olarak sayısının bilinmemesine bağlı veri sorunu onların bilinirliğine ve yaşadıkları sorunlara gölge düşürmektedir. Türkiye’deki Sağırın sayısı tahmini olarak ölçülebilmıştır. Bunun nedeni ise konuşma ve işitme engelliler sınıflandırması, cihaz kullananlar ve kullanmayanların aynı potada düşünülmesi, ileri yaşlarda görülen işitme kayıplarının da bu kapsamda değerlendirilmesi gibi sınıflandırma planlamalarından kaynaklıdır. Veri tabanlı araştırmaya imkân sunmayan bu durum Sağır için de bir sorun olarak değerlendirilmiş ve bunun nedeni sağır okullarının kapatılmasıyla ilişkilendirilmiştir. “*Konuşmaya zorlandılar*” ifadesi sağırın işaret dili ile iletişim kurmalarının önüne geçmek, cihaz kullanmaya ya da biyoteknoloji kulak edinmeleriyle ilgili bir süreci işaret etmektedir. Buna kaynaştırma eğitimlerinin yaygınlaştırılması da dahil edilebilir. Sağır, işaret dili ile iletişimin önüne geçen planlamaları kendilerine yöneltilen bir tehdit olarak algılamakta, Sağır kültürüne ket vurulması olarak yorumlayabilmektedir.

Sağır ebeveynlerin çocukları anlamına gelen CODA’lar anadili işaret dili olan ve çift dilli büyüyen bireylerdir. Sağır topluluğunda işaret dili çevirilerini en nitelikli yapan kişilerin CODA’lar olduğu kabul görmektedir. Tercümanlık sisteminde CODA’ların yer alması gerekliliği vurgulansa da buna dair bir sistemin olmayışı diğer başka sorunlara da yol açmaktadır. Bu sorunlardan biri olarak koordinasyon eksiliği gösterilebilir. Bu süreçte; işaret dili çalışmalarında otoriter, tercüman yetiştiren, tercüman ataması yapan olmak üzere üç farklı kurum iştirak etmekle beraber, bu kurumlar arasında katılımcıların ifadelerine göre koordinasyonsuzluk söz konusudur. Türk Dil Kurumu’nun tüm süreçleri merkezi olarak yürütmesi gerektiği görüşü de ayrıca katılımcılar tarafından ifade edilmektedir.

“...Bir de iş ortamında haksız duruma düşmek var, anlattığım gibi terfi olmuyor. Eşitliğin olması lazım. Bu da başka bir haksızlık. Üniversite zamanında işaret dili bilmiyorlardı, ben Fatih Üniversitesi mezunuyum (bilgisayar programcılığı). Orda çile yaşadım, edebiyat-tarih derslerinde hiç tahtaya yazmıyor hep konuşuyor, öğretmen en önde ben en arkada ne anlatıyor hiçbir şey yok bende. İngilizce ve matematik de benim için sıfır. İletişim olması gereken dersler bunlar.” (Erguvan, 41, erkek)

“İş yapma konusunda çok benim yaptığımı benden habersiz sahipleneler hatalarını bana yıkanlar çok en büyük sıkıntı hakkımızda konuşanlara karşı savunma imkanımızın olmaması.” (Yaban mersini, 53, erkek)

“Sabah 8.30’da işe gidiyorum akşam 18.30’da bitiyor. Servisle gidip geliyorum. Aslında daha önceden çalışmaya başladım, çalıştım çalıştım ama emeklilik için sigorta prim yapmamışlar. Fabrika problem, sigorta yapmamış. Ben bunu bilmiyordum eskiden okuma yazma bilmiyordum. Yeni öğrendim, eşim anladı bu durumu. Bu haksızlık tabii. Çok yoruluyorum.” (Meşe, 37, kadın)

Bunlara ek olarak çalışma yaşamındaki terfi alma, savunma imkânının tanınmaması, sigortasız çalıştırma gibi konularda da haksızlıklar yaşandığı görülmektedir. Sağırılar iş hayatındaki fırsatlardan eşit ve adil şekilde yararlanamadıklarını ifade etmiş, kendilerini savunamadıklarını belirtmiştir. Emek piyasasında daha çok hizmet sektöründe yer alan Sağırılardan sigorta primlerinin işveren tarafından yatırılmaması da yaşanan bir diğer haksızlıktır.

3.1.7. İşitme Cihazları ve Koklear İmplant ile İlgili Sorunlar: Piyasa Kurbanı Sağırılar

Sağırılardan işitme cihazı ve koklear implant (biyonik kulak) operasyonlarına ilişkin yaklaşımları incelendiğinde işitme cihazı edinmenin, biyonik kulak ve beyin sapı operasyonlarının ekonomik sebeplerle durdurulması ve/veya erişilebilir olmaması, cihazın ileri yaşlarda takılması sonucu uyum sağlayamama, biyonik kulak operasyonlarında uzman hekimlere ulaşmanın zor olması gibi zorlukların Sağırılardan yaşamını etkileyen sorunlar olduğu görülmektedir.

“SGK’nın işitme cihazı geri ödemeleri çok yetersiz. Cihaza erişimi güçleştiriyor. Bazı doktorlar implant bilmiyor. Çok ileri işitme kaybı olanlara implant önermiyor. Türkiye’de koklear implant ameliyatları 2 defa ve beyin sapı ameliyatları 2 defa kur-ekonomik sebeplerle durdu. Derneğimizde mağdurları ve muhabirleri buluşturduk. Hürriyet gazetesinde manşet yaptırıldı.” (Servi, 31, erkek)

“İşitme cihazlarına devletin çok az miktarda yardım etmesi sıkıntılı. Koklear ameliyatların bürokrasi yüzünden gecikmesi küçük çocuklar için çok büyük problem.” (Zambak, 40, erkek)

“Sağır toplumumuzda yaşadığımız en büyük haksızlık bizim eksikliğimizi tamamlamamak, yani biz duyma konusunda eksiğimiz bu eksikliğimizi tamamlamak için işaret dili tercümanı veya cihaz bedeli, konuşma ve anlamak için eğitimin bedeli karşılanması gibi konularda destek beklenirken başka konularda destek verilmektedir (ulaşımın ücretsiz olması gibi). İşiten insanların sağır dernekleri veya federasyon başkanı oluyor veya sağır projeleri yapıyor. Bizim için değil de daha çok para için uğraşiyor, sağır insanlar için gönüllü çalışan neredeyse yok gibi.” (Ardıç, 31, erkek)

“Cihaz edinme pahalı. Uygun zamanda alınmaması durumunda sonradan işe yaramıyor benim başıma geldi Koklear implant çok pahalı ve herkese uymuyor herkesin ulaşabileceği imkanlarda olsa iyi olur.” (Yaban mersini, 53, erkek)

“Okulların Sağır insanlar için ayrılması lazım. Doktorlar işaret öğrenmeyin konusun dediği için bu okullar kapandı. Doktorların bunu demesinin sebebi de para. Biyonik kulak ameliyatı para için tabi. Birçok kişi ameliyat oldu pişman oldu. Türkiye-ABD arasında biyonik kulak ameliyatında Türkiye önde. ABD’de sağır insanlar topluluğu güçlü ve özgür. Burada öyle değil. Piyasa kurbanı bence sağır insanlar.” (Erguvan, 41, erkek)

Türkiye’de işitme cihazlarının maliyeti kısmen işitme engelliler tarafından karşılanmakta, özellikle çocuklarda büyük oranda olmak üzere SGK ödemektedir. Ancak erişkin hasta devletin ödediği miktarın üzerinde bir cihaz almak isterse ücret farkını kendisi tamamlamak zorundadır. Bununla birlikte döviz fiyatlarının yükseldiği dönemde bu fark büyümektedir. Devlet desteğinin ise oldukça düşük miktarda olduğu belirtilmektedir. Sağlık Uygulama Tebliği’nde yapılan 8 Şubat 2022 tarihli değişikliğe göre 18 yaş üzeri için kişi eğer çalışıyorsa 1.211,2 lira, emekli ise 1.362,6 lira olarak devlet desteği alabilmektedir. Devlet desteğinde emeklilerin ödemesi gereken %10 katılım payı Sosyal Güvenlik Kurumları emekli maaşından düşmektedir. Ayrıca çalışan kişiler işitme cihazlarının %20 katılım payını cihazı aldığı firmaya ödemektedir (SGK Katkısı İle İşitme Cihazı Nasıl Alınır, 2022). Cihazların piyasa maliyeti Sağır insanlar tarafından oldukça yüksek karşılanmakta ve devlet ödemelerinin yetersiz olduğu belirtilmektedir. Bu destek yetersiz olduğu gibi dolar ve euro kur farkına bağlı olarak zaman zaman durdurulmaktadır. Bu sorunlar şüphesiz Sağır insanları ve işitme engellileri doğrudan etkilemektedir. Bu konuda hak savunuculuğu yapılması gerektiğine işaret eden katılımcılar, cihaz erişimi, biyonik kulak işlemlerinin kolaylaştırılması ve hizmetlerin herkesin adil şekilde erişebileceği şekilde sunulması gerektiğini belirtmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye karşılaştırması yapan bir katılımcının, Sağır insanlar

topluluğunun ABD’de daha güçlü olması ve haklara daha kolay erişebildiği vurgusu aynı mücadelenin Türkiye’de de verilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ekonomik sorunların Sağırları etkilemesi ve Türkiye’de Sağırlara yönelik sivil çalışmaların yapılmasının “piyasa kurbanı” ifadesiyle belirtilmesi dikkat çekicidir.

“Ben daha önce cihaz denedim ama hemen geri çıkarttım, alışamadım. Cihaz takmayı istemiyorum. Küçükken 4-5 yaşlarındayken bıraktım. Koklear olmadım. Bana doktor 12 yaşındayken anlattı söyledi de ben istemedim. Ben konuşmayı isterim tabi ki ama ameliyat istemiyorum.” (Defne, 40, kadın)

“Aslında ben istedim doktora gittim orada kulağıma ses verdiler çok yüksek geldi. Kulağım patladı almadım. Az açınca hiç duymuyorum çok açınca da baş ağrısı yapıyor. Benim arkadaşımın vardı, çok ses oldu, anne baba konuşuyor başım çok ağrıdı gürültüden, dedi bıraktı. Ama ben doğum yaptım, bebek gece ağladığında sesini duyuyordum yanına gidiyordum o zaman iyi oluyor, cihazdan duyuyorsun.” (Gökmar, 37, kadın)

“Cihaz var evet kullanıyorum. Koklear implant da pahalı, zor. Gece yatarken cihazı çıkarıyorum.” (İğde, 43, kadın)

“Cihaz kullananlar çocukken bebekken takmalı. İleri yaşta takıldığında cihazı çıkarıyor.” (Kayın, 27, erkek)

“İki kulak farklı duyuyorsa farklı cihazlar alıyorsun. Bunu hastanede ölçüyorlar, devlet çok az karşılıyor ama aslında sen paranla alıyorsun. Cihazı çok geç yaşta taktıkları zaman kimse alışamaz. Cihazı kapattığın zaman konuşan kişinin yüzüne bakmak zorundasın çünkü anlamak için dudaklarını mimiklerini görmek gerekiyor. Ortamdaki sesleri birbirine karıştırıyorsun cihazı çıkarınca. İmplant ücretini devlet veriyor. Sigorta pahalı ama. Eğer 120 desibel üstündeyse pahalı. 50-60-70 db çıkarsa daha ucuz, devlet karşılıyor. Bu konu bence yanlış. 25 db üstü konuşabiliyor. İşitme engelli raporu alabilmek için en az 55 db (desibel) olması lazım.” (Manolya, 39, erkek)

“Ben cihazla biraz duyabiliyorum ama anlamıyorum. Doktor diğer kulağa gerek yok dedi. Önce taktım başım çok döndü hiç iyi olmadı. Başım da çok ağrıdı.” (Meşe, 37, kadın)

“Cihaz taktım daha önce ama rahatsız etti, çıkarttım mecburen. Tekrar takalım dediler ama ben istemedim. Annemle babam yanımdalar zaten. Daha önceden konuşabilen birisi sonradan cihaz taktığında tamam ama ben duymadım hiç ve cihaza alışmak çok zor. Sesler zor oluyor, baş ağrısı oluyor. Konuşma seslerini duymak istemiyorum ama işaret dili varsa olur.” (Sedir, 25, kadın)

İşitme cihazlarına ilişkin bir diğer sorun, cihazların erken çocukluk döneminde değil ileri yaşlarda takılması ile karşılaşılan adapte olamama halidir. İlerleyen yaşlarda işitme cihazının takılması ile baş dönmesi, baş ağrısı, seslerden dolayı rahatsızlık duyma ve cihaza alışmamak gibi sorunlar yaşanmaktadır. Cihaz edinmek için en uygun yaş 0-2 yaş aralığı olduğundan Yenidoğan işitme tarama testleri yapılmaktadır. Ancak çalışma grubunun yetişkin yaşlarda olması ve işitme tarama testlerinin halk sağlığı tarafından 2002 yılı itibariyle başlaması nedeniyle erken çocuklukta cihaz edinmeyen Sağırların olduğu söylenebilir.

“Türkiye’de koklear implant operasyonları yapılıyor, ama küçük yaşta erkenden olması lazım, cihaz da çok erken takılması lazım. Ameliyat yapılıyor ama bu ailenin maddi durumuna bağlı. Ameliyattan sonra rehabilitasyon lazım. Sivas’ta ameliyat yok Ankara’ya gidiyorlar. İmplanttan korkanlar var asla istemeyenler korkuyorlar.” (Akasya, 43, erkek)

Biyonik kulak ameliyatları sonrasında rehabilitasyon tedavisinin olması gerekliliği Sağırlar tarafından bilinmekte ancak ikamet edilen illerde bu operasyonların yapılamaması bu sağlık hakkına erişmeyi zorlaştırmaktadır. Operasyon maliyetine farklı maliyetlerin eklenmesiyle bu hizmetten yararlanmaktan vazgeçildiği anlaşılmakta, dolayısıyla sağlık hakkına erişimden yararlanamadıkları söylenebilmektedir.

3.1.8. Afetlerde Unutulanlar: Pandemide Sağır Olmak

Türkiye’de 2019 yılı Mart ayı itibariyle başlayan ve 2022 yılına kadar yaşanan koronavirüs/ covid-19 pandemisinde gerçekleşen kısıtlamalar ve alınan önlemlerde birçok insan gibi Sağırlar da zorlanmıştır. Bu süreçle birlikte hayatımıza giren maske kullanımı, başkalarına fiziksel olarak mesafeli olmak, sokağa çıkma yasakları, uzaktan çalışma ve uzaktan eğitim gibi süreçlerde Sağırları en çok etkileyen unsur “maske kullanımı” olmuştur. Bu süreçle ilgili ifadelerde genellikle mevcut iletişim güçlüğüne bir de dudak okuyamamanın eklendiği sıkça vurgulanmıştır. İşaret dili kendi bünyesinde yalnızca işaretleri barındırmamakta, yüz ifadeleri, jest, mimikler ve dudak okuma ile birlikte bir bütün olarak kullanılan bir dildir. Pandemide şeffaf maskeye erişimin olmaması Sağırları oldukça zor bir duruma sokmuştur. Şeffaf maskenin Sağırlar için seri

olarak üretilmemesi, bunun Sağırkların erişebileceği düzeyde yaygınlaştırılmaması pandemide Sağırklar için bir hak kaybı ve ayrımcılık olarak görülmektedir.

“Ama pandemide maske vardı çok zorlandım. Maskeni aç diyorsun ama açmak istemeyebilir virüs var sonuçta. Maskeyle istediğin kadar TİD bil anlaşılamazsın, bu bir bütün jest +mimik +dudak okuma +TİD bunlardan biri eksik olursa anlaşılamayız. Maskesini çıkarmak istemeyen korkanlar vardı. Zor tabi zorlanıyoruz.” (Akasya, 43, erkek)

“Maske takıldığında ne olursa olsun iletişim kuramıyoruz. En çok iş yerinde yaşıyoruz geçen sene bir toplantıda dudaktan okuyorum diye maske çıkardı. Maske çıkaran adamdan korona kaptım. Geçen hafta da yaptığımız toplantıdan biri covid çıktı yani toplantıdayken anlayabileyim diye maske çıkardı.5 gün karantinada kaldım hayatımda en zor zamanlarını geçiyorum. Onlar beni anlıyor ama ben onları anlamakta çok zorlanıyorum. Maske çıkarıp dudaktan okuyarak ya da yazıyarak.” (Ardıç, 31, erkek)

“Araya pandemi de girince maske takıldığı için çok zorluklara karşılaştım son 3 yıl anlatmaya kelimeler yetmez. Henüz şimdiye dek bu maske konusuna bir çare bulunamadı ne yazık ki. Her işitme engelli ve sağır bireyin mutlaka bir konuşma problemi oluyor. Karşısındaki insana kendi derdini anlatamayınca sinirlenip ya konuyu kapatıyor ya da bulunduğu ortamdan çekip gidiyor. Çok şahit oldum buna.” (Çınar, 28, erkek)

“Pandemide benim derslerim zaten uzaktan eğitimle oldu, uzaktan eğitimde benim için anlamak daha zor oldu. Hoca konuşuyor konuşuyor... altyazı yok ben hiçbir şey anlamadım. Boş boş baktım geçti. Maske takılı olduğu zaman ifade mimik yok, konuşmaya devam ediyor ama iletişimi tamamen etkiledi, anlaşılmadı. Şeffaf maskeler üretilmiş duydum ama kullanmadım, görmedim hiç.” (Kayın, 27, erkek)

Sağırklarla iletişim kurarken yüzün iletişim kurulan kişiye dönük olması, göz teması ve dudak okuma oldukça önemli bir husustur. İletişimin sekteye uğramaması için dudakların ve yüzün görülebilir olması gerekmektedir. Pandemi koşullarında maske kullanımı zorunluluğunun olması -işitme cihazına sahip olsa bile- Sağırkların iletişimini zorlaştırmıştır. İletişim kurabilmek için maskeyi çıkarmak zorunda kalan Sağırkların da virüse enfekte olma olasılığı göz önünde bulundurulduğunda yaşanan sürecinde zorlayıcı olduğu anlaşılabilir. Bu süreçteki psikolojik reaksiyonlar Sağırklar için “sinirlenme, öfkelenme, ortamdan uzaklaşma” olarak yansıtılmıştır.

Sağır öğrenciler uzaktan eğitim sürecinde “altyazı” olmaması nedeniyle derslerin verimsiz olduğunu belirtmiştir. Teknoloji ile arası iyi olan Sağır öğrencilerin altyazı çevirisi ile birçok eğitsel videodan istifade ettiği ve bu yolla akademik başarıya ulaştığı bilinmektedir. Ancak uzaktan eğitimde altyazı eklentisinin olmamasından dolayı eğitim süreci sekteye uğramıştır.

3.1.9. Erişilebilirlik Mümkün Ama Mevcut Değil

Sağır insanların yaşadığı en önemli ayrımcılıklardan birisi işaret dili destekli sistemlere ve tercümanlara erişememektir. Bu sorun yeni teknolojilerin gelişmesi ve dijital medya ortamlarında TİD çevirilerine yönelik çalışmalarla çözülebilir görülse de mevcut durumda henüz tam anlamıyla dile ve tercümana erişim sağlanamamaktadır.

“Görebilmek için TV’nin dibine kadar girmem gerekiyor, küçücük yapmışlar biraz büyük olması lazım, görmek zor.” (Göknar, 37, kadın)

“Televizyonda var evet gördüm ama bakıyorum ama anlamıyorum. Ben TRT’deki güzel işaret dili yapıyor onu anlıyorum. ATV’dekini anlıyorum, diğerlerini anlamıyorum. Biraz büyük olması lazım çok küçük olduğu için görmek zor.” (Gürgen, 38, kadın)

“TV’deki tercümanları görüyorum evet bu çok güzel ama biraz büyük olması lazım. Görmek zor oluyor. Çocukların öğrenmesi için de iyi.” (Manolya, 39, erkek)

Erişilebilir teknoloji sayesinde işitme engelli ve Sağır insanların tercümanlık hizmetlerine erişimleri de sağlanmaktadır. Bu konudaki en önemli gelişme Radyo Televizyon Üst Kurulu’nun 2019 yılında yürürlüğe giren yönetmelik kapsamında televizyonların belirli saatlerinde -özellikle ana haber saatlerinde- TİD tercümanlarının istihdam edilmesi ve böylece Sağır insanların bilgiye erişiminin sağlanmasıdır. Bu uygulamanın yalnızca Sağır yetişkinler için dile erişim açısından değil aynı zamanda tüm toplumda TİD’e yönelik bir farkındalığın oluşması ve çocukların bu dili öğrenmelerinde rol model olması bakımından olumlu karşılandığı görülmektedir. Bununla birlikte televizyonlardaki TİD tercüman görüntüsünün oldukça küçük olması, siyah-beyaz gibi zıt renklerin tercüman stüdyolarındaki ortamlarda dikkat edilmemesi, günün yalnızca belli saatlerinde bu

hizmetin sürdürülmesi, işaretlerin anlaşılabilirliğinin zor olması gibi sorunların olduğu tespit edilmiştir.

“Video aktarma hizmetleri-görüntülü arama, TV ve altyazılı filmler gibi. Sosyal medya, Facebook, Twitter gibi. Son 20 sene öncekine göre inanılmaz erişilebilirlik! Teknoloji gelişmeye devam ediyor ve yeni gelişmeler meydana geliyor, ancak erişilebilirlik hizmetlerinin kalitesine ilişkin kararlar söz konusu olduğunda, Sağır toplulukların karar verme süreçlerine dahil olmaları ve fikirleri eşit olarak paylaşmaları önemlidir.” (Çam, 30, erkek)

Gelişmelerin olumlu karşılanmasının yanı sıra Sağır topluluklarının sürece katılımının düşük olması da bir diğer sorun olarak görülmektedir. Sağır sivil toplum örgütleri, işaret dili tercümanları, CODA’lar, Sağırların aileleri gibi bu topluluğa ait üyelerden bağımsız bir gelişmenin yetersiz olacağı vurgulanmıştır. Görüntülü tercümanlık sistemlerinin bir kamu politikası haline gelmesi ile sağlık hizmetleri gibi konularda sorunların çözülebileceği, video aktarma ve altyazılı sistemlerin her alanda kullanılmasıyla sağırların erişim alanlarının genişleyebileceği öngörülmektedir.

“Belirttiğim gibi en büyük sorun hastaneler ve bankalar. Özetle özel ve devlet kurumlarında, bankalarda ve daha birçok farklı sektörde işitme engelliler bin bir zorlukla karşılaşıyorlar. Önerim hastanelerde danışmanlık masasında engelli bireylerin kolaylığı için bir işaret dili tercümanı olması şart. Televizyonlarda ve haberlerde TİD tercümanlarında baya gelişme var. Devletimizde bu konuda yardımcı oluyor bizlere çok şükür. Eskiye göre ilerleme var baya. Örneğin; TRT 1 de Engelsiz TRT programı var. Bütün dizilere istediğimiz gibi altyazılı ve TİD tercümanı ile ulaşabiliyoruz.” (Çınar, 28, erkek)

Medya organlarının TİD destekli yayınlar yapması Sağırlar için şüphesiz umut verici bir gelişmedir. Ancak bunun sağlık kurumlarında, adli alanlarda, trafikte, ticari alanlarda ve birçok farklı sektörde de bulunması gerekmektedir. Kamu kurumlarında TİD tercümanlarının yetersiz kaldığı, her kurumda bulunmadığı düşünüldüğünde erişilebilir teknolojinin bir sosyal politika unsuru olarak sistemde yer alması beklenmektedir.

“Örnek vereyim, TRT engelsiz var, orada kuşlarla yolculuk diye bir çizgi filmde tercüman çevirisi var ama oradaki tercümandan sağırlar hiçbir şey anlamıyor çünkü çevirememiş. Bu da muhtemelen CODA değil ve sonradan bu eğitimlerle TİD öğrenmiş birisi. Buna altyazı eklenmesi lazımdı. Turkcell ve Türk Telekom büyük firmalar işaret dili tercümanı veya telesekreter hizmeti vermesi lazım, var ama yapmıyor. Ben abone olmak için gidiyorum

anlatıyorum, beni anlamıyorlar, kanun koyup personele öğretmesi lazım, kendi personeline eğitim vermesi lazım. Şu anda TİD yasağı yok.” (Erguvan, 41, erkek)

“Özellikle özel sektörde çok sorun yaşanıyor. En son Vodafone erişilebilir çağrı merkezi kurmadığı, dolaylı ayrımcılık yaptığı için CİMER’e, kamu denetçiliği kurumuna, Türkiye insan hakları ve eşitlik kurumuna, tüketici hakem heyetine şikâyet ettim. Çünkü hiçbir şekilde ulaşılmıyor, Vodafone bayileri şikâyet kaydı açmaktan öteye gidemiyor. Kamusal alanda işitme döngü sistemleri olmaması, erişilebilir çağrı merkezleri (online yazışmalı, e-postalı) olmaması. Dolaylı ayrımcılık en çok yaşanan sorun. Erişilebilir çağrı merkezleri hizmetleri yok. Nitelikli çeviriye ulaşım sorunu var. Lobi faaliyeti yapmak için mesela TBMM’den randevu almak gerekiyor, bunun için de yerimize telefonla arasınlar diye işiten kişilerden yardım istemek zorunda kalıyoruz. Daha sonra online bir randevu olduğunu tesadüfen öğrendik. Bundan haberimiz yoktu. Erişilebilir şekilde tanıtılmadı.” (Kayın, 27, erkek)

“Aile Bakanlığının tercüman istihdam etmesi yetmez. Nerede hangi binada hizmet verdiğine dair işaret dili video paylaşması gerekiyor.” (Servi, 31, erkek)

GSM (Global System for Mobile Communications) operatörlerinin iletişim ağında TİD hizmeti vermemesi Sağırlar için en büyük sorunlardan birisidir. Telefonların görüntülü hizmet teknolojisini kullanarak iletişim kuran Sağır bireyler için çağrı merkezlerinde görüntülü TİD çevirisi yapan personel istihdam etmeleri gerekmektedir. Yine telesekreterlik sistemlerine görüntülü bağlanma seçeneklerinin eklenmesi, buna yönelik çözüm yollarının geliştirilmesi, firmaların çalışanlarına TİD eğitimleri için imkân sunması gerekmektedir. Bunun için yasal zemine işaret eden Sağırlar durumun hak temelli bir şekilde eşitlikçi ve adil bir sistem dahilinde gerçekleştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Sağır hakları için çalışan derneklerin de bu konudaki çalışmalarının kolaylaştırılması gerekmektedir. Sağır derneklerinin erişilebilir hizmetlere ulaşması için kurum ve kuruluşların bunu tanıtması ve duyurması beklenmektedir.

3.1.10. İşiten Toplumun Şüpheli Tutumu

Katılımcıların cevaplarından yola çıkılarak Sağırlara yönelik işiten bireylerin tutum ve davranışlarının kapsayıcı bir yaklaşımdan uzak olduğu görülmektedir. Ötekileştirici tutumların Sağırlara yönelik ayrımcılık içermesinde toplumun Sağır ve işitme engelliler hakkında bilgi sahibi olmaması, şüpheli önyargılara sahip olma, yanlış anlama, Sağır

olduğuna inanmama, alay konusu olma, istemsiz fiziksel temasta bulunma, akran zorbalığı, yabancı uyruk sanılma, zihinsel engelli muamelesi yapma gibi tepkiler aldıklarını belirten katılımcılar bu tutumlardan rahatsız olduklarını ifade etmiştir.

“Özellikle önyargılı insanlar bize sıkıntı veriyor. Çok önyargılı insanlar yüzünden iş hayatım hep mücadeleyle geçti. Bu engelli, duymaz işitmez diyerek ötekileştiren çok oldu. İnsanlar empati yaparsa, o da insan ben de öyle olabilirdim derse ve kanunlar düzeltilirse...Konuştuğumuzda gülmeleri, umursamaz şekilde soru sordüğümüzde ilgilenmemeleri. Çok üzüldüm ama yılmak bize göre değil, mücadele ettim kendimi ispatlamak için, zor oldu ama başardım. Ben senden iyi yaparım diye yarışa girerek (başardım), ancak hiçbir zaman tamamen çözülmez. Şikâyet etmek mi? Kimi kime? Davul bizde tokmak onlarda!” (Ahlat, 46, erkek)

“Haberlerde dolmuşlarda işaret dili ile iletişim kurunca yanlış anlaşılıp el kol hareketi sanıp dayak yiyen olmuştu. Sağırın bir araya gelip buna tepki göstermesi lazım. Bazı insanların soğuk bir ifadesi oluyor bizi gördüklerinde, bu rahatsız edici. Telefonla konuştuğumu görünce de yanlış anlayanlar oluyor sen bizi mi çekiyorsun diyor bana. Görüntülü konuşuyoruz biz. Arkadan seslenenler sürekli arkadan dürtüyor vurur gibi abartan çok var, bu çok rahatsız edici.” (Akasya, 43, erkek)

Sağır bireyler, konuştuklarında ya da konuşan birisiyle bir şekilde iletişime geçtiklerinde aldıkları tepkilerin önyargılı ya da alaycı bir tutumda olduğunu, özellikle çalışma hayatında buna maruz kaldıklarını belirtmektedir. Bu ötekileştiren davranışlar, her ne kadar mücadele etmek için itici bir unsur olarak görülse de sorunun daha yapısal olduğu düşünülmektedir. Görsel bir dil olan işaret diline dair bilgi sahibi olmayan insanlar tarafından yanlış anlaşılacak şekilde şiddete uğrayan Sağırın olduğu gibi telefonda görüntülü konuşurken bunu farklı anlayarak tepki veren insanlar da bulunmaktadır. Sağır kültürüne ve işaret diline ilişkin bilgisizlik ve bilinçsizlik nedeniyle Sağırın ayrımcı tutumlara maruz kalmaktadır.

Bir diğer önyargılı düşünce, Sağırın işitme ve sözel iletişim yetilerinin olmamasına bağlı olarak farklı bir kategoride (zavallı olma, zihinsel engelli, yabancı uyruklu vb. zannedilme) değerlendirilmeleridir. Bu değerlendirme biçimleri ayrımcı tutumun şüphesiz başka bir göstergesidir. Bu tutumların dışavurumu çeşitli sorular şeklinde kendini gösterebildiği gibi “gerçekten Sağır olup olmadığına” dair şüpheli davranışlar da olabilmektedir.

“İnsanların bize sorduğu sinir bozucu şeyler çok var. Bana birkaç kere şu soruldu: "Okuma yazma biliyor musun?" Dudaklarımdan anlayabiliyor musun?", "Araba sürebiliyor musun?", "Sağırılar araba kullanabilir mi?", "Ah, Sağır insanlar araba kullanabiliyor mu?" Yani, tabii ki araba kullanabiliyorum. Bazen beni test etmeye çalışıyorlar. Mesela, "Sen gerçekten sağır mısın?" Bu yüzden bazı insanlar arkamdan bağıyor. Gerçekten sinir bozucu o kadar çok şey var ki, yani sağır olmak kolay değil. Birçok işiten insan, Sağır vatandaşlar olarak rollerimizi görmezden geliyor ve tanımiyor.” (Çam, 30, erkek)

“Evet oldu. Liseyi normal lisede okudum. Arkadaşlar arasında alay konusu oldum. İyi bir arkadaş çevresi edinemedim işitme problemimden dolayı. Arkadaş çevremizle buluşunca kendi aralarında konuştukları oluyor bazen hakkımda. Bu da yanlış anlamama ve rahatsız etmesine sebep oluyor. Bu durum beni üzdü ve toplumdaki uzaklaşmama sebep oldu. Ailemin yardımı ile her sorunun üstesinden gelmeye çalıştım. Hayır daha önce şiddet görmedim sadece ötekileştirilme ve alay konusu oldum.” (Çınar, 28, erkek)

“İşitmediğini gördükleri zaman dışlanma yaşıyorsun ortaokul ve lisede ama şu an bile vardır. Boşuna.” (Sığıla, 32, erkek)

“Lisede micro saldırılar oldu. Cihazı gösterip alay etmeler, ötekileştirmeler oldu. Normal bir lisede okuduğum için o zamanlar internet yoktu, hak temelli STK tanıdığım, çevrem yoktu. Cihaz kullanan bir arkadaşım bile yoktu.” (Servi, 31, erkek)

Özellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde işiten öğrencilerin eğitim gördüğü okullara gidildiğinde, Sağırılar, akran zorbalığına maruz kaldığını ifade etmektedir. Bu sorun eğitime ilişkin sorunlar başlığı altında yeniden ele alınmıştır. Ancak akran zorbalığına maruz kalma, Sağırılıkların yalnızca okul ortamında değil, sosyal ortamlarda da karşılaştıkları ayrımcı tutumlardandır. Sağırılar işitme cihazı kullanmak, konuşulanları anlayamamak ve duyamamaktan kaynaklı zorbalıklara maruz kalmaktadır.

“Ben kimseye öyle sağır olduğumu göstermek istemedim, hep yazdım verdim yazıyla anlaştım. Ama herkes beni Arap sanıyor. Ama işitme engelliyim diye yazıp verince anlıyorlar ha tamam diyorlar. Ben konuşulanları anlamadığım zaman çıkıp gidiyorum genellikle. Rahatsız etmiyor ama mesela konuşuyor konuşuyor ben duymuyorum arkadan. O zaman sırtıma vuruyorlar, ben öyle söylüyorum duymuyorum deyince ha tamam diyorlar. Burada en çok sorun telefonla ısrarla arıyor olmak. Ben duymuyorum telefonu ama. Yanımda kimse yok ki kime vereceğim telefonu, tekim evde. Bu zor.” (Defne, 40, kadın)

“Arkamızdan vurmalarına alıştık artık Sağırlar olarak. Merhaba ile bu arkadan dürtme aynı.” (Erguvan, 41, erkek)

Sağırların duymadığını anlamayan kişiler istemsiz fiziksel temas ile onlarla iletişime geçmeye çalışabilmektedir. Sağırların rahatsız olduğu diğer bir husus olarak istemsiz fiziksel temas ısrarla devam ettirildiğinde Sağırlar için rahatsız edici boyutlara varabilmektedir. Yine telefon ile gelen sesli çağrılar da benzer şekilde rahatsız edici olarak ifade edilmektedir.

Sağır kültürüne yabancı olan insanların bir diğer önyargılı yaklaşımı Sağırların yabancı uyruklu olduğuna ilişkin yorumlamalardır. Sağırlar Türkçe yazı ile kendisinin Sağır olduğunu ifade ettiğinde anlaşılabilir. Sağırların yabancı uyruklu olduğuna ilişkin yorumlamalardır. Sağırlar Türkçe yazı ile kendisinin Sağır olduğunu ifade ettiğinde anlaşılabilir.

“Ben otobüse biniyorum mesela duymuyorum dememe rağmen şoför çok kötü davranıyor çok sinirli, sen para vereceksin, para vermiyorsan sen binme deyip kovuyor. Bu ayıp olmaz. Çok üzüldüm haksızlık bu. Oturuyorsun gelip kaldırıyor. Hocamı aradım o anlattı, kültür yok. Hoca zabıtayı arayıp haber verdi. Cahillik çok.. Zor. Lcwaikiki'ye gittim mağazaya, bir şeyin fiyatını soruyorum kaç para diyor, benle dalga geçti söylemedi. Etiketin üstündeki farklıydı. Hep üzüldüm.” (Gökna, 37, kadın)

“Otobüs şoförleri gördüğü halde otobüse almıyor, boş ver deyip gidiyor ben gördüm. Beni görmesine rağmen almadı. Ama ben şikâyet ediyorum hakkımı arıyorum. Otobüs şoförünü de belediyeye şikâyet ettim, gittim yanına. Beni neden almıyorsun utanmıyor musun dedim. Araba diyor çok dolu. Kızdım yalan söyleme dedim. Ben şikâyet edeceğim dedim, adam kolumu sıkı yapma yapma diyor. Ben olmaz dedim. Belediyeye gittim, yazdım gördü kızdı. Belediyedeki müdür polisi aramış. Plakasının fotoğrafını çekmişim. Bu kayıt altına alındı. Sonra bana bir yazı geldi bununla ilgili. Polis para cezası vermiş.” (Meşe, 37, kadın)

Toplu ulaşım araçlarında engelli kimlik kartına sahip olan Sağır ve işitme engelli bireyler ücretsiz ya da indirimli faydalanabilmektedir. Ancak ulaşım araçlarının şoförleri tarafından haksız muamelelere maruz kalmakta, ücret ödemek için zorlanmakta ya da araca alınmamaktadır. Bunun nedeni olarak Sağırlık ya da işitme engelliliğin toplumun engelli algısına bağlı olarak dış görünüşten anlaşılması gösterilebilir. Elbette meşru olmayan bu tutumlar ayrımcılık ve hak ihlalidir.

“Milli eğitimden bir öğretmen beni şikâyet etmiş. CODA geldi yardımcı. İçeride işaret dili öğreten biri varmış. Benim erkek arkadaşlar var akşam iş bitince ben MEB’e gittim biz Sağırız üniversitede 15 öğrenci varmış 1 aydır öğrencilere kurs başlayacak. Ben TİD hocasıyım dedim. Ben bu öğrencilere yardımcı oluyorum. Hoca benim konuştuğumu da görünce çok şaşırıldı. Dersi ben veremezmişim diye şikâyet etmişler. Fabrikaya geldiler tercüman çağırdım, ifade vermeye gittik. Adamlara ben raporumu da gösterdim, özür dilediler. 3 sene oldu ama ben rahatım. Çankırı’da ben bir Sağıra şiddet uygulandığını hiç görmedim ama Sağır kişilere zihinsel engelli muamelesi yapanların olduğunu gördüm. Bir de çocukları sağır olan anne babalar çocuklarına işaret dili öğretmiyorlar ya da dudak okumayı da bilmiyor, çocuk zihinsel engelli sanılıyor. Cahillik var.” (Manolya, 39, erkek)

Konuşamayan ya da işitmeyen kişilere yönelik zihinsel engelli önyargısını Sağırılar deneyimlemekte, bundan dolayı da haksızlığa uğrayabilmektedir. Sağır bir katılımcı daha önce TİD eğitimi verdiği için bu eğitimi vermeye “yeterli” bulunmadığı gerekçesiyle şikâyet edildiğini ifade etmiştir. Bunun nedeni olarak da Sağır birisinin konuşamayacağı ya da herhangi bir eğitimi veremeyeceğine dair önyargı ve bilgisizlik olduğu söylenebilir.

3.1.11. Sosyal Yaşamdaki Temel İki Sorun: Ötekine Bağımlı Yaşam ve Kendini İzole Etmek

Sağırın, oldukça açık şekilde gözlemlenmesi mümkün olan ve ayrımcılık bağlamında değerlendirilmesi gereken sorunlarından biri de sosyal yaşamdan izole bir hayat sürdürmeleri ve bir başkasına bağımlı olarak yaşamak durumunda kalmalarıdır. Buradaki bağımlı olmak “meftun, düşkün” anlamında değil bireysel bağımsızlık hakkında uzak olmak, yani bir yakını yahut tercüman ile olmak bağlamında kullanılmaktadır.

Sağır bireyler yaşadıkları haksızlıklar, karşılaştıkları ayrımcı tutumlar, dil bariyerinden kaynaklı sorunlar nedeniyle büyük ölçüde bir başkasına bağlı kalmakta ve bunun zarurî bir sonucu olarak bağımsız bir yaşam sürdürmede zorlanmaktadır. Özellikle kırsalda yaşayan Sağır kadınların, eğitim düzeyi ve niteliğine de bağlı olarak, ev dışında sosyal hayatının neredeyse hiç olmadığı, yalnızca yakın çevre ile iletişim kurduğu ve herhangi bir kamusal alanda birinci veya ikinci dereceden aile üyesinin yardımı ile iletişimini sürdürebildiği görülmüştür. Dolayısıyla, sosyal çevreyi oldukça daraltan bu durum, bağımsız yaşama hakkında Sağır bireylerin yararlanamadığını göstermektedir.

“Mutlaka ailemden biri ile gidiyorum.” (Akasya, 43, erkek)

“Hastanelerde, bankalarda ve PTT’lerde işaret dili tercümanı olmaması günlük hayatımızı çok zorlaştırıyor. Sağır birey olarak hayatımda tek başına hastaneye gittiğimi hatırlamıyorum. Doktora gittiğimde de yazarak anlaşma var ya da yeğenimle gidiyorum o önce doktora söylüyor, doktor da ona söylüyor, benim tercümanım yardımcı oluyor. Doktor ne kontrol ediyor ne muayene ne test var, hiçbiri yok.” (Çınar, 28, erkek)

“Ben pek gitmiyorum dışarı. Mesela markete, PTT’ye, bankaya, avukata eşim gider genellikle. Ama her şeyden önce mahkemeye avukata gittiğimiz zaman işaret dili tercümanının olması lazım. İkincisi hastaneye gittiğimiz zaman işaret dili tercümanları olmalı ama yok. Ben doktora gittiğim zaman elimle ya da kayınvalidemle beraber gidiyorum. Bu ikisi dışında ablam var onunla beraber gidiyorum ama onlar da işaret dili bilmiyorlar. İletişim zor oluyor.” (Gürgen, 38, kadın)

“Doktora gideceğim zaman yanımda yeğenim oluyor.” (Mahlep, 42, kadın)

“Telefonla biri aradığında da anneme veriyorum. O bana anlatıyor. Hastaneye gittiğimiz zaman da ben sorunu anneme anlatıyorum, o ilacı alıyor bu kadar.” (Sedir, 25, kadın)

Ev içi işlerinin kadınlara atfedilen bir sorumluluk olması, Sağır kadınların iş yaşamında ya da herhangi bir kamusal alanda kendisine yer bulamıyor olması toplumsal cinsiyet rolleri ile de ilişkilendirilebilir kuşkusuz. Ancak, özellikle Sağır kadınların, ev içi işler ve alışveriş de dahil olmak üzere birçok hizmete erişimde eşlerinin bu sorumlulukları yüklenmesi, kendilerinin genellikle evde bulunmayı zorunlu bir tercih olarak kabullenmeleri, toplumsal cinsiyet rollerine ilave olarak sağırlıktan kaynaklı sosyal hayattan kopuk bir yaşam sürdürdükleri gerçeğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, Engelli kadınların yaşadıkları birçok ayrımcılık örüntüsünün bir benzerini Sağır kadınlar sosyal izolasyon ile deneyimlemektedir. Buradan hareketle dil bariyeri ile cinsiyet rollerinin kesişiminde Sağır kadınların, ayrımcı tutuma bilhassa daha çok maruz kaldığı söylenebilir.

Öte yandan kendi sorunlarını çözmede aile üyelerinin destekleyici olması, bir arada yaşamının getirdiği bir baş etme mekanizması olarak yorumlanabilir. Tercümanlık rolünü aile üyelerinin üstlenmesiyle gündelik sorunlar çözülebilir. Ancak, aile üyesi dahi olsa, bu durum Sağır bireyin özerkliğini ve özyeterliliğini kazanması önünde bir engel olarak

durmaktadır. Dolayısıyla Sağır bireylerin, özerklik ve özyeterlilik kazanması; sorunlarının üstesinden gelebileceği ve sosyal işlevselliğini tesis edebileceği şekilde kamusal alanın düzenlenmesine bağlıdır. Bu düzenlemenin Sağır bireyler için hayati öneme haiz olduğu gerçeğinin altını çizmek gerekir.

Kamusal alanda iletişim kurma gereksinimlerinin, tıpkı herkes gibi, sadece resmi kurum ve kuruluşlarla sınırlı olmadığı gerçeğinden hareketle, Sağır bireylerin, toplum tarafından anlaşılmanın veya önyargılı tutum ve davranışların sonucu olarak sosyal izolasyona sürüklenmesi, burada kayıt altına alınması gereken başka bir sorun olarak ifade edilmelidir. Bu bakımdan, işiten ve konuşabilen toplumu anlamamak ve bu toplum tarafından anlaşılmamaktan kaynaklı arkadaş edinememe, akran gruplarının dışında kalma, ev içi dışında başka iletişim olmasına bağlı olarak Sağır bireyler, sosyalleşmeden uzak ve izole bir yaşam sürdürebilmektedir. Bu sorunun yalnızca dil bariyeri ile ilgili olmadığı aynı zamanda toplumun engellilere yaklaşımı ve kültürel özellikleriyle de irtibatlı olduğu söylenebilir.

“Benim dilimden anlayacak insan bulamıyorum.” (Çam, 30, erkek)

“Kaynaştırma okulunda ben hiç anlamıyordum çok üzülüyordum. Herkes konuşuyor, konuşanlar hep bir grup oluyordu.” (Sedir, 25, kadın)

“Hep yazarak iletişim var, bankaya hiç gitmedim. Okula da ilkokul 5 yıl gittim. İlkokula. Benim ev Karasu’da. Sakarya’ya geliyorum kurs için. Engelli kimlik kartım var, otobüsle gidip geliyorum. Dışarıya gitmek, sosyal ortamlarda bulunmak neredeyse hiç yok. Sadece kurs için gidiyorum, bir de İzmit’te çalışıyorum. Komşularla anlaşma hiç yok. Ben hep eşimle konuşuyorum. Eşimin abisi ve elim var ama onlar da uzaktalar. Markete gittiğim zaman kızımınla beraber gidiyorum, ben pek almıyorum eşim alıp geliyor. Bazen ekmek almaya gidip geliyorum. Sakarya’da işaret dili kurs hiç görmedim.” (Zeytin, 29, kadın)

Sosyal yaşamdan izole olmanın nedenlerinden biri olarak Sağırlar için uygun alanların oluşturulmaması gösterilebilir. Şöyle ki, işaret dili destekli bir sistemin olmaması, bireylerin kimseye ihtiyaç duymadan her türlü hizmete erişebilirliğini sağlayan teknolojinin yaygınlaşmamış olması, bulunulan yerleşim yerinde işaret dili ile ilgili

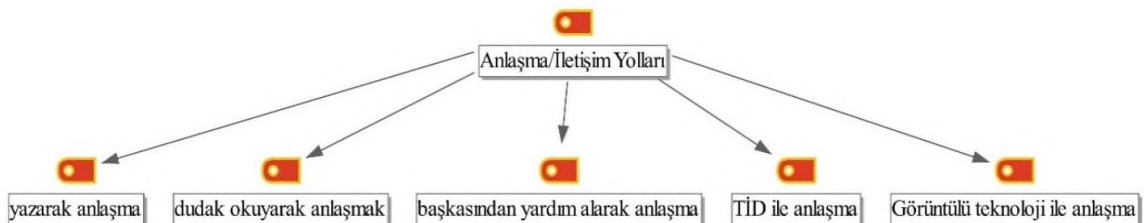
farkındalığın yeterli olmaması gibi etkenler; kamusal alanları onlar için elverişsiz bir konuma getirmekte ve onları sosyal hayatına dışına itmektedir.

“Ben pek yaşamıyorum çünkü genellikle hep eşim annem ve babam dışarıda ben evdeyim, ortaokuldan mezun oldum herkes konuşabildiği için TİD bilmiyordum, evlenince eşim bana TİD öğretti. Pek sağır arkadaşım olmadığı için sonradan öğrendim.” (Söğüt, 26, kadın)

Sağır bireylerde işaret dili gelişimi yine sağır topluluğu içinde edinilmekte, işaret dili bu topluluk sayesinde aktarılmaktadır. Sağır bireylerin bir araya gelmesiyle TİD edinimi gerçekleşmektedir. Konuşabilen bir toplum içinde -TİD bilen ve öğreten kişilerin olmaması da buna bir etkindir- Sağırların TİD öğrenmediği, ancak bir başka Sağır ile bir araya geldiğinde TİD öğrendiği ve iletişimini bu yolla sürdürdüğü görülmektedir. Bu iletişimin kazanımı toplumsal yaşamla uyum içinde olan bir topluluk içinde bulunarak - Sağırların bir araya gelmesiyle- gerçekleşmektedir.

3.2. İŞİTEN TOPLUMA UYUM SAĞLAMAK: SAĞIR BİREYLERİN İLETİŞİM METOTLARI

Araştırmanın 2. alt amacı olan deneyimlenen Sağırların ayrımcı tutumlar karşısında başvurdukları iletişim yollarının belirlenmesi amacıyla oluşturulan bulgular “işiten topluma uyum sağlamak” başlığı altında incelenmiştir. Sağırlar topluluğunun deneyimleri, temel sorunların iletişim alanında baş gösterdiğini ve bu sorunların aşılması noktasında iletişim ve anlaşma metotlarında alternatif yolların üretildiğini, dolayısıyla, iletişimsel çeşitliliğin arttığını göstermektedir. Şekil 11.’de Sağır katılımcıların işiten toplum ile iletişim kurma metotlarının kod haritası yer almaktadır.

Şekil 11. Sağırlar Topluluğunda İletişim Metotları Kod Haritası

Sağır bireylerin dili olan işaret dili ile ilgili yaşanan sorunlar, onları farklı iletişim metotlarına yöneltmiş, konuşan toplumla iletişim yollarını çeşitlendirmiştir. Bu iletişim yolları Sağır topluluğunda Türk İşaret Dili ve görüntülü teknoloji aracılığıyla gerçekleşirken bir yandan da yazı ile iletişim, dudak okuma, işaret dili bilen konuşan kişilerin yardımıyla iletişim kurma olarak görülmektedir.

3.2.1. Yazı ile İletişim

Sağır topluluğunda okuma-yazma bilenlerin işaret dilinin yanında yazı ile iletişim kurdukları, hizmetlere erişimde çoğunlukla bir kâğıda yazıp konuşan kişilere verdikleri ve cihaz kullanmayan Sağırın çoğunlukla bu yöntemi tercih ettikleri görülmektedir. Yalnızca kâğıt-kalem kullanımı değil telefon uygulamaları ve elektronik posta yolları da günlük iletişimde rutin olarak kullanılmaktadır. Yazarak iletişimden önce Sağırın ilk olarak işaret dili ile kendilerini ifade ettikleri, anlaşılmadığını fark etmesi halinde konuşmaya çalıştığı ancak buna dudak hareketlerinin de eşlik ettiği anlaşılabilir. Özellikle pandemide maske kullanımı, Sağırın daha çok yazı ile iletişime yöneltmiştir.

“Okuryazarlar az da olsa okuyup yazarak çözüyor ama diğerleri daha çok görüntülü iletişim veya ebeveyn-çocuklar ile...ve en önemlisi sabır ile anlatmaya anlamaya çalışıyorum. İletişim konusunda dudaktan okuma ve yazarak, ancak bunlar da zor oluyor...Ama yine de yazı ile iletişim kurdum.” (Ahlat, 46, erkek)

“Yazışarak, maske çıkararak dudaktan okuyarak...Ama bazı sorunlarda e-mail veya iletişim hattından yazışarak çözüyoruz.” (Ardıç, 31, erkek)

“Bazen anlıyor. Anlamadığı zaman yazarak gösteriyorum. Tane tane konuşma, dudak okuma veya yazarak...Okuma-yazma bildiğim için idare ederek yazışarak iletişim kurabiliyoruz.” (Çam, 30, erkek)

Sağırın Türkçe gramer ile yazmaları eğitim düzeyi, cihaz ya da biyonik kulağa sahip olup olmadığı, okuryazar olma durumuna göre değişkenlik göstermektedir. Katılımcıların tümü okuryazar olmasına rağmen Türk dil bilgisi kurallarına uygun bir “yazarak anlaşma” gerçekleşmemekte, kelimelerin sıralanmasıyla cümleler oluşturulmakta ve çoğunlukla kısa kelimeler ve cümleler kurulmaktadır. Örnek olarak “ben hastane gittim ama doktor oda yok” cümlesi anlaşılabilir bir cümle olsa da yönelme ve bulunma hâl

ekleri bulunmamaktadır. Bu durum zaman zaman Sağırın yazarak anlaşmakta da zorlanmasına neden olmaktadır.

Yazı ile iletişimde Sağır bireyler işiten ve işaret dili bilmeyen kişilere soru sorduklarında ya da bir talepte bulduklarında işiten insanları da doğal olarak yazarak cevap vermektedir. Bu durum anlamak-anlatmak döngüsünü uzatmaktadır.

“Yazarak anlaşma var, yazıp gösteriyorum okuyor, o da yazıp bana gösteriyor, böyle yapıyoruz. İşaret dili lazım.” (Meşe, 37, kadın)

“Pandemi zamanında maskeyle doktor konuşuyor ben duymuyorum, yazıp veriyor o zaman ben de tamam diyorum ama dur uzak dur diyor bir yandan, çünkü hasta olmak istemiyor doktor da. Hastaya uzak dur dediğinde sorun olabilir. Alışverişte, telekomünikasyonda, turkcell’de çağrı el yazısını yazıyorsun.” (Erguvan, 41, erkek)

“Yalnızsam yazarak anlaşmaya çalışıyorum. Evden çıkıp gezmeye gidiyorum arkadaşım ile buluşup yemek yiyoruz. Yemek için oturduğumuz yerdeki kişi konuşuyor sipariş için bağılıyor ama duymuyoruz ki..Her yazarak anlatmak zorundayız....bankaya gittiğim zaman işaret dili lazım ama pek olmuyor. İşaret dili bildiğini söylese de anlamıyor bence. Yazarak anlaştığımız zaman ben anlıyorum sorun olmuyor.” (Sedir, 25, kadın)

Yazarak anlaşma yönteminin daha çok yakın fiziksel alanlarda gerçekleştiği ve Sağırın tek başına oldukları durumlarda kullanıldığı görülmektedir. Çoğunlukla yakın aile üyesi ile birlikte zaman geçirdikleri düşünüldüğünde yalnızken konuşan kişilerle yazı ile iletişim kurulmaktadır. Kendisini işaret dilinden ziyade yazı ile anlattığında sorun yaşanmadığı ifade eden bir katılımcı sesle iletişimin olduğu (alışveriş siparişleri) durumlarda yazıyı tercih ettiğini belirtmiştir.

“Çok zorlandık ama işaret ve yazışma ile iletişim kurabildik. Ben yazışarak çözebiliyorum yazıp okuyamayacak durumdakiler CODA veya tercüman ile hal etmeye çalışıyor.” (Yaban mersini, 53, erkek)

Yazarak anlaşma ile dudak okuma veya konuşan birisinden yardım alarak iletişim kurma yolları bir arada gerçekleşen iletişim yollarıdır. İşaret dili bilmeyen kişilerin zaman zaman beden dili hareketleriyle iletişim kurdukları bilinmektedir. Sağırın okuma-yazma düzeyi düşük olduğunda bir CODA ile birlikte anlamak-anlatmak döngüsünü gerçekleştirmektedir.

3.2.2. Dudak Okuma

Sağırklar konuşan kişilerin jest ve mimiklerinden veya dudak okuma ile söylenmek istenen hakkında çıkarımda bulunabilmektedir. Ancak bunun için oldukça kısa ve öz cümleler mimikle desteklenerek ifade edilmelidir. Zamanla bunu geliştiren Sağırklar için dudak okuyarak anlama becerisi gelişmektedir. Ancak bu anlama süreci pandemi sürecinde maske kullanımından dolayı gerçekleşmemiştir.

“Benim biraz konuşmam ve dudak okumam var ayrıca yazı ile tabi. Okuryazar olmayanlar için ayrı derd.” (Ahlat, 46, erkek)

“Sağır biri olarak büyüdüğünüzde ve herhangi bir mekâna gittiğinizde, karşılaştığınız ilk engel insanlar sağır biriyle karşılaştıklarında biraz paniğe kapılırlar. Çünkü onlarla nasıl iletişim kuracaklarını bilmiyorlar. Bu zaten sizi hoş karşılanmayan çok zor bir durum. İşitenlerle uyum sağlamak için konuşmayı ve dudak okumayı öğrenmem gerekiyordu. Konuşmayı ve dudak okumayı öğrenerek, işiten topluma uyum sağlamaya çalışarak büyüdüm. Ama net konuşamıyorum.” (Çam, 30, erkek)

“Genelde normal insanlarla dudak okuma yöntemi ile iletişim kurmaya çalışıyorum. Anlamadığım zamanlar tekrar söylemesi için rica ediyorum.” (Çınar, 28, erkek)

İşiten kişilerin Sağır biriyle nasıl iletişim kuracaklarına dair bilinç sahibi olmadığını ifade eden katılımcı bu durumun olumsuz olduğunu ve kendisini konuşmak zorunda hissettiğini belirtmektedir. Konuşabilmek için dudak okumayı öğrenen Sağırklardan bazılarının kendilerini sorumlu hissettikleri söylenebilir. Bu sorumluluk “işiten topluma uyum sağlamak”la ilişkilendirilmektedir. Zira uyum sağlaması beklenen kişilerin Sağırklar olması durumu, bir tür “normallik-normal dışılık” ayrımı üzerindeki tartışmalardan kaynaklanmaktadır. “Normal dışı” olarak tanımlanmasından ötürü Sağırkların, “normal olan” işiten topluma uyum sağlamasının beklenmesi olanların (Sağırklar) kimliksizleştirilmesine neden olmaktadır. Nitekim, kendilerini konuşmak zorunda hissetmeleri ve dudak okumayı öğrenme çabaları bu durumun bir göstergesi olarak addedilebilecek bir neticedir.

“Bana birisi maskeyle bir şey anlattığında anlamıyorum çıkart diyorum maskeyi. Çünkü dudak görmediğimde anlamıyorum. Mesela birisi bana “baba nâpıyor?” dediğinde anlıyorum. Şimdi sizinle de konuşurken dudak

okuyarak seni daha iyi anlıyorum alışıyorum böylece. TİD bilenler var ama benim komşularım bilmiyor, beden diliyle biraz. Yazarak anlamaya çalışıyorum veya yanımda konuşabilen tanıdık birisi olması lazım.” (Göknar, 37, kadın)

Sağır bireyler konuşan kişilerin dudak hareketlerini takip ederek cümleleri anlayabilmekte ancak bu cümlelerin uzun, devrik veya kompleks cümleler olmaması gerekmektedir. İşaret dili ile iletişim kurarken dilin bir parçası olan dudak hareketlerinin yapılması Sağır kültüründe var olan önemli bir noktadır. Ancak jest ve mimiklerle anlatılanlar desteklenmeli, yüz ifadeleri söylenmek istenenle tezatlık oluşturmamalı (donuk ve duygusuz yüz ifadesi gibi) ve dudakların görülebilir olması gerekmektedir. Sağır kültüründe iletişimin yüz yüze ve göz teması kurularak gerçekleşmesine dikkat edilmektedir.

3.2.3. İşiten ve Konuşan Birisinden Yardım Almak

Bir diğer iletişim yolu ise CODA veya tercüman vasıtasıyla birlikte iletişim kurmaktır. Bu aktarım yoluyla hem işaret dili hem Türkçe sesli konuşma gerçekleşmektedir. Çalışmaya katılan Sağırların tümü bu şekilde iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir. Tercümanlar Sağır topluluğunda iletişim kurmada kilit rol üstlenmektedir. Resmî olmayan tercümanlık hallerinde ise yakın arkadaş veya aile üyeleri tercümanlık yaparak iletişimi sağlayabilmektedir.

“Yaşadığım sorunları genelde ailemin ve en yakın arkadaşımın yardımı ile çözmeye çalışıyorum.” (Çınar, 28, erkek)

“İletişim olmadığı için anlamadığım için oldu ama ben tercümanla beraber gidiyorum.” (Akasya, 43, erkek)

“Kızım çeviri yapıyor veya kâğıda yazıyorum, sorun olmuyor. Bir de tercümanlar sağolsunlar yardımcı oluyorlar. Yoksa çok zor.” (Defne, 40, kadın)

“Sık tekrarlattırmak, not kağıdına yazdırmaya ve başkalarından yardım alarak.” (Zambak, 40, erkek)

Sağırklar, bu iletişim yollarından yalnızca birisini değil birden fazlasını kullanarak iletişim kurmaktadır. Tercüman veya CODA aracılığıyla iletişim kurulurken aynı zamanda “anlamak” için dudak okuma yapmakta ve TİD kullanılmaktadır. Burada bazı teknik kelimeler yazı diline aktarılabilen ya da TİD alfabesindeki harflerle yazılabilmektedir. Ayrıca konuşan kişilerin aynı cümleyi tekrarlamasını isteyerek de dudak okuma yapılmaktadır.

3.2.4. Anlaşmak İçin Çözüm: Türk İşaret Dili ile İletişim

Türk İşaret Dili, Sağırklar topluluğunun anadilidir ve iletişim büyük ölçüde TİD ile sağlanmaktadır. Ancak bu iletişim yolu TİD bilen kişilerle kurulduğu için bu dili bilmeyen işiten ve konuşan toplumla iletişim kurabilmek için çoğunlukla diğer metotlara başvurulmaktadır.

“Bizi kimse anlamıyor, bunun çözümü işaret dilinin yaygınlaşması. Okul sorun, hastane sorun, TİD projeleriyle bunları anlatmak lazım. Yazı dili var, dudak okuma bazılarında var ama okuma yazma yoksa nasıl yapacak? Tercüman olmadan anlaşamaz. Burada en temel sorun anlaşmak. Anlaşmanın çözümü de tercüman.” (Akasya, 43, erkek)

“Kızım çeviri yapıyor veya kâğıda yazıyorum, sorun olmuyor. Bir de tercümanlar sağ olsunlar yardımcı oluyorlar. Yoksa çok zor.” (Defne, 40, kadın)

Yaşanan sorunların önemli bir boyutu olan iletişim sorunlarının çözümü olarak işaret dilinin yaygınlaşması gerekliliği sık sık vurgulanmaktadır. TİD’in yaygınlaşması ile iletişim sorunlarının çözüleceğine dair genel bir ön görüşü bulunsa da TİD ile ilgili sorunlar daha geniş bir çerçevede ele alınarak çözülmesi gereken sorunlardır.

3.2.5. Görüntülü Görüşme Teknolojisi

Gelişen teknoloji ile Sağırkların iletişim yolları çeşitlenmiş ve daha kolay hale gelmiştir. Ancak bu teknolojilerin etkin ve faydalı olarak kullanılabilmesi için Türkiye’nin tüm kurumlarında ve alanlarında bir devlet politikası çerçevesinde süreklilik arz eden bir işlevsellik kazanması gerekmektedir. Sağırklar TİD destekli iletişim teknolojileri

aracılığıyla görüntülü konuşma, video çeviri veya altyazı tabanlı videolar sayesinde iletişim kurabilmektedir. Ancak bu imkânlardan tüm Sağırın faydalandığını söylemek mümkün değildir.

“Okuryazarlar az da olsa okuyup yazarak çözüyor ama diğerleri daha çok görüntülü iletişim veya ebeveyn-çocuklar ile...ve en önemlisi sabır ile anlatmaya anlamaya çalışıyorum. İletişim konusunda dudaktan okuma ve yazarak, ancak bunlar da zor oluyor.” (Ahlat, 46, erkek)

“Kuruma gittiğim zaman tercüman yanında olması şart değil, telefon teknolojisinin hazır olması şart. Ben danışmana gittiğimde bu kişi sağır denilmeli. Telesekreter tercümanlık yapabiliyor. Bunun örneği ABD’de var, sağır doktora gidiyor çağrı cihazıyla kameraya bağlanıyor. Sağır telefonla arıyor direkt doktorun programına düşüyor, sekreter kamerayı yerleştiriyor, sağır kamerada konuşabilir. Doktor bakıyor sekreter TİD çevirisi yapıyor, doktorun TİD bilmesi gerekmiyor. Doktor telesekretere konuşuyor, telesekreter bunu TİD’e çeviriyor. Burada çalışanlar hep CODA.” (Erguvan, 41, erkek)

“Türkiye’de her hastanede, adliyede, poliste tercüman olması gerekiyor. Her kurumlarda "Video Relay Service" diye görüntülü tercümanlık sistemi kurulmalı. Teknoloji sayesinde birçok şey gelişti.” (Çam, 30, erkek)

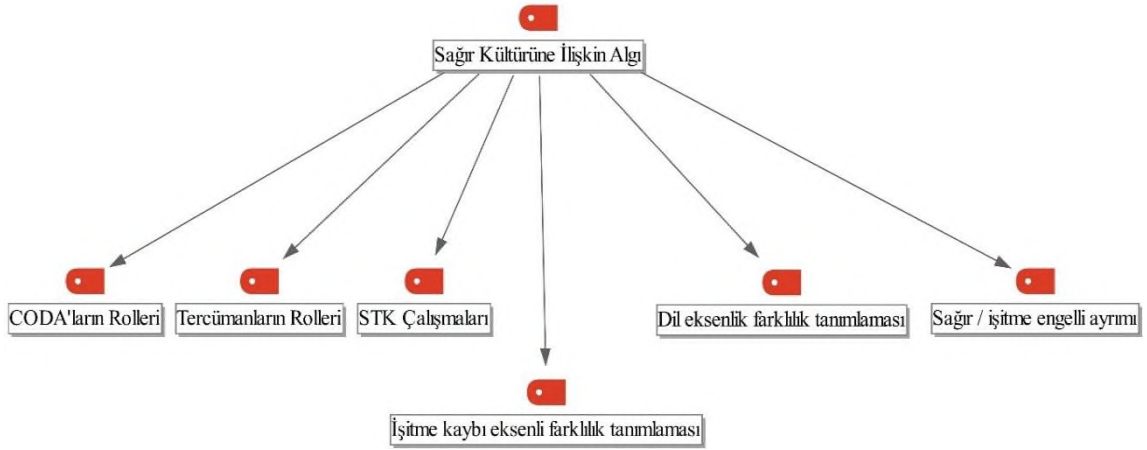
Görüntülü tercümanlık konusunda örnek olarak gösterilen ülkelerden birisi olan Amerika Birleşik Devletleri’nde hizmet veren bazı kurum ve kuruluşlarda görüntülü telesekreterlik teknolojisiyle Sağırın için tercümanlık sistemleri bulunmaktadır. Çağrı cihazları ve telefonlar üzerinden iletişim kurulduğunda bir tercümana bağlanabilmesi sayesinde Sağırın anlık olarak iletişim sorununu çözmektedir. Bu hizmetlerin Türkiye’de bulunmaması Sağırın sürekli tercümana ihtiyaç duymasına bağlı olarak bağımsız yaşamı zorlaştırmaktadır.

3.3. TÜRK SAĞIR KÜLTÜRÜNÜN BİLEŞENLERİ

Araştırmanın Sağır bireylerin Sağır kültürüne atfettikleri anlamların ortaya koyulması (3.alt amaç), TİD tercümanlarına atfettikleri anlamların ve bu alandaki sorunların ortaya koyulması (4.alt amaç), sivil örgütlenmeye yaklaşımları (5.alt amaç) ve Sağır kimliğini ele alma ve anlamlandırma biçiminin ortaya koyulması (6.alt amaç) amaçlarından hareketle elde edilen bulgular ve temalar “Sağır kültürüne ilişkin algı” teması etrafında

incelenmiştir. Sağır kültürüne ilişkin Sağır lar topluluğunun bakış açısına dair kod haritası şekil 12.'de gösterilmiştir.

Şekil 12. Sağır lar Topluluğunun Sağır Kültürüne İlişkin Bakış Açısı Kod Haritası

Sağır katılımcıların Sağır kültürüne ilişkin söylemleri, kendilerini tanımlamaya yönelik bakış açıları ve Sağır kültürünün bileşenlerini anlamak açısından incelenmiştir. Söylemler, CODA'ların Sağır lar topluluğundaki rolleri, tercümanların rolleri, Sağır olmayı işitme kaybı ve dil eksenli farklılıklar üzerinden tanımlama; sivil toplum kuruluşlarının yapısı, yapılan çalışmalara ilişkin söylemler ve işitme engelli ile Sağır kavramları üzerindeki söylemler olarak sınıflandırılmıştır. Bu söylemlerin tümü Sağır topluluğuna aidiyet, dayanışma ve örgütlenme, ortak tartışma konuları ve rol alan aktörlerin olması ve Sağır kimliğinin tanınması ile ilişkili olmasından dolayı Sağır kültürü başlığı altında ele alınmıştır.

3.3.1. Sağır lar Topluluğunda CODA'ların ve Tercümanların Rollerini

Katılımcıların CODA ve TİD tercümanlarına yönelik söylemleri analiz edilmiş ve her iki grubun ortak ve ayrışan yönleriyle üstlendikleri roller olduğu görülmüştür.

3.3.1.1. CODA'lar Olmasa Hayat Yaşanmaz Olur

Sağır ebeveynlerin çocuklarının Sağırlar topluluğunda küçük yaşlardan itibaren Sağır toplumu ile işiten toplum arasında iletişim köprüsü olmak gibi bir rolü bulunmaktadır. Bundan dolayı her iki toplumu birleştiren, sorunların ilk gözden aktarımını yaparak çözülmesini sağlayan CODA'lar, Sağırlar topluluğunun en güçlü aktörleridir. Katılımcılar CODA'larla ilgili söylemlerinde “yardımcı olma”, “tercümanlık yapma”, “kolaylaştırma”, “sorun çözme”, “Sağırları temsil etme” ifadelerini sık sık kullanmış, “CODA'lar olmasa hayat yaşanmaz olur” ifadesiyle de CODA'ların Sağır topluluğundaki yerlerine vurgu yapmışlardır. Sağırlar CODA bireylerin, geleceğin TİD eğitmenleri ve tercümanları olmalarını istemekte, bu beklentilerini ifade etmektedirler.

“Evet daha kolay. Sağır ebeveyn tarafından yetiştirildikleri ve diğer işiten insanların sahip olmadığı işaret dili gibi becerilere sahip oldukları için bizim için çok önemli. Bazı Sağır ebeveynler, öğretmen toplantıları, doktor randevuları veya ev telefon görüşmeleri sırasında işaret dili tercümanı olarak kendi CODA çocuklarına ihtiyaç oluyor. Çeviri için yardımcı oluyorlar.” (Çam, 30, erkek)

“İleride kamu kurumlarında tercüman ve eğitmen olarak bize yardımcı olmaları en büyük isteğimiz. Genelde CODA kişilerin bize de katkısı oluyor. İşitme engelli olan anne ve babalar günlük problemlerini CODA çocuklarının iletişimi ile çözüyor.” (Çınar, 28, erkek)

“Evet istisnalar var ama çok az. Bizlere danışmanlık vererek, deneyimini paylaşarak, işaret dili videosu çekerek, haberlerde röportaj vs. vererek yardımcı oluyorlar.” (Servi, 31, erkek)

“CODA'ların var olması bizim için çok çok önemli. Onlar sayesinde iletişimimiz kolaylaşıyor. Eş dosttan yardım alabiliyoruz. Mümkün olduğunca ücretini vermek gerekiyor. Gönüllülük esaslı bir yere kadar olmalı.” (Zambak, 40, erkek)

CODA'lar, Sağırlar tarafından yetiştirildikleri ve işiten insanların sahip olmadığı işaret dili gibi becerilere sahip oldukları için Sağırlar topluluğunu temsil eden konuşabilen bireylerdir. Birçok Sağır organizasyonunda CODA'lar tercümanlık yapmakta, hizmet sektöründe ve devlet kurumlarındaki iletişim sorununda CODA'lar rol almakta ve Sağırların sesi olmaktadır. Sağırlara çoğunlukla gönüllü olarak “yardımcı” oldukları görülen CODA'lar, Sağır ebeveynlerin veli toplantılarında, aile içi sorunlarında, acil

müdahale gerektiren durumlarda, trafikte, işaret dili eğitimlerinde ve kurslarda Sağır kültürü odaklı bir perspektifle çeviri yapmaktadır. Bu da Sağır topluluğunun görünürlüğüne olumlu katkı sunmaktadır. Nitekim Sağır, CODA'ların, topluluğun temsilcisi olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan çocukluktan başlayarak yaşamları boyunca Sağır'ların tüm iletişim süreçlerinde gönüllü olarak yer almaları, kişisel yaşamlarında bazı aksaklıklara neden olabilmektedir. Nitekim bu durum, Sağır topluluğu için olduğu kadar CODA'lar açısından da tercümanlık hizmetinin daha sistemli şekilde sunulmasına dair ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Burada CODA'ların sorunları analiz edilmiş ve elde edilen bulgular ayrı başlık altında irdelenmiştir.

3.3.1.2. Sağır'ların Sesi Tercümanlar

Tercümanlar, Sağır'ların tüm hayatlarında olan bitenleri anlamlandırmak, kaynak ve hizmetlere erişimini sağlamak, konuşan topluma ihtiyaç ve taleplerini iletmek ve hayati önem taşıyan birçok konuda ihtiyaç duydukları iletişim mekanizmasına ulaşmak noktasında kritik bir rol üstlenmektedir. Dahası, ulusal ve uluslararası alanlarda tüm iletişim ortamlarında toplum çevirmenliği yapmanın yanı sıra, Sağır kültürünün, hem toplumun diğer kesimlerine hem de gelecek nesillere taşınması ve aktarılması bağlamında CODA'lar köprü görevi üstlenmektedir. Ayrıca, ana dili işaret dili olarak büyüyen çocukların mesleki olarak tercümanlık yapmaya yöneldiği ve bunun doğal sonucu olarak işaret dili tercümanlarının çoğunlukla CODA'lardan oluştuğu bilinmektedir.

Tercümanlar, Sağır topluluğunun sesi olarak her türlü haksızlık ve ayrımcılık karşısında Sağır'lar için tarafsız ve doğru çeviri yapması beklenen kişilerdir. Ancak Türkiye'de TİD tercümanlığına dair sorunların olması, mesleki yetkinlik ve standartlaşmanın bulunmaması, liyakate dayalı haksızlıkların yaşanması, yeminli tercümanlık sistemindeki sorunlar ve Sağır'ların yaşadıkları birçok yerleşim yerinde doğru çeviri yapan TİD tercümanlarına erişememesi gittikçe kökleşen sorunların olduğunu göstermektedir.

“Evet kolaylaştırıyorlar. Sayıları yavaş yavaş artıyor bu iyi bir şey.”
(Akasya, 43, erkek)

“Tabi ki kolaylaştırıyor. Kısaca özel ve devlet kurumlarında, bankalarda ve daha birçok farklı sektörde Sağır'lar birçok zorlukla karşılaşılıyorlar. Türk

İşaret dili tercümanı, çalıştığı kuruma gelen Sağır bireylerin diğer bireylerle iletişim kurmasına yardımcı olmalı. Bu yüzden her kurumda mutlaka TİD tercümanı bulunmalı.” (Çam, 30, erkek)

“Evet TİD tercümanları hayatımızda önemli bir yere sahip. Onların desteği ile hayatımızdaki zorlukları ve engelleri bir bir ortadan kaldırıyoruz. İşaret dili eğitimi alan öğrenci sayısının da artması en büyük temennimiz. Bu konuda elimizden geleni yapmaya hazırız. TİD tercümanlarının kamu kurumlarında yer alması bizi gerçekten çok sevindirir.” (Çınar, 28, erkek)

TİD tercümanlarının sayısının Türkiye’de her geçen gün artması, Sağır topluluğu tarafından şüphesiz olumlu karşılanmaktadır. Ancak Türkiye’nin bütün bölgelerinde Sağırların kolaylıkla tercümanlık hizmetine erişimini sağlayacak derece tercümanlık istihdamının henüz yeterli ve yaygın olmadığı gerçeği de ifade edilmektedir. Bir yandan işaret dilinin standartlaşmasına yönelik çalışmalar devam ederken diğer yandan çevrimiçi ortamlarda verilen TİD eğitimleri (usta öğreticilik dahil) niteliksiz tercümanların çeviri yapmalarına neden olmakta ve bu durum Sağır topluluğu için mağduriyet yaratmakla birlikte işaret dilinin standartlaşmasına da ket vurmaktadır. Her ne kadar tercümanlık noktasında yaşanan haksızlıklara ayrımcılık bulgularında ele alınmış olsa da, dilin kültürün önemli unsurlarından biri olduğu gerçeğinden hareketle, CODA’lar, TİD, işaret dili tercümanları bu kapsamda yapılan ve yapılması gereken bütün faaliyetler Sağır kültüründen bağımsız ele alınması düşünülemez.

3.3.2. Sağır Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmaları

Sağır kültürünün en önemli bileşenlerinden birisi Sağırlar topluluğunu bir arada tutan değerler ve unsurlar etrafında birleşmek, sivil dayanışma ve bilinçtir. Sağırlar topluluğunda sivil toplum kuruluşları oldukça çeşitli amaçlar etrafında bir araya gelerek örgütlenmekte, federasyon ve konfederasyon çatısı altında birleşmektedirler. Katılımcıların birçoğunun bir Sağır derneğinde aktif olarak sorumluluk aldığı ve Sağırların haklarını savunmak amacıyla çalışmalar yürüttükleri görülmektedir. Bu çalışmalar; Sağırların hak temelli olarak hizmetlere erişimleri, eğitimleri, E-KPSS’ye hazırlanmada desteklenmesi, istihdamlarında kurumlarla iş birliği içinde çalışma, milli sporcu yetiştirme ve destekleme faaliyetleri, TİD eğitimleri, yazılım programları

geliştirme, Sağırlara dini eğitimler, ulusal ve uluslararası alanda Sağır hakları için lobicilik yapma faaliyetlerini içermektedir.

Tablo 4. Sağır Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmalarına İlişkin Söylemler

Katılımcı	Söylem	Yapılan çalışma
Ahlat	<i>“Konfederasyon, federasyon, dernek vb. aktif çalışmalarım oldu. Şu an İŞKUR ile fabrikaların dernek iş birliğiyle eşit şartlarda proje yapması için uğraşıyorum. Derneğimiz İŞKUR ile mahkemelik.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Hak savunuculuğu • İstihdam projeleri
Akasya	<i>“Gökkuşuğu Sağırlar Kulübü, Sağırlar Spor Federasyonu ve İşitme Engelliler Milli Federasyonu üyesiyim. 3 tane var. Sporcu yetiştiriyor, Türkiye Sağırlar Milli Federasyonu’nda proje yapıyoruz, bakanlıkla bir alakası yok. Bir proje hazırladık Gençlik Spor Bakanlığı’yla eğitimler veriyoruz, AFAD ile iş birliği var.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim çalışmaları
Ardıç	<i>“Var, Türkiye İşitme Engelliler Derneği, Ankara Anadolu Sağırlar Spor Kulübü, işaret dili eğitimi, Sağır toplumu bilgilendirmek, yaşam kalitesini yükseltmek için spor ve diğer faaliyetler. Evet daha çok yazılım çalışmalarında yardımcı oluyorum.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • TİD eğitimleri • Sportif faaliyetler • Bilgisayar tabanlı programların geliştirilmesi
Çam	<i>“Ankara Anadolu Sağırlar Spor Kulübü, Eskişehir Engelliler Spor Kulübü Spor Faaliyetleri, İşaret Dili Eğitimleri, Sağır Ailelere Sosyal Yardımlaşmaları, Sağır Çocuklara Eğitim. Evet hepsinde aktif rol alıyorum.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • TİD eğitimleri • Çocuklara yönelik eğitimler
Çınar	<i>“İşitme engelliler derneğine üyeyim. Derneğimiz sağırlar için birçok spor branşları ve etkinlik yapmaktadır. Daha önce STK yönetiminde görevde bulundum. Sağır toplumuna bazı konularda yardımcı olduk. Örneğin; İşitme Engelli bireyleri E-KPSS sınavına hazırlama vb.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Sportif faaliyetler • E-KPSS’ye yönelik eğitim ve danışmanlık faaliyetleri

Katılımcı	Söylem	Yapılan çalışma
Erguvan	<p>“1-2 sene önce Türkiye İşitme Engelliler Derneği'nin Mecidiyeköy'de yeri var oraya üye oldum. Üye olmamın sebebi bir program yapmasıydı: Keloğlan Gemi Mühendisi programını ben yaptım TRT'deki çizgi film. Burada ben yazılım geliştirdim. Telefon-tablet için geliştirdim, destek aldım, şu an çalışma devam ediyor.”</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Çocuklara yönelik bilgisayar tabanlı program geliştirme
Kayın	<p>“İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği üyesiyim. Her türlü hak savunuculuğu yapıyor. Eskiden daha aktiftim.”</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hak savunuculuğu
Manolya	<p>“Ben düşünüyorum bir şey yapmak lazım. Kuran kursu erkek grubu kadın grubu yapmak istiyorum, işaret dili kursu açmak istiyorum. Ama Sağırlara temel kuran kursu öğretmek. İmamla gittim konuştum, biraz bekle dediler. Hanım grubu 4 kız var, hoca CODA'ları da almış yanına, virüs oldu kurs kapandı. 1 sene kurs boş kalmış. Uzaktan eğitim istemiyorlar.”</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Dini eğitim faaliyetleri
Servi	<p>“İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği üyesiyim. Hak temelli çalışmalar yapıp BM engelli hakları sözleşmesinin ve mevzuatların uygulanması için çalışıyorum. Başkan yardımcısıyım. İnsan haklarına 12 yılımı verdim. Engelli hakları için sokakta eylemlere katıldım, altyazı konulması, ikinci biyonik kulak karşılanması, SGK ödemeleri iyileştirilmesi vb. konularda kampanyalar yaptım, bilgiye erişim- insan hakları sözleşmelerinin erişilebilir olması için engelli ve yaşlı hizmetleri genel müdürlüğüne, TBMM'de lobi faaliyetleri yaptım, sağırlara çevirmen destekli insan hakları seminerleri verdim, adalete erişim için izleme faaliyetleri yaptım. Bakanlıklara bürokratlara yazılar yazdım, çalıştaylara katılıp sorun ve çözümleri anlattım, haberlere çıktım röportajlar verdim. İsviçre Cenevre'de BM ofisinde düzenlenen engelli hakları toplantısına katılıp lobi faaliyetleri yaptım sağırların sorunlarını anlattım. Mevzuatta "Deaflympik oyunları" tanımı bile olmadığına sınırsız beden öğretmeni olamıyorlardı. Yönetmeliğe eklenmesini sağladım.”</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hak savunuculuğu • Biyonik kulak ve işitme cihazına erişim için faaliyetler • Bilgiye erişim faaliyetleri • Eğitim faaliyetleri • Lobi faaliyetleri

Katılımcı	Söylem	Yapılan çalışma
Zambak	<i>“Türkiye Sağırlar Milli Federasyonu ikinci başkanım. Türkiye Sağırlar konfederasyon yönetim kurul üyesi, Ankara Anadolu Sağırlar Kulübü başkanı. Herkes farklı projeler yürütmektedir. Eğitim erişebilirlik ve sosyal hak konularında çalışmalar yürütmektedir. Çok aktif şekilde yer alıyorum. AFAD için 11 ilde eğitim seminerleri düzenledik. Sağır öğrenciler için robot takımı kurduk, kurumlarda TİD Eğitmenliği, farklı kurumlarda sık görüşmelere yaparak erişebilirlik alanında çalışmalar yürütmekteyiz.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim faaliyetleri • Erişilebilirlik • Hak savunuculuğu • Çocuklara yönelik bilgisayar tabanlı program geliştirme • TİD eğitimleri
Yaban mersini	<i>“Antepli Şahin Sağır Dilsizleri Koruma Derneği kurucu başkanı ve üyesiyim. Sağır dilsizlerin topluma kazandırılması, eğitimi, sosyal haklarını koruma gibi. Kurucu başkanlık birkaç dönem başkanlık İŞKUR ile ortak proje yürütme ve işaret dili eğitmenleri gibi çalışmalar yaptım.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Kapsayıcılık faaliyetleri • Eğitim faaliyetleri • Hak savunuculuğu • İstihdam projeleri • TİD eğitimi faaliyetleri

Tablo 4.’te yer alan Sağırların rol aldıkları STK’larda yaptıkları çalışmalar incelendiğinde çoğunlukla dernek ve federasyonlar bünyesinde TİD eğitimlerinin yapıldığı, Sağırların çeşitli konularda bilgilenmeleri için eğitim ve seminerlerin düzenlendiği, yaşanan haksızlıkların önlenmesi için projelerin üretildiği görülebilir.

Hak temelli çalışmalar ve lobi faaliyetleri yapan İstanbul merkezli İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği, Sağırlar ve işitme engellilerin yaşadığı ayrımcılıkların önlenmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmakta, hak arayışı için Sağır bireyler adına gerekli kurum ve kuruluşlara başvuruda bulunmaktadır. SGK ödemeleriyle ilgili işitme cihazı ve biyonik kulak konusunda kaynaklara erişimin kolaylaştırılmasında, dernek üyelerinin bilgilendirilmesinde, E-KPSS’ye hazırlanan Sağır bireylere ders desteklerinin sunulması, yaşanan sorunların izlenmesi ve raporlaştırılmasında etkin çalışmalar yürütmektedir.

Türkiye Sağırlar Milli Federasyonu (TSMF) bünyesinde başta Sağırların sportif faaliyetlerdeki gelişimlerini destekleyici çalışmalar olmak üzere Sağırlara ve işiten topluma yönelik eğitim faaliyetleri (afet ve acil durumlara yönelik projeler gibi),

Sağır insanların haklarına yönelik erişilebilirlik çalışmaları, özellikle TİD içerikli yazılım programları ile Sağırlara yönelik dijital proje çalışmaları yürütülmektedir. Uluslararası platformlarda Sağırları temsil eden TSMF 2017 yılında Deaflympics Olimpiyat Oyunları organizasyonunda önemli bir görev üstlenmiştir.

Diğer yerel STK'lar da buldukları illerde TİD eğitimlerini planlamak, sosyal yardımlaşma için faaliyetler düzenlemek, dini içerikli eğitimler ile Sağır insanların çalışabileceği alanlarda İŞKUR ile temasta bulunmak gibi çalışmalar ve faaliyetler sürdürmektedir.

Sağır STK'ların güçlü yönlerinin yanı sıra bazı sorunlara sahip olduklarını söyleyebiliriz. Özellikle iş birliği, temsiliyet kabiliyeti, STK'ların amacı dışındaki faaliyetleri, bazı bölgelerde herhangi bir dernek olmamasına yönelik birçok eleştirel söylem sağırlardaki örgütlenme sorunlarının olduğunu göstermektedir.

“Ellerinden geleni yapmalıdır ama birlik beraberlik güç yok, boşa kürek çekiyoruz. Tercümanlar elinden geleni yapıyor, konfederasyon, federasyon vb. işbirliği yapmıyor.” (Ahlat, 46, erkek)

“Çok fazla dernek kulüp var, bir bölünme var. Çoğu meslek edinmek için dernek kuruyor. Konuşan birileri yanına da sağırları alıyor kulüp kuruyor işitme engelliler başkanı oluyor. Ben konuşan birisinin sağır insanların başında başkan olmasını istemiyorum, sağırları kullanıyorlar bence.” (Erguvan, 41, erkek)

“STK'ların elinde bir şey yok. Şu andaki prosedürde konuşmak bile izine bağlı sebebi STK enflasyonu yani parça parçayız sonuç olarak söz hakkımızı kaybediyoruz Bir beraber olmalı idarenin karşısına yek vücut olarak çıkmalı. En önemlisi TBMM'de temsilcimiz olmasına çalışmalıyız, bu da Federasyonun elinde. TİD bozulmaya da başladı tabi, neden çünkü sağırlarla konuşanlar beraber yapmıyorlar bu işi. 7 tane federasyon var bu federasyonlar neden var? Ayrımcılık var çünkü sağırlar kendi aralarında çok problem yaşıyor. Şu anda yaşlı olan sağırlar zarar gördüğü için bıraktı, artık geri kalkamıyorlar.” (Yaban mersini, 53, erkek)

Sağır insanlar topluluğundaki sivil örgütlenmede genel itibariyle lider olarak Sağır kişiler topluluğu temsil etmektedir. Katılımcılar Türkiye'deki Sağırlara ilişkin STK'ların

Sağırklar tarafından oluşturulmadığını ve derneklerdeki aktivitelerin içeriği bakımından Sağırklara katkısı olmadığını tartışmaktadır. Sağır temsilîyetinin olmaması sonucu (örneğin işitebilen kişilerin düzenledikleri TİD eğitimlerinin Sağır katılımı olmaması) topluluğun mevcut sorunlarındandır

Derneklerin kendi içinde iş birliği yapmadığını ifade eden katılımcılar bu yapılanmanın daha sistematik ve Sağırkların faydasına olmasını beklemektedir.

3.3.3. Sağır Kimliğinin Tanımlanması

Çalışmaya katılan Sağır bireylerin Sağır olmaya ilişkin çeşitli söylemleri incelenmiştir. Sağırkların kendi kimliklerini oluşturmada “Sağır” ve “işitme engelli” kavramlarına yaklaşımları ve Sağırklar topluluğunun ayırt edici özelliğine göre tanımlamaları değişkenlik gösterebilmektedir.

3.3.3.1. Dil Eksenli Bir Farklılık Tanımlamasıyla Sağır Olmak: En Temel Sorun Anlaşamamak

Sağır kimliği ve kültüründeki en önemli unsur işaret dilindeki ayrımdır. Kendilerini engelli olmakla ilişkilendirmeyen ve engellilik üzerinden tanımlamayan Sağırklar için ana dil olan işaret dili Sağır kültürünün aktarımındaki en önemli faktördür. Ortak dil sayesinde aynı duygu ve düşünceler paylaşılmakta, gelenekler ve değerler benimsenmektedir. Sağırklar topluluğunun diğerlerinden farkını dil üzerinden açıklayan Sağırklar bununla gurur duymakta ve dilini sahiplenmektedir.

“Engelli grubu gibi değil, farklı bir dil var o gözle bakmak lazım. Temel sorun anlamamak. Ne duyma ne dil farkı, en temel sorun anlamamak. Burada okuma yazma bilip bilmediği cihaz var mı yok mu bunlar da önemli. Yazıyorsun anlamıyor, anlatıyorsun anlamıyor, işaret dili ile anlatmaya çalışıyorsun anlamıyor. Onlar sağırkları anlamıyor, sağırklar da onları anlamıyor.” (Akasya, 43, erkek)

“Bence temel sorun dil farklılığı. Engelli hissetmedim çünkü diğer Sağırkların arasındayken iletişim kolaydır. Sınır yok. Ana dilimiz olan Türk İşaret Dili ile gurur duyuyorum. Kültürümüzle gurur duyuyorum. Engel olmadan işaret

diliyle iletişim kurabiliriz. Bu yüzden kültürümüzle, işaret dilimiz ile gurur duyuyorum.” (Çam, 30, erkek)

“Yaş büyüdükçe duyma kaybı oluyor evet. Ama bu yaşlılarınkı işitme engeli olur. Ben hep işaret dili ile iletişim kurdum. Cihaz takıyor olsa da fark etmez, eğer iletişim dili işaret diliyse sağır olur. Ben doğuştan sağırım zaten hep işaretle iletişim kurdum. Dil farklı.” (Kayın, 27, erkek)

“Sağırılar için temel sorun dil (dikkat farklılığı demiyorum çünkü anadilleri zaten işaret dili neye-kime göre farklı), işitme kayıplılar için temel sorun işitme kaybıdır.” (Servi, 31, erkek)

Sağırın kendilerini iletişim kurup kuramamak, anlayıp anlamamak ya da anlatamamak üzerinden tanımlandığı görülebilmektedir. Temel farklılığın işitme ile ilgili olmadığı, Sağırılar farklı kılan asıl unsurun iletişim olduğu vurgulanmaktadır. İletişimi sekteye uğratan etkenler ise okuryazar olma ve cihaz kullanıp kullanmama ile ilişkilendirilmiştir.

Sağır olmakla ilgili düşüncelerde iletişim metodu öne çıkmakta, işaret dilinin cihaz kullanıp kullanmama ya da doğuştan sağır olup olmama ile bir ilgisinin olmadığı ifade edilmektedir. Ancak bu konuda genel bir mutabakat olduğu söylenemez. Sağırın dillerinin farklı olması bir katılımcıya göre “sorun” olarak ifade edilmiş, işitme engelli-Sağır karşılaştırmasında işitme engellilerin sorunu ise “işitme kaybı” olarak belirtilmiştir. İşitme engellilik ilerleyen yaşa bağlı ortaya çıkan işitme kaybı ile de açıklanabileceğine dair görüşler, Sağırılar topluluğunda kavramsal bir tartışmayı da ortaya koymaktadır.

3.3.3.2. İşitme Eksenli Bir Farklılık Tanımlamasıyla Sağır Olmak: Duyma Kaybı Olmasaydı Dil Farkı Olmazdı

Sağır kimliğinin işitme kaybı ile ilişkili bir noktadan tanımlanması Sağırılar topluluğunun spesifik bir yönünü göstermektedir. Sağır bir bireyi diğerlerinden farklı kılan durumun işitme kaybına sahip olduğu görüşü Sağırılar topluluğunda pek yaygın olmayan bir görüş olmasına rağmen katılımcılardan bazıları işitme kaybının ayrı bir dili oluşturduğundan hareketle Sağır olmayı işitme kaybıyla tanımlamaktadır.

“Duyma kaybı olmasaydı dil farkı olmazdı. Konuşamayan işaretle derdini anlatmak zorunda.” (Ahlat, 46, erkek)

“Zaten duyma kaybindan dolayı eksikliğimizi tamamlayabilmek için işaret dili kullanıyoruz yani esas sorunun kökü işitme kaybımızdır.” (Ardıç, 31, erkek)

“Her ikisi de duymadığımız için anlamıyoruz anlamadığımız için anladığımız dilde konuşmak istiyoruz. Duyma kaybı her Sağır kişi için geçerli.” (Yaban mersini, 53, erkek)

Sağır kültürü alan yazınında, Sağırlar marjinal bir grup olarak ele alınmakta, etnik olarak tarihsel kökenleri incelendiğinde farklılığın işaret dili ile ilişkili olduğu söylemi öne çıkmaktadır. Bu durumun Türk Sağırlar topluluğu için aynı açıdan ele alınmasını zorlaştıran bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlardan birisi işaret dili çalışmalarının gelişimini tamamlamada gecikmesi, Sağır çalışmalarının Türkiye’de yeni bir alan olarak yer alması, Sağırların eğitimlerinde yaşanan sorunlar ve Türk Sağır kültürünün kendini nasıl tanımladığı ile ilişkilidir. Sağırlar topluluğunu farklı kılan özelliğin dil olduğuna ilişkin genel kabulün yanı sıra esasında işitme kaybı olduğunu düşünenler de bulunmaktadır.

3.3.3.3. Kavramsal Bir Tartışma: İşitme Engelli mi Sağır mı?

Sağırlar topluluğunun kültürel olarak kendi içinde tartıştığı bir diğer konu ise; Sağır ve işitme engelli kavramlarına atfedilen anlamları ve kendi kimliğini bu kavramlar üzerinden inşa etme sürecini içermektedir. Bu iki kavram arasındaki farklılığa ilişkin söylemler bu bağlamda incelenmiş ve tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Sağır ve İşitme Engelli Kavramlarına Yaklaşım

Katılımcı	Söylem	Kavramsal Fark
Ahlat	“Sağır olanla işitme engelli olan çok farklı. İşitmesi az olanla hiç duymayan aynı kategoride olmaz.”	<ul style="list-style-type: none"> • Duyma oranı
Akasya	“İkisi farklı. İşitme engellide okuma yazma var, cihaz takılmış küçükken, o herkesin gittiği okullarda eğitim almış bir sorun yaşamıyor. Ama sağırlar TİD ile iletişim kuruyor. Her işitme engelli TİD bilmiyor. Sağırlar da kelimeleri bilmiyorlar. Bazı anne babalar işitme engelli çocuğunu işitme	<ul style="list-style-type: none"> • Cihaz kullanma • İletişim metodu • Eğitim

Katılımcı	Söylem	Kavramsal Fark
	engelliler okuluna göndermek istemiyor, sadece duyma kaybı var, o çocuk sağır değil mesela. Duyma kaybı demek sağır anlamına gelmiyor, onun çözümü var.”	
Ardıç	“İşitme engelli diyorum ben aslında bizim kimliğimiz sağır ancak son zamanlarda sağır kelimesini kötüye kullanılmasından dolayı tıp sözlüğünde sağır yerine işitme engelli olarak değişti yani bu değişiklik bizim için iyilik yapmaya çalışırken bizim toplumumuz bu değişiklikten rahatsız bende daha çok engelli kelimesinden rahatsızım engel kelimesinden dolayı ben daha çok ileri duyma kaybım var demesini tercih ediyorum. Önemli olan toplumunun psikolojisi yani ben sağırım deyince toplum sağır kelimesini duyunca aklına başka bir şey gelmektedir bu nedenle ters tepki oluyor ancak ben işitme engellyim dediğimde daha olumlu tepki verince bende işitme engelli kelimesini kullanıyorum. Önemli olan görmek istediğimiz tepki neyse ona göre kelime kullanıyorum yani sağır toplumumuza karşı sağır kelimesini işiten toplumumuza ise işitme engelli kelimesini kullanıyorum.”	<ul style="list-style-type: none"> • Engelliliğe olumsuz yaklaşım • Toplumun Sağır tanımına atfettiği anlam
Çam	“Sağır ve işitme engelli terimleri, duyan kişilerce birbirinin yerine kullanılıyor. İşitme engelli derken işitme kaybı olan kişiler kastediliyor ve odyoloji raporuna bakılıyor. Mesela, yaşlılık gibi sebepler yüzünden tek kulağında çok hafif işitme kaybı olsa bile işitme engelli olarak geçiyor. Tamamen ya da çok az işitme kaybı olan kişiler için “sağır ve işitme engelli” denmesi daha bütüncül bir bakış getiriyor. Sağır toplum açısından bakınca bu topluluğun kültürel özelliklerini taşıyan işitme kaybına sahip kişiler sağırdır.”	<ul style="list-style-type: none"> • Duyma kaybı oranı • Kültürel özellikler
Çınar	“Bana göre sağır ile işitme engelli kavramı farklı. Ben küçük yaşta işitmemi kaybettiğim için (ilkokul-2) hayatıma işitme engelli birey olarak devam etmekteyim. Bu soru engelli bireyler arasında tartışma sorunu oldu. Bazıları kendilerini sağır birey olarak tanımladı bazıları ise işitme engelli birey olarak. Aynı zamanda derneğimizin ismi "İşitme Engelliler Spor kulübü" yerine	<ul style="list-style-type: none"> • İşitme kaybının gerçekleştiği zaman (doğuştan olup olmaması)

Katılımcı	Söylem	Kavramsal Fark
	"Sağırklar Spor Kulübü" olarak değişildi oy çokluğuyla."	
Erguvan	"Bunun nedeni TDK sözlüğünün tam net olmaması. İşitme engelli kim anlamı yok, biz sağırız. Sağır demek konuşamayan duymayan işaret dili bilen demek. Ama işitme engelli dediğin zaman konuşabilen kişiler önyargıyla yaklaşıyor, mesela ben işitme engelliyim dediğim zaman bana "Allah yardımcın olsun" diyor, neden? Geçmiş olsun diyor. Bunlar işitememeyi farklı düşünüyorlar. Sağır kavramının yaygınlaşması lazım. Ben kendimi sağır olarak görüyorum, böyle söylüyorum. Bu iki kelime arasındaki fark herhâlde dil ile ilgili. Asıl fark işaret dili bilmek. Sağırkların dili var, bu yüzden sağır. Sağırklar engelli değil, sağır kültürü diye bir şey var. Ben ortaokuldan mezun olduğumda hiç TİD bilmiyordum, liseye gittiğimde işaret kültürüm zayıftı. Lisede işitme engelliler okulu olduğu için sağır kültürü kazanıyorsun, burada ben mesela "aşk" işareti ne, bilmiyordum öğrendim. Hep at gözlüğüyle bakıyordum, lisede okula başlayınca sağır arkadaşların ne olduğunu öğrenmeye başladım, arkadaşlarla konuşa konuşa. İlkokuldaysa hep evde kaldım."	<ul style="list-style-type: none"> • Kavramlara toplumsal yaklaşım • Dil farklılığı • Eğitim ortamı
Kayın	"İmplant veya cihaz varsa ve bu sayede konuşabiliyorsa işitme engelli olur. Diğerleri sağır olur. Ben doğuştan sağırım cihaz takılı evet ama gelen sesi anlamıyorum."	<ul style="list-style-type: none"> • Cihaz veya implant kullanma • Sözel dilin kullanımı
Manolya	"Doğumdan önce sağır ama konuşma yok. Mesela ben işitme engelliyim konuşabiliyorum çünkü cihaz var. Fark şu konuşma yok sağır. İşitme engelli olmanın 5 nedeni var: dili bozuk, ifade işitme engelli, normal okul işitme engelli, çevresindeki insanlar konuşabiliyorken onda implant var. İmplant takılı çoğu kişi işaret dili bilmiyor. Yani aslında fark işaret dili bilmekle ilgili. Ben kendimi sağır olarak tanımlıyorum."	<ul style="list-style-type: none"> • Dil farklılığı (sözel dili konuşabilme/TİD) • Cihaz veya implant kullanma • Eğitim ortamı
Sedir	"Sağır olan kişilerde iletişim var. İşitme engellide cihaz olabiliyor biraz"	<ul style="list-style-type: none"> • Cihaz kullanma • Dil farklılığı

Katılımcı	Söylem	Kavramsal Fark
	konuşabiliyor. İşaret dili pek yok. Ben sağırım işaret dili var.”	
Servi	“Tamamen farklıdır. Sağır anadili işaret dili olan hiç işitmeyen bireydir. İşitme kayıplı bireyler ise dudak okuma, cihaz kullanarak işiten ve konuşan kişilerdir.”	<ul style="list-style-type: none"> • Dil farklılığı • Duyma oranı • İletişim metodu • Cihaz kullanma
Zambak	“İkisi farklı terimler. Sağırlar iletişimi işaret diliyle İşitme engelliler az duyup iletişimi bir şekilde kurabilenlere denilebilir. Fazla karmaşıklığa gitmeye gerek yok.”	<ul style="list-style-type: none"> • Dil farklılığı • Duyma oranı
Yaban mersini	“Sağır olmak daha evladır işitme engelli “Engelli” kelimesi biraz itici geliyor ve konuşamayanları kapsamıyor Sağır- dilsiz en iyi ifade biçimi.”	<ul style="list-style-type: none"> • Engelliliğe atfedilen anlam • Sözel dil
Zeytin	“Sağırlar işaret dili kullanıyor. İşitme engelliler cihaz ile duyuyorlar.”	<ul style="list-style-type: none"> • Dil farklılığı • Cihaz kullanma

Sağır ve işitme engelli kavramlarına ilişkin söylemler Sağırlar nezdinde çeşitli açılardan ele alınabilir. Söylemler incelendiğinde Sağır ve işitme engellilik kavramlarını birbirinden ayıran parametrelerin; işitme oranı, cihaz veya koklear implant kullanıp kullanmama durumu, nasıl iletişim kurduğu, konuşup konuşmama (sözel dilin kullanımı), eğitim ve öğretim hayatının hangi ortamda geçtiği, engelliliğe olumsuz bir anlam atfedilmesi, toplumun Sağır tanımına atfettiği anlam, Sağır kültürüne aidiyet hissetme ve işitme kaybının gerçekleştiği yaş (doğuştan olup olmaması) ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Sağır kelimesi, sosyolojik kökeni ve tarihsel altyapısı olan bir topluluğa aidiyeti içeren ve çoğunlukla bu kelimeyi -dilsiz- ibaresi ile yan yana kullanan bir bakışla ele alınır. Diğer yandan, işitme engelli kavramı ise, engelliliğin sosyal inşası ile ilişkili olarak engelli birisine atfedilen acıma, korunmaya muhtaçlık, eksiklik, yetersizlik bağlamında toplumsal bir bakış ile ele alınmaktadır. Katılımcılar, Sağır ve işitme engelli kavramlarını ele alırken bu ayrımın altını çizerek kültürel kimliğini engelli olmakla ilişkilendirmemekte ve farklılığın dil kaynaklı olduğunu imlemek suretiyle kendilerini sosyolojik olarak farklı bir yerde konumlamaktadır. Bu bakımdan konuşup konuşmamak (dilsiz olmak) ve iletişimini işaret dili ile sağlamak işitme engelli ile Sağır olmayı

birbirinden ayıran sosyolojik bir olgu olarak ifade edilmektedir. Bir diğer farklılık nedeni ise “işitme cihazı ya da koklear implant sahibi olmak” olarak gösterilmiştir. İşitme cihazı kullananların ya da implant operasyonu geçirenlerin işitme engelli kategorisinde değerlendirildiği söylenebilir. Bunun nedeni olarak da yine cihaz sayesinde konuşarak iletişim kurmak diyebiliriz. İlk ve ortaöğretimini Sağır okullarında değil işitebilen kişilerin öğrenim gördüğü okullarda görenlerin de Sağır kültürüne aidiyet duyamayacağı belirtilmiş, birçok Sağır kişinin TİD’i Sağır okuluna gittiğinde öğrendiği ifade edilmiştir. Buna göre konuşabilen ve işaret diline ihtiyaç duymadan iletişim kurabilen kişiler işitme engelli iken iletişimini yalnızca TİD ile sürdürenler Sağır olarak nitelendirilebilir.

3.4. CODA’LARIN YAŞANTISI: YAŞAM BOYU TERCÜMANLIK

Sağır topluluğundaki rollerinin yanı sıra CODA’ların spesifik sorunları da incelenmiş ve ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. İşaret dili çevirilerinde yaşanan sorunlar ve psikososyal sorunlar olarak ikiye ayırmak mümkündür.

“İşaret dili bilmeyen CODA da var tabi, onların anne babası az bildiği için. Sağırları okuma yazma bilip bilmeme durumuna göre ayırmak lazım, her sağır TİD bilmeyebilir.” (Akasya, 43, erkek)

“Bana göre CODA’ların en büyük sorunu çevirmen etik kurallarını bilmemesi, çeviri yaparken yorum veya kendi düşüncelerini katmadan aktarım yapamaması.” (Ardıç, 31, erkek)

“CODA’ların en genel sorunu iş. Çünkü TİD iyi biliyorlar, istihdam sorunları var. CODA’ların tercüman olarak çağrı merkezinde olması lazım, adliye sarayında olması lazım. Bu çok tehlikeli bir konu, adliyelerde tercümanlık belgesi olanları almışlar, yanlış çeviri yüzünden hapse giren çıkan sağırlar oluyor. CODA olmalı çünkü onların anne babası sağır, ne olduğunu öğreniyorlar. Sonradan işaret dili öğrenenler sorun. 200 saat-120 saatlığına sertifika veriyorlar, bu çok hassas bir konu, yanlış çeviri olmamalı. Bir de şu var bazı CODA’lar yalancı çeviri yapıyor, güvenilir olması lazım. Devlet bunu görmüyor. Kokain, esrar kullanan CODA’lar var. Biz bunlar çeviri yaptığında çok sıkıntı yaşıyoruz çok. CODA tercüman olması için kendi memleketinde çalışmaması lazım. Yanlış çevirinin önüne geçmek için farklı şehirde çalışması lazım o tercümanın. Torpilin olmaması lazım. CODA’lar sağır toplum için hayatı kolaylaştırıyorlar tabi.” (Erguvan, 41, erkek)

CODA'lar işaret dilini anne ve babalarından öğrenmekte ve çift dilli olarak büyümektedir. Ancak eğitim durumuna veya Sağırlarla bir arada olma durumuna bağlı olarak her Sağır bireyin işaret dilini iyi derecede bilmemesinden dolayı çocukları da çok iyi düzeyde TİD bilemeyebilir. Buradan hareketle her CODA'nın iyi düzeyde TİD çevirisi yaptığı genellemesini yapmak yanlış olacaktır.

TİD tercümanlarının birçoğunun CODA olduğu bilinmektedir. TİD ile ilişkili olan sorunlardan birisi nitelikli/doğru çevirinin yapılmamasıdır. Katılımcılar, CODA'ların çeviri yaparken, öznel yorumlarını dahil etmesinin çevirinin etik kuralları ile örtüşmediğini belirtmiş ve doğru tercümenin yapılmadığını vurgulamıştır. Bu sorun, Türk İşaret Dili çalışmalarında doğru çeviri ilkelerine olan ihtiyaç ile, buna yönelik bilimsel çalışma ve eğitimlerin üniversitelerde ya da dil kurumlarında bulunmamasıyla ilişkilendirilebilir.

CODA'ların yaşadığı bir diğer sorun ise istihdam ile ilgilidir. Türkiye'deki tercüman ataması her ne kadar Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde TİDYES puanı ile gerçekleştirilse de CODA'lar Sağır kültürüne hâkim olan tercümanlar olduğu için çeviri alanında daha çok ön planda olması beklenen gruptur. Yanlış veya eksik çeviriler neticesinde Sağırların hayatları üzerinde kritik rol oynayan tercümanların anadili TİD olan CODA'lardan oluşmaması, bu sorun gittikçe daha çok yaygınlaşmasına kapı aralamaktadır. Bir diğer husus ise CODA olan tercümanların çeviride yanılıya düşmemesi ve nesnelliğin yitirilmemesi için ikamet ettikleri ilin dışında farklı illerde istihdam edilmesi gerekliliğidir.

“CODA olmak işaret dilini öğrenmeye istekliyse bir avantaj. Çünkü dil bilmeyen CODA'lar dahi var. Bazı CODA'lar üniversite bitirmeden, kendini geliştirmeden sırf CODA'yım diye atanmak istiyor ki bu yanlış. Bir de bazı CODA'lar CODA olmaktan dolayı çok yüksek ücretler istiyor. Bu durum da nitelikli çeviri hizmetine erişmeyi zorlaştırıyor. Örneğin karakola ifadeye çağrılan bir sağırın ifadesinin çevirisi için bir çevirmen yüksek ücret istedi. Ücret standartları yok, meslek birliği yok. Kim ne tutarsa onu veriyor. CODA'ların çoğu, sağır toplumunda önder olmak için hiçbir rol üstlenmiyorlar. Hak temelli STK'larda aktif değiller. Çoğu para odaklı çalışıyor. Projelerde ücret-hak ediş istenmesi normaldir. Yol, zaman, enerji vs. harcıyorlar. Masraf yapıyorlar. Emek veriyorlar. Anlaşılır. Fakat proje dışında konuları, önemli haberleri duyuruları çevirmiyorlar, önder olmuyorlar. Örneğin 5510 sayılı kanun yüzünden 2008'den sonra işe giren

veya memur olan emekli olunca %50 daha az emekli maaşı alacak. Bu tür önemli konularda sağır topluluklarını uarmıyor, STK'lara girin, hak arayın diye teşvik etmiyor.” (Ahlat, 46, erkek)

Tercümanlık sisteminde mesleki standartlaşma, etik kurallar ve yetkinlik ile ücretlendirme sisteminde bazı ölçütlerin olmaması sonucunda CODA'lar mesai saatleri dışında çeviri yapabilmekte ve ilden ile bölgeden bölgeye değişkenlik gösteren ücretlendirmeler söz konusu olabilmektedir. Mesleki birlik ve standart ölçütlerin bulunmaması, hem CODA'ları hem Sağır bireyleri doğrudan etkileyen sorunlardır. Bir diğer husus ise, Sağırların gözünden bakıldığında CODA'ların, Sağırlar topluluğunu yeterince temsil etmedikleri, özellikle kritik konularda özverili bir savunuculuğun yapılmadığı yönündeki eleştirilerdir. Hak temelli bir anlayış ile hareket etmeleri, Sağırları ilgilendiren konularda bilgilendirme ve hak savunusu yapmaları yönünde beklentiler bulunmaktadır.

Sağırlar; CODA'ların, topluluk çıkarlarını kişisel çıkarların önünde tutma hassasiyeti, bilinci taşıyan ve sorumluluk duygusuyla hareket eden bireylerden oluşması gerektiğinin altını çizerek bu bağlamda yaşanan sıkıntıları imlemiştir. Katılımcıların birçoğu, bununla beraber, CODA olmanın başlı başına zorlu bir yaşam tecrübesini de beraberinde getirdiğini ifade etmiştir. Özellikle yaşam boyu ailenin ve Sağırların sözcüsü olma rolünün kendileri için bir yük getirebileceği, çocuk yaşlarda yüzleşmek zorunda kaldığı sorun ve sorumluluklar karşısında yalnız kalabileceği ve buna ek olarak ailevi sorunların da üstlenilmesiyle, birer potansiyel CODA adayı sayılabilen bireylerde psikososyal sorunların meydana gelebilme ihtimalini ifade etmişlerdir.

“CODA olmak çok zor. Çok erken yaşta sorumluluk altında kalıyor. Çocukluğunu yaşayamadan yük altında kalabiliyorlar.” (Zambak, 40, erkek)

“CODA olmak bazen avantaj bazen de zor oluyordur. Ömür boyu tercümanlık yapıyorlar.” (Defne, 40, kadın)

“Var ancak her zaman ulaşamıyorum o da ekmek derdinde çalışıyor. Geçim, iş nedeni ile izin almamak sürekli bunlarla uğraşıyorlar bence.” (Yaban mersini, 53, erkek)

Sağır anne ve babanın çocuğu olmak çocukluk döneminden itibaren bazı sorumlulukları üstlenmeyi, aileden bağımsız olamamak, erken ebeveynleşme, yaşam boyu tercüman olma, aile içi sorunların çözüm mercisi olmak gibi rolleri gerektirebilmektedir. Sağır katılımcılar, CODA'ların, yukarıda bahsedilen nedenler dolayı çocukluğunu yaşayamadığı ve bunun bir dezavantaj olduğu kanaatindedir. Anne-babanın; sağlık, ekonomik, sosyal, yasal ve psikolojik sorunlarının birer taşıyıcısı ve aktarıcısı olarak çocukların, ihmal edildiği yönünde düşünceler belirtilmiştir. Ayrıca, potansiyel CODA adayları için yoğun hayat temposunun genç yaşlarda onları stresli bir ruh haline soktuğu belirtilmektedir.

“Bu CODA'lar genç yaşta stresli ve yüklü hissedebilirler. CODA'lar hem işiten topluluk hem de Sağır topluluğu tarafından kabul edilme mücadeleleriyle karşı karşıya kalır. Sağır kültürünün, işiten dünyadan farklı kendi kuralları ve normları vardır. CODA'lar, Sağır insanlarla çevrili olarak büyüdükleri ve davranışlarından öğrendikleri için fazla anlamlı, hareketli ve duygusal görünüyor.” (Çam, 30, erkek)

“Tek bildiğim CODA'ların okul eğitiminde sıkıntı yaşamaları. Anne ve babası işitme engelli olunca günlük ödevlerinde yardım edecek biri olmuyor maalesef. Bizi en mutlu eden yanı CODA eğitimi alanların küçük yaşlarda anne ve babasını izleyerek işaret dilini çok iyi seviyede geliştirmeleri.” (Çınar, 28, erkek)

CODA'lar okullarda özellikle veli toplantıları, ödev takibi gibi konularda sorun yaşayabilmekte ve akademik başarının desteklenmesi ihtiyacı hissedebilmektedir. Çift kültürlü olarak yaşamlarını sürdüren ve hem işiten dünya hem Sağır dünyasında bulunarak iki kültür arasında köprü olabilen CODA'ların, Sağır kültürünün değer ve normlarını benimsediği, ayrıca CODA olmanın hem avantaj hem de dezavantajları olabileceğinin bilincinde olduğu düşünülmektedir.

3.5. SAĞIRLAR TOPLULUĞUNUN BEKLENTİLERİ

Sağır bireylerin Sağır topluluğu için beklentilerinin, hayallerinin ve umutlarının ortaya koyulması amacı doğrultusunda elde edilen bulgular bu başlık altında incelenmiş ve farklı başlıklar altında kategorize edilmiştir. Bu beklentiler Sağırlar topluluğunun işiten toplumdan beklentileri, tercümanlık sistemine ilişkin beklentiler, hizmetlere erişilebilirlik

yönündeki beklentiler ve sivil toplum kuruluşlarından beklentiler olmak üzere 4 ayrı alt başlıkta analiz edilmiştir.

3.5.1. Toplumdan Beklentiler

Sağır bireylerin yaşadığı ayrımcılık deneyimlerine ilişkin bulgular incelendiğinde işiten toplumun tutum ve davranışlarının Sağırları dışlayıcı bir noktada olması onların toplumdan beklentilerini şekillendirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, Sağır topluluğunun tanınması ve saygı duyulması için daha kapsayıcı bakış açılarının toplumun tabanına yayılması aşamasında sistemli politikaların hayata geçirilmesi yönündeki gereklilik ifade edilmiştir.

“Konuşanların “ben de böyle olabilirdim” demesi ve daha ilgili saygılı davranmasını isterim. Keşke insanlar bizim durumumuzu idrak edebilecek eğitimi alsalardı. Her işyerinde sağırların çalışabileceği bölümlerin olması, insanların az da olsa işaret dili bilmesi, diğer engellilerle ayırım olmamalı. Çalışacak iş, daha iyi şartlarda yaşam, iletişimin daha da kolay olacağı teknoloji.” (Ahlat, 46, erkek)

“Sağırlar insan haklarına daha fazla ilgi duymalı, hak temelli STK'larda çalışmalı, seminer ve eğitimlere katılıp kendini geliştirmeli. İnsan hakları ve hukuk herkese lazım.” (Servi, 31, erkek)

“Tabi ki her insanın hayali şuydu “Keşke normal insan gibi olup rahat konuşabilsem.” (Sığla, 32, erkek)

Sağırların toplumdan beklentileri, empatik düşünce temelli ve Sağırlara saygı odaklı bir anlayışın geliştirilmesine yöneliktir. Bu cihetle, Sağır dostu bir eğitim sisteminin geliştirilmesi, elverişli çalışma alanlarının oluşturulması ve her bir engelli bireyin hususi özelliklerine uygun koşulların üretilmesi ile daha adil bir yaşamın inşa edilebileceği düşünülmektedir.

Yukarıda bahsedilen adil yaşamın inşa edilmesinin için bütün sorumluluk yalnızca işiten topluma yüklenmemektir. Sağırlar topluluğunun da eş zamanlı olarak kendi haklarını aramasının ve daha fazla dayanışma içinde çalışmasının gerekliliğinden hareketle Sağır bireylerin katılımcılar tarafından sivil örgütlenmeye davet edildiği görülmektedir. Katılımcıların, insan hakları noktasında Sağır topluluğu nezdinde duyarlılığının

geliştirilmesi ve güçlenmesi yönündeki beklentileri, kendi kaderini tayin eden özerk ve bağımsız yaşam hakkı ile örtüşen beklentilerdir.

Talepler, Sağır topluluğunun çözüm odaklı yönünü ön plana çıkarmakla birlikte yaşamsal sorunlardan oluşan iletişim ihtiyacını da ortaya koymaktadır. Nitekim “*keşke normal insan gibi olup rahat konuşabilsem*” ifadesi konuşma dili ile işaret dilinin mesafesi ve Sağır kimliğine ait olmayanların “normal” olduğu düşüncesiyle açıklanabilir.

“Geleceğimiz için endişeliyiz. Biz Sağır topluluğunun üyeleriyiz. Kendimize ait bir dilimiz var, işaret dilimiz. Birçok çalışma, Sağır topluluğunun dilsel bir azınlık olduğunu doğrulamıştır. Devletin işaret dili gelişimini ve tercüman eğitimini desteklemesi önemlidir. Sağır eğitimini diğer öğrencilerle birlikte geliştirmek ve diğer öğrenciler gibi iletişim becerilerini geliştirmek için fon sağlamalıdır. Bir hayalim var. Sağır ve duyabilen insanların eşit görülmesini istiyorum. Bulunan standartlara ulaşabilmek istiyorum ve bu problemi çözmek için sizlerin yardımınıza ihtiyacımız var. Engelleri birlikte yıkmalıyız. Sağır gençleri Sağır çocuklara eğitim ve bir kariyer olarak öğretmeyi düşünmeye teşvik etmeliyiz. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 24. Maddesi, işaret dili tercümanları aracılığıyla değil, doğrudan işaret dilinde öğretimin önemini vurgulamaktadır. Gelecekte daha fazlasını başarmayı umuyorum. Sağır topluluklarının geleceği için Sağır eğitiminin düşünmemiz gereken önemli şeylerden biri olduğuna inanıyorum.”
(Çam, 30, erkek)

Sağırın dilsel bir azınlık statüsünde değerlendirilmesi birçok Sağır tarafından tam olarak ifade edilmese de katılımcılardan bazıları bu şekilde bir tanımlamayı savunmaktadır. Dolayısıyla bu düşüncedeki katılımcılar dil farklılığının kendilerine yönelik özel bir sosyal sistem getirmesi beklentisi içindedir. Sağır ve işiten bireylerin eşit imkânlarla aynı statüde görülmesine yönelik beklenti ifade edilerek eşitliğin sağlanması kapsamında birçok çalışmanın gerekliliğine işaret edilmiştir. Bu eşitsizliğin ortadan kaldırılması, her şeyden önce hem Sağırın güçlenmesi hem de toplumun Sağırlara olan bakışlarının değiştirilmesiyle mümkün olacaktır. BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 24. Maddesi, engellilerin eğitim haklarının fırsat eşitliğine dayalı olarak ayrımcılık olmaksızın eğitim süreçlerinde kapsayıcı şekilde her bir seviyede engellileri dahil etmesini ve ömür boyu eğitim ve öğrenmeye fırsat verilmesini öngörmektedir. Bundan hareketle, katılımcılar, Türkiye'deki Sağırın eğitimden daha eşit olanaklarla yararlanabilmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

“Ben istiyorum ki sağırlara alışkanlık olsun. Konuşan kişiler değil daha çok sağır kişilerle iletişim olsun. Sağırlar rahatça gezmek istiyor, misafirliğe gitmek istiyor. İşaret dili kursları çoğalsa yaygınlaşsa iyi olur. Ben kursta işaret öğreten hoca istiyorum. Herkes kursa gitsin. Hayatımda olan şeyleri anlatmak istediğim bir kurs olsun.” (Gürgen, 38, kadın)

İşiten kişilerin, Sağırlarla daha çok bir arada vakit geçirmesi, işaret dilini öğrenmeleri ile Sağırlarla iletişime geçmesi için ortak buluşma alanlarının oluşması gerekmektedir. Böylece toplumdaki izole olan Sağırların sosyalleşmesine zemin hazırlanacağı gibi işiten-konuşan bireylerin onlar hakkındaki önyargılarının da ortadan kalkmasına imkân tanıyacaktır. Bunun bir yolu işaret dili kurslarının yüz yüze ve Sağır katılımlı bir yapıda planlanması ve yaygınlaştırılmasıdır. İşaret dili eğitimleri yalnızca işiten kişilere değil aynı zamanda daha doğru ve sistemli bir şekilde TİD öğrenmek isteyen Sağırlar için de planlanmalıdır. Bu kurs sayesinde Sağırlar kendilerini daha iyi ifade etme imkânı bulacaktır.

3.5.2. Tercümanlık Sistemine İlişkin Beklentiler

Türk İşaret Dili tercümanlık sisteminin daha sistemli bir şekilde yapılandırılmasına yönelik beklentiler bu başlık altında gruplandırılmıştır. Türk İşaret Dili Yeterlilik Sınavı (TİDYES) puanının tüm tercümanların istihdamında koşul olması beklenmektedir. Yine tercümanların bütün illerde yeterli sayıda istihdam edilmesi, Sağırların tercümanlara nasıl ulaşabileceği ve tercümanların Sağırların ihtiyaçlarını nasıl temin edebileceği gibi hususlarda bazı beklentiler bulunmaktadır.

“Yabancı dil gibi olmalı. Yeterlilik karneleri olmalı.” (Zeytin, 29, kadın)

“Tercümanlık işi yapacak adayların Ankara Üniversitesi’nce yapılan TİDYES sınav puanı alması zorunlu olmalı. Her ilçede belli bir oranda tercümanı bulunması (Engelliler şube müdürlüğünde) Randevu sistemi oluşturulması-Sağırlar tarafından talep edebilecek bir web sitesi veya şu tarihinde şu saatte bankaya gideceğim gibi. Her ilçede tek bir yerden kaynak yönetimi yapılması -Gelen taleplerini önem-acil gibi kriterlerini değerlendirip kaynak yönetimi yapılması.” (Ardıç, 31, erkek)

Yukarıdaki beklentiler çerçevesinde Sağır bireylerin, istihdam edilen tercümanlara kolaylıkla ulaşabilmesi için web tabanlı bir randevu sistemi hayata geçirilebilir. Bu

doğrultuda, bölgeden bölgeye veya ilçeden ilçeye uygulamanın farklılaşmaması için merkezi bir yazılım programına olan ihtiyaç vurgulanmıştır. Bununla birlikte söz konusu sistemin, tercüman ihtiyaç sebebinin de belirtilebileceği özelliklerin de yer aldığı ayrıntılı bir sistem geliştirilebilir. Sağır katılımcının bu önerisi daha doğru ve erişilebilir bir tercümanlık hizmetinin sunulması yönündeki beklentiyi açığa vurmaktadır. Buna ilave olarak, TİD eğitimlerinin yabancı dil eğitim sistemi kapsamında ve yeterlilik sınavlarının Avrupa Dil Portfolyosu Derecelendirmeleri olan A1, A2, B1..vb. statüsünde değerlendirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

“Yanlış çevirinin önüne geçmek için farklı şehirde çalışması lazım o tercümanın. Torpilin olmaması lazım. Aile bakanlığı atama yapıyor, sınavı Ankara Üniversitesi TÖMER yapıyor. Bu yanlış bir yöntem. TDK kurumu almıyor bu işi ele alması lazım.” (Erguvan, 41, erkek)

“Sosyal hizmetler çevirmenleri haftasonu ve mesai saatinden sonra da hizmet verebilir olmalı. Nöbetçi çevirmen olmalı. Çünkü mesai sonrasında ve haftasonu da çevirmen talep eden karakollar oluyor, oldu da. Haftasonu ve mesai sonrası çeviriye giden kamuda çalışan çevirmenlere fazla mesai ödenmelidir. Çevirmenlere karakoldan araç sağlanmalı evden alıp eve getirilmelidir. Örneğin gece yarısı karakolda adli bir olay olduğunda otobüs-metro kapalı olur ve ulaşım sağlayamaz, zorlanır. Bir başka alternatif olarak taksi fişleri alınıp masraflar karşılanabilir.” (Servi, 31, erkek)

“Her kurumda bir veya iki masa olmalı tercümanlar kendi işi ile ilgilenmeli maaşları haricinde engellilerden ücret almamalıdır ve sadece CODA’lar ve iyi eğitim almış kişiler tercüman olmalıdır.” (Yaban mersini, 53, erkek)

Tercümanlık sisteminin daha merkezi şekilde ele alınarak istihdam sürecinin planlanmasında TİD atama ölçütlerinin ve sınav sisteminin tek bir kurum tarafından yürütülmesi ve koordine edilmesi önerisinde bulunulmakta, yeterlilik sınavını yapan kurum, atama yapan kurum ve Türk Dil Kurumu’nun ortak bir yürütücülük üstlenmesi beklenmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler il müdürlüğü bünyesinde çalışan TİD tercümanlarının mesai sistemlerinin devlet kurumu dahilinde olması Sağırılar tarafından yetersiz bulunmakta, mesai saatleri dışında ulaşılabilir olan bir nöbetçi tercümanlık sistemine olan ihtiyaç vurgulanmaktadır. Ayrıca tercümanların mesleki yetkinliklerinin yanı sıra sistemli, standart bir çalışma programı içinde görev alması da önemlidir. Sağır kültürüne hâkim olan CODA’ların tercüman olarak istihdam edilmesi ve TİD çevirisi konusunda eğitim almasının gerekliliği tekrar vurgulanmıştır.

“Üniversitelerde TİD tercümanlık bölümün açılması şart. Üniversitelere büyük iş düşüyor.” (Zambak, 40, erkek)

Çeviribilim alan yazınında TİD çevirmenliği, toplum çevirmenliği kapsamında değerlendirilen bir çalışma konusudur. Türkiye’de az sayıda üniversitede TİD çalışmaları odaklı bilim dallarının açıldığı bilinmektedir. TİD üzerine yapılan bilimsel çalışmaların Sağırın görünürlüğü ve bilinirliği ile ilişkili olarak ivme kazandığı düşünülürse daha spesifik ve ayrıntılı çalışmalara olan ihtiyacın artması beklenmektedir. Üniversitelerdeki işaret dili seçmeli derslerinin haricinde daha özelde Türk İşaret Dili üzerine multidisipliner çalışma alanlarının oluşturulması, bu alanlarda tercümanların yetiştirilmesi hususları Sağırın beklentileri arasındadır.

3.5.3. Hizmetlere Erişilebilirlik Yönündeki Beklentiler

Sağırın kurumsal hizmetlere dönük beklentilerinin eğitim, sağlık, adalet, çalışma hayatı ve işaret dili alanındaki hizmetlere yönelik olduğu görülmektedir. İşaret dili kurslarının yaygınlaşması ve farklı ülkelerden örnekler verilerek Türk İşaret Dili’nin resmileşerek sosyal politikanın önemli bir parçası haline gelmesi, Sağırın en çok vurguladıkları hususlardır. Yine teknoloji ile tercümanlık hizmetlerinin daha erişilebilir hale gelmesi de bu başlık altında tekrar değinilmiş, Sağır çocuklar ve gençler için de bazı talepler olduğu görülmüştür. Bu söylemlerden çıkarımlar beklenti alanına göre gruplandırılarak aşağıdaki tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Sağır Topluluğunun Hizmetlere Erişilebilirliğe Yönelik Beklentileri

Katılımcı	Söylem	Beklenti/ Hizmet Alanı
Ahlat	<i>“Çalışacak iş, daha iyi şartlarda yaşam, iletişimin daha da kolay olacağı teknoloji.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Çalışma • İletişim için teknoloji
Akasya	<i>“TİD’in yaygınlaşması, TİD tercümanlarının görev almaları, fabrikalarda temizlik işi falan yapıyoruz hep, halbuki daha iyi yerlere gelebilir sağır arkadaşlar. Okullarda öğretmenlerin TİD bilmesi lazım. Dışarıda sağırarla konuşanların bir araya gelmesi lazım, birbirini tanınması anlaması için uygun ortamların olması lazım.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • TİD’in yaygınlaşması • Tercümanların artması • Sağırın iş imkânı • Öğretmenlere yönelik TİD eğitimi • Sağırın toplumsal kaynaşması

Katılımcı	Söylem	Beklenti/ Hizmet Alanı
Ardıç	<p>“Sağır okuduğu ilk okul ortaokul ve lise eğitimleri müfredatı baştan sonuna kadar değişmeli. İşiten çocuklara nasıl eğitim veriliyorsa işitme engelli çocuklara da aynı şekilde eğitim verilmeli. İstedığı üniversite istediği bölümde okuyabilmek istediği işte çalışabilmek devlette sağrlar için haklarına sahip çıkmak bunları yapabiliriz.”</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sağır okullarının müfredatının yenilenmesi • Sağır haklarının genişletilmesi
Çam	<p>“Türkiye’de her hastanede, adliyede, poliste tercüman olması gerekiyor. Her kurumlarda “Video Relay Service” diye görüntülü tercümanlık sistemi kurulmalı. İşaret Dilinin tanınması önemlidir çünkü hükümetin, politikacıların ve insanların işaret dillerinin ve konuşma dillerin eşit olduğunu anlamalarına yardımcı olmalı. Hükümetin İşaret Dilini tam tanınması, Sağır çocukların aileleri üzerinde büyük bir olumlu etki yaratabilir ve onları işaret dilini öğrenmeye teşvik edebilir. Yasalar değiştirilirken, hükümetin Sağır çocuklara ve ailelerine işaret dili, işaret dili eğitimi ve sertifika gibi öğrenmeleri için finansman sağlama görev ve yetkisine sahip olduğu açıkça belirtilmelidir. Devletin bu sorumluluğu taşıması gerekir. Ek olarak, Sağır toplulukları ve Sağır federasyonları, hükümetin işaret dili statüsünü yükseltme hedefleriyle bağlantılı net bir işaret dili planına ve politikalarına sahip olmalıdır. Örneğin Yeni Zelanda, işaret dilini tanımak için 2006’da bir yasa çıkardığında işaret dilini anayasal üçüncü resmi dili olarak tanıyan ülkeden biriydi. Ülkemizde işaret dilini ikinci resmi dil olarak tanımamız gerekiyor. Bu bizim hakkımız! Hükümet işaret dilini tanırsa, Sağır çocukların ailelerini büyük ölçüde etkiler ve İşaret Dili bilincini vurgular. Sağırların okullarına, Sağırlara yönelik sosyal hizmetlere, istihdam haklarına fon sağlama ihtiyacının farkına varır ve Sağırların erişilebilirlik ihtiyaçlarına duyarlı hale gelir. Sağır gençlerimize sağır hakları bayrağını her yerde taşımaları için ilham vermemiz gerekiyor. Sesimizi duyurma imkânımız olsa derdimizi anlatabilsek diğer engelli gruplara verilen destekleri biz de</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teknoloji destekli tercümanlık • TİD’in resmi olarak tanınması • TİD eğitimi • Sağırların statüsünün resmi organlar tarafından tanınması • İş ve kariyer imkanlarında hak temelli politika yapılması

Katılımcı	Söylem	Beklenti/ Hizmet Alanı
	<i>alabilsek iş ve kariyer konusunda hakkımız korunsa dediğim günler oldu.”</i>	
Erguvan	<i>“Sağırkların eğitimi güçlenmesi ve bu anlattıklarımın çözülmesi inşallah.”</i>	
Çınar	<i>“Keşke herkes de bizim gibi işaret dilini bilse. Sağırklar için yapılacak projeler en büyük hayalimiz. Yeter ki bize faydası olsun. Geleceğe dair umudumuz normal bireylerin işaret dili eğitimi almaları en büyük umudumuz. Onlarla iletişimimizin kolaylaşması bizi mutlu ediyor.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Sağırklar için projeler yapılması • TİD eğitimleri ile iletişimin kolaylaşması
Gökmar	<i>“TİD kursları Sakarya’da olsa iyi olur, beraber dernek olsa iyi olur, arkadaşlarım da hep evde kuran kursu dışında bir yere gitmiyoruz, kurs bittikten sonra işaret dili kursuna başlayalım.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • TİD eğitimlerinin yaygınlaşması • Sivil örgütlenme
Mahlep	<i>“İşaret dili kursu olmalı.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • TİD eğitimi
İğde	<i>“Sağırklar için iş yardımı lazım.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • İş desteğinin sağlanması
Kayın	<i>“Ben sağır üniversite öğrencileri için kursların olmasını istiyorum. Matematik, Türkçe gibi.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Sağırkların üniversite eğitimlerinin desteklenmesi
Manolya	<i>“İşaret dili bilen öğretmen olmalı. Normal konuşan kişilerin işaret dili bilmelerini istiyoruz. Sizin gibi kişilerin matematik, Türkçe kursları vermesini istiyoruz. Sağır kişilerin anne babaları işaret dili bilmiyor onların da öğrenmelerini istiyoruz. Sizin gibi olan kişilerin üniversitedeki engelli kişilere rehberlik etmesi çok önemli. Sağır kişilere ilkokulda lisede de refakatçi olan kişilerin olması lazım. Öğrenci sabah 8 de başlayıp akşama kadar ders görüyor haftada en az 2 saat rehberlik olması lazım.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretmenlerin TİD eğitimi • TİD’in yaygınlaştırılması • TİD bilen kişilerin Sağırklara rehberlik etmesi
Meşe	<i>“Öncelikle işaret diliyle iletişim olsun istiyorum. Otobüslerde işaret dili lazım. Polisin işaret dili bilmesi lazım. İletişim olsa daha kolay olur her şey. Nereye gitsem hep yazı yazı yazı.. Bu zor oluyor.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • İletişimin TİD ile sağlanması • Toplu ulaşım araçlarında TİD ile iletişim • Kolluk kuvvetlerinin TİD bilmesi

Katılımcı	Söylem	Beklenti/ Hizmet Alanı
Sedir	<i>“İşaret dili olmalı, tercümanlar olmalı.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • TİD eğitimi • Tercümanların istihdamı
Zeytin	<i>“Keşke karar vericiler çalıştaylarda konu olan kararları hayata geçirse takip edip denetlese ve kanunları yerine getirse.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Bilimsel çalışmaların dikkate alınması ve hayata geçirilmesi
Zambak	<i>“Tüm eğitimler sağır için iyi derecede işaret dili bilen öğretmenler olsa harika bir yerlere geleceğine inanıyorum. Tüm okullara günün birinde bunun gerçekleşeceğine inanıyorum.”</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretmenlerin TİD eğitimi

Katılımcıların hizmetlere erişim konusundaki beklentileri; çalışma yaşamının kolay ve daha adil şekilde planlanması, iş ve kariyer imkanlarının artması ve istihdamda hak temelli bir yaklaşımın benimsenmesi, TİD ile iletişimin yaygınlaştırılması ve bunun için teknolojik çalışma ve hizmetlerin sunumunda kullanımı, kurumlardaki tercüman sayısının artması ve tercümanlık sisteminin teknoloji destekli olarak hizmete sunulması, okullarda öğretmenlerin TİD eğitime tabi olması ve Sağırın eğitim gördüğü okulların müfredatlarının yenilenmesi, Sağırlara tanınan hakların her alanda genişletilmesi ve bir sosyal politika alanı olarak Sağır kimliğinin ve statüsünün tanınması, Sağır bireylerin toplumla iç içe bulunması, TİD’in resmi dil statüsünde değerlendirilmesi, Sağırın örgütlenmediği illerde bir araya gelerek aynı çatı altında dayanışma içinde olduğu bir yapıda bulunması, TİD eğitimlerinin yaygınlaştırılması, Sağırlara yönelik projelerin yapılması, TİD bilen kişilerin Sağır bireylere rehberlik etmesi, Sağırın üniversite eğitimlerinin desteklenmesi, toplu taşıma araçlarında Sağır için işaret dili araçlarının yerleştirilmesi ve bu alanda çalışan görevli personellerin TİD eğitimi alması, emniyet mensuplarının TİD eğitimi almaları ve Sağırlarla ilgili bilimsel araştırmalardan elde edilen sonuçların çıktılarının ve önerilerin resmi organlarca dikkate alınması ve hayata geçirilmesidir.

3.5.4. Sivil Toplum Kuruluşlarından Beklentiler

Katılımcılara Sağır için kurulan sivil toplum örgütlerine yönelik görüş ve beklentilerinin ne olduğu sorulmuş, elde edilen cevaplar analiz edilmiştir. STK’ların

Sağırın haklarına ilişkin çalışmaları işitme cihazı edinimindeki sorunlar gibi birçok sorunda savunuculuk rolünü üstlenmesi gerektiği belirtilmiştir. STK’lardan beklentiler çoğunlukla devlet organlarıyla iş birliği yapılması, yeni erişilebilirlik projelerinin üretilmesi, devlet kurumlarının TİD politikalarına yön vermesi, kamuoyunda farkındalık oluşturulması ve Sağırın temsil etmeleri olduğu görülmüştür.

“Uluslararası sağır haklarını referans alıp ülkemize uygulamak için gerekli adımlar atılmalı. Cihaz bedeli için ara fark ödemesi için mahkeme vermek yerine kalıcı bir çözüm üretmeli. Özetle Sağırın ihtiyaçlarını çok iyi bir şekilde analiz edilmeli ihtiyaçlarını karşılanabilecek çözüm yollarını üretmeli çok hızlı gelişen teknoloji ile yeni sağır haklarını doğmak ihtimaline karşı sürekli belli bir sürede analiz etmeli. Örnek vermem gerekirse implant veya cihaz alımında eskiden yüzde 100 destek veriyordu ama zamanla yüzde 100 yerine belli bir oranda vermeye başladılar bu da zamanla değişen bir şey. Bu nedenle sürekli analiz edip çözüm yollarını üretmek için uğraşmalı.” (Ardıç, 31, erkek)

“Yeni erişilebilirlik projeler üretmeli. Sağırın Federasyonu, Sağır topluluğu desteklemek için hükümetle birlikte çalışmaya devam etmelidir. Hükümet ile Sağır topluluğu ve Sağırın dernekleri arasında iş birliği mümkün hale gelmeli. Sağır dernekleri, engelli örgütleri, Birleşmiş Milletler ve bir ülkede BM’yi temsil edenler arasında iş birliği olması önemlidir. Sağır dernekleri, Sağırın üniversiteye girmeleri ve derecelerini almaları için lobi yapmalı ve iş için önce Sağırın öncelik verilmelidir. Erişilebilirlik teknolojisi, Sağırın için önemlidir çünkü onların evde, işte başkalarıyla iletişim kurmalarını ve başkalarıyla sosyalleşmelerini sağlamalıdır. Ek olarak, Sağır toplulukları ve Sağır federasyonları, hükümetin İşaret Dili statüsünü yükseltme hedefleriyle bağlantılı net bir işaret dili planına ve politikalarına sahip olmalıdır.” (Çam, 30, erkek)

Hak arayışı içinde önemli bir sorumluluk üstlenen sivil toplum mekanizması, Sağırın yaşadığı haksızlık ve ayrımcılıklar karşısında da onların sesini duyuran örgütler olmalıdır. Özellikle yaşanan sorunlar karşısında STK’ların çözüm odaklı olması gerektiği, yaşanan sorun ve ihtiyaçların tespit edilebilmesi için düzenli ve sistemli şekilde çalışması gerektiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Sağırın özellikle devlet kurumlarıyla iş birliği yaparak erişilebilirlik, eğitim, çalışma ve tüm sosyal haklar için projeler üreten sivil toplum kuruluşlarında bulunmaları önemlidir. Sağır bireylerin üniversite eğitimlerinden Türk İşaret Dili’nin resmileşmesine kadar politika mekanizmalarında söz sahibi olması beklenmektedir. Bunun için mevcut mevzuatların Sağır örgütleri tarafından

anlaşılması ve bilinmesi, diğer Sağırın da bu konuda bilgilendirilmeleri için dernek ve federasyonların çalışmalar yürütmesi beklenmektedir.

“STK’lar hak temelli çalışmalı, mevzuatları öğrenmeli anlamalı, hak arama mekanizmalarını kullanmayı öğrenmeli, karar verenlere-yasa yapıcılara baskı yapmalıdır, kamuoyunda farkındalık oluşturmalıdır. Lokal hizmeti vermek, gezmek vs. faaliyetler sorunları çözmeyi sağlamaz.” (Servi, 31, erkek)

“STK’ların elinde bir şey yok. Şu andaki prosedürde konuşmak bile izine bağlı sebebi STK enflasyonu yani parça parçayız sonuç olarak söz hakkımızı kaybediyoruz Bir beraber olmalı idarenin karşısına tek vücut olarak çıkmalıyız. En önemlisi TBMM de temsilcimiz olmasına çalışmalıyız bu da federasyonun elinde.” (Yaban mersini, 53, erkek)

Sağır sivil toplum örgütlerinden bir diğer beklenti dayanışmanın ve bir aradalığın çözülmemesi, seslerini duyurabilmek için daha güçlü bir yapı içinde bulunmalarınıdır. Böylece ulusal olarak kendilerini temsil eden yürütme organlarında yer alabilmek adına birçok sivil toplum örgütünden bu misyonu sahiplenmesi beklenmektedir.

4. BÖLÜM: TARTIŞMA

Araştırmanın bulguları üzerinden Sağır topluluğunun ayrımcılık deneyimlerini, Sağır bilirliliğinin Türkiye’de düşük olması, Sağır bireyin engel durumu ön plana çıkarılarak ayrımcı bir tutumun Sağır topluluğunu da içerecek biçimde zihinlerde yerleşik olması ve TİD eğitim, öğrenim ve erişimiyle ilgili konulardaki yapısal sorunlar olmak üzere sınıflandırabiliriz. Sağır topluluğunun yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü maruz kaldığı ayrımcılıklar farklı boyutlarda kendini göstermektedir. Bu boyutlar işiten insanların olumsuz tutum ve davranışları neticesinde deneyimlenen haksızlıklar ve cihaz, implant gibi Sağır hayatını kolaylaştıran teknolojik aygıtlara erişimle ilgili resmî kurum ve kuruluşların politikaları neticesinde baş gösteren dış dünya ile iletişim kurmak noktasında karşılaşılan güçlükler, TİD alanındaki uygulamaların Sağır aleyhine olması, tercümanlık sistemindeki yapısal sorunlar, Sağır iş, eğitim ve sosyal yaşamda karşılaştıkları dışlayıcı unsurlar karşısında yalnızlaşması, eşit vatandaşlık kapsamında en doğal hakkı olan hizmetlere erişimde yaşadığı güçlükler ve pandemi dönemine özgü sorunlar şeklinde listelenebilir.

Bununla beraber, söz konusu ayrımcılıklar mercek altına alındığında Sağır topluluğunun daha çok farklı yollardan birtakım ayrımcılıklara maruz kaldığı tespit edilmiştir. Diğer yandan, ayrımcılıkların doğurduğu zorunlu bir netice olarak, Sağır içinde yaşadığı toplumla ve resmî kurumlarla iletişim kurma yöntemlerinin çeşitlendiği söylenebilir. Bunun yanı sıra bulgular analiz edilirken; Sağır topluluğunun bilirliliği ile ilişkili söylemlerin Sağır kimliğinin ne’liği, Sağır tarafından nasıl tanımlandığı ve işaret dili gibi Sağır kültürünün bileşenlerini ihtiva eden konular etrafında şekillendiği tespit edilmiştir. Ayrıca, topluluğun en önemli unsurlarından sayabileceğimiz CODA bireylerin yaşadıkları sorunlar yine Sağır perspektifinden ele alınarak değerlendirilmiştir. Son olarak Sağır topluluğunun başta ayrımcılıklar olmak üzere yaşanan sorunlara ve işaret dili ile ilgili düşüncelerine yer verilmiş ve bu konulardaki beklentileri farklı açılardan incelenmiştir.

Araştırmanın bulguları Sağır bireylerin işiten bireylerle etkileşiminde olumsuz önyargı ve alaycı tutumla karşı karşıya kaldığı noktasında önemli ipuçları sunmuştur. Ötekileştirici mahiyetteki bu davranışlar, işaret dilinin ne olduğuna dair bilgisizliğin yol açtığı yanlış anlaşılmalara dayalıdır. Bu yanlış anlaşılmaların zaman zaman şiddetle sonuçlanması Sağır insanların bilinirliğinin az olması, işiten toplumun Sağır kültürüne yabancı olması ve bunun sebep olduğu bilinçsizlik ile irtibatlıdır. İşaret dili ile iletişim kurduklarında Sağır insanların “zihinsel engelli, yabancı uyruklu ya da acınacak halde” olduğuna dair önyargılı düşüncelerin arka planındaki etkenler şu şekilde sıralanabilir; toplumun, Sağır insanlar ile günlük yaşamda karşılaşma alanlarının yok denecek kadar az olması, Sağır insanların kendi toplulukları içinde izole yaşam sürdürmesi ve toplumdaki diğer dışlayıcı unsurlar. Ayrıca, ayrımcı tutum ve davranışların dışavurumunda Sağır insanlara şüpheli bir gözle yaklaşılması ve “gerçekten Sağır olup olmadığı”nın sorgulanması da yer almaktadır.

Sağır insanların, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde işiten öğrencilerle birlikte eğitim gördüğü okullarda akran zorbalığına maruz kaldığı söylenebilir. İşitme cihazı kullanmak, konuşamamak ve duyamamak gibi özellikler akranları tarafından zorbalıklara varan boyutlarda istismar edilmekte ve bu istismar alanı Sağır bireyler için zaten zor olan eğitim hayatında başkaca çeşitli sorunların meydana gelmesine neden olmaktadır. Dahası bu sorunlar, yine benzer nedenlerden dolayı, toplu taşıma, alışveriş, banka, kurs, çalışma ve eğlence ortamı vb. gibi sosyal hayatın her alanında Sağır bireylerin yüzleştiği bir gerçektir. Alan yazındaki birçok çalışma buna paralellik göstermekte, bu sorunların benlik saygısının düşmesine neden olduğuna işaret etmektedir (De Feu ve Chovaz, 2014; Lane,1992; Bat-Chava,1994; Foster, 1989; Rutherford, 1985).

Yine işiten kişiler tarafından Sağır bireylerle iletişime girme çabasının bir sonucu olarak istemsiz bir biçimde fiziksel temas kurması, Sağır insanların özel alanlarına müdahale eden bir davranış olmasından dolayı rahatsız edici bir davranış olarak gösterilmektedir. Bu durumun ısrarcı bir düzeyde olması Sağır bireyler tarafından yadırganmaktadır. Benzer şekilde telefonda gelen sesli çağrılara karşılık verememekten duyulan rahatsızlıklar da ifade edilmiştir. Toplumdaki bu davranışlardan hareketle Türkiye’de Sağır ve işitme engellilere özgü özelliklere ilişkin farkındalığın düşük olduğu söylenebilir. Sosyal temasın ve engellilere yönelik farkındalığın düşük olduğuna dair çalışmalara bakıldığında

(Aydın,2021; Karahan,2022; Öztürk,2014; TOHAD, 2020) engellilerin geneline olan bu düşük farkındalıktan söz edilse de Sağırlara ilişkin fiziksel temasa dair bir bulguya rastlanmamıştır. Bu yönüyle istemsiz fiziksel temastan duyulan rahatsızlıkların Sağır kültüründe yer almasına rağmen özgün bir bulgu olduğu söylenebilir.

Sağır bireylerin birçoğu engelli kimlik kartına sahiptir ve bu kart ile kendilerine tanınan haklardan faydalanabilmektedir. Bu haklardan birisi de toplu ulaşım araçlarından indirimli olarak yararlanmaktır. Ancak bu haktan yararlanırken şoförler tarafından ücret ödemeye zorlanma, araca alınmama gibi muamelelerle karşılaşabilmektedirler. Dış görünüşten hareketle Sağırların engelli olmadığına dair varılan bu kanaatin arka planında, toplumun genelinde olan engellilik algısı yatmaktadır. Nitekim bir engellide beklenen “eksiklik” genellikle kayıp uzuv, baston yahut tekerlekli sandalye gibi imgelerle örtüştürülmektedir. Daha da kötüsü işitememek ile zihinsel yeti kaybı bir arada düşünölmekte ve Sağırların zihinsel engelli olabileceğine dair önyargılı düşünceler oluşmaktadır. Aydın (2021)’e göre engelli olmayan bireylerin engelliler hakkındaki düşünceleri, engellilerin içinde buldukları gerçeklikten uzak ve varsayımlara dayanmaktadır. Sağırların toplu taşımadan yararlanma haklarına ilişkin bulgular oldukça sınırlıdır ancak Sömen (2022)’in çalışmasında Sağırların kültürel özelliklerinden bahsedilmiş, ayrımcı tutum ve davranışlar sınırlı kalmıştır. Hansen ve Philo (2007) sağlamcı yaklaşım için fiziksel çevrenin normal kabulünü bu kavram üzerinden açıklamıştır. Sağırların yaşadığı fiziksel görünüm üzerinden yaşanan bu ayrımcılık bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Sağırlar topluluğunun yaşadığı haksızlıklar, genellikle, işaret dili ve tercümanlık sistemiyle ilişkilidir. Bu haksızlıklar; diğer engelli gruplarıyla aynı ölçüde vatandaşlık haklarından yararlanamamak, yanlış çevirilerden kaynaklı haksızlığa maruz kalmak, taraflı çeviri mağduru olmak, liyakate bağlı tercüman istihdamının olmaması ve birçok tercümanın yüksek meblağda çeviri bedeli talep etmesi, işyerinde Sağırların sigortasız çalıştırılması ve iletişim kurulamaması şeklinde listelenebilir. Bilindiği gibi Sağırların engellilere tanınan haklardan faydalanabilmeleri için engelli sağlık kurulu raporlarında beklenen engellilik oranlarına sahip olması gerekmektedir (Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 2005). Ancak Sağırların rapor oranlarının Özel Tüketim Vergisinden (ÖTV) muafiyeti sağlayan %90

oranında olmadığı, bunun sonucu olarak ÖTV indiriminden yararlanamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer engelli gruplarına tanınan bu haktan yararlanamamalarını bir haksızlık olarak gören Sağır bireyler, benzer biçimde EKPSS’de diğer engelli gruplarına tanınan hakların kendilerine tanınmadığını ve bunun bariz bir ayrımcılık olduğu görüşündedir. Sağır, birçoğunun işitme cihazı kullan/a/mamasının ve işaret dili destekli olmayan bir eğitim sisteminde öğrenim görmesinin olumsuz bir sonucu olarak hem üniversiteye giriş sınavlarında hem de kamu personeli seçme sınavlarında düşük puanlar almaktadır. Bu durumu eğitim düzeyinin düşük olduğunu gösteren çalışmalar (Uzuner ve Derican, 2018) da desteklemektedir. TİD destekli olmayan bir sınav sisteminin Sağır için haksızlık oluşturduğu açıktır. İstihdamda ve eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanabilmeleri için sınav sisteminde tıpkı görme engelli bireylere okuyucu desteğinin sağlanması gibi işaret dili destekli bir sistemin sağlanmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Yaşanan diğer haksızlıklardan birisi de mevcut TİD eğitiminin kontrolsüz ve denetimsiz yapılması sonucunda sertifikalandırılan tercümanların taraflı ya da yanlış çeviriler yapmasıdır. TİD eğitimleri büyük ölçüde uzaktan çevrimiçi ve 120 saatlik ders içerikleriyle gerçekleşen kurslarda gerçekleştirilmekte ve sınav sonrası kursiyerler işaret dilini öğrendiğini belgelemektedir. Ayrıca 200 saatlik ders içeriklerinin olduğu sınavlardan gerekli puanlar alınması durumunda ise “tercümanlık” ve “usta öğreticilik” belgeleri alınabilmektedir. Bu sistem ile sertifikalı TİD tercümanlarının sayısı artmakta, bu belgeye sahip olan kişiler çeşitli kurum ve kuruluşlarda TİD eğitimlerini vermeye yetkin kabul edilmektedir. Benzer bir durumun İngilizce ya da Almanca gibi bir işitsel-sözel dil için yapılması ne kadar düşünülemezse işaret dilleri için de uygun olamayacağı aşikârdır. Zira işaret dilinin işitsel-sözel bir dil olmaması ve vücut hareketleri, jest ve mimiklere dayanıyor olması, bu dil eğitiminde daha ciddi bir yaklaşımın gösterilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, Sağırın kültürel farklılıklarının TİD eğitimini daha da karmaşıktığı gerçeğinden hareketle, Halk Eğitim Merkezleri bünyesindeki TİD kurslarının tercüman veya usta öğretici yetiştiren kurslar olarak Sağır topluluğuna dayatılmasının önüne geçilmesi gerekir. TİD eğitim merkezlerinin yetersiz eğitim kalite ve standartlarının sonucunda Sağır bireylerin dolaylı olarak maruz kaldığı birçok haksızlık bulunmaktadır. Bu haksızlıkların başında çevirilerin yanlış ve eksik yapılması gelmektedir. Böylece Sağır bireyler yanlış çevirilerden dolayı adliyelerde haklarında

hapis cezası verilmesine kadar varan mağduriyetler yaşamaktadır. Bunun yanı sıra mevcut yetersiz ve kalitesiz haliyle bile yeminli TİD tercümanlık sisteminin Türkiye'nin birçok ilinde bulunmaması Sağır/İşitme topluluğunun söz konusu alanda maruz kaldığı ayrımcılığın boyutlarını gözler önüne sermektedir. Şen Bartan ve diğerleri (2023)'nin çalışmasında mahkemelerde yapılan çevirilerin yetersiz olduğu, tercümanların büyük ölçüde tanındığı belirtilmiş, bu yönüyle etik olmayan uygulamaların varlığına dikkat çekilmiştir. Bu sonuç araştırmamızın ortaya koyduğu çevirilerde haksızlık bulgusu ile örtüşmektedir.

Tercümanlıkla ilişkili sorunlardan birisi kurumlar arası koordinasyon açığının olması olarak ifade edilmiştir. Nitekim Erguvan (41,E)'in şu cümlelerinden çok paydaşlı kurumlararası kopukluk görülmüştür; *“Türkiye genelinde tercüman atama sorunu var. Aile bakanlığı atama yapıyor, sınavı Ankara Üniversitesi TÖMER sınav yapıyor...Türk Dil Kurumu'nun bu işi ele alması lazım. Uzaktan eğitim sertifikasını MEB veriyor.”* Sağır/İşitme tercüman ataması yapan kurum, tercüman yetiştiren kurum ve işaret dili çalışmalarında otoriter kurum arasındaki koordinasyonsuzluğa dikkat çekerek Türk Dil Kurumu'nun tüm süreçleri merkezi olarak yürütmesi gerektiğini düşünmektedir. Her ne kadar TİD eğitmenlerinin ve tercümanlarının Mesleki Yeterlilik Kurumu bünyesinde sertifikalandırma süreçlerinde yer aldığı bilinse de uygulamada bir çatı kurumun olması gerekliliğine işaret edilmektedir.

Sağır/İşitme topluluğunun yaşadığı haksızlıklardan bir diğeri de Sağır/İşitme engelliler özel eğitim okullarının (İEÖEO) kapatıldığı iddiasıdır. Türkiye'deki Sağır/İşitme sayısının veriye dayalı olarak kayıt altına alınmaması sonucunda Sağır/İşitme bilincinin düşüktür. Yapılan çeşitli ulusal ve yerel ölçekli çalışmalar sonucunda Türkiye'de Sağır/İşitme sayısının tahmini olarak ölçülebilmektedir. Bunun nedeni olarak da Sağır/İşitme konuşma ve işitme engelliler sınıflandırmasında değerlendirilmesi, cihaz kullananlar ve kullanmayanların aynı potada düşünülmesi, ileri yaşlarda görülen işitme kayıplarının da bu kapsamda değerlendirilmesi gibi sınıflandırmadaki planlamalar olduğu söylenebilir. Veri tabanlı araştırmaya imkân sunmayan bu durum Sağır/İşitme için yapısal sorunların bir nedeni olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Sağır/İşitme okullarının kapatılması da bu durumun bir diğeri olarak ifade edilmektedir. Nitekim katılımcılardan Erguvan (41,E)'in şu ifadeleri bu durumu somutlaştırmaktadır; *“Türkiye geneli 3 milyon sağır var deniliyor ama ben*

zannetmiyorum kaybolmuşlar, sağır kontrolü kaybolmuş...Çünkü okullar kapandı, bir ara çıktı 50 civarındaydı şimdi 35 okul var. Bu okullar kapandı. Çünkü konuşmaya zorladılar.” Buna göre “konuşmaya zorlanmak” olarak ifade edilen İEÖEO’ların kapatılması Sağır insanların işaret dili ile iletişim kurmalarının önüne geçmiş, cihaz kullanmaya ya da biyonik kulak edinmeleriyle ilgili bir sürecin başlamasıyla topluluğun dilsel azınlık kültürünün tehlike altında olduğu belirtilmiştir. Sağır insanlar işaret dili ile iletişimin önüne geçen planlamaları kendilerine yöneltilen bir tehdit olarak algılamakta, Sağır kültürüne ket vurulması olarak yorumlamaktadır. Alan yazında tam olarak bu okulların neden ve nasıl kapatıldığına dair çalışmaya rastlanmamakta, bunu Zeshan (2012) da ifade etmekte ancak Sağır örgütlerinde bu yerleşik düşüncenin olduğu gözlemlenmektedir.

Sağır bireyler çalışma yaşamında haksızlıklara maruz kalmaktadır. Özellikle profesyonel yaşamda iş deneyimine bağlı olarak terfi alma, karşılaşılan bir sorunda kendisine savunma imkânının tanınmaması, sigortasız çalıştırma gibi hususlarda haksızlıklar olduğu görülmektedir. Emek piyasasında Sağır insanların fırsatlardan eşit ve adil şekilde yararlanamaması, kendilerini savunamaması, birçok işverenin Sağır çalışanın sigorta primlerini yatırmaması gibi durumlar iş ve çalışma hayatında Sağır insanların uğradığı haksızlıklar olarak sıralanabilir. Türkiye’de çalışma hayatında Sağır insanlara ilişkin sınırlı araştırmalarda (Kalkan ve Karabulut,2021) benzer ayrımcılıklara maruz kaldıkları ortaya koyulmaktadır. Her ne kadar mevzuat Sağır bireylerin çalışma yaşamındaki sorunlarına çözüm yolu getiriyor olsa da uygulamada haksızlıkların olduğu söylenebilir.

Yaşanan diğer bir ayrımcılık ise tıp alanında cerrahi operasyonlarda veya teknolojik aygıt ediniminde kendini göstermektedir. Sağır bireyler cihaz edinme ve koklear veya beyin sapı implantı operasyonu gerektiren durumlarda devletten yeteri kadar destek alamadığı için işitme cihazı alamamakta ve söz konusu operasyonları gerçekleştirememektedir. Nitekim ilgili cihaz temini ve operasyonların erken çocukluk evrelerinde yapılması gerekmektedir. Zira cihazın ileri yaşlarda takılması, birçok Sağır birey için beraberinde uyum sorunu getirmektedir. Biyonik kulak operasyonlarında ise uzman hekimlere ulaşmanın zor olması Sağır insanların yaşamını olumsuz etkilemektedir. Araştırmanın bulgularından hareketle Türkiye’de işitme cihazlarına devlet desteğinin yetersiz kaldığı görülmektedir. Cihazların piyasa maliyetinin yüksek olması, dolar ve euro kur farkına bağlı olarak zaman zaman devlet desteğinin durdurulması sonucu Sağır insanlar mağdur

olmaktadır. Bu durum Sağırlar topluluğunun “piyasa kurbanı” olarak nitelendirilmesine neden olmakta, ve bu hususta hak savunuculuğunu gerekli kılmaktadır. Katılımcılardan Erguvan (41,E)’in ifadelerinde bu durum şöyle belirtilmiştir; “*Biyonik kulak ameliyatı para için tabi. Birçok kişi ameliyat oldu pişman oldu. Türkiye-ABD arasında biyonik kulak ameliyatında Türkiye önde. ABD’de sağırlar topluluğu güçlü ve özgür. Burada öyle değil. Piyasa kurbanı bence sağırlar.*” Biyonik kulak operasyonları sonrasında rehabilitasyon programına dahil edilen Sağırlar için bu programların ikamet edilen illerde hizmette olmaması sağlık hakkına erişimi zorlaştırmakta, operasyon masrafına farklı masrafların da eklenmesiyle bu tedavilerden vazgeçildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sorunun Sağırların sağlık haklarına erişimin önündeki yapısal engellerden kaynaklandığı söylenebilir. Yapılan çalışmalara bakıldığında EHİD Engelsiz Eşit Erişim Saha Araştırması Raporu (2020) ön plana çıkmakta, bu rapordaki bulgulara paralel bir sonucun ortaya koyulduğu görülmektedir.

Sağırların, iletişim kurma yolunda kendi çocuklarına aktarılan ana dil öğretimi yoluyla aynı zamanda bir iletişim aracı rolü yüklediği söylenebilir. Aile içi rollerde önemli bir faktör olan dil birliğinin eş seçiminde etkili bir unsur olduğu, dil birliğinin olmamasının kendileri için sorun teşkil eden bir durum olduğu ve bir ayrımcılık nedeni olduğu görülmektedir. Alan yazındaki etnik azınlık tartışmalarına bakıldığında Türkiye’deki Sağırlar topluluğunun bir azınlık olarak ele alınmadığı, Sağır bireylerin de kendilerini diğer ülkelerden farklı olarak etnik grup olarak nitelendirmediğini belirten az sayıdaki çalışmalara (Sömen,2022) karşın Sağır kimliğinin benimsendiği söylenebilir.

Sağırların, eğitim basamaklarında hızlı ve başarılı şekilde yükselmelerinin önündeki engeller işaret dilinde (özelleştirilmiş) bir eğitim sisteminin hayata tam olarak geçirilmemiş olmasıdır. Eğitim sürecinde özellikle merkezi yerleştirme sınavlarında tüm engelli grupları için bazı özel haklar tanınırken (görme engelliler için muaf sorular, yazı puntolarının büyük olması, okuyucu desteği vb.) işitme cihazı kullanmayan Sağırlara yönelik TİD bilen personelin olmaması sınavdan düşük sonuçlar almalarında etkili bir faktör olarak düşünülmektedir. TİD bilen personel olmaması elbette diğer sorunlarla ilişkilidir. Bunun için öncelikle eğitilmiş kişilerin (öğretmenlerin, eğitimcilerin, kurum çalışanlarının) TİD öğrenmesi gerekliliğine işaret edilmiştir. Başta Özel Eğitim Öğretmenliği olmak üzere tüm eğitim fakültelerinde zorunlu olmasına yönelik

gereklilikler olduğu vurgulanmıştır. Bazı üniversitelerde engelli öğrenciler için destek birimleri oluşturulmuş olsa da Sağırılar öğrenme sürecinde zorlandıklarını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra akran ortamından izole olma hissinin eğitim sürecine olumsuz eşlik ettiği görülmektedir.

Sağır bireylerin sosyal yaşamda yaşadıkları başlıca iki ana sorun vardır:

1. Sosyal yaşamdan izole bir hayat sürdürmeleri ve
2. Bir başkasına bağımlı olarak yaşamak durumunda kalmalarıdır.

Sağır bireyler; yaşadığı haksızlıklar, karşılaştığı ayrımcı tutumlar, dil bariyerinden kaynaklı sorunlar nedeniyle yaşamlarını büyük ölçüde bir başkasına bağılı olarak yaşamakta, bağımsız bir yaşam sürdürmekte zorlanmaktadır. Katılımcıların da ifade ettikleri gibi özellikle kırsalda yaşayan Sağır kadınların eğitim düzeyi ve niteliğine de bağılı olarak ev dışında herhangi bir sosyal hayatlarının olmadığı, yalnızca yakın çevre ile iletişim kurdukları ve herhangi bir kamusal alanda ancak birinci veya ikinci dereceden aile üyesi vasıtasıyla iletişimini sürdürebildiği sonucuna ulaşılmıştır (Gökna, 37; Gürge,38; İğde,43; Mahlep,42; Meşe,37; Sedir,25; Söğüt,26; Zeytin,29). Sosyal sistemi oldukça daraltan bu durum Sağır bireylerin bağımsız yaşama hakkından yararlanamadığını göstermektedir.

Özellikle Sağır kadınların, ev içi işler ve alışveriş de dahil birçok hizmete erişimde eşlerinin bu sorumlulukları yüklenmesi ve kendilerinin genellikle evde vakit geçirmesi sonucunda, sosyal hayattan kopuk bir şekilde yaşadığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Ev içi işlerin kadınlara atfedilen bir sorumluluk olması, Sağır kadınların iş yaşamında olmaması ya da herhangi bir kamusal alanda bulunmuyor olması toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilendirilebilir (Luengo - Rubalcaba ve ark., 2019). Engelli kadınların yaşadıkları birçok ayrımcılık döngüsünün bir benzerini Sağır kadınlar sosyal izolasyon ile deneyimlemekte, ev içi emek ve bakım yükünü üstlenmektedir. Buradan hareketle dil bariyeri ile cinsiyet rollerinin kesişiminde Sağır kadınların spesifik olarak daha çok ayrımcı tutuma maruz kaldığı söylenebilir. Bu ayrımcılığın sonucunda daha çok geri çekilme yaşadıkları ve sosyal yaşamdan uzaklaşarak izole bir yaşam sürdürdükleri

söylenbilir. Altıntaş (2020)'ın ve Harris (2020)'in çalışmaları ile paralel yöndeki bulgular Türkiye'de Sağır kadın haklarına ilişkin çalışmalar için önemlidir.

Koronavirüs pandemisi süreciyle birlikte hayatımıza giren maske kullanımı, başkalarına fiziksel olarak mesafeli olmak, sokağa çıkma yasakları, uzaktan çalışma ve uzaktan eğitim gibi süreçlerde Sağırları en çok etkileyen unsur “maske kullanımı” olmuştur. Bu süreçle ilgili ifadelerde genellikle mevcut iletişim güçlüğüne bir de dudak okuyamamanın eklendiği sıkça vurgulanmıştır. Şeffaf maskenin Sağırlar için seri olarak üretilmemesi, bunun Sağırların erişebileceği düzeyde yaygınlaştırılmaması pandemide Sağırlar için bir hak kaybı ve ayrımcılık olarak görülmektedir. İletişim kurabilmek için maskeyi çıkarmak zorunda kalan Sağırların da virüse enfekte olma olasılığı göz önünde bulundurulduğunda yaşanan sürecin ne kadar zorlayıcı olduğu anlaşılabilir. Bu süreçteki psikolojik reaksiyonlar Sağırlar için “sinirlenme, öfkelenme, ortamdaki uzaklaşma” olarak yansıtılmıştır. Sağır öğrenciler uzaktan eğitim sürecinde “altyazı” olmaması nedeniyle derslerin verimsiz olduğunu belirtmiştir. Teknoloji ile arası iyi olan Sağır öğrencilerin altyazı çevirisi ile birçok eğitsel videodan istifade ettiği ve bu yolla akademik başarıya ulaştığı bilinmektedir (İlkbaşaran,2015). Ancak uzaktan eğitimde altyazı eklentisinin olmamasından dolayı eğitim süreci sekteye uğramıştır. Benzer çalışmalarda (Tanyeri ve diğerleri, 2020; Aydın, 2021; Ertuğrul ve Söylemez, 2020; Reed ve diğ,2020) Covid-19 salgınıyla tüm dünyada sosyal ve sağlık alanında getirilen yeni düzenlemelerin Sağırlar için yaşamı daha da zorlaştırdığına işaret edilmektedir. Sağırlar konuşan kişilerin jest ve mimiklerinden veya dudak okuma ile söylenmek istenen hakkında çıkarımda bulunabilmektedir. Ancak bunun için oldukça kısa ve öz cümlelerin mimikle desteklenerek ifade edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar zamanla dudak okuyarak anlama becerisi geliştirseler de pandemi sürecinde maske kullanımından dolayı iletişim sekteye uğramıştır.

Sağırlar, işiten kişilerin Sağır birisiyle karşılaştığında nasıl iletişim kurması gerektiğini bilmediklerini, bundan dolayı da kendisinin konuşmak için çabaladığını belirtmiştir. Konuşabilmek için dudak okumayı öğrenen Sağırlardan bazılarının kendilerini sorumlu hissettikleri söylenebilir. Bu sorumluluk “işiten topluma uyum sağlamak” ile ilişkilendirilmektedir. Zira uyum sağlanması beklenen kişilerin Sağırlar olması durumu bir tür normallik-normaldışılık ayrımı üzerindeki tartışmalardandır. Normaldışı olanların

(Sağır) kimliksizleştirilerek normal olan (işiten) topluma uyum sağlaması beklenmektedir. Konuşmayı ve dudak okumayı öğrenmek bunun bir yoludur. Bu şekilde sağlamlık politikasının sürdürüldüğü açıktır (Zames Fleischer ve Zames, 2011). Engelli hakları hareketlerindeki oralist uygulamaların yansımaları ve dayatılmış engellilik üzerine yapılan çalışmalarda (Aydın, 2021) bu durum “yapıp etme kabiliyeti” terimi ile ifade edilmekte, damgalanma deneyimlerinin de bu durumu (Gülşen, 2023) pekiştirdiği ifade edilmektedir. Bu yönüyle çalışmanın alan yazında az sayıdaki benzer çalışmalar ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Sağır TİD destekli iletişim teknolojileri aracılığıyla görüntülü konuşma, video çeviri veya altyazı tabanlı videolar sayesinde iletişim kurabilmektedir. Ancak bundan tüm Sağırın faydalandığını söylemek zordur. Görüntülü telesekreterlik teknolojisiyle tercümanlık sistemlerinin olduğu, çağrı cihazları ve telefonlar üzerinden iletişim kurulduğunda bir tercümana bağlanabilmesi sayesinde anlık olarak iletişim hizmeti sunumunun gerekliliği vurgulanmıştır. Bu hizmetlerin Türkiye’de bulunmaması Sağırın sürekli tercümana ihtiyaç duymasına bağlı olarak bağımsız bir yaşam sürdürmeyi zorlaştırmaktadır. Bununla ilgili Video Relay Service (VRS) gibi iyi uygulama örneklerinin gerekliliğine işaret edilmekte, Türkiye’de teknoloji tabanlı çeviri hizmetlerinin geliştirilmesi yönündeki çözüm üretilmesi beklenmektedir. Türkiye’de bu sisteme ilişkin herhangi bir çalışma bulunmamakta, çeviri profesyonelleri için önemli bir çalışma alanının bilinmediği söylenebilir. VRS çevirilerinin etkinliğine ilişkin çalışmalar (Brunson, 2010; Rivas vd.,2022;Alley,2016) Sağırın birçok hizmete erişimi için etkili bir yöntem olduğunu belirtmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlardan birisi olan Türk Sağır kültürü, Sağırın kendilerini nasıl tanımladıkları, CODA ve tercümanların rollerine atfettikleri anlamlar ve Türk Sağır sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına yönelik söylemler üzerinden incelenmiştir. Sağır kültürüne aidiyet hissetmek için önemli olan kimlik edinmede Sağırın kendilerini dilsel bir azınlığa mı yoksa bir engelli grubuna mı dahil ettiği, “Sağır” ve “işitme engelli” kavramlarına nasıl yaklaştıkları üzerinden Türk Sağır kültürüne dair çıkarımlarda bulunulmuştur.

Sağırın kendi kimliklerini oluşturmada “Sağır” ve “işitme engelli” kavramlarına yaklaşımları ve Sağır topluluğunun ayırt edici özelliğine göre tanımlamaları değişkenlik gösterebilmektedir. Sağır kimliği ve kültüründeki en önemli unsur dildeki farklılaşmadır. Kendilerini engelli olmakla ilişkilendirmeyen ve engellilik üzerinden tanımlamayan Sağır için ortak ana dil olan TİD sayesinde aynı duygu ve düşünceler paylaşmakta, gelenekler ve değerler benimsenmektedir. Sağır topluluğunun diğerlerinden farkını dil üzerinden açıklayan Sağır bireyler, bununla gurur duymakta ve sahiplenmektedir. Sağırın kendilerini iletişim kurup kuramamak, anlayıp anlamamak ya da anlatamamak üzerinden tanımladığı görülebilmektedir. Temel farklılığın işitme ile ilgili olmadığı, Sağırları farklı kılan asıl unsurun iletişim olduğu vurgulanmaktadır. İletişimi sekteye uğratan etkenler ise okuryazar olma ve cihaz kullanıp kullanmama ile ilişkilendirilmiştir. Sağır kimliğine dair alan yazındaki tartışmalar kimliklerine sadık bir topluluk olarak ele alınmaktadır ki bu araştırmadan elde edilen sonuç alan yazındaki bu tartışmayı desteklemektedir. Sağır kimliğine aidiyetin Türkiye’deki Sağır bireyler için de örtüştüğü söylenebilir.

Bununla birlikte çalışma grubunun duyma oranlarının, duyma kaybının gerçekleştiği zaman aralığının ve konuşabilme yetisinin farklılaşması bu kavramlarda farklı yorumlamalara yol açmış olabilir. Bu homojen grubun kendilerini Sağır kültürüne ait hissetmesi spesifik özelliklerinin önüne geçmiş olsa da kimlik tartışmasında “doğuştan mı sonradan mı” veya “sadece TİD mi yoksa konuşabiliyor mu” olup olmamasını akla getirmektedir. Bu yönüyle bu grup tartışılabilir. Ancak daha derinlemesine çalışmaların yapılabilmesinde bu farklılıklara sahip olan Sağır gruplarla çalışmanın daha avantajlı olacağı düşünülmektedir.

Sağır olmakla ilgili düşüncelerde iletişim metodu öne çıkmakta, işaret dilinin cihaz kullanıp kullanmama ya da doğuştan sağır olup olmama ile bir ilgisinin olmadığı ifade edilmiştir. Ancak bu konuda genel bir mutabakat olduğu söylenemez. Sağırın dillerinin farklı olması bir katılımcıya göre “sorun” olarak ifade edilmiş, işitme engelli-Sağır karşılaştırmasında işitme engellilerin sorunu “işitme kaybı” olarak belirtilmiştir. İşitme engelli olmanın ilerleyen yaşa bağlı olarak görülen işitme yetisinin kaybı ile de açıklanabileceğine dair görüşler, Sağır topluluğunda kavramsal bir tartışmanın olduğunu göstermektedir. Sağır kimliğinin işitme kaybı ile ilişkili bir noktadan

tanımlanması topluluğun spesifik bir yönünü göstermektedir. Sağır bir bireyi diğerlerinden farklı kılan durumun işitme yetisinin kaybedilmiş olması görüşü Sağır topluluğunda pek yaygın olmayan bir görüş olmasına rağmen katılımcılardan bazıları, işitme kaybının ayrı bir dili oluşturduğu gerçeğinden hareketle Sağır olmayı işitme kaybıyla tanımlamaktadır.

Sağır kültürü alan yazınında, Sağır, marjinal bir grup olarak ele alınmakta, etnik olarak tarihsel kökenleri incelendiğinde farklılığın işaret dili ile ilişkili olduğu söylemi öne çıkmaktadır. Bu durumun Türk Sağır topluluğu için aynı açıdan ele alınmasını zorlaştıran bazı hususları bulunmaktadır. Bunlar;

- TİD çalışmalarının gelişimini tamamlamada gecikmesi,
- Sağır çalışmalarının Türkiye’de yeni bir alan olarak yer alması,
- Sağırın eğitimlerinde yaşanan sorunlar ve
- Türk Sağır kültürünün kendini nasıl tanımladığı ile ilişkilidir. Sağır topluluğunu farklı kılan özelliğin dil olduğuna ilişkin genel kabulün yanı sıra esasında işitme kaybı olduğunu düşünenler de bulunmaktadır.

Sağır topluluğunun kültürel olarak kendi içinde tartıştığı bir diğer konu da Sağır ile işitme engelli kavramlarına atfedilen anlamlar ve kendi kimliğini bu kavramlar üzerinden inşa etme süreciyle ilişkilidir. Bu iki kavram arasındaki farklılığa ilişkin söylemler Sağır ve işitme engellilik kavramlarını birbirinden ayıran parametrelerin olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlar;

- İşitme kaybı oranı,
- Cihaz veya koklear implant kullanıp kullanmama durumu,
- Nasıl iletişim kurduğu,
- Konuşup konuşmama (sözel dilin kullanımı),
- Eğitim ve öğretim hayatının hangi ortamda geçtiği,
- Engelliliğe olumsuz bir anlam atfedilmesi,
- Toplumun Sağır tanımına atfettiği anlam,
- Sağır kültürüne aidiyet hissetme ve

- İşitme kaybının gerçekleştiği yaş (doğuştan olup olmaması) ile ilişkilendirilmektedir.

“Sağır” kelimesi işitme engelli tanımlamasına göre sosyolojik kökenleri ve tarihsel altyapısı olan bir topluluğa aidiyeti olan (Lane,2005) ve çoğunlukla -dilsiz (mute)- ibaresi ile birlikte kullanılan bir bakışla ele alınmaktayken (Zames Fleischer and Zames, 2011) “işitme engelli” kavramına toplumsal bakış, engelliliğin sosyal inşası ile ilişkili olarak engelli birisine atfedilen acıma, korunmaya muhtaçlık, eksiklik, yetersizlik bağlamında ele alınmaktadır (Leigh, 2009). Araştırmadan elde edilen sonuçlar göstermektedir ki Türk Sağır kültüründe Sağırlar, Sağır-işitme engelli ayrımı toplumsal yaklaşım açısından ele alınırken bir yandan kendi kültürel kimliğini engelli olmakla ilişkilendirmemekte, farklılığın dil kaynaklı olduğunu belirtmektedir. Konuşup konuşamamak (dilsiz olmak) ve iletişimini işaret dili ile sağlamak işitme engelli ile Sağır olmayı birbirinden ayıran bir durum olarak ifade edilmektedir. Bir diğer farklılık nedeni ise “işitme cihaz ya da koklear implant sahibi olmak” olarak gösterilmiştir. İşitme cihazı kullananların ya da implant operasyonu geçirenlerin işitme engelli kategorisinde değerlendirildiği söylenebilir. Bunun nedeni olarak da yine cihaz sayesinde sözlü iletişim kurabilmeyi gösterebiliriz. Birçok Sağır bireyin TİD’i İEÖEO’da öğrendiği düşünüldüğünde ilk ve ortaöğretimini İEÖEO’da değil işitebilen kişilerin öğrenim gördüğü okullarda görenlerin de Sağır kültürüne aidiyet duyamayacağı söylenebilir. Buna göre konuşabilen ve işaret diline ihtiyaç duymadan iletişim kurabilen kişiler işitme engelli iken iletişimini yalnızca TİD ile sürdürenler Sağır olarak nitelendirilebilir.

5. BÖLÜM: SAĞIRLAR TOPLULUĞUNUN GÜÇLENDİRİLMESİ İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ

5.1. MODELİN AMACI

Sağır bireylere yönelik ayrımcılıkların önlenmesi ve bununla mücadele edilmesi için öncelikle Sağır topluluğunun güçlenmesi ve toplum temelli politikaların tasarlanması gerekmektedir. Sağırlarla çalışma ve onların güçlenmesi bağlamındaki bu model mevcut ayrımcılık karşıtı politikaların sadece bir boyutunu içerir. Sağırlara yönelik ayrımcılıkla mücadele süreçleri mikro, mezo ve makro düzeyde Sağırların güçlenmesi programları ile eşgüdüm halinde yürütülmelidir. Sağır topluluğunun karşılaştığı ayrımcılıklarla mücadelede topluluğun güçlenmesi için kişiler, kişilerarası ilişkiler ve sosyopolitik bağlam üçgeninde;

1. Sağır bireylerin (aileler, kadınlar, çocuklar, gençler) güçlenmesi
2. CODA'lar ve Türk İşaret Dili tercümanlarının güçlenmesi
3. Sağır sivil toplum kuruluşlarının güçlenmesi
4. Sağırlık ve Türk İşaret Dili alanında farklı disiplinlerde çalışmalar yürüten bilim insanlarının güçlenmesi ve
5. Sosyal politikaların yeniden yapılandırılmasına ilişkin süreçler için öneriler sunulmaktadır.

Bu öneriler çerçevesinde ortaya koyulan model bir yandan Türkiye'de Sağır bireylere yönelik ayrımcı uygulamaların önüne geçmek diğer yandan da Türkiye'de yaşayan Sağırların farklılıklarını içeren bir "topluluk" bilinciyle güçlenmelerini sağlama amacını taşımaktadır. Oluşturulan uygulama ve araştırma modeli ile ayrımcılıkların önlenmesi, Sağır topluluğuna yönelik sağlamlılık anlayışının değişmesi, Sağır çalışmalarında disiplinler arası bilimsel çalışmaların yapılması, yaşanan sorunların çözüme kavuşması için kurumlar arası iş birliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Aşağıdaki şekil bütünlüklü bir Sağırlık çalışmaları modelinin ekolojisini yansıtmaktadır.

AYRIMCILIKLARIN ÖNLENMESİ	SAĞIRLARIN FARKLILIKLARI	KURUMLARARASI İŞ BİRLİĞİ
<ul style="list-style-type: none"> Sağirlara yönelik tutum ve davranışların değişimi Yaşanan haksızlıklar için başvuru mekanizmaları Cihaz ediniminde sağlık politikalarında dönüşüm Önyargıyı önleme çalışmaları TİD çalışmalarındaki sorunların giderilmesi Çalışma hayatındaki sorunların önlenmesi Eğitim sistemindeki sorunların önlenmesi Sosyal yaşamdaki sorunların önlenmesi Doğal afet ve salgınlarda Sağirlar için mekanizmaların oluşturulması Erişilebilir sistemlerin oluşturulması 	<p style="text-align: center;"><u>Sağirlar Topluluğuna Yönelik Ayrımcılıklarla Mücadele Merkezi</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Sağır bireylerin maruz kaldığı ayrımcılıkların tespiti ve ihtiyaç analizi Sağirlar topluluğuna ilişkin veri tabanının oluşturulması İletişim metotlarının analizi CODA'ların tanınması Tercümanların topluluktaki fonksiyonları Sivil dayanışma ağlarındaki mekanizma Sağır kültüründeki tartışmaların bilinmesi Kimlik edinme sürecinde dil edinimi <p style="text-align: center;"><u>Merkezdeki Uygulayıcıların Nitelikleri</u></p> <p>Modelin uygulanması için eğitimcilerin eğitimi düzenlenmeli.</p> <ul style="list-style-type: none"> Sağır yetişkin, genç, çocuk ve kadınlar merkezde aktif olarak yer alır. Engellilik çalışmalarında eğitilmiş, Sağır kültürü ve TİD'e hâkim uzmanlar bulunur. Sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, KBB hekimleri, odyolog gibi uzmanlar ile iletişim bilimleri, kültürel çalışmalar, yazılım, veri bilimleri ve istatistik, yapay zekâ alanlarında çalışmalar yapan uzmanlar bulunur. TİD öğrencileri bulunur. <p style="text-align: center;"><u>Sağır Müracaatçıların Güçlenmesi</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Sağır bireyler için yazılı ve dijital bir görüşme rehberinin oluşturulması Sağır örgütlerle iş birliği ve hak savunuculuğu çalışmaları Sağır ailelerle sosyal hizmet çalışmalarında uzman-CODA iş birliği Sağır kültürüne duyarlı sosyal hizmet müdahaleleri 	<ul style="list-style-type: none"> Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (Engelli Hizmetleri GM) ile iş birliği Sağlık Bakanlığı ile iş birliği Millî Eğitim Bakanlığı ile iş birliği Adalet Bakanlığı ile iş birliği Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile iş birliği Türkiye İnsan Hakları Kurumu ile iş birliği Türk Dil Kurumu ile iş birliği Üniversitelerin dil öğretim merkezleri ile iş birliği Sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği

Şekil 13. Sağirlara Yönelik Ayrımcılıkların Önlenmesi için Güçlenme Politikalarında Kullanılacak Uygulama ve Araştırma Modeli

5.2. MODELİN TEMEL İLKELERİ

Bu modelde araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında temel ilkeler olarak aşağıdaki hususlar ortaya koyulmuştur;

- Sağır topluluğunun ihtiyaçlarının kanıta dayalı bir biçimde tespit edilmesi ve analizi
- Sağır için risk ihtiyaç odaklı bir yapıda psikososyal desteğe dayalı uygulama süreçlerinin geliştirilmesi
- Ayrımcılıklar karşısında hak temelli bir anlayışla kapsayıcı ve bütüncül yaklaşımların benimsenmesi
- Toplumun Sağırlarla ilgili yanlış düşünce, inanç, mit ve önyargılarının değişimi için sağlamlıklı mücadele programının geliştirilmesi
- Risk altındaki Sağırların güçlenmesi, özyeterliliklerinin ve bağımsız olmalarının sağlanması
- Sağır için koruyucu ve önleyici hizmet ve faaliyetlerin gerçekleştirilmesi
- Sağır için oluşturulması planlanan tüm çalışmalarda Sağır katılımının sağlanması
- Sağırlarla ilgili tüm planlamalarda kültürel kodlara uygun, Sağır kültürü odaklı sistemlerin geliştirilmesi
- CODA ve tercümanlara özgü yenilikçi çözüm mekanizmalarının geliştirilmesi
- Bu eğitime katılan öğrencilerin merkezi olarak farkındalıklara sahip olması için TİD politikalarının, eğitim sisteminin, tercüman yetiştirme sisteminin ve eğitim süreçlerine dahil edilmesi
- Dil, din, inanç, ırk, cinsiyet ve/veya yoksulluk gibi özelliklere dayalı olarak hiçbir koşulda damgalanmaması, bireylerin hizmetlerden eşit olarak istifade etmesine özen gösterilmesi.

Araştırmanın bulgularından ve katılımcıların söylemlerinden hareketle, Sağır topluluğunun maruz kaldığı ayrımcı uygulamalarla mücadele etmek ve yaşanan sorunların çözüme kavuşturulması dahası Sağır topluluğunun bilinirliğinin ve görünürlüğünün artırılması ve bu yönde araştırmalar yapılması amacıyla bir model önerisinin geliştirilmesi gerekliliği doğmuştur. Aşağıda bu çalışma bünyesinde

geliştirilen modelin kapsamı ve sorunların çözümüne yönelik koruyucu ve önleyici temelli önerilere yer verilmiştir.

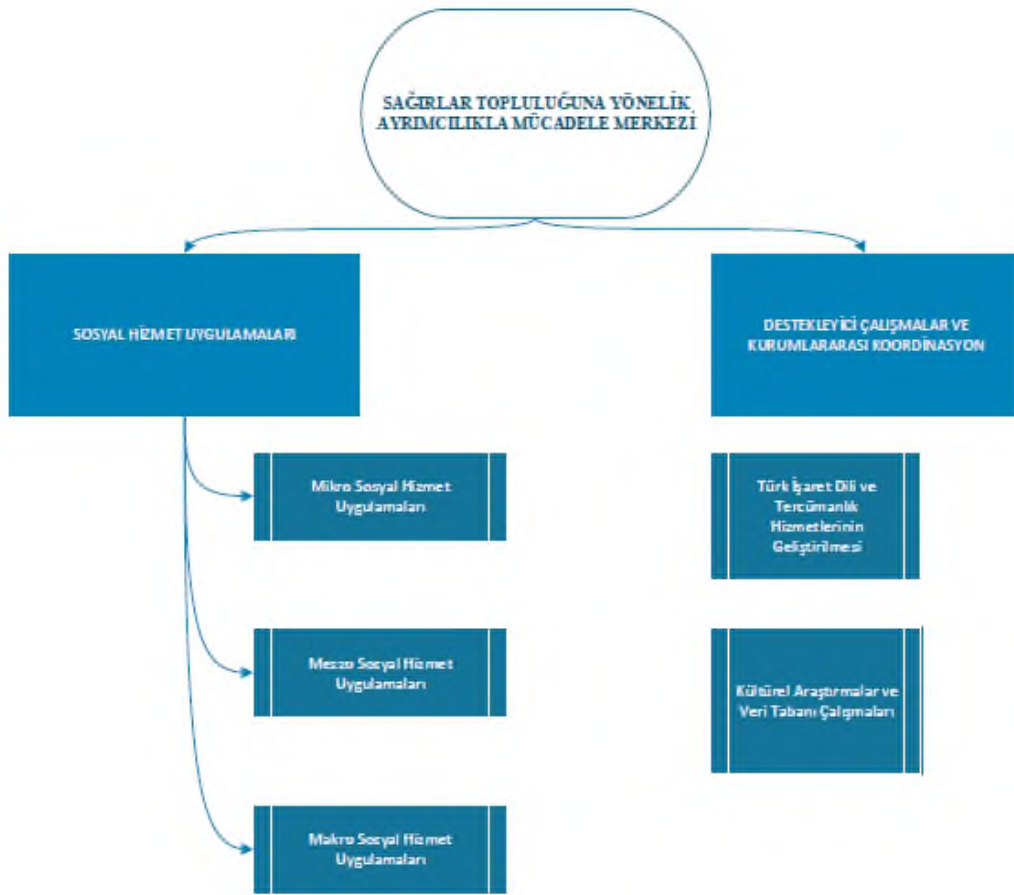
5.3. Sağır Topluluğuna Yönelik Ayrımcılıklarla Mücadele Merkezi Kuruluş ve İşleyişine Yönelik Öneriler

Araştırmanın bulguları ve Sağırlara yönelik ayrımcılıkların önlenmesi için sunulan öneriler doğrultusunda tasarlanan ve şekilde gösterilen Sağır Topluluğuna Yönelik Ayrımcılıklarla Mücadele Merkezi'nin işleyişi ve iş akışı şöyledir;

- Sağır ve işitme engellilerle ilgili hizmet içi eğitimler yapılarak bu konuda bilgi sahibi uzmanlar yetiştirilmeli ve merkez bünyesinde farklı birimlerde görev alması sağlanmalıdır.
- Merkeze bağlı olmak üzere ayrımcılıkla mücadele birimi, CODA birimi, tercüman birimi, sağır kültürü birimi, sivil ağlar platformu birimi ve kurumlararası koordinasyon birim olmak üzere 5 alt birim (şekil 14.'te gösterilmiştir) bulunmalı ve bu birimler bünyesinde araştırma ve uygulama odaklı çalışmalar yürütülmelidir.
- Oluşturulan birimlerdeki uzman personeller ve akademisyenler iş birliği içinde Türk Sağır Topluluğu üzerine kimlik araştırmaları, iletişim araştırmaları ve Türk İşaret Dili araştırmaları birimlerinde bilimsel çalışmalar yürütmelidir.
- Sivil ağlar platformu ise Türkiye'deki tüm Sağır ve işitme engelli bireylerin oluşturduğu konfederasyonlar, federasyonlar ve derneklerin eşgüdümlü ve ortak amaçlarda bulunduğu bir birimdir. Başta Dünya Sağır Federasyonu olmak üzere uluslararası Sağır komiteleri ile temas kuran bu birim ulusal bir Sağır ağı işlevi görmelidir.
- Ayrımcılıkla mücadele biriminde ise hak savunuculuğu ve farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Sağır bireyler yaşadıkları mağduriyetler ile ilgili sosyal hizmet uzmanları ve avukatlar ile görüşerek danışmanlık hizmeti alabilir. Mağduriyetin giderilmesi için sosyal hizmette planlı değişim aşamaları izlenmeli; ilk görüşme-ön değerlendirme-

planlama-uygulama-son değerlendirme-takip-izleme adımları dahilinde Sağır müracaatçılara güçlenme çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalarda sosyal hizmet uygulamalarını içeren bireysel, çift, aile ya da grup çalışmaları ile psikososyal destek sunulmalıdır.

- Kurumlar arası koordinasyon birimi, Sağırın yaşadıkları sorunlarda ilgili kurumlar ile koordinasyon halinde çözümler sunmak, Sağır müracaatçıları kaynaklarla buluşturmak hedefiyle çalışmalıdır. Sağır müracaatçıların içinde bulunduğu koşullar incelenerek ilgili kurum ile koordinasyon kurulmalıdır. Ayrıca yapılacak bilimsel çalışmalarda kurumlarla iş birliğinin sağlanmasından sorumludur.

Şekil 14. Sağır Topluluğuna Yönelik Ayrımcılıklarla Mücadele Merkezi İşleyişi

Merkezi faaliyetler, sosyal hizmet uygulamaları ve destekleyici çalışmalar ve kurumlararası koordinasyon iki temel faaliyet alanında gerçekleşmektedir. Sosyal hizmet

uygulama faaliyetleri sosyal hizmet uzmanlarının öncülüğünde oluşturulan ekipler bünyesinde ayrımcılıkla mücadele ve güçlenme faaliyetleri olarak mikro, mezzo ve makro sosyal hizmet uygulamalarını içermektedir. Burada bireyle, ailelerle, gruplarla ve toplulukla sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmeli ve bu uygulamalar, hem Sağır insanların yaşadığı ayrımcılıklara karşı hak temelli uygulamaları hem de kurumlararası koordinasyon vasıtasıyla hizmetlere erişimi hedeflemelidir.

Ayrımcılıkla mücadelede uygulama yapan sosyal hizmet uzmanlarının Sağır bireylerle ve ailelerle yaptığı klinik odaklı uygulamalar mikro düzeyde uygulamalar; kurumlarda Sağır gruplarla gerçekleştirilen uygulamalar mezzo düzeyde; Sağır topluluğunun akademik ve politik süreçlerde toplumsal olarak ayrımcılıklarla mücadele etmesine yönelik sosyal hizmet uygulamaları ise makro düzeyde sosyal hizmet uygulamalarını içermektedir. Tüm sosyal hizmet uygulamalarında kültürel yeterlilik, savunuculuk, ayrımcılık karşıtı süreçlerde liderlik ve TİD odaklı çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Mikro düzeyde Sağır bireylerin ayrımcılıklarının önlenmesinde sosyal hizmet uzmanlarının Sağır ile psikososyal destek ve müdahale planlarının gerçekleştirilmesi önemlidir. Burada sosyal hizmet uygulama ve görüşmelerinin Türk İşaret Dili ile yapılması önerilmektedir. Bunun için bu birimde psikososyal destek veren meslek elemanlarının TİD bilmesi gereklidir. Türk İşaret Dili ile iletişim kurularak Sağır müracaatçının sorunlarının tanımlanması, ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve çözüm yollarının sunulması beklenmelidir.

Sağır bireylerle klinik görüşmelere ilişkin herhangi bir örnek çalışmaya rastlanmamakla birlikte çift dilli terapötik sürecin yürütülebileceği düşünülmektedir. Bunun için bu merkezde pilot çalışmaların yapılması, Sağır müracaatçılara yönelik bireysel görüşmelerin profesyonel olarak yapılandırılması, Sağır ailelerin bu çalışmalar hakkında bilgilendirilmesi ve bu sürecin sosyal hizmet mesleğinin etik kodları çerçevesinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Sağır ile yapılacak klinik görüşmeler bireysel, çift ya da aile görüşmelerini içerebileceğinden CODA'larla da süreç yürütülebilir. Bu süreçte CODA'ların oldukça önemli rolleri ve kendine özgü problemleri göz önünde bulundurularak uygulama süreci

yürütülmelidir. Özellikle sistematik aile terapileri Sağır ailelerle yapılacak olan çalışmalarda öne çıkarılabilir.

Mezzo düzeydeki uygulamalarda sosyal hizmet uzmanının mesleki ortamdaki kurum içi ve kurumlararası TİD çalışmalarında yer alması, Sağır kültürüne ilişkin farkındalık çalışmalarının yapılması, Sağır bireylerle kültürel yeterliliği öne çıkaran grup çalışmaları, Sağır aileler ve çocukları ile aile temelli sosyal hizmet uygulamalarından birisi olan aile danışmanlığı süreçlerinin gerçekleştirilmesi ve CODA'ların sorunlarının çözümü için uygulama planlarının oluşturulmasını içermektedir. Sağır bireylerin başta ruh sağlığı sorunları, şiddet, ihmal ve istismar, bağımlılık, göç, afet ve travma gibi sorunlarla baş etme mekanizmalarının güçlenmesine yönelik Sağır müracaatçılarla klinik odaklı sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirilmesi gereklidir.

Kesişimsel ayrımcılık konuları ele alınarak Sağır kadınların yaşadığı spesifik sorunlar, hem Sağır olma hem de toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği sorunlar gündeme getirilmeli, bu konuda Sağır kadın örgütlerinin güçlenmeleri için çeşitli projeler yürütülmelidir.

Makro düzeydeki uygulamalar ise Sağır insanların uğradığı ayrımcılıklara karşı bu tutum ve davranışlarla politik ve akademik zeminde mücadeleleri içermelidir. Sağır insanlar topluluğunun karşılaştığı ayrımcılıkların toplumsal düzeyde analizi yapılarak hak temelli uygulamalar planlanmalıdır. Kamusal sistemin çalışma, eğitim, sağlık, adalet, toplumsal felaketler ve diğer sosyal sorunlara karşı Sağır bireylerin haklarını güvence altına alan yasal süreçlere yönelik ulusal ve uluslararası farkındalıkların oluşumuna ilişkin çalışmalar düzenlenmelidir. TİD eğitimlerindeki yapısal sorunlar ve bunun tercümanlık sistemine etkilerinden hareketle Sağır insanlara yönelik toplumsal ayrımcı bakış açılarının bu sorunlarla ilişkileri incelenmesinde aktivist ve hak savunuculuğu rolleriyle sosyal hizmet uzmanlarının profesyoneller olarak projelerde yer alması gerekmektedir. Bu projeler dahilinde Sağır insanlar topluluğunun hakları vurgulanarak sosyal politikalara yön verilebilir. Sağlık, adalet, eğitim, çalışma ve toplumsal alanların her katmanında ayrıştırıcı söylemlerin ortadan kaldırılması için Türk İşaret Dili'ne erişilebilir sistemlerin oluşturulmasında Sağır bireylerin talepleri öncelikli olmalıdır. Yine Sağır sivil toplum kuruluşlarının da dahil olduğu sorunlara çözüm arayışlarının amaçlandığı akademik

sempozyumlar, kongreler, çalıştay ve paneller düzenlenmelidir. Bu merkezin temel amacı olan ayrımcılıklarla mücadelede koruyucu ve önleyici planlamaların yapılması için kurumlararası iş birliği yapılmalıdır. Bu planlamalarda Sağırın seslerinin duyurulması için sosyal hizmet uzmanları ve TİD tercümanları bir arada olmalıdır. Sağır Topluluğuna Yönelik Ayrımcılıklarla Mücadele Merkezi çatısı altındaki bu faaliyetlerde uzman-tercüman buluşmaları gerçekleştirilebilir.

Türk İşaret Dili'nin yaygınlaştırılması ve Sağır kültürü odaklı faaliyetlerde sosyal hizmet uzmanları kolaylaştırıcı pozisyonda rol alabilirler. Kapsayıcı bir çerçevede Sağır müracaatçıların Sağır haklarına vurgu yaparak toplumu bilinçlendirme ve farkındalık projeleri gerçekleştirilmelidir. Okul sosyal hizmet kapsamında Sağırın eğitim süreçlerinde kapsayıcı çalışmaların yapılması elzemdir. Özellikle akran zorbalığı, okul ikliminde ortaya çıkan ayrıştırıcı tutum ve davranışların önlenmesi ve aile iş birliğinin sağlanması için İEÖEO'da okul sosyal hizmeti uygulamaları gerçekleştirilmelidir.

İşitme cihazı ve koklear implanta dair finansal sorunların çözümünde sosyal hizmet uzmanları hak temelli politikaları savunmalı, bu husustaki sorunları Sağırın sesi olarak duyurmalı ve yasal süreçlerin gerçekleşmesi yönünde aktif rol üstlenmelidir. Sağır bireylerin erişilebilir sağlık hizmetlerinden yararlanmaları için ilgili mercilerle birlikte çözüm arayışına gidilmeli, sivil toplum kuruluşlarıyla koordinasyon içinde çalışılmalıdır.

Depremlerde, selde, salgın ve ulusal krizlerde Sağırın büyük ölçüde geri planda oldukları ve çoklu dezavantajı deneyimledikleri bulgusundan hareketle doğal afetlerde Sağır topluluğunu güçlendirici projeler üretilebilir. Bu uygulamalara örnek olarak şeffaf maske üretimi, AFAD bünyesinde Sağırarla deprem tatbikat projeleri gösterilse de daha geniş ölçekli Sağır odaklı uygulamalara ihtiyaç vardır. Bu merkez çatısı altında TİD merkezli dijital iletişimi de kapsayan krize müdahalede Sağır odaklı çalışmalar yürütülmelidir.

Erişilebilirlik projeleri bakımından AİLEM, ESİM gibi Sağır bireylere yönelik TİD tercümanlarını aracılığıyla gerçekleştirilen iyi uygulama örnekleri bulunsa da bu uygulamaların Sağır müracaatçıları için etki ve verimliliği tartışılmalı ve geliştirilmelidir. Kamu hizmetlerinin tüm alanlarına görüntülü görüşme teknolojilerinin ve video çeviri

hizmetlerinin olması Sağırın sağlık, eğitim, adalet, çalışma ve diğer alanlardaki haklarına eşit olarak ulaşabilirliğini sağlayacaktır. Bunun için Sağırlar Topluluğuna Yönelik Ayrımcılıklarla Mücadele Merkezi bünyesinde fırsatlarda eşitlik ilkesinden hareketle Sağırın hak ve hizmetlere adil erişebilmeleri yönünde adımlar atılmalıdır.

Adli mercilerde TİD odaklı sistemlerin geliştirilmesi, buralarda tercümanların tarafsız çeviri yapabilmeleri, dijital iletişim teknolojileri ile TİD sistemlerinin adli ve idari merkezlerde tasarlanması, Sağır dostu binaların dizayn edilmesi ve işitme cihazını destekleyen İD ve FM sistemine dönüşümün gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanları, akademisyenleri ve sosyal politikalara yön veren uzmanların Sağır müracaatçı odaklı adli sosyal hizmet uygulamalarını yeniden düşünmeleri önerilmektedir.

5.4. SAĞIR BİREYLERE KARŞI AYRIMCILIKLARIN ÖNLENMESİNE YÖNELİK DİĞER ÖNERİLER

Tutum ve Davranışların Değişimine Yönelik Öneriler: Sağır ve işitme engelli bireylerin yaşam kültürü ve içinde buldukları Sağırlar topluluğunun dinamiklerini anlamaya yönelik programlar geliştirilmelidir. Önyargılar, Sağırlara ilişkin kalıplaşmış inanç ve mitlerin kırılabilmesi için farkındalık çalışmalarının yapılması önerilmektedir. Bu alışmalar ekseriyetle TİD çevirisi ile eşgüdüm içinde gerçekleşmeli, burada kolaylaştırıcı kişilerle birlikte seminerler düzenlenmelidir. Bu seminerlerde Sağır kültürünün ve topluluğun kendine özgü değerler sisteminin anlatılması önemlidir. Yapılacak olan tüm eğitimlerin bilinç artırıcı olabilmesi önemlidir. Cihaz kullanan kişiler için indüksiyon döngü sistemlerinin bulunduğu toplantı merkezleri tercih edilmelidir. Sağırların güçlü yönlerinin bulunduğu, acınası veya zihinsel işlev yitimine sahip olmadığı, Sağırlara şüpheli yaklaşılmaması, iletişim kurarken dikkat edilmesi gereken ayrıntılar gibi konu başlıklarının eğitsel süreçlerde yer alması önerilmektedir. Bu sayede bilgi sahibi olan katılımcıların TİD, Sağır hakları, Sağır kültürü hakkındaki bilgilerin edinilmesi ve toplumdaki önyargıların kırılmasının yanı sıra empatik bir anlayış ile Sağır dostu bir yaklaşımın benimsenmesi sağlanmalıdır. Eğitimlerin uygulamalı olarak etkinlik ve aktiviteleri de içeren bir içerikle tasarlanması öğrenme sürecinin daha etkin olmasını

sağlayabilir. Bunun için “hangimiz Sağır”, “Dudağımı oku” gibi görsel oyunlar geliştirilebilir.

Haksızlıkların Önlenmesine Yönelik Öneriler: Sağırın yaşadığı haksızlıkların hem kendi hakkını savunamama hem de toplumdaki Sağır haklarına olan (b)ilgisizlikle ilişkili olduğu düşünüldüğünde Sağır haklarına ilişkin çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. Burada hem sivil toplum örgütleri hem de kurum ve kuruluşların Türkiye’de Sağır ve işitme engellilerin hangi haklara sahip olduklarına dair bilgilendirme metinleri, broşürler, seminerler, konferanslar, projeler ve kamu spotlarının yapılması önerilmektedir. Bu konuda dijital medya organlarının da etkinliği göz önünde bulundurulursa görsel iletişim alanlarında Sağır haksızlıklarının gündemde olması ve bu sayede lobcilik faaliyetlerinin yürütülmesi önerilmektedir.

İşitme Cihazı ve Biyonik Kulakta Dönüşüme Yönelik Öneriler: Bu alanda yaşanan sorunların büyük ölçüde ekonomik sebeplerle ilişkili olduğu, SGK ödemelerinin yetersiz kaldığı göz önünde bulundurularak işitme cihazı üreten firmalar ile Sağırın bir araya geldiği platformlar oluşturulmalı, devlet desteğinin daha güçlü olması için Sağır örgütlerinin bu konuda gündem oluşturması ve hak savunuculuğu yapması önerilmektedir. Uygun platformlar aracılığıyla talepler bakanlığa iletmeli, Sağırın cihaz ve biyonik kulak ameliyatları için devlet fonlarının oluşturulması gerekmektedir. Bunun için gerek bilgi iletişim mekanizmaları (BİMER, CİMER, SABİM vb.) gerekse sosyal medya aracılığıyla talepler iletmeli, bu konuda siyasi mekanizmalarla hak arayışı yapılmalıdır.

Türk İşaret Dili’ne Dair Sorunlara Yönelik Öneriler: TİD’e yönelik çalışmalar yürütmek üzere uzmanlar ve Sağır ile birlikte projeler üretilmeli, yerel dil ile ülke geneli konuşulan ortak TİD araştırmaları ayrıntılı olarak incelenmelidir. Bu çalışmalarda nihai olarak dilin zenginliklerine ve farklı yönlerine dikkat çekmelidir. Sağır çalışmaları ile eşgüdüm halinde yürütülmesi gereken dil çalışmaları, Sağır topluluğunun bilinirliğini artırmalıdır. Türk İşaret Dili Bilim Onay Kurulu (TİDBO) ülkemizdeki işaret dilleri çalışmalarından Sağır kültürüne tüm çalışmaları yürütmesi beklenen kurum olarak dil çalışmalarında uzman bilim insanlarını bir araya getirerek TİD’in detaylı araştırmalarını yapmalıdır. TİD eğitmenleri düzenli olarak terimsel dil eğitimlerine ve çalıştaylarına

dahil edilmelidir. Sağlık alanındaki TİD terimleri bu alanların ilki olmalıdır. Türkiye’de uzaktan ve 120 saat içinde verilen TİD eğitimleri pratiğe dayalı, Sağır katılımlı ve uzun vadeli olmalıdır. Mevcut durumda belge alan kişiler tekrar TİD tamamlayıcı eğitimlere tabi olmalı ve yalnızca belgeye dayalı eğitim verme yetkisine sahip olmaması için eğiticilerin, eğitim sistemleri ile ileri TİD’e tabi olmalıdır. TİD bilme yeterliliği “temel, orta ve ileri seviye” olmak üzere gruplandırılmalı, eğitimi veren kişilerin Sağır kültürüne hâkim olduğu denetlenmelidir. Buna Sağır Çalışmaları Merkezi yetkin olabilir. Ayrıca TİD bilmeyen Sağırlar tespit edilerek onlara yönelik TİD eğitimleri planlanmalıdır.

Çalışma Yaşamına Yönelik Öneriler: Sağır bireylerin işe yerleşimlerinde ve çalıştıkları birimlerde güçlü yönleri göz önünde bulundurulmalı, Sağır odaklı çalışma anlayışı geliştirilmelidir. İşverenler ve çalışan tüm personel hizmet içi eğitim kapsamında düzenli olarak TİD eğitimleri almalıdır. Sağır çalışanların iletişim metotlarına uygun çalışma koşulları için yenilikçi çözümlerin üretildiği projeler yapılmalıdır. İŞKUR iş birliğinde üretilecek projelerde Sağırların çalışma yaşamında sahip olduğu haklar ayrımcılık ilkesi bağlamında kapsayıcı ortamlara odaklanmalıdır. Dijital dönüşüm ve erişilebilir sistemlerin Sağır odaklı iş hayatında yer alması gereklidir. İşitme cihazı kullanan bireylerin çalıştığı tüm iş alanlarında indüksiyon döngü sistemlerine uygun yapılar inşa edilmelidir.

Eğitime Yönelik Öneriler: İşitme engelli ve Sağır çocukların dil edinim süreçleri göz önünde bulundurularak eğitim süreçleri planlanmalı, cihazı olan çocuklar için uygun sınıflar oluşturulmalıdır. Tüm işitme engelli ve Sağırlar için iki dilli (sözel + işaret dili) eğitim sistemine geçilmelidir. İki dilli öğretim sistemlerinin ülkemizde uygulanabilmesi için bu konuda tüm öğretmenlere TİD eğitimi alabilmeleri için planlama yapılmalıdır. Sağırlar için TİD bilen öğretmenler yetiştirilmeli, bu öğretmenler iki dilli eğitimde ve Sağırlar okullarında görev almalıdır. Mevcut Sağırlar okullarının sayısı artırılarak Türkiye’nin her ilinde hizmet vermesi gereklidir. Üniversitelerin eğitim fakültelerinde Türk İşaret Dili derslerinin seçmeli ders statüsünden zorunlu konuma getirilmesi, yalnızca eğitim bölümlerinde değil sosyal bilimler (sosyoloji, sosyal hizmet, psikoloji, çeviribilim ve diğer bölümler) alanlarında da bu derslerin kademeli olarak öğretilmesi gereklidir. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesi gereğince üniversitelerde öğrenim gören işitme engelli ve Sağır öğrenciler için derslerde kullanılacak “konuşma dili- TİD’e” çeviri

yazılım programlarının geliştirilmesi gereklidir. Bunun için disiplinler arası çalışmalar yürütülmeli, projeler üretilmeli ve üniversitelerde uygulanabilirliği sağlanmalıdır. Üniversitelerin engelli koordinatörlükleri bünyesinde Sağır öğrenciler için farkındalık oluşturan etkinlikler, çalıştaylar yapılmalı, bu doğrultuda kampüs alanlarında indüksiyon döngü sistemine uygun yapılar inşa edilmelidir. TİD öğrenen öğrenciler ile Sağır öğrencilerin bir arada olduğu birimler kurulmalıdır.

Sosyal İzolasyona Karşı Bağımsız Yaşam İçin Öneriler: Sağır bireyler, iletişim kurabildikleri ölçüde bağımsızlıklarını sağlamaktadır. Ancak etkileşimin olmadığı durumlarda sosyal ve kültürel alanlardan izole olarak yaşamayı “tercih” etmektedirler. Bu durumun kadın Sağırlarda daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Dolayısıyla Sağır etkileşim alanlarının artırılması için yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ortaklığında mekanlar oluşturulmalı, TİD etrafında bir araya gelinen ortamlar oluşturulabilir. Sosyal, kültürel, sportif faaliyetlerde Sağır çocuklar, gençler, kadınlar için ayrı birimler kurulmalı, buralarda sosyal gelişimlerini güçlendiren faaliyetlere yer verilmelidir. Sağır kültürünü tanıtan etkinlikler gönüllülük ve sosyal sorumluluk projeleriyle artırılmalıdır.

Doğal Afet ve Toplumsal Felaket Durumlarında Sağır Odaklı Mekanizmalara Yönelik Öneriler: Kriz ve travmaya yol açabilen salgınlar, deprem, sel, kuraklık ve ekolojik problemler toplumsal boyutta birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar Sağırlar topluluğunu birçok açıdan olumsuz yönde etkilemekte, koruyucu ve önleyici mekanizmalarının Sağırlar düşünülerek planlanması gerekmektedir. Koruyucu bir çözüm yolu olarak şeffaf maskelerin hızla üretilmesi, acil durumlarda Sağır iletişim ve koordinasyon merkezlerinin oluşturulması gereklidir. Bu konudaki en acı tecrübelerin deprem yaşantısında olduğu düşünüldüğünde kırılğanlığın artmaması için sesin iletimi için düdük, görüntülü teknoloji, acil durum çağrı merkezleri, TİD destekli sistemler geliştirilmelidir.

Erişilebilir Sistemlere Yönelik Öneriler: Dijital teknoloji ile Sağırların tüm hizmetlere erişilebilirliği sağlanabilmektedir. Bu konuda programların geliştirilmesi ve devlet kurumlarında hizmet standardı haline gelmesi gerekmektedir. İndüksiyon döngü sistemi, FM sistemleri, simülasyon teknolojisiyle TİD video erişimi, tüm görüntülü teknolojilerde

alt yazı eklentilerinin oluşturulması, yapay zekâ teknolojileri ile TİD öğretim ve tercüme programlarının geliştirilmesi, Karekod (Quick Response/QR) olarak bilinen kod okutma sistemlerinin tüm yazılı ve görsel araçlara entegre edilmesi ile Sağır bireylerin yaşamını kolaylaştıran sistemler hayata geçmelidir.

Sağlamcılık (ableism) Politikasının Değişimine Yönelik Öneriler: Engellilik çalışmalarında sağlamcılık karşıtı uygulamalar engelliliğin yeniden tanımlanmasını, dil ve söylem pratiklerinde engellilere atfedilen anlamların eleştirel analiziyle yeniden ifade edilmesini önermektedir. Normallik-normaldışılık üzerinden inşa edilen sosyal statülerden sıyrılan Sağırlar topluluğunun marjinal görünümlü bir azınlık statüsünde olması için TİD politikasının değiştirilmesi, Sağır kimliğinin tanınması ve topluluğun statüsünün yeniden sorgulanması gereklidir. Eleştirel sosyal hizmet uygulamaları bağlamında Sağır kimliğinin kültürel yönleri ele alınmalı, işitme engelli ve sağır kavramlarının Türk Sağırlar Topluluğu tarafından nasıl ele alındığına dair spesifik çalışmalar yapılmalıdır. Sağlamcılığın karşısında Sağırlar topluluğunun kendine özgü dile sahip olan bir topluluk olduğu düşüncesi, henüz Türkiye’de mevzu bahis değildir. Bununla ilgili farkındalığın artması için engellilikte insan hakları modellerinin tartışılmasına uygun zeminler oluşturulmalıdır.

5.5. SAĞIR MÜRACAATÇILARLA SOSYAL HİZMET GÖRÜŞMELERİNE DAİR ÖNERİLER

Sağır müracaatçılarla sosyal hizmet uygulamalarının kendine özgü bazı farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılaşma mesleğin bilgi, beceri ve değer temelinde öne çıkmaktadır. Sağırlar Topluluğuna Yönelik Ayrımcılıklarla Mücadele Merkezi bünyesinde yapılacak olan sosyal hizmet uygulamalarında öncelikle Sağır müracaatçı ile görüşmenin kendine özgü yönleri bilinmeli ve bu görüşmelerde dikkat edilmesi gereken etik ilkeler belirlenmelidir.

Bilgi temelindeki farklılıklardan birisi görüşme ilkelerinin müracaatçı ve sosyal çevre merkezli olmasıdır. Bir topluluğa bağlılık ve aile dinamiklerindeki güçlü ve zayıf yönler göz önünde bulundurulduğunda Sağır müracaatçılarla yapılan sosyal hizmet görüşmelerinde Sağırlık ve işitme engellilik tanımlamaları hakkında bilgi sahibi

olunmalıdır. Sağır bireylerin temel sorunları, ihtiyaçları ve kaynaklara nasıl erişebileceği ile ilgili aracılık rolü üstlenirken kendisine bilgi verilmeli, bunun için iletişim becerilerinin mümkün mertebe işaret dili ile sağlanması gerekmektedir. Etkin bir iletişimin kurulabilmesi için sosyal hizmet uzmanlarına işaret dili öğrenmeleri önerilmektedir.

Görüşmelerin öncelikli olarak işaret dilinde, yapılamıyorsa tercüman eşliğinde yapıyor olması birçok ilke ve tekniğin kullanımının işaret dili ile sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Görüşmelerin işaret dilinde gerçekleşmesi bazı sınırlılıkları beraberinde getirebilir. Bunlardan birisi, görüşme yapılırken not almanın farklı algılanışı, görüşmenin bölünmesi (gelen bir telefon, kapının açılması vb. gibi), etkin bir dinleme için jest ve mimikleri doğru şekilde yansıtmak gibi görüşme sürecindeki becerilerin kullanımıyla ilişkilidir. Sosyal hizmet uzmanları Sağır bireyler, aileler veya gruplarla çalışırken işaret dilindeki farklılıkları göz önünde bulundurmalı, yerel dil ile Türk İşaret Dili arasındaki işaret gösterimlerinin birbirinden farklı şekilde olduğunu bilmelidir. Yine Sağır ve işitme engelli grupların topluluk içindeki özel terimler (CODA gibi) hakkında bilgi sahibi olmalıdır.

Sağır ailelerin işiten çocukları sosyal hizmet uzmanlarının iş birliği yaparak ailenin güçlü yönleri hakkında bilgi alabileceği kişilerdir. CODA'ların bu yönlerinin bilinmesi, uygulamada yardım ilişkisinin kurulmasında, aile içi sorunların, alışkanlıkların, geçmiş travmatik anıların, yaşama yüklenen anlamların, ev içi rollerin anlaşılmasında önemli rolleri bulunmaktadır. Uzmanlar CODA'larla birlikte Sağır ailelerin sorunlarının çözümünde ortak bir anlayışla uygulama yapabilir.

Sağır müracaatçıların içinde yaşadıkları ekolojik sistemin anlaşılması önemlidir. Bunun için sivil toplum kuruluşları oldukça aktif ve etkili çalışmalarda işlevseldir. Sosyal hizmet uzmanlarının bu kuruluşlarla koordinasyon içinde Sağır müracaatçıların sorunlarına çözüm yolları bulmaları gerekebilir. Özellikle kriz durumlarında tercüman grupları, CODA grupları ve Sağır gruplar etkileşim halinde hareket etmekte, aynı dili konuşan bir çatı altında birleşmektedir. Bunun en yakın örneği 6-7 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremlerde Sağır ve işitme engellilerde görülebilir. Doğal afet ve diğer acil durumlarda özellikle dijital medyadaki öne çıkan görüntülü iletişim araçları (Whatsapp,

Facebook, Instagram, Telegram vb. sosyal medya araçları) ile acil durum bilgilendirmeleri, cihaz (ve cihaz için gerekli pil) erişimi, deprem hakkında bilinmesi gerekenler, koruyucu ve önleyici hizmetler, tahliye ve yeni yerleşim alanındaki gereksinimler, kişisel bakım ve hijyen, güvenlik, barınma, eğitime ve sağlığa erişim hakkında TİD ile yardımlaşma bağlantıları paylaşılmıştır. Burada Sağır dernekler ve federasyon temsilcileri öncü rol almışlardır.

Sosyal hizmet uzmanları Sağır müracaatçıların yaşadıkları ayrımcılıkların farkında olmalı, bu konuda hak savunuculuğu için gerekli süreçleri uygulamalıdır. Örneğin yaşanan haksız tutumlar, işten çıkarılma, Sağır birey hakkında yanlış hüküm verilmesi, cihaza erişememek, engelli haklarından faydalanamamak, şiddete maruz kalmak, fırsatlarda eşitsizlik sonucu geride bırakılmak gibi sorunların karşısında adil bir hizmet anlayışıyla Sağır müracaatçıların sesi olabilir. Bunun için kampanya başlatabilir, yaşanan sorunun kamusal alanda yer bulması için lobicilik yapabilir. Sağırın hakları ve TİD üzerine farkındalığın toplum tarafından kazanılması için sivil örgütlerle ortak çalışmalar yürütebilir, çeşitli projelerle TİD erişiminin sağlanması için savunuculuk rolünü üstlenebilir.

Sağırılarla sosyal hizmet uygulamasındaki bir diğer mesele değer temelli uygulamadır. Bu bağlamda Sağır kültürünün bilinmesi önemlidir. Sağırın gelenekleri, topluluk içi norm ve kurallar, kültürel kodlar ve değer sistemleri hakkında sosyal hizmet uzmanları bilgi edinmelidir. Planlı değişim sürecinde sosyal hizmetin etik kodlarına referansla sürecin kültüre duyarlı bir boyut kazanması sağlanmalıdır. Sağır bireylerle ve grupla çalışırken kültürel yetkinlik ilkesi gereğince çalışmalarda kültüre duyarlı bir yaklaşımın sergilenmesi beklenmekte, Sağır kültürüne ilişkin temel bazı özelliklerin bilinmesi gerekmektedir. Örneğin iletişimin hangi yolla sağlanacağı, göz kontağının kurulması, aile içi dinamiklerin bilinmesi, Sağır topluluğunun güç dinamikleri, dildeki farklılaşmaya bağlı olarak fiziksel temas, çevrimiçi görüşme tekniklerinin uygulanabilirliği, topluluk kurallarının bilinmesi, bir aradalık ve dayanışma bilincine ilişkin farkındalık, varsa çocukların rolleri, hangi kelimelerin Sağırılar için damgalayıcı/yanlış anlamlandırıldığı vb. hakkında sosyal hizmet uzmanının bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının Sağır bir müracaatçı ile görüşme yaparken dikkat etmesi önerilen hususlar şu şekildedir:

Tanışma aşaması;

- Uzman kendisini tanıtmalı ve görüşmenin amacını açıklamalı,
- Müracaatçıyla yapılan görüşmenin aşamaları hakkında bilgi verilmeli,
- Müracaatçı ile uzmanın arasında herhangi bir çıkar çatışması olup olmadığı düşünülmeli,
- Müracaatçı ile görüşmenin konusu ile ilgili terminoloji çalışması yapılmalıdır.

İlişki kurma;

- Müracaatçıya görüşme başlarken öncelikle güven ilişkisi sağlanmalı,
- Müracaatçı Sağır kültürünün getirdiği saygı kuralları içinde karşılanmalı,
- Görüşmede müracaatçı ile uzmanın konumu karşılıklı ve yüz yüze olmalı,
- Müracaatçıyla görüşmede bazı bilgilerin kayda alınacağı ve/veya bu kaydın gizli kalacağı bilgisi verilmeli,
- Görüşmeyle ilgili müracaatçının herhangi bir soru veya itirazı olup olmadığı sorulmalı,
- Görüşmeden önce müracaatçıyla sohbet edilebilmeli (gündelik durumlar üzerine konuşmalar, kişinin hobilerinden vb.) ve buz kırıcı bir konuşma gerçekleştirilmelidir.

Görüşmede;

- Müracaatçıyla yapılacak çalışmanın amacı, hedefi, içeriği hakkında bilgi verilmeli,
- Müracaatçıyla yapılacak görüşmede tam olarak görevinin ne olduğu belirtilmeli,
- Müracaatçıya çalışmanın konusu hakkında bilgi verilmeli,
- Yapılacak çalışmanın sonuçlarının kendisi ile paylaşacağı belirtilmeli,
- Sağır müracaatçının kendisini özgürce ifade edebilmesi sağlanmalı,
- Sorulara verilen cevaplar dikkatle ve ara verilmeden dinlenmeli,
- Yönlendirici olan (kapalı) sorular ve ifadelerden kaçınılmalı,

- Müracaatçının sorulara verdiği cevaplar mimik ve jestlerle birlikte aktif olarak dinlenmeli, donuk bir ifadeyle olunmamalı ve gerektiğinde not alınmalı,
- Müracaatçının sorulara verdiği yanıtlar görüşme teknikleri çerçevesinde duygu ve düşüncelerin geri bildirimlerle beslendiği yansımalar kullanılabilir ve
- İlgili konudan uzaklaştığında önleyici tedbirler uygulanabilir.

İnceleme ve değerlendirmede;

- Müracaatçının sorulara verdiği yanıtlardaki (varsa) boşluklar, tutarsızlıklar ya da müracaatçının tekrar dönmeyi arzuladığı konular üzerinde durularak netleştirilmeli,
- Katılımcının sorulara verdiği yanıtlarda yaş, cinsiyet, eğitim (okuryazarlık) seviyesi, bilişsel durumu gibi sosyodemografik ve psikososyal durumuna göre anlayabileceği bir dilin kullanılıp kullanılmadığı üzerine özdeğerlendirme yapılarak “müracaatçının bulunduğu yer” gözden geçirilmeli,
- Kullanılan dilin net, basit ve açık olup olmadığı değerlendirilmeli,
- Görüşme sonunda çelişkili yanıtlar verilen sorular belirlenip müracaatçıdan cevabı tekrar açıklaması istenebilir,
- Görüşmede edinilmesi gereken bilgiler için soruların Türk İşaret Dili ile birebir aktarılıp aktarılmadığı değerlendirilmeli ve
- Kültürel farklılıklar dikkate alınarak Sağır kültürüne uygun bir görüşme olup olmadığı değerlendirilmeli

Kapanışta ise;

- Müracaatçıya kapanışta görüşmeyle ilgili yorum getirme, duygu ve düşüncelerini açıklama veya soru sorma imkânı verilmeli ve
- Verilen tüm yanıtların etik ilkeler çerçevesinde saklı kalacağına dair güven tazelenmeli, (gerekli ise) bir sonraki görüşme planlaması yapılmalı ve görüşme sonlandırılmalıdır.

Görüşmelerin klinik sosyal hizmet uygulamalarında da kullanılabilmesi için sosyal hizmet uzmanının psikoloji ve psikiyatri alanlarındaki TİD terimleri üzerine çalışma

yapması gerekmektedir. Bunun için sosyal hizmet, psikoloji, hekimler öncülüğünde TİD’de tıbbi ve psikiyatrik terimler sözlüğü çalışmalarının yapılması, mevcut TİD sözlüklerinin geliştirilmesine katkıda bulunulmalıdır. Yalnızca bu alanda değil aynı zamanda mahkemelerde yapılacak olan görüşmeler için de TİD adli terimler sözlüğünün de çeviribilim alanlarında hızla ilerleme kaydetmesi gerekmekte, sosyal hizmet uzmanlarının bu alanlarda yapacağı görüşmeler için uygun rehberler oluşturulmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

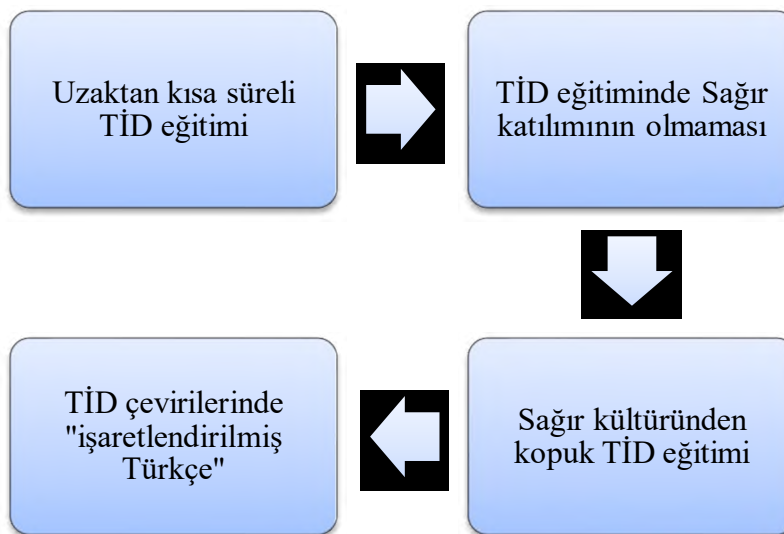
Elde edilen bulgular ışığında Sağır topluluğunun maruz kaldığı ayrımcılıkların temelinde anlamak-anlaşılmak döngüsünün sağlıklı şekilde işlememesi, iletişim, dil ve tercümanlık, çalışma, eğitim ve sosyal yaşam sorunları, pandemiye özgü sorunlarla erişilebilirlikle ilgili yapısal problemlerin olduğu görülmektedir. Dilsel bir metot ile iletişim kurmak ve bu iletişimin kamusal alanda sağlıklı gerçekleşmemesi sonucunda ihtiyaçların ifade edilemediği, gerekli hizmet sunumunun karşılanamadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Özellikle resmî kurumlarda hizmetten yararlanamamak Sağır için bir ayrımcılık konusudur. Kamu çalışanlarının işaret dili bilmemesi bir tarafa oldukça hızlı konuşmalarından dolayı dudak okuyamamak, Sağırın kendilerini yazarak ifade ettikleri takdirde dahi anlaşılammaları, ayrıntılı bir şekilde sorunu ifade edememek, yanlış ya da eksik anlaşılmaya bağlı başka semptomların ortaya çıkması gibi sorunlar silsilesinin yaşandığı görülmektedir.

Özellikle sağlık kurumlarında hastalık semptomunu ifade edemeyen Sağır bir birey için yanlış teşhis koyulmasına bağlı çok daha önemli sorunlarla karşılaşması kuvvetle muhtemel bir risktir. Hastanelerde sık sık başvurdukları poliklinik alanı olarak kulak-burun-boğaz polikliniğinde çalışan hekimlerden bahsederken “KBB doktorları bile” ifadesinde bu hekim grubunun (daha da ötesinde odyolog, odyometrist, hemşireler, sağlık teknikerleri, eczacı ve diğer sağlık çalışanlarının) Sağır olma bilincine haiz olmaları beklentisinin olduğunu söylemek mümkündür. Buna benzer şekilde okuryazarlığı düşük olan Sağır, doğru ilaç kullanımı hakkında bilgi sahibi olmadığında hayati sorunlarla karşılaşabilecektir. Kamu çalışanlarının işaret dili bilmemesi ve bu kurumların her birinde sabit olan bir tercümanın sağlık terminolojisinde TİD bilmemesi sorunun gittikçe kökleşmesine ya da Sağırın hayatlarını bir başkasına bağlı olarak sürdürmelerine yol açmaktadır.

Bu iletişime dayalı sorun silsilesi yalnızca devlet kurumlarında değil yaşamın her anında karşılaşılan bir durumdur. Telefonun çalmasıyla her an bir tercümana ihtiyaç duyulması buna örnektir. Sağırın yaşadıkları bu iletişim sorunları, kendilerinin işitme kaybına sahip olmaları ile değil dil eksenli bir farklılıkla ilişkilendirmeleri dikkat çekici bir sonuçtur. Nitekim aynı dili konuşan kişilerle iletişim kurduklarında herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmeleri sorunun doğru sosyal politikaların hayata geçmesiyle çözülebileceğine işaret etmektedir. Kendilerini bir engelli grubu olarak görmediğini ifade eden Sağır bireyler esas sorunun toplumun işaret dili bilmemesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Kendilerini toplumdaki ayrı düşünen bir topluluk olarak görmelerinin temelinde bu gerçeklik yatmaktadır. Konuşan kişilerle aynı ortamda bulunmaları halinde sessiz kalmak/bırakılmak Sağır topluluğuna duyulan aidiyeti pekiştiren bir unsurdur. Bu aidiyetin bir diğer ifadesi de söylemde yer alan “benim dilim” ifadesidir. Ayrıca iletişimin “zayıf” olarak nitelendirilmesi ile konuşabilen kişilerin işaret dili bilmemesi arasında kuvvetli bir bağlantı kurulmaktadır. İletişim sorunuyla ilgili söylemler çoğunlukla “zayıf” ya da “iletişimsizlik” ifadeleri ile belirtilmiştir. Anlamak-anlaşılmak üzerine kurulan iletişim sistemindeki bu durumu kısmen iletişim kurmak ya da hiç iletişime geçememek olarak tanımlayabiliriz.

Ayrımcılıklardan en çok öne çıkan sorunun TİD politikalarından kaynaklı olduğu ortaya çıkmaktadır. TİD’in gramer yapısına ilişkin çalışmalarda gecikmede dilin yasaklı olduğu dönemin varlığına vurgu yapılmaktadır. Yine TİD tercüme edilirken “işaretlendirilmiş Türkçe” ile yanlış çeviriler yapılmaktadır. Buradaki sorunlarda TİD eğitimlerinin yanlış bir yöntemle veriliyor olması, sertifikalandırma sistemindeki eksiklikler, Türkiye’de işaret dili çalışmalarının devlet organları tarafından henüz tam anlamıyla benimsenmemiş olması, dilin Sağır kültüründen kopuk şekilde öğretilmesi ve TİD ile ilgili kurulan mekanizmaların işlevselliğiyle ilgili yapısal problemlerin varlığından söz edilebilir.

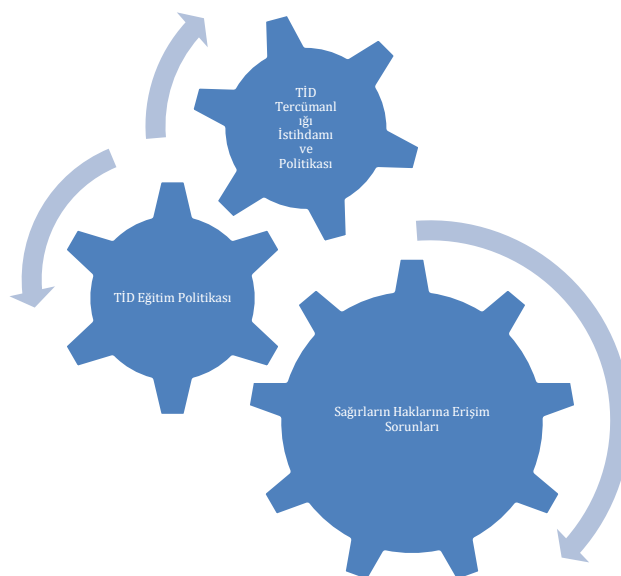
Şekil 15. Türk İşaret Dilindeki Sorunlar Döngüsü

Sağır çalışmalarına ve TİD'e yönelik yaygınlaştırma faaliyetlerine ket vuran faktörlerden birisi TİD eğitim ve öğretiminin uzaktan eğitim ile kısa vadede sertifikalandırma sistemi yoluyla gerçekleştirilmesidir. Bir dil eğitiminin 2 ay gibi kısa sürede öğretilmesi hem bu eğitimlere katılan kişilerin öğrenimlerinin etkinliğine hem de Sağır topluluğunun dilinin gelişimine olumsuz etkide bulunmaktadır. Kısa vadede edinilen TİD temel eğitim ve tercümanlık belgeleri ile birçok kursiyerin Sağırın iletişimlerinde önemli bir rol üstlenmekten ziyade bu belgeyi gelir getiren bir amaç için kullandığına ilişkin bir sonuca varılabilir. Nitekim TİD'i ilk olarak öğrenmesi gereken kitlenin üniversite öğrencileri, öğretmenler ve akademisyenler olması gerekliliği Sağır tarafından belirtilmiştir. Sağırlara göre pratiğe dayalı bir TİD eğitimi gereklidir. TİD politikalarına bakıldığında 2006 yılında yayınlanan "Türk İşaret Dili Sisteminin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik" ile birlikte Türk İşaret Dili Bilim ve Onay Kurulu kurulmuş, 2012 yılında yapılan değişiklik ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Türk Dil Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Sağır Milli Federasyonu Türk İşaret Dili'nin oluşturulmasına, geliştirilmesine ve uygulanmasına yönelik çalışmaları birlikte yapmaya başlamıştır. Sağır topluluğu TİD ile ilgili yaşanan birçok sorunun bu kurumlar arasındaki tutarsızlıklar ve denetimsizlikle ilişkili olduğunu belirterek dilde bazı terimlerin geliştirilmesi gerekliliğinin altını çizmiştir. TİD eğitiminin büyük ölçüde MEB özel eğitim kurumları bünyesinde gerçekleştirilmesi sonucu diğer mekanizmaların işlevlerine ilişkin bazı sorunlar olduğu vurgulanmaktadır. Bu sorunların

neticesinde organik ve dinamik bir dil olan Türk İşaret Dili erozyona uğramaktadır. Genç Sağır bireylerin tercüman destekli sınava hazırlanamamalarından tercümanların yeterliliklerinin belirlenmesine, yanlış ve/veya yanlış (taraf) çeviri sonucu hakkında haksız karar verilenlerden TİD eğitmenlerinin yeterliliğine kadar bir dizi sorunun kaynağında TİD eğitim sistemindeki bu sorunlar bulunmaktadır. Sonuç olarak TİD eğitime yönelik güçlü bir mekanizmanın varlığından söz edilememekte ve bu mekanizmanın oluşturulmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir.

TİD'e yönelik eğitimin planlanmasında örnek olarak gösterilen Ankara Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÖMER)'de 16 aydan 27 aya kadar sürede Avrupa Dil Portfolyosu dil seviyelerine göre eğitim verilmekte ve Türk İşaret Dili Yeterlilik Sınavı (TİDYES) yapılmaktadır. Buradaki eğitimcilerden bazılarının ana dili işaret dilidir ve dersler Sağır kültürü içerikli olarak öğretilmektedir. Bu yeterlilik sınavının Sağırlar tarafından dili bilmede daha yetkin kişilerce yapıldığı ve belirleyici olduğu ifade edilmiştir. Bu kurumdan alınan sınav puanı ile Aile Bakanlığı'na bağlı teşkilatlarda görev yapmak üzere TİD tercümanı istihdam edilmektedir.

TİD'in resmi bir dil olarak devlet organlarıncaya tanınması Sağırlar topluluğunun önündeki birçok engelin ve ayrımcılıkların çözüm yolu olarak görülmektedir. Buna ilişkin verilen diğer ülke örnekleri bu talebin dayanak noktalarından birisidir. İletişim sorunu çok boyutlu ve katmanlı olan bir sorun olduğu için Sağır bireylerin, dil bariyeri yasal zeminde aşıldığı takdirde birçok problemin de ortadan kaldırılacağı beklentisinde olduğu görülmektedir. Ancak işaret dilinin 1950'li yıllardan 2000'li yıllara kadar yasaklandığı söylemine eşlik eden "Sağırların konuşmaya zorlanması" iddiası Sağırlar topluluğunun tartıştığı konulardır. İşaret dili Sağırlar topluluğunun ana dili olan organik bir dildir. Sağır bireylerin konuşmak için baskı altında olmaları, bu bireylere yönelik ayrımcılığın en açık göstergelerinden biridir. Özel eğitimdeki sözel/konuşmaya dayalı (oralist) yaklaşımın bir görünümü olan konuşma baskısına maruz kalan Sağırlar günümüzde çok daha güçlü bir yapıda anadilleri TİD'e sahip çıkmaktadır. Ancak verilen eğitimlerin niteliğine yönelik sorunlarla ilgili Sağır örgütlerinin sorumluluk almaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Şekil 16. Sağır Topluluğunun Haklara Erişim Sorunu Zinciri

TİD eğitim sistemi ile TİD tercümanlık sistemi iç içe olan iki ana sistemdir. Tercümanlık sistemiyle ilgili sorunların Sağırın haklarına erişmelerinde dolaylı olarak ayrımcılığa neden olduğu görülmektedir. Bu sorunların temelinde Türk İşaret Dili eğitiminin sorunları yatmaktadır ve eğitim-tercümanlık sorunları birbirini etkileyen ve besleyen sorunlar zincirine dönüşmektedir. Bunun neticesinde Sağır bireyler çeşitli ayrımcılıklarla karşılaşmaktadır. Sağırın iletişim kuramamasının bir dezavantaj olmasında TİD eğitimlerindeki sorunlar ve tercümanlık sisteminde kısırlaşan döngüsel durum etki etmektedir. Tercümanlık sistemine ilişkin sorunlar genel itibariyle;

- Türkiye'nin birçok bölgesinde ve birçok kurumda tercümanların hizmet vermemesi,
- Yeminli tercüman eksikliği ve tercümanları denetim mekanizmasının veya editörlük sisteminin olmaması
- Niteliksiz eğitimle belge sahibi olmanın sonucunda yanlış ve eksik çeviri yapan tercümanların olması,
- 7-24 ulaşılabilir nöbetçi tercümanlık sisteminin olmaması,
- TİD tercümanlığında mesleki standartlaşmanın olmamasına bağlı ortaya çıkan yüksek ücret talepleri, CODA'ların fazla mesai yapmaları, kurumda çalışan tercümanların iş yükleri vb. sorunlar
- Teknoloji destekli tercümanlık sisteminin eksikliği,

- Tercümanlara dijital randevu sistemiyle erişimin olmaması,
- Üniversitelerde TİD tercümanlığı ile ilgili çalışmaların sınırlı olmasıyla ilişkilidir.

Burada üzerinde en sık durulan konu, nitelikli çeviri yapmayan tercümanların haksızlığa ve mağduriyete yol açmaları sonucunda yaşananlardır. Sağırın özellikle işaret ettikleri sağlık kurumları, emniyet kurumları ve hukuk bürolarıyla ilgili kurumlar başta olmak üzere devlet kurumlarında işaret dili tercümanlarının bulunmaması Sağır bireyler için riskli durumların oluşmasına neden olmaktadır. Atanmış mevcut tercümanların da işaret dili eğitim sistemindeki en önemli sorun olan niteliksiz eğitimle belge sahibi olmaları sonucu tercümanlık yapmaları da Sağır için bir diğer risk unsurudur. Bu durum daha önce de belirtildiği gibi yanlış çevirilerin yapılmasına, dolayısıyla Sağırın hayatına mal olabilecek kararların verilmesine sebep olabilmektedir. Katılımcıların hemen hemen tümü tercümanların doğru çeviri yapmaya haiz olmadıklarını belirtmiş, bunu kısa sürede sertifika alarak tercümanlık yapmalarına izin veren sistemle ilişkilendirmiştir. Ayrıca kamuda görevli olan TİD tercüman sayısı Aile Bakanlığı'nın istihdam sayısını artırmış olmasına rağmen yeterli değildir. Türkiye'nin tüm illerinde/ilçelerinde TİD tercümanları bulunmamaktadır. Bir diğer sorun tercümanların ulaşılabilir olmamasıdır. Dijital randevu sistemlerinin bulunmaması sonucunda etkin bir tercümanlık hizmeti verilememektedir.

TİD çeviri hizmetlerinin bir devlet politikası olarak dijitalleştirilmesi ve kontrollü bir sistemle yürütülmesi gerektiği açıktır. Bunun yanı sıra katılımcıların taraflı çeviri yapmasının önüne geçilmesi için adil bir mekanizmanın uygulanması yönünde söylemlerde bulunmaktadır. Bu söylemler tercümanların tarafsız olması (yeminli tercüman sorunu) ve yüksek ücret talebinde bulunmaları ile ifade edilmiştir. Bu sorun Sağır için çeviride haksız ve ayrımcı tutumlara sebebiyet vermektedir. Bunun önüne geçilmesi için, Sağır, tercümanların kendi memleketinden farklı bir ilde çalışması yönünde çözüm mekanizmaları sunarak sorunun çözümüne yönelik noktalara değinmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler il müdürlüklerinde görev alan tercümanlar mesai saatleri içerisinde hizmet veren personellerdir. Her ne kadar CODA'lar gönüllü olarak yardımcı olsalar da bu durum mesai saatinin dışında kalan zamanlarda acil bir kriz durumunda tercümana olan ihtiyaca cevap vermemektedir. Bu sorunun çözümüne yönelik bir diğer

düşünce “nöbetçi tercüman hizmeti” sunumudur. Bu sistemde “nöbet/icap tutan tercüman” için ücretlendirme ayrıntıları da tercümanlar için teşvik edici olabilir. Kurum dışından çeviri yapması için başvuru alan kişilerin yüksek bedeller talep ettiği belirtilmiştir ki bu durum tercümanlık hizmetinin hak temelli olmadığını göstermektedir.

Sağırın çalışma hayatında yaşadığı ayrımcılıklar ise iş ortamındaki ötekileştirilme, iletişim kuramamaktan dolayı yaşanan sorunlar, sosyal sigorta hakkında yararlanamama, iş kademesinde yükselmenin önündeki engellerden kaynaklanmaktadır. İş yaşamında iletişim kuramamaktan dolayı olumsuz yönde etkilendikleri, hakkını aramak için harekete geçemediklerini, işe alımlarda ötekileştirici bir tutumla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Sağırın çalışma arkadaşları ve amirleri ile sözel iletişim kuramaması nedeniyle farklı birimlerde çalışması, çalıştığı iş kolunda yeteneğine ya da kıdemine bakılmaksızın terfi alamaması, işverenlerin iş sigortalarını güvence altına almamaları çalışma hayatında karşılaştıkları ayrımcılıklardandır. Çalışma yaşamındaki hakları hakkında bilgi sahibi olunmaması sonucu bu tutumlar devam etmekte, Sağırın kendi haklarını savunamamaktadır. Bunun nedeni olarak ise Sağırın eğitim süreçleri gösterilebilir. Üniversite mezunu olmamak (diploma sahibi olmamak) ile iş yaşamında yükselememek, yapılan usulsüzlüğün farkında olup kendi hakkını savunamamak Sağırın ilköğretimden yetişkinliğe kadar ilerleyen süreçte eğitim sisteminde yaşadıkları sorunlarla ilgilidir.

Eğitim alanında yaşanan bu sorunlar şu şekilde sıralanabilir;

- İlköğretim, ortaöğretim ve üniversitelerde Sağırın kendi dillerinde TİD ile eğitim görmemesi
- Bireyselleştirilmiş özel eğitim yerine kaynaştırma eğitim sistemi içinde sözel dil ile eğitim görmek
- Öğretmenlerin ve akademisyenlerin TİD bilmemesi
- Üniversiteye giriş ve E-KPSS sınavlarında TİD destekli bir sistemin olmaması

İEÖEO’da eğitim gören Sağırın işaret dili ile iletişim kurmalarının yasaklanması bu kurumlarda uygulanan ayrımcılığın açık bir göstergesidir. Eğitimin niteliğinden memnuniyetsizliğini belirten Sağırın, okuma-yazma oranının düşük olmasını işaret

etmesi de bu ayrımcılığın bir sonucu olarak görülebilir. Öğretmen ile öğrenci arasında kurulamayan iletişimden ve sadece ödev yaparak derslerden geçmek üzerine kurulan öğretim sisteminin sonucunda mezun olan ancak okumada ve yazarak kendisini ifade etmede zorlanan Sağır olmaktadır. Sağırın kaynaştırma eğitim sisteminden ziyade bireyselleştirilmiş özel eğitim sisteminde eğitim görmeleri gerekmektedir. Kendi dilinde ders öğrenemeyen öğrencilerin akademi başarısı ilerleyen yaşlarda sağlıktan adalet, çalışma hayatından sosyal yaşama kadar sirayet eden sorunlarla karşılaşmalarına da neden olabilmektedir. Bu sorundan en çok işitme cihazı ya da implant sahibi olmayan Sağır (yalnızca TİD ile iletişim kuranlar) etkilenmektedir. Nitekim bu ayrışma Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (E-KPSS) gibi merkezi sınavlarda da yaşanmaktadır. E-KPSS’de işitme cihazına sahip olan bireyler bu sınava girmekte, yönergeleri anlamakta, bu sınavın sorularını cevaplamakta zorlanmakta ve yüksek puanlar alamamaktadırlar. E-KPSS sistemindeki görme engelliler için okuyucu desteği gibi adil yaklaşımın Sağır için olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sağır bireylerin sosyal yaşamda karşılaştıkları diğer sorun da buldukları alanda izole olmaktır. İşiten ve konuşabilen toplumu anlamamak ve bu toplum tarafından anlaşılılmaktan kaynaklı arkadaş edinememe, akran gruplarının dışında kalma, yalnızca ev içi iletişimin olmasına bağlı olarak Sağır bireyler sosyal yaşamdan uzak bir hayat sürdürebilmektedir. Bu sorunun yalnızca dil bariyeri ile ilgili olmayıp aynı zamanda engellilere toplumsal yaklaşım ve kültürel özelliklerle de ilişkili olduğu söylenebilir. Sosyal yaşamdan izole olmanın nedenlerinden biri olarak Sağır için uygun alanların oluşturulmaması gösterilebilir. İşaret dili destekli bir sistemin olmaması, bireylerin kimseye ihtiyaç duymadan her türlü hizmete erişebilirliğini sağlayan teknolojinin yaygınlaşmamış olması, bulunulan yerleşim yerinde işaret dili ile ilgili farkındalığın olmamasıdır.

Sağırın erişilebilir teknolojilere yönelik yaptıkları vurgu araştırmanın en önemli sonuçlarından birisidir. TİD destekli dijital sistemler ve tercümanlıkta dijital dönüşüme olan gereklilik sıklıkla vurgulanmıştır. Dijital medya ortamlarında TİD çevirilerine yönelik çalışmalarla ve erişilebilir teknoloji sayesinde işitme engellilerin ve Sağırın tercümanlık hizmetlerine erişimleri de sağlanabilmektedir. Bu konudaki en önemli gelişme televizyonların belirli saatlerinde -özellikle ana haber saatlerinde- TİD

tercümanlarının istihdam edilmesi ve böylece Sağırın bilgiye erişiminin sağlanmasıdır. Bu uygulamanın yalnızca Sağır yetişkinler için dile erişim açısından değil aynı zamanda tüm toplumda TİD'e yönelik bir farkındalığın olması, çocukların bu dili öğrenmelerinde rol model olması bakımından olumlu karşılanmıştır. Bununla birlikte erişilebilirlik hususunda Sağırın şu sorunlara değinmiştir;

- Televizyonlardaki TİD tercüman görüntüsünün oldukça küçük olması, siyah-beyaz gibi zıt renklerin tercüman stüdyolarındaki ortamlarda dikkat edilmemesi, günün yalnızca belli saatlerinde bu hizmetin sürdürülmesi, işaretlerin anlaşılabilirliğinin zor olması
- Sağır sivil toplum örgütleri, işaret dili tercümanları, CODA'lar, Sağırın aileleri gibi bu topluluğa ait üyelerden bağımsız bir gelişmenin yetersiz olduğu vurgusu
- Görüntülü tercümanlık sistemlerinin bir kamu politikası haline gelmesi ile sağlık hizmetleri gibi konularda sorunların çözülebileceği,
- Video aktarma ve altyazılı sistemlerin her alanda kullanılmasına olan ihtiyaç
- GSM operatörlerinin iletişim ağında TİD hizmeti vermemesi

Medya organlarının TİD destekli yayınlar yapması Sağırın için şüphesiz umut verici bir gelişmedir. Ancak bunun sağlık kurumlarında, adli alanlarda, trafikte, ticari alanlarda ve birçok farklı sektörde de bulunması gerekmektedir. Kamu kurumlarında TİD tercümanlarının yetersiz kaldığı, her kurumda bulunmadığı düşünüldüğünde erişilebilir teknolojinin bir sosyal politika unsuru olarak sistemde yer alması beklenmektedir. Telefonların görüntülü hizmet teknolojilerini kullanarak iletişim kuran Sağır bireyler için çağrı merkezlerinde görüntülü TİD çeviri yapan personel istihdam etmeleri gerekmektedir. Yine telesekreterlik sistemlerine görüntülü bağlanma seçeneklerinin eklenmesi, buna yönelik çözüm yollarının geliştirilmesi, firmaların çalışanlarına TİD eğitimleri için imkân sunması gerekmektedir. Bunun için yasal zemine işaret eden Sağırın durumun hak temelli bir şekilde eşitlikçi ve adil bir sistem dahilinde gerçekleştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Sağır hakları için çalışan derneklerin de bu konudaki çalışmalarının kolaylaştırılması gerekmektedir. Sağır derneklerinin erişilebilir hizmetlere ulaşması için kurum ve kuruluşların bunu tanıtmaları ve duyurması beklenmektedir.

Sağır bireylerin dili olan işaret dili ile ilgili yaşanan sorunlar, onları farklı iletişim metotlarına yöneltmekte, konuşan toplumla iletişim yollarını çeşitlendirmektedir. Bu iletişim yolları;

1. Yazı ile iletişim
2. Dudak okuma
3. TİD bilen konuşan kişilerin yardımıyla iletişim kurma
4. Türk İşaret Dili (TİD)
5. Görüntülü teknoloji aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Sağır bu iletişim yollarından yalnızca birisini kullanmamakta, birden çok metotla iletişim kurmaktadır. Tercüman veya CODA aracılığıyla iletişim kurarken aynı zamanda “anlamak” için dudak okuma yapmakta ve TİD kullanılmaktadır. Burada bazı teknik kelimeler yazılarak aktarılabilen ya da işaret dili alfabesindeki harflerle yazılmaktadır. Ayrıca konuşan kişilerin aynı cümleyi tekrarlamasını isteyerek de dudak okuma yapılmaktadır.

Şekil 17. Türk İşaret Dilinin Başlıca Unsurları

Sağır topluluğunda okuma-yazma bilenlerin işaret dilinin yanında yazı ile iletişim kurdukları, hizmetlere erişimde çoğunlukla bir kâğıda yazıp konuşan kişilere verdikleri ve cihaz kullanmayan Sağırın çoğunlukla bu yöntemi tercih ettikleri görülmektedir. Yalnızca kâğıt ve kalem kullanımı değil, telefon uygulamaları ve elektronik posta yolları da günlük iletişimde rutin olarak kullanılmaktadır. Yazarak iletişimden önce Sağırın ilk olarak işaret dili ile kendilerini ifade ettikleri, anlaşılmadığını fark etmesi halinde konuşmaya çalıştığı ancak buna dudak hareketlerinin de eşlik ettiği anlaşılabilir. Özellikle pandemide maske kullanımı Sağırın daha çok yazı ile iletişime yöneltmiştir. Yazı ile iletişimde Sağırın okuryazar olmasına rağmen Türkçe dil bilgisi kurallarına uygun bir “yazarak anlaşma” gerçekleşmemekte, kelimelerin sıralanmasıyla cümleler

oluşturulmakta ve çoğunlukla kısa kelimeler ve cümleler kurulmaktadır. Bu durum zaman zaman Sağırın yazarak anlaşmakta da zorlanmasına neden olabilmektedir. Yazı ile iletişimde Sağır bireyler işiten ve işaret dili bilmeyen kişilere soru sorduklarında ya da bir talepte bulduklarında işiten insanlar da yazarak cevap vermektedir. Bu durum anlamak-anlatmak döngüsünü süre bakımından uzatmaktadır. Sağırın çoğunlukla yakın aile üyesi ile birlikte zaman geçirdikleri düşünüldüğünde yalnızken konuşan kişilerle yazı ile iletişim kurulmaktadır.

Yazarak anlaşma ile dudak okuma veya konuşan birisinden yardım alarak iletişim kurma yolları bir arada gerçekleşen iletişim yollarıdır. İşaret dili bilmeyen kişilerin zaman zaman beden dili hareketleriyle iletişim kurdukları bilinmektedir. Sağırın okuma-yazma düzeyi düşük olduğunda bir CODA ile birlikte anlamak-anlatmak döngüsünü gerçekleştirmektedir.

Sağır bireyler konuşan kişilerin dudak hareketlerini takip ederek cümleleri anlayabilmekte ancak bu cümlelerin uzun, devrik veya kompleks cümleler olmaması gerekmektedir. İşaret dili ile iletişim kurarken dilin bir parçası olan dudak hareketlerinin yapılması Sağır kültüründe var olan önemli bir noktadır. Ancak anlatılanlar jest ve mimiklerle desteklenmeli, yüz ifadeleri söylenmek istenenle tezatlık oluşturmamalı (donuk ve duygusuz yüz ifadesi gibi) ve dudakların görülebilir olması gerekmektedir. Sağır kültüründe iletişimin yüz yüze ve göz teması kurularak gerçekleşmesine dikkat edilmektedir.

Bir diğer iletişim yolu ise CODA veya tercüman vasıtasıyla birlikte iletişim kurmaktır. Bu aktarım yoluyla hem işaret dili hem Türkçe sesli konuşma gerçekleşmektedir. Çalışmaya katılan Sağırın tümü bu şekilde iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir. Tercümanlar Sağır topluluğunda iletişim kurmada kilit rol üstlenmektedir. Formel olmayan tercümanlıkta da yakın arkadaş veya aile üyeleri tercümanlık yaparak iletişimi sağlayabilmektedir.

TİD Sağır topluluğunun anadilidir ve iletişim büyük ölçüde TİD ile sağlanmaktadır. Ancak bu iletişim yolu TİD bilen kişilerle kurulduğu için işiten toplumla çoğunlukla diğer iletişim yolları tercih edilmektedir. TİD'in yaygınlaşması ile iletişim sorunlarının

çözüleceğine dair genel bir öngörü bulunsa da TİD ile ilgili sorunlar daha geniş bir çerçevede ele alınarak çözülmesi gereken sorunlardır.

Araştırmada CODA'ların rolleri ve Sağır dünyasındaki rollerine dair çeşitli anlamlandırmalar ortaya koyulmuştur. Türk Sağır kültüründe CODA'lar ve TİD tercümanları kültürün aktarımında güçlü aktörlerdir.

Çift kültürlü büyüyen ve hem Sağır hem işiten toplumu birleştiren, sorunların ilk gözden aktarımını yaparak çözülmesini sağlayan CODA'larla ilgili söylemler;

- Yardımcı olma
- Tercümanlık yapma
- Kolaylaştırma
- Sorun çözme
- Sağırları temsil etme

etrafında şekillenmiştir. Sağır ebeveynlerin çocuklarının Sağırlar topluluğunda küçük yaşlardan itibaren Sağırlar topluluğu ile işiten toplum arasında iletişim köprüsü olma rolleri bulunmaktadır. Bundan dolayı “*CODA'lar olmasa hayat yaşanmaz olur*” ifadesiyle de CODA'ların Sağır topluluğundaki önemi vurgulanmıştır. Sağırlar CODA bireylerin, geleceğin TİD eğitmenleri ve tercümanları olmalarını beklemektedir. CODA'lar Sağırlar tarafından yetiştirildikleri ve işiten insanların sahip olmadığı işaret dili gibi becerilere sahip oldukları için Sağırlar topluluğunu temsil eden konuşabilen bireylerdir. Birçok Sağırlar organizasyonlarında CODA'lar tercümanlık yapmakta, hizmet sektöründe ve devlet kurumlarında yaşanan iletişim sorunlarında CODA'lar rol almakta ve Sağırların sesi olmaktadır. Sağırlara çoğunlukla gönüllü olarak “yardımcı” oldukları görülen CODA'lar Sağır ebeveynlerin veli toplantılarında, aile içi sorunlarında, acil müdahale gerektiren durumlarda, trafikte, işaret dili eğitimlerinde ve kurslarda Sağır kültürü odaklı bir perspektifle çeviri yapmaktadır. Bu da Sağırlar topluluğunun görünürlüğüne olumlu katkı sunmaktadır. Nitekim Sağırlar CODA'ların, topluluğun temsilcileri olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan çocukluktan başlayarak tüm yaşamları boyunca iletişim süreçlerinde gönüllü olarak yer almaları, onların kişisel yaşamlarında

bazı aksaklıklara neden olabilmekte ve bu durum tercümanlık hizmetinin daha sistemli şekilde sunulmasına olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

Tercümanlar da tıpkı CODA'lar gibi Sağırın tüm hayatlarında olan bitenleri anlamlandırmak, kaynaklara ve hizmetlere erişmek, konuşan topluma ihtiyaçlarını ve taleplerini iletmek ve hayati önem taşıyan birçok konuda ihtiyaç duydukları iletişim mekanizmasına ulaşmak için kritik bir rol üstlenmektedir. Ayrıca Sağır kültürünün taşıyıcılığını ve aktarımını gerçekleştirmekle birlikte ulusal ve uluslararası alandaki tüm iletişim ortamlarında toplum çevirmenliği yapmaktadırlar. İşaret dili tercümanlarının çoğunlukla CODA'lardan oluştuğu bilinmekte, ana dili işaret dili olarak büyüyen çocukların mesleki olarak tercümanlık yapmaya yöneldikleri bilinmektedir.

TİD tercümanlarının sayısı Türkiye'de her geçen gün artmakta, bunu Sağır da olumlu karşılamaktadır. Ancak diğer yandan tercümanlık istihdamının henüz yeterli olmadığı da ifade edilmiştir. İşaret dilinin standartlaşmasına yönelik çalışmalar devam ederken bir yandan çevrimiçi TİD eğitimleri (usta öğreticilik dahil) niteliksiz tercümanların çeviri yapmalarına neden olmaktadır. İşaretlendirilmiş Türkçe çevirilerle Türk İşaret Dili'nin birbirine karıştırılması sonucu Sağırın TİD'in ve Sağır kültürünün geleceğine dair tedirgin oldukları söylenebilir.

Sağır kültürünün en önemli bileşenlerinden birisi de Sağır topluluğunu bir arada tutan değerler ve unsurlar etrafında birleşmek, sivil dayanışma ve bilinçli örgütlenmedir. Sağır topluluğunda sivil toplum kuruluşları oldukça çeşitli amaçlar etrafında bir araya gelerek örgütlenmekte, federasyon ve konfederasyon çatısı altında birleşmektedirler. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre Sağır bireylerin hemen hemen tümü bir Sağır örgütünde aktif olarak sorumluluk almakta, Sağırın haklarını savunmak amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Yürütülen projeler; Sağırın hak temelli olarak hizmetlere erişimleri, ulusal ve uluslararası alanda Sağır hakları için lobicilik yapma faaliyetleri, eğitimleri, E-KPSS'ye hazırlanmada desteklenmesi, istihdamlarında kurumlarla iş birliği içinde çalışmaları, milli sporcu yetiştirme ve destekleme faaliyetleri, TİD eğitimleri, yazılım programları geliştirme çalışmaları ve Sağırlara yönelik dini eğitimleri içermektedir.

Türkiye Sağır Millî Federasyonu (TSMF) bünyesinde başta Sağırın sportif faaliyetlerdeki gelişimlerini destekleyici çalışmalar olmak üzere Sağırlara ve işiten topluma yönelik eğitim faaliyetleri (afet ve acil durumlara yönelik projeler gibi), Sağırın haklarına yönelik erişilebilirlik çalışmaları, özellikle TİD içerikli yazılım programları ile Sağırlara yönelik dijital proje çalışmaları yürütülmektedir. Uluslararası platformlarda Sağırları temsil eden TSMF 2017 yılında Deaflympics Olimpiyat Oyunları organizasyonunda önemli bir görev üstlenmiştir. Bu uluslararası faaliyette önemli rol üstlendiği ve Türk Sağır kültürünün diğer milletlerle koordinasyon içinde olmaları Sağır topluluğunun güçlü yönlerinden birisidir.

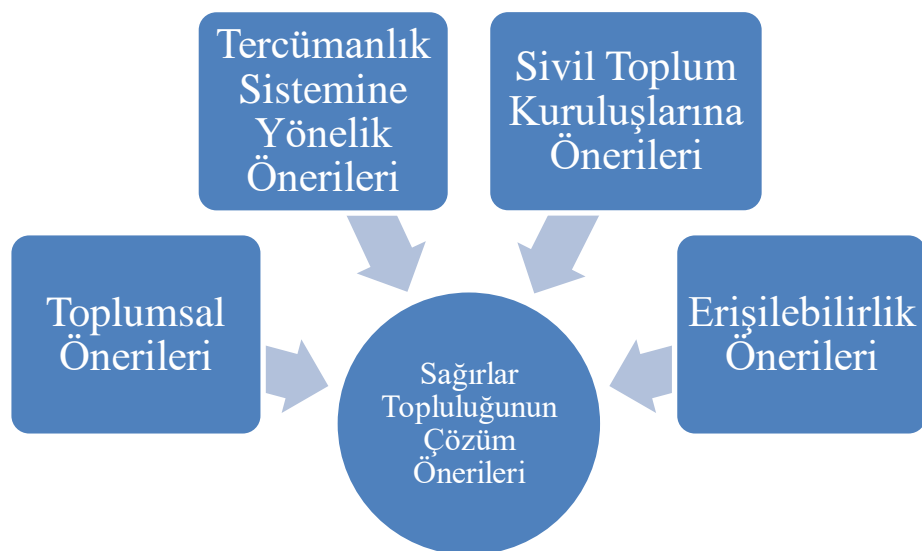
Sağırın çeşitli konularda bilgilenmeleri için eğitim ve seminerlerin düzenlendiği, yaşanan haksızlıkların önlenmesi için projelerin üretildiği görülmektedir. Hak temelli çalışmalar ve lobi faaliyetleri yapan İstanbul merkezli İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği, Sağır ve işitme engellilerin yaşadıkları ayrımcılıkların önlenmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmakta, hak arayışı için Sağır bireyler adına gerekli kurum ve kuruluşlara başvuruda bulunmaktadır. SGK ödemeleriyle ilgili işitme cihazı ve biyonik kulak konusunda kaynaklara erişimin kolaylaştırılmasında, dernek üyelerinin bilgilendirilmesinde, E-KPSS'ye hazırlanan Sağır bireylere ders desteklerinin sunulması, yaşanan sorunların izlenmesi ve raporlaştırılmasında aktif olarak etkin çalışmalar yürütmektedir. Diğer yerel STK'lar da buldukları illerde TİD eğitimlerini planlamak, sosyal yardımlaşma için faaliyetler düzenlemek, Sağır kadınlar ve Sağır gençlere yönelik kamplar, dini içerikli eğitimler ile Sağırın çalışabileceği alanlarda İŞKUR ile temasta bulunmak gibi çalışmalar ve faaliyetler sürdürmektedir.

Sağır STK'ların güçlü yönlerinin yanı sıra bazı sorunlara da sahip olduklarını söyleyebiliriz. Özellikle iş birliği, temsiliyet kabiliyeti, sivil toplum kuruluşlarının amacı dışındaki faaliyetleri, bazı bölgelerde herhangi bir dernek olmamasına yönelik birçok eleştirel söylem Sağırlardaki örgütlenme sorunlarının olduğunu göstermektedir. Sağır topluluğundaki sivil örgütlenmede genel itibarıyla lider olarak Sağır kişiler topluluğu temsil etmektedir. Türkiye'deki Sağırlara ilişkin örgütlerin bazılarının Sağır tarafından oluşturulmaması ve derneklerdeki aktivitelerin içeriği bakımından Sağırlara katkısı olmadığı eleştirilmekte ve Sağır kültürü için yanlış bir durum olarak değerlendirilmektedir. Sağır temsiliyetinin olmaması sonucu (örneğin işitebilen kişilerin

düzenledikleri TİD eğitimlerinin Sağır katılımı olmaması) topluluğun örgütlenmede karşılaştığı sorunlardandır. Yine birçok derneğin kendi içinde iş birliği yapmaması da dayanışma bilincine aykırı bir durum olarak değerlendirilmiştir.

ÖNERİLER

Elde edilen sonuçlardan birisi de Sağırın yaşadıkları sorunlara dair söylemlerinden ortaya çıkan çözüm yolları, öneriler ve beklentilerdir. Bu öneriler işiten topluma, tercümanlık sistemine, Sağır STK'lara ve erişilebilir hizmet sunumuna yöneliktir.

Şekil 18. Sağır Topluluğunun Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

Sağır bireylerin yaşadığı ayrımcılık deneyimlerinden hareketle işiten toplumun tutum ve davranışlarının Sağırın dışlayıcı bir noktada olması onların toplumsal beklentilerini şekillendirmiş, Sağır topluluğunun tanınması, saygı duyulması ve daha kapsayıcı bazı bakış açılara yönelinmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Buna göre Sağırın toplumdan beklentileri;

- Empatik düşünme, saygılı ve Sağırın insan haklarına odaklı bir anlayış geliştirilmesi,
- TİD'in hem konuşan toplum hem de bilmeyen Sağır tarafından öğrenilmesi,
- Sağır dostu bir eğitim sisteminin geliştirilmesi,

- Sağır sivil toplumlarında dayanışma içinde olunması, ortak buluşma alanlarının olması
- İşiten kişilerle eşit statüde görülmek
- Sağır dostu çalışma alanlarının oluşturulması,
- Her bir engelli bireyin spesifik özelliklerine uygun koşullara göre sistemlerin üretilmesiyle birlikte daha adil bir yaşama sahip olabilecekleri yönündedir.

Yalnızca işiten toplumdaki değil aynı zamanda Sağır topluluğunun kendi haklarını aramaları ve daha fazla dayanışma içinde çalışılması gerekliliğinden hareketle sivil örgütlenmeye davet edildiği görülmektedir. Sağır insanların insan haklarına duyarlılığının geliştirilmesi ve güçlenmesi yönündeki beklentiler kendi kaderini tayin hakkı ile örtüşen beklentilerdir.

Talepler, Sağır topluluğunun çözüm odaklı yönünü ön plana çıkarmakla birlikte yaşamsal sorunlardan oluşan iletişim ihtiyacını da ortaya koymaktadır. Nitekim “*keşke normal insan gibi olup rahat konuşabilsem*” ifadesi konuşma dili ile işaret dilinin mesafesi ve Sağır kimliğine ait olmayanların “normal” olduğu kabulüyle açıklanabilir.

Sağır insanların dilsel bir azınlık statüsünde değerlendirilmesi birçok Sağır tarafından tam olarak ifade edilmese de bazıları bu şekilde bir tanımlamayı savunmaktadır. Dolayısıyla bu düşüncedeki katılımcılar dil farklılığının kendilerine yönelik özel bir sosyal sistem getirmesi beklentisi içindedir. Sağır ve işiten bir bireyin eşit şekilde görülmesine yönelik beklentisini, bunun için de birçok çalışmanın gerekli olduğu işaret edilmiştir. Bu eşit olmayan bakış açısının kırılmasına olan talep hem Sağır insanların güçlenmesi hem de toplumun Sağırlara olan bakışlarının değiştirilmesiyle gerçekleşecektir. BMEHİS’in 24. maddesinde engellilerin eğitim haklarının fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkânı sağlanması gerekmektedir. Buna değinen katılımcının Türkiye’deki Sağır insanların eğitimden daha eşit olanaklarla yararlanabilmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

İşiten kişilerin Sağırlarla daha çok bir arada vakit geçirmesi, ortak buluşma alanlarının olması, işaret dilini öğrenmeleri ile Sağırlarla iletişime geçmeleri toplumdan izole olan Sağırlar için yeni alanların açılması gerekmektedir. Bunun bir yolu işaret dili kurslarının

yüz yüze ve Sağır katılımlı bir yapıda planlanması ve yaygınlaştırılmasıdır. İşaret dili eğitimleri yalnızca işiten kişilere değil aynı zamanda daha doğru ve sistemli bir şekilde TİD öğrenmek isteyen Sağırlar için de planlanmalıdır. Bu kurs sayesinde Sağırlar kendilerini daha iyi ifade etme imkânı yakalayabilmektedir.

TİD tercümanlık sistemine yönelik beklentiler ise;

- Tercümanlık sisteminin daha doğru, ayrıntılı bir planlamayla uygun koşullar içinde yeniden yapılandırılması
- Türk İşaret Dili Yeterlilik Sınavı (TİDYES) puanının tüm tercümanların istihdamında koşul olması,
- Tercümanların her bir ilde belirli sayıda istihdam edilmeleri,
- Sağırların tercümanlara nasıl ulaşabilecekleri ve tercümanların Sağırların ihtiyaçlarını nasıl temin edebileceği hususunda dijital sistemlerin hizmet sunumunda olması,
- TİD eğitimlerinin yabancı dil eğitim sistemi dahilinde değerlendirilmesi,
- Yeterlilik sınavlarını da yine bu sistemde (Avrupa Dil Portfolyosu Derecelendirmeleri olan A1, A2, B1..vb. statüde) değerlendirilmesi,
- Sağır bireyler istihdam edilen tercümanlara bir randevu sistemi içinde erişebilir, bu sistemde web tabanlı programların olması,
- Bölgeden bölgeye veya ilçeden ilçeye uygulamanın farklılaşmaması için merkezi bir yazılım programının olması,
- TİD atama ölçütlerinin ve sınav sisteminin tek bir kurum tarafından yürütülmesi ve koordine edilmesi,
- Mesai saatleri dışında ulaşılabilir olan bir nöbetçi tercümanlık sistemi olması,
- Tercümanların mesleki yetkinlikleri ve standart bir çalışma sistemlerinin denetlenmesi,
- Sağır kültürüne hâkim olan CODA'ların tercüman olarak istihdam edilmeleri ve
- Üniversitelerde işaret dili seçmeli derslerinin haricinde daha özelde işaret dilleri ve TİD üzerine multidisipliner çalışma alanlarının oluşturulması ve tercümanların buralardan eğitim almaları yönündedir.

Sağırın kurumsal hizmetlere dönük beklentilerinin eğitim, sağlık, adalet, çalışma hayatı ve işaret dili alanındaki hizmetlere yönelik olduğu görülmektedir. Bunlar;

- İşaret dili kurslarının yaygınlaşması ve farklı ülkelerden örnekler verilerek TİD'in sosyal politikanın önemli bir parçası haline gelmesi
- Teknoloji ile tercümanlık hizmetlerinin daha erişilebilir hale gelmesi
- Çalışma yaşamının kolay ve daha adil şekilde planlanması,
- İş ve kariyer imkanlarının artması ve istihdamda hak temelli bir yaklaşımın benimsenmesi,
- TİD ile iletişimin yaygınlaştırılması ve bunun için teknolojik çalışmaların hizmetlerin sunumunda kullanımı,
- Kurumlardaki tercüman sayısının artması ve tercümanlık sisteminin teknoloji destekli olarak hizmete sunulması,
- Okullarda öğretmenlerin TİD eğitimine tabi olması
- Sağırın eğitim gördüğü okulların müfredatlarının yenilenmesi,
- Sağırlara tanınan hakların her alanda genişletilmesi ve bir sosyal politika alanı olarak Sağır kimliğinin ve statüsünün tanınması,
- Sağır bireylerin toplumla iç içe bulunması,
- TİD'in ilgili ulusal ve uluslar üstü mevzuat çerçevesinde erişilebilirliğini temin maksadıyla kamu hizmeti sunulan bütün alanlarda mecbur tutulması
- Sağırın örgütlenmediği illerde bir araya gelerek aynı çatı altında dayanışma içinde olduğu bir yapıda bulunmaları,
- TİD eğitimlerinin yaygınlaştırılması,
- Sağırlara yönelik projelerin yapılması,
- TİD bilen kişilerin Sağır bireylere rehberlik etmesi,
- Sağırın üniversite eğitimlerinin desteklenmesi,
- Toplu taşıma araçlarında Sağır için işaret dili araçlarının yerleştirilmesi ve bu alanda çalışan görevli personellerin TİD eğitimi almaları,
- Emniyet mensuplarının TİD eğitimi almaları ve
- Sağırlarla ilgili bilimsel araştırmalardan elde edilen sonuçların çıktılarının ve önerilerin resmi organlarca dikkate alınması ve hayata geçirilmesidir.

Sağırkların sivil toplum örgütlerine yönelik söylemleri ise şu öneriler etrafında şekillenmiştir;

- Sağırkların haklarına ilişkin çalışmaları
- İşitme cihazı edinimindeki sorunlar gibi birçok sorunda savunuculuk rolünü üstlenmesi
- Devlet organlarıyla iş birliği yapılması,
- Yeni erişilebilirlik projelerinin üretilmesi,
- Sağırkları mevzuat ve haklarla ilgili bilgilendirmeleri
- Devlet kurumlarının TİD politikalarına yön vermesi,
- Kamuoyunda farkındalık oluşturulması
- Dayanışmanın ve bir aradalığın çözülmemesi ve seslerini duyurabilmek için daha güçlü bir yapı içinde bulunmaları,
- Sağırkları temsil etmeleridir.

Hak arayışı içinde önemli bir sorumluluk üstlenen sivil toplum mekanizması Sağırkların yaşadığı haksızlıklar ve ayrımcılıklar karşısında da Sağırkların sesini duyurması beklenen örgütlerdir.

Sağırklar yaşanan sorunlar karşısında STK'ların özellikle çözüm odaklı olması gerektiği, yaşanan sorunların ve ihtiyaçların tespit edilebilmesi için düzenli ve sistemli şekilde çalışmaları gerektiğini belirtmiştir. Sağırkların devlet kurumlarıyla iş birliği yaparak erişilebilirlik, eğitim, çalışma ve tüm sosyal haklar için projeler üreten sivil toplum kuruluşlarında bulunmaları önemlidir. Sağır bireylerin üniversite eğitimlerinden Türk İşaret Dili'nin resmileşmesine kadar politika mekanizmalarında söz sahibi olması beklenmektedir. Bunun için mevcut mevzuatların Sağır örgütleri tarafından anlaşılması ve bilinmesi, diğer Sağırkların da bu konuda bilgilendirilmeleri için dernek ve federasyonların çalışmalar yürütmesi beklenmektedir.

Sağır sivil toplum örgütlerinden bir diğer beklenti dayanışmanın ve bir aradalığın çözülmemesi, seslerini duyurabilmek için daha güçlü bir yapı içinde bulunmalarıdır.

Böylece ulusal olarak kendilerini temsil eden yürütme organlarında yer alabilmek adına birçok sivil toplum örgütünden bu misyonu sahiplenmesi beklenmektedir.

Öte yandan Türk Sağır kültürü ve Türkiye’de yaşayan Sağır topluluklarına ilişkin verilerin sistematik bir tabanda oluşturulması, araştırılması ve geliştirilmesi için bilimsel çalışmalar yapılması gereklidir. Türkiye’deki işitme engelli ve Sağır bireylerin net bir şekilde belirlenmemiş olması bu nüfusun sorunlarının görünür olmamasına neden olduğundan;

1. Türkiye’deki Sağır bireylerin sayısına ilişkin ulusal araştırmaların yapılması ve veri tabanının oluşturulması
2. Türk Sağır kültürünün özelliklerinin tüm yönleriyle ortaya koyularak betimlenmesi,
3. İşitme engelli ve Sağır kavramlarına yaklaşımların Sağır bireyler açısından ele alınarak birbirinden ayrı bağlamda incelenmesi önerilmektedir.

Bu üç öneri doğrultusunda Sağır topluluğunun karşılaştığı sorunların daha çok gündeme gelmesi ve bu sorunların çözümü için sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, merkezi ve yerel yönetim ile ortak çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği (2021). Türkiye’de İlk Defa: Adliyelerde İşaret Dili Tercümanı İstihdam Edilecek, <https://basin.adalet.gov.tr/turkiye-de-ilk-defa-adliyelere-isaret-dili-tercumani-istihdam-edilecek>, erişim:11.1.2022
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, ASPB (2015). *Türk İşaret Dili Dilbilgisi Kitabı* (Yaz. Hasan Dikyuva, Bahtiyar Makaroğlu, Engin Arık). İmpetus, Ankara.
- Afyonoğlu, M.F. (2020). Sosyal Çalışmada Kesişimsellik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), 699-725.
- Akalın, Ş. H. (2014). *Türk İşaret Dili Tarihi*. Türk İşaret Dili içinde (Ed. Ş.H. Akalın ve S. Cavkaytar, S). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Akalın, Ş. H. (t.y.). *Türk İşaret Dili*. https://shakalin.info/?page_id=871 Erişim: 01.05.2021.
- Akalın, Ş. H. ve Oral, A. Z. (2013). *İşitme Engellilerin Eğitiminde Osmanlı Yazısının Kullanımı Üzerine*. VIII Milletler Arası Türkoloji Kongresi. İstanbul.
- Akamatsu, C. T., & Stewart, D. A. (1989). The role of fingerspelling in simultaneous communication. *Sign Language Studies*, 65, 361–374.
- Akbulut, S. (2018). “Gerçekten Eşit miyiz? Acı(ma), Zayıf Gör(me) ve Yok Say(ma) Ekseninde Engelli Ayrımcılığı.” *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (içinde) (Der. Kenan Çayır ve Müge Ayan). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akçamete, G. ve Kargın, T. (1996). İşitme Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2 (2), 7- 24.
- Alley, E. (2016). *Professional Autonomy in Video Relay Service Interpreting: Perceptions of American Sign Language-English Interpreters*. Gallaudet University.
- Allport, G. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Addison-Wesley.

- Altındağ, Ö. (2020). Engelliliğin Yasal ve Politik Boyutu. *Engellilik Alanında Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları* (Ed. Melike Tekindal ve Seda Attepe Özden). Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Altıntaş, Ö. (2020). İşitme Engelli Kadın Olmak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13, 73, 1120-1128.
- Amerikan Speech-Language-Hearing Association (ASHA), (1981). On The Definiton of Hearing Handicap. <https://www.asha.org/policy> , erişim: 1.1.2024.
- Anderson, M. L., and Leigh, I. W. (2011). Intimate partner violence against deaf female college students. *Violence Against Women*, 17(7), 822-834.
- Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (2022). Türk İşaret Dili ve Sağır Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans Programı. Erişim: <http://sosbilens.ankara.edu.tr/2021/12/07/turk-isaret-dili-ve-sagir-calismalari/> , 10.11.2022.
- Arık, E. (2013). Türk İşaret Dili'nde Sınıflandırıcılar Üzerine Bir Çalışma. *Bilig*, (67), 1–24.
- Arık, E. (2016) Geçmişten geleceğe Türk işaret dili araştırmaları. (Ed.)*Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları*, 7-22. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Arık, E. (2016). Türk İşaret dili araştırmaları. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak* (s. 1–11). Koç Üniversitesi Yayınları.
- ASHB, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2021). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca Türkiye'nin İlk 'İşitme Engelliler İletişim Merkezi' Açılacak, <https://www.aile.gov.tr/haberler/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanliginca-turkiyenin-ilk-isitme-engelliler-iletisim-merkezi-acilacak/>, 10.11.2022.
- ASHB, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2022). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sözleşmeli İşaret Dili Tercümanı Alım İlanı, <https://www.aile.gov.tr/pgm/duyurular/isaret-dili-ve-tercuman-alimi/>, erişim: 9.11.2022.

- Aslan Bağcı, Ö. (2021). İşitme Engelli Öğrencilerle Çalışan Öğretmenler İçin Geliştirilen Eğitim Programının Mesleki Yeterliliklerine Etkisinin İncelenmesi, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Atayurt Fenge, Z. ve Subaşıoğlu, F. (2019). Dünyada ve Türkiye'de İşitme Engellilik: Zaman Çizelgesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(2), 1188-1207.
- Attepe Özden, S. (2020). *Engellilik ile İlgili Modeller, Engellilik Alanında Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları* (Ed. Melike Tekindal ve Seda Attepe Özden). Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve Avrupa Konseyi (2010). Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı.
- Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye Ek 12 No'lu Protokol (2005). <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=177>, 27.1.2024.
- Aydın, E. (2021). COVID-19 Pandemisinde Toplumsal Gerçeğimiz: İşitme Engelliler, *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi*, 2, 1, 12-15.
- Aydın, S. (2021). Dayatılmış Engelli Kimliği: Bir Sosyal İnşa Süreci Olarak Engellilik, *Doktora Tezi*, Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Aydoğdu, B.N. ve Yüksel, M. (2020). Kimlik ve Kültür Bağlamında İşitme Engellilik/Sağırılık [Hearing Impairment/Deafness in the Context of Identity and Culture]. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 10(1), 51-65.
- Bahçeci, B. (2009). Çok Engelli Çocuklara İletişim Becerilerinin Kazandırılmasında Yoğunlaştırılmış Karşılıklı Etkileşim Yönteminin Etkililiğinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Baker C. (1999). Sign Language and the Deaf Community. In: *Handbook of Language and Ethnic Identity*. Ed.: Fishman J. Oxford University Press, NY. Pp. 122-129.
- Bauman, H. and Murray, J. (2009). Reframing: From hearing loss to Deaf gain. *Deaf Studies Digital Journal*, (1). http://dsdj.gallaudet.edu/assets/section/section2/entry19/DSDJ_entry19.pdf.

- Bauman, HD. (2008). Introduction: Listening to Deaf studies. In Bauman, HL (Ed.), *Open your eyes: Deaf studies talking*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. 1-32.
- Becker, H. S. (2013). *Hariciler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*. (çev. Levent Ünsaldı, Şerife Geniş), Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bienvenu, M.J. (2001). Can Deaf People Survive “deafness”. *Deaf World*. İçinde (Ed: Bragg L.), New York University Press, New York.
- Birleşmiş Milletler (2018). Engelli Hakları Komitesi Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Hakkında Genel Yorum, No.6. <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2018/08/Ayr%C4%B1mc%C4%B1l%C4%B1k-Yap%C4%B1lmamas%C4%B1-ve-E%C5%9Fitlik-Hakk%C4%B1nda-Genel-Yorum-BM-No.6.pdf> , 14.11.2022.
- BM Kalkınma Programı Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet Mağduru Sağır Kadınların Adalete Erişimine İlişkin Rehber (t.y.). https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ar/PNUDAgent-Guia-de-recomendaciones_INGLES_BAJA.pdf
- Biz Olmadan Bizim Olmaz Çalıştay Raporu (2019). 2023 Eğitim Vizyonu Doğrultusunda İşitme Engellilerin Eğitim Sorunları Çalıştayı Sonuçları, 09-10/Nisan/2019, <https://www.ied.org.tr/wp-content/uploads/2021/06/13.06.19-il-mem-calistay-kararlari.pdf>.
- Black, P. A. and Glickman, N. S. (2006). Demographics, Psychiatric Diagnoses and Other Characteristics of North American Deaf and Hard of Hearing. Inpatients. *Journal of Deaf Studies and Deaf Foundation*, 11 (3), 303-320.
- Boréus, K. (2007). Discursive Discrimination Against The ‘Deaf-Mute’/‘Deaf ’ And The Importance Of Categorization in 20th Century Sweden, *Disability & Society*, 22, 6, 609-623.
- Braun, V. and Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology, *Qualitative Research in Psychology*. 3(2), 77-101.

- Brunson, J. (2010). Visually experiencing a phone call: The calculated consumer labor deaf people perform to gain access through video relay service. *Disability Studies Quarterly*, 30(2).
- Buckley, W. (1967). *Sociology and Modern Systems Theory*. Nezo York: Prentice Hail.
- Cankurtaran, Ö. ve Beydili, E. (2016). Ayrımcılık Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliliği Üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 145-160.
- Cantimur, O. (2021). İşaret dilinde bilgi kirliliği yanlış işaretleri yaygınlaştırıyor, erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/isaret-dilinde-bilgi-kirliligi-yanlis-isaretleri-yayginlastiriyor/2265952>, 10.11.2022.
- Creswell, J.W. (2017). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları* (çev ed. Selçuk Beşir Demir) (3. Baskı). Eğiten Kitap Yayıncılık, Ankara.
- Creswell, J.W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni* (çev ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir) (5. Baskı). Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Çakır, Z. ve Taşdemir, S. (2022). işitme engelli ve sağır bireylere yönelik hukuki izlem ve tespit raporu, https://www.ied.org.tr/wp-content/uploads/2022/05/2022-isitme-engelliler_hukuki_izlem_ve_tespit_raporu.pdf , 20.11.2022.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2021). Erişilebilirlik Yılında İşaret Dili Uygulamaları Yaygınlaştırıldı, <https://www.csgeb.gov.tr/haberler/erisilebilirlik-yilinda-isaret-dili-uygulamalari-yayginlastirildi/>, 10.11.2021.
- Çayır, K. (2018). “Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık.” *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (içinde) (Der. Kenan Çayır ve Müge Ayan). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Çayır, K. ve Ayan, M. (2018). *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (3. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Dalrymple, J. and Burke, B. (2006). *Anti-Oppressive Social Work Practice: Social Care And The Law* (2nd Edt.). Open University Press.
- Degener, T. (2016). Disability in Human Rights Context. *Laws*, 5,(3),35.

- Degener, T. (2017). A New Human Rights Model Of Disability, In (Ed. V.Della Fina, R. Cera &G. Palmisano), *The United Nations Convention On The Rights Of Persons With Disabilities:A Contemporay*, Springer, Switzerland.
- Demirögen, İ. (2016). *Türk işaret dili: İşaret dili genel özellikleri*. İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Dikyuva, H. ve Zeshan, U. (2008). *Türk İşaret Dili- Birinci Düzey*. Nijmegen: Is hara Press.
- Dominelli, L. (2002). *Anti-Oppressive Social Work Theory And Practice*, Basignstoke, Palgrave Macmillan.
- Du Feu, M. and Chovaz, C. (2014). *Professional Perspectives on Deafness Evidence and Applications Mental Health and Deafness*. First Edition. New York: Oxford University Press.
- Erdiken, B. (2005). Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokulu'ndan Mezun Olmuş İşitme Engelli Öğrencilerin İstihdamı, İş Durumları ve Ayrımcılık. *ÖZ-VERİ Dergisi*, 2(1), 389-409.
- Erdoğan, E. ve Uyan-Semerci, P. (2021). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, F.E. (2010). *Türkiye'de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği*. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Erten, H. ve Arıcı, N. (2022). İşaret dilinin tarihi serüveni ve Türk işaret dili. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 1-14.
- Ertuğrul S. ve Söylemez E. (2020). Explosion in hearing aid demands after Covid-19 outbreak curfew. *Eur Arch Otorhinolaryngol*, 1, 1-2.
- Eryiğit, C. (2017). *Yazılı Türkçe Dilinden Türk İşaret Diline (TİD) Makine Çeviri Sistemi* (Yayımlanmamış doktora tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

- Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, [EHİS](t.y.).
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf,
erişim:1.1.2024.
- Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, ESHİD (2020). Engellilerin Adalete Erişimi Mevzuat Taraması Saha Araştırması Raporu, https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2019/07/engellilerin_adalete_erisimi_saha_arastirmasi.pdf, 6.11.2022.
- Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, ESHİD (2020). Engelsiz Eşit Erişim Proje Sonuç Kitapçığı, <https://www.ied.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/3E-proje-sonuc-kitapcigi.pdf>, 1.1.2024.
- Fellinger, J., Holzinger, D. and Pollard, R. (2012). Mental Health of Deaf People. *Lancet: Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 40 (9), 737-742.
- Fernandes, J.K. and Myers, S.S. (2009). Inclusive deaf studies: barriers and pathways. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 15(1): 17-58.
- Filer, R. ve Filer P. (2000). Practical Considerations For Counselors Working With Hearing Children Of Deaf Parents. *Journal Of Counseling And Development*, 78, 38-43.
- Fishman, J. (1982). A Critique Of Six Papers On The Socialization Of The Deaf Child. in *National Research Conference On The Social Aspects Of Deafness*, 6-20. Gallaudet College, Washington.
- Fishman, J. (1989). *Language And Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective. Multilingual Matters*, Philadelphia.
- Foster, S. (2003). Examining the fit between deafness and disability. In *Rethinking disability: The emergence of new definitions, concepts and communities*, 111-129.
- Francavillo, G. S. R. (2009). *Sexuality education, sexual communication, rape myth acceptance, and sexual assault experience among Deaf and hard of hearing college students*. Doctoral dissertation.

- Garibay, Esperanza J. (2019). Falling On Deaf Ears: Social Workers Attitudes About Deafness, Hearing Loss and Deaf Cultural Competence. *LSU Master's Theses*, 4926.
- Gertz, G. and Boudreault P. (2016). *The SAGE Deaf Studies Encyclopedia: Children of Deaf Adults*, SAGE Reference.
- Girgin, Ü. (2013). Teacher strategies in shared reading for children with hearing impairment. *Egitim Arastirmalari-Eurasian Journal of Educational Research*, 53, 249-268.
- Gitterman, A. (2011). Advances in the life model of social work practice, in F.J.Tumer (ed.), *Social Work Treatment: Interlocking Theoretical Approaches*. New York: Free Press.
- Gitterman, A. ve Germain, C.B. (2008). *The Life Model Of Social Work Practice: Advances in Theory And Practice*. Columbia University Press, New York.
- Glaser, B. (1978). *Theoretical Sensitivity*. University of California, San Francisco.
- Goldin-Meadow, S. (2005). What language creation in the language modal ity tells us about the foundations of language. *The Linguistic Review*, 22, 199-225.
- Goldstein MF, Eckhardt EA, Joyner-Creamer P, et al. (2010). What do deaf high school students know about HIV?. *AIDS Educ Prev*, 22,523–537.
- Gök, S. (1958). Dünya’da ve Türkiye’de Sağır, Dilsiz Okulları Tarihçesi ve Eğitim Sistemi, İstanbul, s.8.
- Greene, G.J., Lee, M.Y. and Floffpaur, S. (2005) The Language of Empowerment and Strengths in Clinical Social Work: A Constructivist Perspective, *Families in Society*, 86(2): 267-77.
- Gül, İ. I. (2015). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, *Engellilik ve Ayrımcılık* içinde (Haz: Kenan Çayır, Melisa Soran, Melike Ergün),1. baskı. Karekök Yayıncılık, İstanbul.
- Gül, İ. I. ve Karan, U. (2011). *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*,1.baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Gülşen, Y. (2023). Stigma and Mental Health among Deaf and Hard of Hearing Adults: The Moderating Role of Social Support, Master Thesis, Koç University, İstanbul.
- Günay, R. ve Görür, H. İ. (2016). Osmanlı Devleti'nde Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32, 53, 56-57.
- Hamill, A. (2012). From Discrimination to Action: Understanding Empowerment in the Deaf Community. Dissertation Thesis, Graduate College of Bowling Green State University.
- Hansen, N. and Philo, C. (2007). The Normality of Doing Things Differently: Bodies, Spaces and Disability Geography. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 98(4). pp. 493–506.
- Harris, M. (2020). *The Challenges of Deaf Women in Society: An Investigative Report*, Dissertation Thesis, Ouachita Baptist University.
- Howe, D. (2009) *A Brief Introduction to Social Work Theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Ikegami, M. (2019). Social Workers' Experiences With Deaf and Hard of Hearing People With Mental Illness, *Dissertation Thesis*, Walden University.
- International Federation of Social Work (IFSW) (2012). Statement, of Ethical Principles. <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/> erişim:1.1.2024.
- İkizler, C. ve Karagözoğlu, C. (1997). *Sporda Başarının Psikolojisi* (3. Baskı), Alfa Basımevi. İstanbul.
- İlkbaşaran, D. ve Taşçı, S. S. (2012). *Ideology And Language In The Early-Republic: A History of Deaf Education in Turkey*. International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges, 1767–1778.
- İlkbaşaran, D. (2015). Literacies, Mobilities and Agencies of Deaf Youth in Turkey: Constraints and Opportunities in the 21st Century, PhD Thesis, University of California, San Diego.

- İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği (2020). Kovid-19 pandemisinde İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği, <https://www.ied.org.tr/2020/08/09/kovid-19-pandemisinde-isitme-engelliler-ve-aileleri-dernegi/>, 6.11.2022.
- İŞKUR Türkiye İş Kurumu (2016). *2016 İstatistik Yıllığı*. Ankara. <https://media.iskur.gov.tr/13397/2016-istatistik-yilligi.pdf>. Erişim Tarihi: 10.11.2022
- İŞKUR, Türkiye İş Kurumu (2020). *İstatistikler*. <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/> Erişim Tarihi: 10.11.2022
- Jabeen, T. ve Malik, S. (2019). Level of Depression, Anxiety and Stress Among Deaf Adults: A Literature Review, *Isra Med J.*, 11, 4, 345-348.
- Kalkan, Ö. ve Karabulut,Ş. (2021).Türkiye'de Metal Sektöründe Çalışan Sağırlar ve İşitme Engellilere İlişkin Bir Durum Analizi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 53(21), 941-962.
- Kanyılmaz Polat, K. (2020). Engelli Bireylerin Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Araştırma: Çanakkale Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39 (3), 869- 897.
- Karaca, M. F. ve Bayır, Ş. (2018). Türk işaret dili incelemesi: iletişim ve dil bilgisi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 2(2), 35–58.
- Karahan, G. ve Duyan, V. (2020). Türk İşaret Dili (TİD) Atölye Çalışmasının, Sağır İnsanlarla İletişime Yönelik Tutumlara Etkisi: Sosyal Hizmet Öğrenci Grubu Araştırması. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 84-92.
- Keilman, A., Limberger, A. and Mann M. J. (2007). Psychological and Physical Well-being in Hearing İmpaired Children, *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 71:1747-1752.
- Kemaloğlu, Y. (2016). Türkiye’de İşitme Engelinin ve Sağırların Genel Görünümü ve Sorunları, *Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları* (içinde). Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Kın, Z. B. (2019). Türk İşaret Dili Alfabesinin Derin Öğrenme Yöntemi ile Sınıflandırılması. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi, Ankara
- Knors, H. and Marschark, M. (2014). *Teaching Deaf Learners Psychological and Developmental Foundations*. 1. Edition. New York: Oxford University Press.
- Kuşman, B., Şimşek, A., Salman, U. ve Ekici, E. (2018). İşitme Engelli Bireylerin Sürekli Kaygı Düzeyi ile Durum Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması, *FNG & Bilim Tıp Dergisi*, 4(4):173-178.
- Küçükaslan, B. (2011). Sakat Politiktir, <https://bianet.org/bianet/toplum/132569-sakat-politiktir>, 22.11.2022.
- Ladd, P. (2003). *Understanding deaf culture: In search of deafhood*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Lane, H. (1992). *The Mask of Benevolence: Disabling The Deaf Community*. New York: Knopf.
- Lane, H. (2005). Ethnicity, Ethics And The Deaf-World. *Journal Of Deaf Studies And Deaf Education*, 10 (3), 291- 310.
- Lane, H. Hoffmeister ve Bahan, B. (1996). *A Journey into The Deaf-World*. Dawnsignpress, USA.
- Lee, J.A.B. and Hudson, R.E. (2001) Empowerment Approach to Social Work Practice, in F.J. Turner (ed.), *Social Work Treatment: Interlocking Theoretical Approaches*, 5. Ed.. Oxford: Oxford University Press.
- Leigh, I. (2009). *A Lens on Deaf Identities*. Perspectives on Deafness.
- Lewis, M. P. (2019). *Turkish Sign Language*. <https://www.ethnologue.com/subgroups/signlanguage>, 12.12.2019.
- Luengo-Rubalcaba, S., Abad-García, R., and Tiscar-González, V. (2019). *Accessibility of deaf women to the public health system of the Basque Country (Spain)*. Gaceta sanitaria.
- Mancoske, R.J. and Flunzeker, J.M. (1989). *Empowerment Based Generalist Practice: Direct Services with Individuals*. New York: Cummings and Hathaway.

- Marmara Üniversitesi Engelli Öğrenci Birimi Koordinatörlüğü, İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği, Marmara İşitme Engelliler Derneği (2019). *TİD Kalifiye İnsan Kaynağı Yetiştirme Çözüm Arayışları Tutanağı*, 26 Nisan 2019, İstanbul.
- Marsaja IG. (2008). *A Deaf Village and Its Sign Language in Bali*, Indenesia. Ishara Press, Netherlands.
- Marschark, M. and Humphries, T. (2010). Editorial: Deaf Studies by Any Other Name? Oxford University Press, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 15, 1,1-2.
- Meadow-Orlans, K. and Erting, C. (2000). *Mental Health and Deafness* In P. Hindley, & N. Kitson (Eds.), London: Whurr Publishers.
- McCall, L. (2008). The complexity of intersectionality. *Journal of Women in Culture and Society*, 30(3), 1771-1800.
- McIlroy, G. (2011). Development of Deaf Identity, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 16(4):494-511.
- MEB Özel Eğitim Genel Müdürlüğü, İşitme Engelli Çocuklar İçin Dijital Eğitim Platformu İÇDEP. <https://orgm.meb.gov.tr/icdep/tid/isaret-dili-icerik-2>, 10.11.2022.
- MEB. (2015). *Türk İşaret Dili Sözlüğü*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. *Parmak Alfabeti*. <http://tid.meb.gov.tr/parmak-alfabeti/> Erişim: <http://tid.meb.gov.tr/parmak-alfabeti/>, 10.11.2022.
- Miles, M. (2000). Signing in the Seraglio: Mutes, Dwarfs and Gestures at the Ottoman Court 1500-1700, *Disability & Society*, 15,1, 123.
- Millî Eğitim Bakanlığı, MEB (2022). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2021/2022*. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Resmi İstatistik Programı Yayını.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. Thousand Oaks, CA:Sage.
- Munoz-Baell, I. M. and Ruiz, M. T. (2000). Empowering The Deaf. Let The Deaf Be Deaf. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 54(1), 40-44.
- Okitipki, T. and Aymer, C. (2010). *Key Concepts in Anti-Discriminatory Social Work*. London: Sage.

- O'Connell, N. P. (2016). "Passing as Normal" Living and Coping With the Stigma of Deafness. *Qualitative Inquiry*, 22(8), 651-661.
- Ortiz Hendricks C. (2003). Learning And Teaching Cultural Competence in The Practice Of Social Work, *Journal Of Teaching in Social Work*, 23(1-2), 73-86.
- ÖZİDA (2010). Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması. <https://www.aile.gov.tr/media/5597/ozurluluge-dayali-ayrimciligin-olculmesi-arastirmasi.pdf>, 12.11.2022.
- ÖZİDA, (2009). *Özürlülük Eğitimi: Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor Temel Araştırması*. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Öztürk, K. (2014). Dezavantajlı Gruplara Yönelik Ayrımcılık: Engellilerin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Ayrımcılık ve Çözüm Önerileri. Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi, Ankara.
- Padden C. (1980). The Deaf Community And The Culture Of Deaf People. In: *Sign Language and The Deaf Community*, Eds: Baker C, Battison R., Silver Spring, MD: National Association of the Deaf. S. 89- 103.
- Padden, C. and Humphries, T. (2005). *Inside Deaf culture*. London: Harvard University Press.
- Parlak, S. (2011). *Türkiye'de İşitme Engelliliği ve İşletmelerdeki Danışmanlık Hizmetleri Üzerine Pilot Araştırma*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Parsons, R.J. (1991) Empowerment: Purpose and Practice Principles in Social Work, *Social Work with Groups*, 14(2): 7-21.
- Parsons, R.J. (2002) Guidelines For Empowerment-Based Social Work Practice, in A.R. Roberts and G.J. Greene (eds) *Social Workers' Desk Reference*. New York: Oxford University Press.
- Patton, M.Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (3. Baskı) (çev.ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir), Pegem Akademi, Ankara.
- Payne, M. (2014). *Modern Sosyal Hizmet Kuramları* (1. baskı) (Çev. Ed. Kasım Karataş). Nika Yayınevi, Ankara.

- Pincus, A. and Minahan, A. (1973). *Social Work Practice: Model and Method*. Itasca, IL: Pea- cock.
- Pincus, A. and Minahan, A. (1977) A Model For Social Work Practice, in H. Spechtand A. Vickery (eds) *Integrating Social Work Methods*. London: George Ailen and Unwin.
- Piştav-Akmeşe, P. (2016). Türk İşaret Dili (TİD) Eğitimi ve Yüksek Öğretim Programlarında İşaret Dili Dersi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 341-361.
- Pollard, R. Q., Dean, R. K., O’Hearn, A., and Haynes, S. L. (2009). Adapting Health Education Material For Deaf Audiences. *Rehabilitation Psychology*, 54(2), 232–238.
- Reed, N. S., Ferrante, L. E., and Oh, E. S. (2020). Addressing Hearing loss to Improve Communication during COVID-19 Pandemic. *Journal of the American Geriatrics Society*.
- Resmî Gazete (2005). Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 1 Temmuz 2005, sayı: 5378, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>
- Resmî Gazete (2009). Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 14 Temmuz 2009, sayı: 27288, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm#:~:text=%C4%B0%C5%9Fbu%20S%C3%B6zle%C5%9Fmeye%20Taraf%20Devletler%20t%C3%BCm,tedbirleri%20etkin%20bir%20%C5%9Fekilde%20al%C4%B1r.12.11.2022>.
- Resmî Gazete (2019). Sağırkların, İşitme ve Görme Engellilerin Yayın Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 11 Ekim 2019, sayı: 30915, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191011-15.htm>.
- Rivas Velarde, M., Jagoe, C., and Cuculick, J. (2022). Video Relay Interpretation and Overcoming Barriers in Health Care for Deaf Users: Scoping Review. *Journal of Medical Internet Research*, 24(6), e32439.

- Roberts, R. (2020). *d/Deaf Disabled Experiences With The Deaf Community: A Focus Group Study*, Dissertation Thesis, Gallaudet University.
- Rutherford, S. (1985). The Traditional Group Narrative of Deaf Children, Gallaudet University Press, *Sign Language Studies*, No. 47, Special Issue: Ethnography in Education, (Summer), pp. 141-159.
- SAÇDER, Sağır Ailelerinin Çocukları Derneği. <http://www.sacder.com/CODA-nedir/>
- Sağlam Tekir, H. (2019). *Osmanlı Devleti'nde Sağır, Dilsiz ve Amaların Eğitimi ve Gündelik Hayatları*. Yeditepe Akademi, Ankara.
- Schein, J. D. and Deik, M. T. (1974). *The Deaf Population Of The United States*. Silver Spring, National Association Of The Deaf.
- Shields, SA. (2008). Gender: An intersectionality perspective. *Sex roles*, 59 (5), 301-311.
- Sheafor, B.W. ve Horejsi, C.J. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler Ve İlkeler* (Ed.Durdu Baran Çiftçi). Nika Yayınevi, Ankara.
- Singleton, J. L., and Tittle, M. D. (2000). Deaf Parents and Their Hearing Children. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 5(3), 221-236.
- Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, STGM (2020). İşitme Engelliler İçin Sorunlar Pandemi ile Artarak Devam Ediyor, <https://www.stgm.org.tr/isisitme-engelliler-icin-sorunlar-pandemi-artarak-devam-ediyor>, 6.11.2022.
- SGK Katkısı ile İşitme Cihazı Nasıl Alınır? (2023). <https://maxtone.com.tr/web/isisitme-hakkinda/sgk-geri-odemesi-nasil-alinir.php#:~:text=18%20ya%C5%9F%20%C3%BCzeri%20i%C3%A7in%20ki%C5%9Fi,pay%C4%B1n%C4%B1%20cihaz%20ald%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20firmaya%20%C3%B6der>
- Smith, A. D. (1986). *The Ethnic Origin Of Nations*. Cambridge Press, Blackwell.
- Stander, M. ve McIlroy, G. (2017). Language And Culture In The Deaf Community: A Case Study In A South African Special School. *Per Linguam* 2017 33(1):83-99.
- Steinberg, A. G., Wiggins, E. A., Barmada, C. H., and Sullivan, V. J. (2002). Deaf women: experiences and perceptions of healthcare system access. *Journal of women's health*, 11(8), 729-741.

- Stewart D.A. (1991) *Deaf Sport. The Impact of Sport within the Deaf Community*. Gallaudet University Press. Washington, DC.
- Su, G. ve Burcu Sağlam, E. (2020). Köy yaşamında engelli birey olma deneyimi: Nitel bir araştırma örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37(1), 96-115.
- Sutton, V. (2009). *Sign Writing*. The Sign Writing Press.
- Şahan, E. C. (2018). *Çalışma Hayatına Katılımda Engellilerin Yaşadıkları Sorunlar: Tekirdağ Süleymanpaşa Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Şen Bartan, Ö., Çelebioğlu, U., Yazıcı, M. ve Önal, E. (2023). Türkiye’de Türk İşaret Dili Mahkeme Tercümanlığı Hizmeti Almış Sağır Bireylerin Aldıkları Çeviri Hizmetine Yönelik Görüşleri. *Söylem Filoloji Dergisi, Çeviribilim Özel Sayısı*, 514-534.
- Şimşek, A. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Anadolu Üniversitesi Yayını no:2653, Eskişehir.
- Tanyeri O, Altınyay Ş. Ve Kemaloğlu YK. (2020). COVID-19 Salgını Döneminde Sağırılar: Eğitim, Sağlık ve Sosyal Hayatta Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Koronavirüs Hastalığı 2019 (COVID-19) ve İşitme Yetersizliğinden Etkilenmiş Bireylere Yönelik Uygulamalar* (içinde)(ed. Kemaloğlu YK), 1. Baskı, Türkiye Klinikleri, p.68-75, Ankara.
- Taylor, S.E. ve diğ. (2007). *Sosyal Psikoloji* (Çev. A.Dönmez). İmge Yayınları, Ankara.
- Teater, B. (2014). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri Uygulama İçin Bir Giriş*. Nika Yayınevi, Ankara.
- Tematik Bilgi Notu Engelli Bireyler ve AİHS (2016). Engelli Bireyler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Disabled_TUR
- Thompson, N. (2012). *Anti-discriminatory Practice: Equality, Diversity and Social Justice* (5th edn.) Basinstoke, Palgrave Macmillan.

- Thompson, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak* (Ed. Özlem Cankurtaran ve Burcu Hatipoğlu Eren). Dipnot Yayınevi, Ankara.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlenme*. (Çev. Ed. Özlem Cankurtaran). Nika Yayınevi, Ankara.
- TOHAD, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (2013). *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu*.
- TOHAD, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (2020). *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu* (haz. Süleyman Akbulut ve Ceren Taşköprü).
- Toohey, E. N. (2010). *Phonological Development in Hearing Children Of Deaf Parents*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. The University Of Connecticut., USA.
- Turgut, K. ve Taşçı, S. S. (2011). A historical perspective on first deaf schools, education methods and deafness in Turkey: 1889. Paper presented at SIGN5 (*International Conferences of Sign Users*). Gazi University, Ankara.
- Tutsak, S. (2002). *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*. Ankara.
- Tutty, L.M., Rothery, M. ve R.M. Grirmell (1996). *Qualitative Research for Social Workers*. The University of Calgary.
- TÜİK (2020). Türkiye Sağlık Araştırması 2019. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkey-Health-Survey-2019-33661>.
- Türk Dil Kurumu, TDK (2022). Güncel Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, erişim: 5.12.2022.
- Türk İşaret Dili Dini Kavramlar Sözlüğü. Diyanet İşleri Başkanlığı. <http://engelsiz.diyamet.gov.tr>
- Türk İşaret Dili Sözlüğü v1.0. Boğaziçi Üniversitesi. <http://www.cmpe.boun.edu.tr/pilab/tidsozlugu/>
- Türk İşaret Dili Sözlüğü. Millî Eğitim Bakanlığı. <http://orgm.meb.gov.tr/www/turkisaret-dili-sozlugu-yayimlandi/icerik/541>
- Türk İşaret Dili Sözlüğü. Türk Dil Kurumu. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=264

- Türk İşaret Dili Tercümanları Derneği Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliği, <https://www.isaretdilitercumanlariderneği.org/yonetmelik/>, 10.11.2022.
- Türk İşaret Dili: İşitme Engelliler İçin İşaret Dili Sözlüğü. <http://www.turkisaretdili.org>
- Türkiye Sağırılar Milli Federasyonu, TSMF (2016). <https://www.tsmf.org.tr/tarihcemiz/> erişim tarihi:11.05.2022.
- Uzuner, Y. ve Derican, T. (2013). İşitme Engelli Gençlerle İş Başvuru Dosyası Geliştirme Çalışmalarının İncelenmesi: Eylem Araştırması, *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5, 5, 1-23.
- Van Herreweghe, M and M Vermeerbergen. (2010). Deaf Perspectives on Communicative Practices in South Africa: Institutional Language Policies in Educational Settings. *Text & Talk*, 30(2)2:125-144.
- WHO (2019). Deafness And Hearing Loss. Erişim Adresi: <https://www.who.int/newsroom/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>
- World Health Organization, WHO (2021a). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss> , 22.02.2022
- World Health Organization, WHO (2021b). World Report On Hearing. Geneva: World Health Organization
- Yaprak Kemaloğlu, P. (2016). Sağır ve İlgili Paradigmaların Biyolojik, Politik ve Sosyo-Kültürel İnşası. *Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları* (içinde). Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10.baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yimer, A. S., and Modiba, L. M. (2019). Modern contraceptive methods knowledge and practice among blind and deaf women in Ethiopia A cross-sectional survey. *BMC Women's Health*, 19(1), 151.
- Zames Fleischer, D. and Zames, F. (2011). *The Disability Rights Movement From Charity to Confrontation*, Temple University Press, Philadelphia.
- Zastrow, C. (2017). *Sosyal Hizmete Giriş*. Nika Yayınevi, Ankara.

Zeshan, U. (2003). Aspects of Türk İşaret Dili (Turkish Sign Language). *Sign Language and Linguistics*, 6(1), 43–75.

Zeshan, U., and De Vos, C. (Der.) (2012). *Sign Languages in Village Communities: Anthropological And Linguistic Insights*. Berlin: de Gruyter.

EK 1: GÖRÜŞME FORMU

Tanıtıcı Sorular

- ✓ Yaşınız
- ✓ Cinsiyetiniz
- ✓ En son hangi okuldan mezun oldunuz
- ✓ Medeni durumunuz nedir
- ✓ Nerede ikamet ediyorsunuz
- ✓ Ses çıkarabilme/konuşabilme durumu
- ✓ İşitme cihazı kullanıyor musunuz

Yaşanan Gündelik Sorunlara İlişkin Sorular

- Günlük yaşamınızda en sık karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Örneğin ev içi işlerde, sokakta, ev dışında en çok yaşadığınız sorunlar nelerdir?
- Sağır bir birey olarak kamu kurumlarında hangi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?
- Yaşadığınız sorunları nasıl çözmeye çalışıyorsunuz?

İletişim Kurmaya İlişkin Sorular

- ✓ İşiten ve konuşan insanlarla nasıl iletişim kuruyorsunuz?
- ✓ TİD bilmeyen kişilerle iletişim kurarken hangi yolları deniyorsunuz?

CODA ve Tercümanlara İlişkin Sorular

- ❖ Tanıdığınız bir CODA var mı?
- ❖ CODA olmak sizin için ne anlam ifade ediyor? Sizce CODA'ların sorunları neler olabilir?
- ❖ CODA kişilerin Sağır topluluklarında ne gibi rolleri var?
- ❖ Size nasıl yardımcı oluyorlar? Yardım alamadığınızda hangi yola başvuruyorsunuz?
- ❖ TİD tercümanları sizin için ne anlam ifade ediyor?
- ❖ TİD tercümanlarının kamu kurumlarında yer almaları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- ❖ Size göre TİD tercümanlık sistemi nasıl olmalıdır? Bununla ilgili yapılan çalışmalar hakkında düşünceleriniz nelerdir?

- ❖ TİD tercümanlarının olmadığı kurum/mekânlarda hangi sorunlarla karşılaşılıyorsunuz?

Sivil Örgütlenmeye İlişkin Sorular

- Bir sivil toplum kuruluşuna üyeliğiniz var mı? Varsa hangi STK'ya üyesiniz?
- Bu STK sağırılar için hangi çalışmaları yürütüyor?
- Siz bu STK'da aktif rol alıyor musunuz? Hangi çalışmalarda bulundunuz?
- Sizce sağırılar haklarıyla ilgili STK'lar neler yapmalıdır?

Sağır Kimliğine ve Kültürüne İlişkin Sorular

- Bazı sağır kişiler kendilerini işitme engelli olarak tanımlıyorken bazıları tanımlamamaktadır. Siz sağır olmayı nasıl tanımlıyorsunuz?
- Sizce Sağır ile işitme engelli kavramları arasındaki farklılıkların temel sebepleri nelerdir?
- Cihaz edinme, koklear implant operasyonları ve ses çıkarmaya yönelik programlara ilişkin ne gibi sorunlar yaşıyorsunuz? Size göre bu sorunların nedenleri nelerdir?

Ayrımcılık ve Damgalanmaya İlişkin Sorular

- ✚ Sizce sağırılar yaşadığı haksızlıklar nelerdir?
- ✚ Daha önce hiç ayrımcılığa uğradınız mı? Şiddet görme, atılma, ötekileştirilme gibi durumlara maruz kaldınız mı?
- ✚ Bu yaşananlardan sonra herhangi bir kuruma başvurduunuz mu? Örneğin polisle emniyete gittiniz mi ya da mahkeme vb. adli bir süreç başladı mı?
- ✚ Sizce daha adil bir uygulama nasıl olmalı?
- ✚ Dışarıda sizi rahatsız eden insanlar oluyor mu? Size nasıl davranıyorlar?

Türk İşaret Dili'ne İlişkin Sorular

- ✓ Türkiye'de Türk İşaret Dili ile ilgili gelişmeleri takip ediyor musunuz? Örneğin televizyonda haberlerde tercümanlar çalışıyor, sertifikalı TİD eğitimleri var, Aile Bakanlığı tercümanların istihdam sürecini yürütüyor. Bunlarla ilgili neler düşünüyorsunuz?
- ✓ Sizce işaret dili eğitimlerindeki sorunlar nelerdir?

- ✓ Daha önce hiç işaret dili nedeniyle haksızlık yaşadınız mı? Bu sorunların nedenleri size göre neler olabilir?

Beklentilere Dair Sorular

- ~ Sağırklar topluluğunun geleceğine dair beklentileriniz ve hayalleriniz nelerdir?

EK 2: ETİK KURUL İZİNİ

Tarih: 20/06/2022
Sayı: E-35853172-300-00002244441

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-35853172-300-00002244441
Konu : Fatmanur ALSANCAK (Etik Komisyon İzni)

20.06.2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 27.05.2022 tarihli ve E-12908312-300-00002205538 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencilerinden **Fatmanur ALSANCAK**'ın, **Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN** danışmanlığında hazırladığı "**Sağırılar Topluluğunun Ayrımcılığa Uğrama Deneyimleri ve Güçlendirilmesi**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **14 Haziran 2022** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 257D5E9B-FE29-479F-82BA-1499E4386250
Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik
Ağ: www.hacettepe.edu.tr
Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992
Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/lu-ebys>

Bilgi için: Çağla Handan GÜL
Bilgisayar İşletmeni
Telefon: 03123051008

EK 4. ETİK KURUL/KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-12
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-DR-12 Doktora Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for PhD Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 8/3/2024	
Tez Başlığı: SAĞIRLAR TOPLULUĞUNUN AYRIMCILIĞA UĞRAMA DENEYİMLERİ VE GÜÇLENDİRİLMESİ Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*: ERFHRUNGEN MIT DISKRİMİNİRUNG UND STÄRKUNG DER GEHÖRLOSENGEMEINSCHAFT	
Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir. 	
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Fatmanur ALSANCAK	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Fatmanur ALSANCAK	
	Öğrenci No	N18244601	
	Enstitü Anabilim Dalı	SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI	
	Programı	SOSYAL HİZMET DOKTORA PROGRAMI	
	Statüsü	Doktora ☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof.Dr. Yasemin ÖZKAN

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.